Степан БІЛЯК

Лікарня

СТОРІНКИ ІЗ НЕЗАБУТНЬОГО

TIMPANI

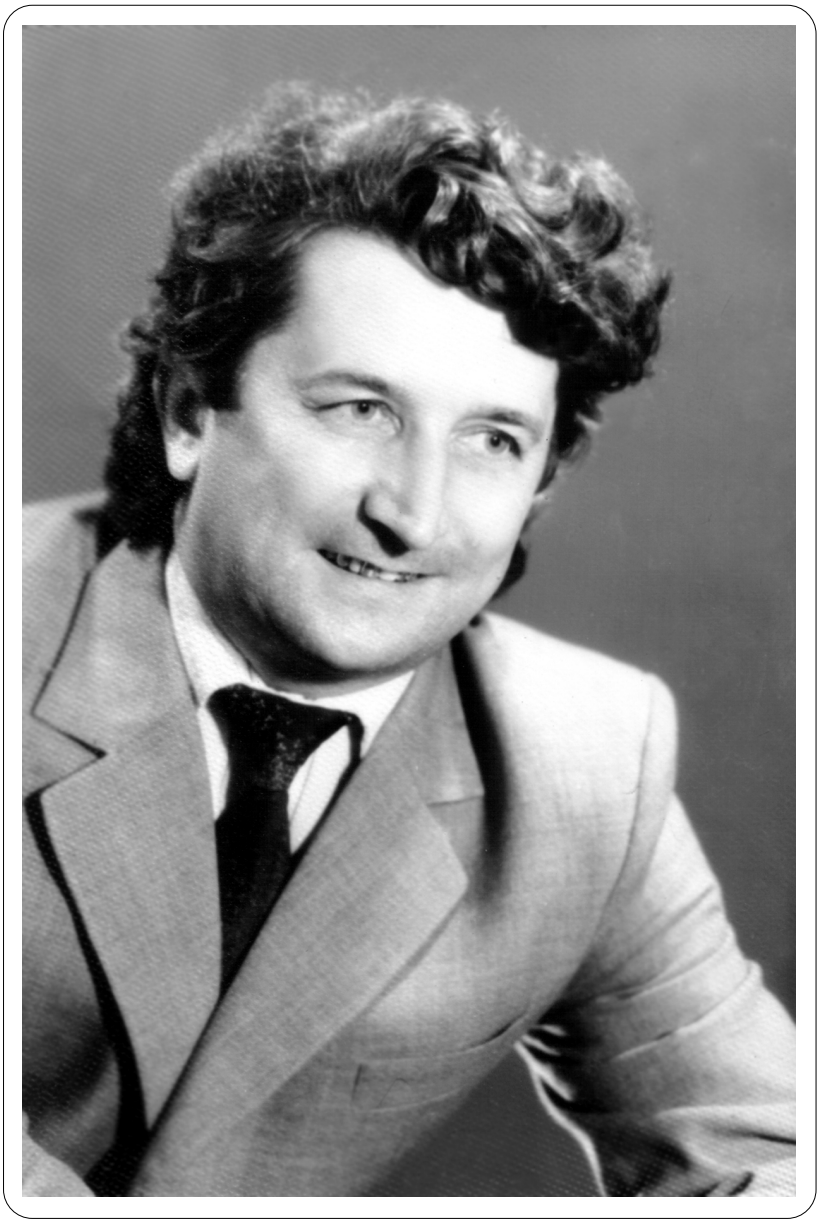

Bruce

Степан БІЛЯК

Лікарня

СТОРІНКИ ІЗ НЕЗАБУТНЬОГО

УЖГОРОД
TIMPANI
2021

УДК 821.161.2(477.87)’06-94
Б 61

Біляк С.Т.

Б 61 Лікарня. Сторінки із незабутнього / Степан Біляк ; передмова С. Федаки. – Ужгород : TIMPANI, 2021. – 384 с., іл.

ISBN 978-617-7372-80-5

Степан Біляк – відомий на Закарпатті і далеко за його межами хірург-уролог. Упродовж більше пів століття він дні і ночі на сторожі людського життя.

Разом з тим знаходить час і можливості для громадсько-культурної, духовної діяльності, літературної творчості.

Степан Біляк – автор поетичних збірок «Проліски рвуться увись» (2014), «У полоні сьогодення» (2016).

Його нову книжку «Лікарня» склали сторінки спогадів із незабутнього – прожитого і пережитого. Автор ділиться роздумами про покликання лікаря, про ті складні випробування, які довелося йому долати і, з Божої ласки, подолати у цьому неспокійному світі.

Запропоновані автором сторінки із незабутнього пройняті щирою любов’ю і повагою до людей родинного вогнища, отчого краю, України.

УДК 821.161.2(477.87)’06-94

ISBN 978-617-7372-80-5

© Біляк С.Т., 2021
© Федака С.Д., передмова, 2021
© Дем’ян М.М., обкладинка, 2021
© TIMPANI, 2021

ЛІКАРСЬКА СПОВІДЬ – БЕЗ ГРИФУ СЕКРЕТНОСТІ

Книжка „Лікарня” одночасно і традиційна, і незвичайна. Традиційна, бо написана лікарем про справу свого життя. Лікарі ж мають особливий хист до слова, бо лікують і ним також. Недарма сотні і тисячі їх уславилися і як фахові прозаїки. А незвичайна ця книжка, бо її автор – особа з геть драматичною долею, котра давно заслуговувала на те, щоб бути викладеною на папері – бажано від першої особи.

Степан Томович Біляк народився у селі Горінчово на Хустщині, відомому своїми казкарями. Саме там записано чимало народних казок, котрі перевидаються понині. Але життя часто буває фантастичнішим за вигадку, що й підтверджується біографією цього краянина. З дитинства він хотів бути лікарем і навіть облюбував одну місцину під горою, де була криничка з холодною водою, ліс, виноградник, аби побудувати там лікарню. Справа в тім, що на момент його народження у краї налічувалося всього п’ять лікарень, смертність, особливо дитяча, була чи не найвищою на континенті (нашу землю чеські публіцисти так і звали – „Африка посеред Європи”), епідеміологічна ситуація досягала критичної. Захворіти для тодішнього селянина означало наражатися на сильний ризик, часто із летальним результатом. А у хлопчика на очах хворіли мати, брат, сестра, і він бачив, як багато залежить у цьому житті від лікаря. Батьки дуже хотіли, аби син став священиком, але юнакові мріялося тільки про лікарську кар’єру. А врешті-решт став і медиком, і священиком.

Після школи зразу подався до університету, хоча ніхто не вірив, що вдасться одразу, з ходу поступити. Тож удома сказав, що іде тільки подивитися, як там поступають. Довелося здавати фізику, хімію, французьку мову і писати твір. Останній написав на четвірку, оскільки тоді у майбутнього журналіста душа до писання ще не лежала. Тож решту екзаменів довелося складати на п’ятірки, оскільки прохідний бал на медфак тоді складав 19 із 20 можливих.

І тут втрутилося Провидіння. Ще їдучи до Ужгорода, мав попутником свого однокласника з сусіднього Нижнього Бистрого, якого в обласному центрі зустрів його родич Хома Іванович Росоха. На вокзалі Степан, прощаючись з товаришем, запитав в ужгородця, як пройти до ректорату. Хома Іванович подивився на нього та й запропонував

обом хлопцям зупинитися у нього. За гортіївської влади цей чоловік служив священиком на Воловеччині і був задіяний у прорадянському підпіллі. 1943 р. його видав один лікар, він потрапив до Дахау, звідки визволили вже американці. Разом з ним сиділи польські кардинали, які відраджували повертатися додому, бо там вже не вдасться служити. Але нова влада зустріла його відносно непогано. Хоч до служіння справді вже не вдалося повернутися, все ж отримав роботу завгоспа у санаторії „Карпати" і квартиру в Ужгороді. Настійно рекомендували вступити до партії, але перед цим треба було виступити з публічними атеїстичними заявами перед односельцями, коли ті вийдуть із церкви. Від цього він категорично відмовився. Одружився на жінці із двома доньками. Одна з них згодом одружилася з радянським дипломатом Іваном Арсентійовичем, нашим представником у європейській штаб-квартирі ООН у Женеві. Якраз коли юний ще Степан поступав до університету, цей дипломат перебував в Ужгороді, де читав лекції для партійного активу.

Коли Іван Арсентійович почув, як сільський хлопчина читає по-французьки, то тільки схопився за голову. Він три дні сидів з юнаком, ставив йому вимову. Коли здавав іспит, то Людмила Зушинська з подивом мовила асистентці: „Слухай, він читає на п'ять!" Але ж ще треба було і перекладати, а там вже було так-сяк. Вони перезирнулися, бо якби поставили четвірку, то юнак би далі не пройшов, і поставили все-таки п'ять.

Ще студентом почав працювати медичним братом у хірургічному відділенні обласної лікарні з О. Фединцем, П. Мізуном, М. Полажинцем, А. Кудрявським. Це визначило усю подальшу його спеціалізацію. Після університету був розподілений у Міжгірський район, де потребували анестезіолога, пройшов відповідні курси. Там зробив свою найпершу складну операцію, яку досі пам'ятає в усіх деталях. Через три роки поступив в аспірантуру до О. Фединця. Ще до закінчення строку навчання подав на апробацію кандидатську дисертацію (за тодішніми правилами – російською мовою) „Сворачивающаяся и фибринолитическая системы крови при острой почечной недостаточности и обратном ее развитии" (керівники О. Фединець і Є. Цветов). Але тоді саме здійснювалася реорганізація Вищої атестаційної комісії і захист затримався аж до 1980 року.

Далі працював на Львівщині. Професор Ц. Боржієвський, який вчив його анестезіології, запропонував створити міжрайонне урологічне відділення у Новому Роздолі. Урологія – це підрозділ хірургії, що вивчає захворювання та методи лікування сечовидільної системи

людини. Саме ця галузь і стала для С. Біляка справою усього подальшого життя.

На Галичині працював три роки, одружився із колегою-педіатром Тамарою. Коли звільнилося місце уролога у Закарпатській лікарні, тодішній завідувач облздороввідділом В. Рішко сказав, що чув про нового претендента багато доброго, але і багато недоброго. А все-таки сказав: „Ризикнемо. Але якщо я прийму до Ужгорода зразу і тебе, і твою дружину, то мене з'їдять". Тож довелося ще рік попрацювати у Тячеві, організувати там роботу урологічного відділення, відтак 1978 р. перейшов в обласну лікарню, де 1984 р. став завідувачем урологічного відділення. Усього в обласній лікарні судилося пропрацювати 37 років – від студентських літ до 2005 р.

С. Біляк пройшов дуже широку медичну практику. Почав їздити в інші медичні заклади ще в радянські часи, побував у найкращих клініках Львова, Києва, Ленінграда, Мінська, Москви. Там навчився робити операції на паращитоподібних залозах, видаляти кораловидні камені з нирок, з виключенням артеріального кровотоку. Мало хто з закарпатських колег має таку потужну медичну практику. Відтак були поїздки до США, Польщі. Побувавши там кілька разів, С. Біляк освоїв проведення дванадцяти нових урологічних операцій: радикальні операції при раку простати, раку сечового міхура, раку нирки.

Першим в Україні С. Біляк 1992 р. виконав лапароскопічну операцію (конкретно – холецистектомія, тобто видалення жовчного міхура). Термін „лапароскопія" походить від двох грецьких слів – іменника „живіт" і дієслова „дивлюся". Позначають ним сучасний метод хірургії, коли операції на внутрішніх органах проводять через невеликі два-чотири отвори приблизно по сантиметрові кожний за допомогою спеціальних інструментів та лапароскопа – телескопічної трубки, під'єднаної до відеокамери та монітора комп'ютера. Сучасні прилади збільшують зображення до сорока разів, тобто операція проходить наче під мікроскопом. При традиційній хірургії розрізи робляться значно більшими, тому новий метод більш сприятливий для організму хворого, дає кращі результати. Саме цей метод забезпечує меншу травматичність та скорочує строк перебування пацієнта у стаціонарі (до 2–4 днів), швидке відновлення у післяопераційний період, відсутність хворобливих відчуттів та великих рубців. Але подібні операції вимагають значно більшої майстерності хірурга, ніж традиційні.

Після відвідання міжнародних виставок медичної апаратури на початку 90-х років лікар закупив новітню технологію від американської фірми „Страйкер". Після стажування в основних клініках Чикаго,

Лос-Анджелеса, Сан-Франциско, Окленда, Монтерея, С. Біляк першим на Закарпатті і в Україні започаткував проведення оперативних втручань пацієнтам з хірургічною, гінекологічною та урологічною патологіями без традиційних розрізів – лапароскопічні операції.

Також закуплено ендоурологічну апаратуру, за допомогою якої без тих же традиційних розрізів проводяться операції урологічного профілю. Цими двома типами інструментів нині у клініці С. Біляка проводять операції на нирках, сечоводах, сечовому міхурі, простаті, зовнішніх статевих органах, жовчному міхурі та жовчних шляхах, на матці, яєчниках, піхві та інші. Фахівці лапараскопічно видаляють жовчний міхур, проводять пластику гриж, апендектомію, видалення варикозних вен сім'яного канатику, нефропексію, нефректомію, кістектомію, фіброматозних вузлів матки, відновлють прохідність маточних труб, проводять фіксацію матки. Крім того, тут засвоїли лапараскопічну операцію при пухлинах нирки.

Держава 1999 р. високо оцінила його зусилля, і за втілення в медичну практику новітніх світових методик та розробку високоефективних методів оперативного лікування і проведення VII Конгресу світової федерації українських лікарських товариств в Ужгороді, в якому брали участь 540 делегатів із 16 країн світу, присвоїла йому звання „Заслужений лікар України".

А 2003 р. він несподівано для самого себе очолив газету „Карпатська Україна" – на прохання П. Скунця, бо видання втратило фінансування від попередніх засновників. Та коли С. Біляку вперше запропонували стати шеф-редактором, він тільки розсміявся, бо ніколи не планував чогось подібного. А згодом запряг себе й у цього плуга. Газетярська діяльність додала багатьох недругів, стала однією з причин його звільнення з обласної лікарні. Тоді один з місцевих політиків сказав: „Не будьте таким різностороннім, а займайтеся тільки лікарською практикою, то не будете мати проблем ні на роботі, ні поза нею". Довелося перереєструвати газету вже як „Карпатську Україну. Красне поле". Випустив шістсот чисел аж до кінця 2015 року.

І все ж головною причиною конфлікту С. Біляка з медичним начальством стала його боротьба проти корупції, котра роз'їдала галузь і продовжує знищувати її дотепер. Кожний новий міністр починає з обіцянок викоренити це зло, та віз і нині там. Що вже казати про практикуючих лікарів, які замахуються на цього монстра! То ж С. Біляк врешті-решт був звільнений з лікарської роботи за надуманим звинуваченням як систематичний порушник трудової дисципліни. Суд відновив лікаря на роботі, але відділення вже очолив інший медик.

Тоді С. Біляк поступово прийшов до відкриття власної приватної клініки. Згодом у нього забрали ліцензію на лікувальну роботу. Але 2010 р. С. Біляк відновив свою ліцензію, тоді же констатував, що в обласній лікарні буквально знищена лапароскопічна допомога хворим у сфері урології. „У 2011 році колектив урологічного відділення з п'яти лікарів написав про всі ці безчинства, які тривають там. Були обіцяні зміни, але досі нічого так і не зроблено", – свідчить С. Біляк.

Передчуваючи подібний стан справ задовго до того, як він набув найогидніших форм, С. Біляк змушений був вдаватися до нових форм в організації охорони здоров'я, використовувати можливості ринкового суспільства. На початку дев'яностих створив приватне мале підприємство медичного напрямку, тоді отримав першу ліцензію на приватну практику. Почав створювати власну клініку. Підставив плече тодішній директор вже не існуючого „Лісбанку" Василь Сивуля. У колишньому дитячому садку на вул. Д. Благоєва, що на Шахтинській окраїні Ужгорода, відкрився медичний центр ім. О. Фединця, розмістилася апаратура, почався прийом хворих. Але згодом міські власті так і не дозволили викупити це приміщення, центр було знищено.

Коли на початку дев'яностих почали виділяти місця для будівництва готелів і заправок, звернувся до тодішнього голови Ужгородської районної адміністрації М. Данчі за місцем під лікарню. Тоді ще нікому не довелося виставити навіть пляшки, не кажучи вже про якісь хабарі. Так було отримано місце під лікарню на початку села Минай, котре впритул підступило до обласного центру.

Будівництво велося ще з 1996 року. Три роки все простоювало, бо лікар заборгував будівельникам гроші. Дружина казала – ти навіть цеглу не відіб'єш. Проте С. Біляк гнув своє. Головне було накрити недобуд покрівлею, а відтак можна було і зачекати на сприятливіші часи. У планах був триповерховий будинок, третій поверх мансардний. Крім того, велике підвальне приміщення, де бачилося відділення фізіотерапії, бальнеології, лікувальної фізкультури. Перший поверх – поліклініка, другий – хірургія і стаціонар. На третьому поверсі планувався готель для родичів хворих і приміщення для черниць – сестер милосердя. Вони колись обслуговували обласну лікарню, ще 1961 року лікар застав там вісім монашок, які працювали медичними сестрами і віддавали усіх себе справі. То був би оптимальний варіант для цієї спеціальності. Правда, зараз чернечий корпус не дуже омолодився, наразі немає можливості набрати із них необхідні кадри.

Поки центр не було добудовано, С. Біляк як приватний лікар орендував за договором ліжка в обласній лікарні і здійснював операції там.

Але на початку 2007 року переніс всю роботу у Минай, хоча на той час були готові тільки два поверхи медичного закладу. 2011 р. до роботи в центрі долучився син засновника – Степан Біляк-молодший. Він теж закінчив УжНУ, пройшов інтернатуру з хірургії, спеціалізацію з урології у клініках Львова, два роки клінічної ординатури та три роки аспірантури в Київському Інституті урології. Оперативному лікуванню навчався в директора Інституту, академіка, Героя України Олександра Возіанова, ендоурології та літотріпсії – у академіка Сергія Возіанова, професора Валерія Дзюрака, завідувачів відділень Інституту Володимира Винниченка, Василя Черненка, Володимира Зубка. Відтак захистив кандидатську дисертацію „Обгрунтування лапароскопічного методу високої резекції яєчкової вени при варикоцеле". Але захотів повернутися додому. Як він казав: „...на рідні села", аби бути корисним нашим людям. Йому пропонували виїхати за кордон, продовжити там навчання, але він категорично не хотів емігрувати. Синові було обіцяно роботу в обласній лікарні, але місця довелося чекати півтора року, а потім через півроку практики його було звільнено.

З приходом сина робота цієї клініки отримала нові імпульси. Відтоді там почали здійснювати усі ті операції, що раніше виконувалися тільки у столичному інституті урології. Вже працюючи у центрі, С. Біляк-молодший кілька разів стажувався за кордоном. Зараз він, зокрема, здійснює операції із заміщення сечового міхура сечовим міхуром, сформованим з кишки, що вважається найвищим пілотажем в урології.

У центрі за рік робиться 150-180 операцій, причому це найбільш складні операції у хворих, які вже обійшли ряд інших закладів в області. Успішно проводять оперативні втручання при онкологічних захворюваннях як у сфері урології, так і хірургії, а також гінекології. Лапароскопічно здійснюють видалення пухлин нирок, частково сечового міхура, простати, причому при видаленні пухлин нирок зберігають у більшості випадків саму нирку.

Штат – понад десяток чоловік, операційна бригада, необхідний медичний персонал, сестри, санітарки. Спеціалісти центру пройшли стажування у великих клініках США, Німеччини, Австрії, Польщі, Угорщини, Чехії, Білорусі, Росії, де придбали багатющий досвід, який в сукупності з великим багажем теоретичних і практичних знань та навичок дозволяє допомагати пацієнтам навіть в найскладніших ситуаціях.

У галузі гінекології фахівці лапароскопічно видаляють кісти яєчників, фіброміоми матки із збереженням матки, при ракові шийки

матки видаляють матку з придатками, лімфатичними вузлами, видаляють великий сальник при ракові яєчників, не кажучи про простіші оперативні втручання у гінекології. До С. Біляка та і зараз, окрім нього, ці операції в області не роблять. У хірургії лапароскопічно здійснюють оперативні втручання при холециститах, роблять пластику гриж, в тому числі післяопераційних і фахових, апендектомію та інші. Здійснюють весь комплекс урологічних операцій із збереженням традиційних методів лікування і втіленням у практику лапароскопії. Здійснюють цією методикою і лікування варикозного розширення вен сім'яного канатику (останнє – це патологія хлопчиків). Варикоцеле у 70% є причиною безплідності чоловіків. У 40% безплідних пар причина корениться у хворобі чоловіка.

Оперативне лікування звичайним або традиційним розрізом у 40–60 % після операції настають рецидиви варикозного розширення вен сім'яного канатика. Причиною є те, що при традиційних розрізах уролог часто перев'язує тільки одну варикозно розширену вену із двох, а то і трьох. Лапароскопічна операція, яку розробив С. Біляк-син, є не тільки лікуванням варикоцеле, а й профілактикою його рецидиву, бо операція здійснюється одночасно на двох-трьох венах. За останній період все більше пацієнтів з цим захворюванням, ознайомившись із матеріалами клініки в Інтернеті, дедалі частіше звертаються саме в цей центр, бо більше ніде в області таку операцію не здійснюють.

Лікування ведеться згідно з українськими, європейськими і американськими медичними стандартами. У клініці запроваджено індивідуальний підхід до кожного пацієнта, лікарі ведуть комплексну роботу з хворими, що включає співбесіду і консультацію, діагностику у лікарів різних спеціалізацій і на сучасному обладнанні. Це дозволяє правильно підібрати підходи для подальшого ефективного лікування. Щороку фахівці беруть участь у вітчизняних та міжнародних науково-практичних семінарах та конференціях.

Хоч поєднання в одній особі хірурга і священика може у когось викликати скепсис, проте С. Біляк твердо переконаний, що лікувати потрібно не лише тіло, а й душу. Адже неможливо бути здоровим фізично, маючи душевний неспокій. Тому, коли розпочав будівництво лікарні, подумовував і про те, аби на території медзакладу збудувати храм.

2 січня 2000 року храм святого архідиякона, первомученика за Віру Христову Стефана був освячений. Через кілька років поруч із церквою збудовано дзвіницю з літнім варіантом храму преподобного Агапіта Печерського, першого українського лікаря, часточка мо-

щів якого знаходиться тут, у церкві. За якийсь час дзвіницю з храмом освятили. А 2002 р. С. Біляка висвячено у сан диякона, 2003 – ієрея, 2004 – протоієрея.

В усіх лікарняних приміщеннях та палатах – ікони. Тут нема хаосу, черг. Спокій, який в лікарні повсюдно, сприяє швидкому одужанню хворих. Із власної практики С. Біляк зрозумів, що лікувати віруючу людину набагато легше, ніж невіруючу. Тому клініка має статус Духовно-медичного центру.

Центр забезпечує максимально комфортні умови і високий рівень обслуговування. Перебування тут мало чим різниться від перебування в будинку відпочинку: одномісні палати з усіма зручностями, розвинена інфраструктура, приміське розташування, паркова зона, наявність двох храмів сприяє швидкому одужанню. Всі пацієнти отримують якісне і різноманітне харчування, основу якого складають тільки добірні екологічно чисті продукти. Лікарі здійснюють необхідні дії в рамках не тільки лікування основного захворювання, але і його ускладнень і супутніх патологій, тобто лікують хворого в цілому, а не тільки одну окремо взяту хворобу. Це економить кошти, скорочує тривалість лікування і реабілітації.

Клініка єдина на Закарпатті, де при ракові сечового міхура виконують радикальну цистектомію – видалення сечового міхура, простати, сім'яних міхурців та регіонарних лімфатичних вузлів з формуванням нового сечового міхура із кишки (ілеонеоцистопластика). Це дає можливість пацієнту сечитися самостійно природнім шляхом, що зберігає якість життя. У клініці у 80 % використовують лапароскопічні методи оперативного лікування хворих з урологічною та гінекологічною патологіями. Також тут виконуються симультанні лапароскопічні операції – це коли дві чи навіть три різнопрофільні операції під час одного наркозу дають можливість не піддавати пацієнта подвійному чи потрійному оперативному ризику, зменшити кількість прийому медикаментів та заощадити кошти. Проводиться якісна діагностика та сучасне консервативне і хірургічне лікування урологічних захворювань. У гінекологічній сфері виконуються малотравматичні оперативні втручання при захворюваннях матки та яєчників.

Також тут успішно використовують озонотерапію із застосуванням медичного озону (збагаченого кисню), що приводить до зменшення післяопераційного періоду в два рази та прискорює реабілітацію і повернення пацієнта до звичного ритму життя. Практикують тут і фітотерапію, котра на відміну від традиційних медикаментів, лікує причину захворювання, а не симптоми. Коректно призначена

схема має дуже сильну лікувальну дію, яка інколи сильніша за дію лікарських препаратів.

Вдале поєднання малоінвазивних методів оперативних втручань з озоно- та фітотерапією приводить до швидкого загоєння післяопераційних ран, є профілактикою ускладнень, зменшує прийом анальгетиків та антибіотиків, значно скорочує перебування хворого в стаціонарі, термін реабілітації та повернення до звичного способу життя.

Клініка має лапароскопічну й ендоурологічну апаратуру з найкращою якістю огляду тканин (FULL HD) від провідних європейських та американських фірм. Це дозволяє покращити виконання оперативних втручань та значно зменшити виникнення ускладнень. Пацієнтам не доводиться бігати до аптек, шукаючи необхідні для лікування та оперативного втручання матеріали, медикаменти, окремо платити анестезіологу та обслуговуючому персоналу. Лапароскопічна стійка і весь інший інструментарій, навіть шовний матеріал – імпортні. Є 17-сантиметрові шовні нитки, що коштують близько півтисячі гривень.

У збірці поезій Степана Біляка „Проліски рвуться увись" (2014) є вірш-експромт про власну лікарську долю, який увібрав у себе провідні штрихи його трудів і днів:

Я – син лісу, я – син поля,
Нелегка у мене доля.
……..
Працював я вдень і вночі,
Мало спали мої очі.
Якщо й буду сто літ жити,
Вже мені не відпочити,
Бо така вже моя доля,
Сина лісу, сина поля –
Людей хворих лікувати
Їм здоров'я повертати.

Лікарняна книга відгуків Білякової клініки – унікальний документ. Географія пацієнтів охоплює всі райони Закарпаття і виходить далеко за межі області. Усього за піввіку практики С. Біляк виконав понад 14500 операцій, з них 4000 – лапароскопічних при хірургічній, урологічній та гінекологічній патології. Він постійно бере участь в медичних конгресах, конференціях в Україні та за її межами. Неодноразово був організатором обласних, республіканських та міжнародних

конференцій, а також вперше в Україні провів конференцію „Церква і медицина". Відзначений рядом урядових та церковних нагород. Але головна нагорода лікареві – тисячі врятованих ним життів.

Тепер нарешті Степан Біляк приходить до читача книжкою автобіографічної прози „Лікарня". Писалася вона дуже довго, окремі розділи друкувалися у газеті „Карпатська Україна. Красне Поле". Місцями це читається як медичний детектив (на кшталт серіалу про доктора Хауза), місцями як агіографічний жанр ходіння по муках, місцями як філософська притча. Книжка буде особливо корисною для молоді, що мріє про лікарську кар'єру – краще зразу знати у повному обсязі, з чим доведеться зіткнутися. Не менш цікава вона і для потенційних пацієнтів наших лікарень, тобто для широкої публіки. Адже в умовах нескінченної медичної реформи найбільш надійну інформацію про стан нашої системи можна отримати лише від практикуючого лікаря з письменницькою жилкою – саме таким і є Степан Біляк.

Сергій ФЕДАКА,
професор Ужгородського університету,
член Національної спілки письменників України і
Національної спілки краєзнавців України

Вчорашній день – вчитель сьогоднішнього.
Публілій Сір

Вперше я побачив лікарню не ззовні, а зсередини, коли в дитячому віці взимку потрапив до неї на стаціонарне лікування з приводу гострої пневмонії. На той час там лікувалося багато людей. Ліжка, які стояли впритул одне біля одного, мали чисту білизну. І на деяких із них перебувало по двоє хворих. Незважаючи на те, що жінка мого старшого брата Василя Марійка працювала у цій лікарні медичною сестрою, я теж був другим на ліжку. Михайло Яким, який був на рік старший за мене, мав високу температуру. І коли ми полягали спати, у гарячці марив. Я перелякався, встав, одягнувся і хотів втекти з лікарні тої ж першої ночі. Чергова сестричка зайшла у палату, заспокоїла мене, роздягнула, вклала біля того ж Михайла, і я заснув. Наступного дня головний лікар Беднарський, він же був і хірургом, перевів мене в жіночу палату, де знаходилася мама з двома дітьми дошкільного віку, на окреме ліжко. Там мені було і комфортніше, і веселіше. Але моє перебування у лікарні було стимульоване братом Василем, який працював водієм на ГЕС у Нижньому Бистрому і по кілька разів на день проїжджав через село у Хуст. Він щоразу заходив до мене і приносив пряники чи цукерки. У той час із солодощів я міг собі дозволити тільки стільниковий мед, оскільки батько тримав бджоли.

Уже пізніше, коли я був у четвертому класі, отримав у подарунок на день народження кілограм пряників. Цей день був першим, у який було таким чином відзначено мій день народження. Лікування тривало близько десяти днів, мене виписали додому. Не без жалю я покинув лікарню. Але зустрічі з однолітками, можливість кататися на санчатах та саморобних лижах повернули мені радість домашнього життя. Та люди в білих халатах, саме приміщення лікарні з її чистотою, запахом медикаментів справили на мене незабутнє враження. Працюючих там, у тому числі і братову дружину та інших односельчан, не говорячи вже про лікаря, я вважав особливими. І коли захворіла моя мамка, і лікар у халаті з медичною сестрою прийшов її оглянути, я радів зустрічі з ним, не виходив із кімнати, дивився, як він оглядає мамку, як медсестра робить ін'єкції. У моїй дитячій голові зародилася мрія стати лікарем. Уперше про це у п'ятому класі я признався Марії Павлівні Черевко (Штенгель) – учительці французької мови, відповідаючи на запи-

тання, ким хочу бути. Ще у тому дитячому віці у моїй голові виникла ідея побудувати свою лікарню. Для цього я облюбував Костьово та Петриново поле, які знаходилися біля підніжжя найвищої гори рідного мого села Горінчово. Не тільки Вішка, але і ці дві полянки теж височіли над селом, були оточені лісом, мали криницю з холодною чистою водою та сад, у якому дозрівав виноград.

З цього місця я милувався селом, яке у кількох кілометрах розкинулося своїми хатками та садами на рівнині з лівого боку річки Ріка. Тодішнім кросвордом для мене було відгадати, тобто впізнати місцезнаходження нашої хати, родичів та друзів. Я розумів, що на цю гору хворим важко буде підніматися, тому планував спорудити підйомник. Своїми мріями не ділився ні з ким, бо боявся, що засміють. Ще тоді я не знав, що найбільше щастя – це тоді, коли твої дитячі, найчистіші ще не грішної душі мрії, збуваються. Про це я почув на XI Міжнародній конференції у Ватикані, тема якої була: „Людина подоба Божа, чи завжди?"

Після сьомого класу вирішив вступати у Хустське медичне училище на фельдшерський відділ. Та, мабуть, на моє щастя, з того року приймали на навчання тільки на медсестер і тільки дівчат. Що є й інші медичні середні заклади, на той час я не знав. То був 1958 рік. Я знову повернувся до школи у восьмий клас. Після десятого класу, незважаючи на великий конкурс (адже без стажу роботи приймали тільки 20 чоловік із 100), вступив на медичний факультет Ужгородського державного університету. Ось перше заняття на території обласної клінічної лікарні – лекція з нормальної анатомії, яку читав професор Нестор Іванович Бут у приміщенні колишньої церкви. Зайшовши до неї, я ледь стримався, щоб не перехреститися. Подивився навкруги. Із церковних ознак побачив тільки коврош та місце олтаря. Стіни були побілені, ніяких ознак церковного розпису та символіки. Та коли зайшов старенький професор і почав читати лекцію російською мовою (вступні екзамени складав українською), я затих, лекцію не конспектував і в голові виникла думка – чи правильний я зробив вибір? Після закінчення лекції вийшов із приміщення, оглянувся навкруги. Радувала око чиста, підметена територія лікарні з її осінніми квітами та деревами. Люди в білих халатах, косинках та високих накрохмалених шапочках привітно відкланювалися, оскільки я з усіма ними вітався.

Незабаром з тієї ж нормальної анатомії почалися практичні заняття, які у моїй групі проводив той же професор Бут. Нестора Івановича згодом ми всі полюбили, на той час про нього від старшокурсників чули багато анекдотичних розповідей. Але вони тільки посилювали

любов та повагу до вченої літньої людини. Думаю, що завдяки йому й іншим його послідовникам я і до сьогодні пам'ятаю анатомію людського тіла. І це дуже допомогло в подальшій моїй хірургічній, урологічній та гінекологічній роботі. Починаючи з третього курсу, практичні заняття з клінічних дисциплін проводилися у приміщеннях відповідних відділень лікарні та біля ліжка хворого, в операційній та перев'язочних. При вході в корпус була роздягальня, у якій чергувала працівник лікарні, де ми залишали верхню одежу та взуття. Переодягнувшись у халат, тапочки, надівши на голову шапочку, з маскою в кишені, яка могла знадобитися при відвідуванні перев'язочних та операційної, ми піднімались у відповідне відділення. Медичний персонал, як лікарський, так і середній та молодший, зустрічав нас привітно. Але при порушенні режиму відділення робили зауваження, і ми ніяковіли перед ними, вибачались і намагались бути чемними. Виправдовуватись, а тим більше заперечувати в нас і гадки не було. Студенти-колеги, які народилися і жили в Ужгороді, частина яких ще до вступу на медфак працювала санітарами чи санітарками в обласній лікарні, якщо повз нас проходив хтось із лікарів, пошепки говорили: „Це Мізун, це Полажинець, це Мігунов, це Булеца..." Таким чином, протягом короткого часу ми знали майже всіх лікарів обласної лікарні. Деякі з лікарів та викладачів із студентами, яких знали, віталися за руку. Мені така честь не випадала, аж поки не почав працювати медичною „сестрою" хірургічного відділення. На той час у ньому лікувалися хірургічні, урологічні, травматологічні, судинні, а згодом і нейрохірургічні хворі. Лікарі, які мали відповідну спеціалізацію та кваліфікацію, знали і загальну хірургію, несли чергування і надавали ургентну допомогу, в тому числі і оперативну, хворим усіх перерахованих профілів. І тільки у важко діагностичних випадках викликали старшого ургентного хірурга. Роль старших виконували доценти Біцко, Папажинець, Кудрявцев, Мізун, Плахотнюк.

У квітні, будучи студентом третього курсу, через протекцію доцента Анатолія Івановича Кудрявцева, який читав у нас курс загальної хірургії та вів практичні заняття у нашій групі, був влаштований на 0,5 ставки санітарки з виконанням обов'язків медичної сестри. Головним лікарем на той час був Георгій Денисович Скринник, а завідувачем хірургічного відділення – Йосип Йосипович Уйлокі. Майбутні завідувачі травматологією та урологією – відповідно Ілля Семенович Циткін, а згодом – Михайло Йосипович Глекель та Володимир Григорійович Іткіс були ординаторами. Тут не можна не згадати незмінного

обласного хірурга Григорія Львовича Степаняна, який часто виїжджав „по санавіації" в районні центри області, і як би пізно не повернувся, завжди заходив у відділення і докладно розповідав про хворого, до якого викликали, про надану йому допомогу. Для мене особливо, та і для чергового хірурга, розповіді досвідчених спеціалістів були нічим іншим, як незамінимою школою хірургічної практики. Не можу не відзначити, що всі перераховані мною корифеї закарпатської хірургії, яку очолював професор Олександр Васильович Фединець, мали величезний досвід роботи, у тому числі набутий і під час Другої світової війни. І не було медичної теми чи проблеми, на яку б вони не пригадали випадок із власної практики. І це, як притчі Ісуса Христа, залягало в нашій пам'яті і було тим трафаретом, на який ми накладали випадки із власної практики, який пізніше допомагав нам правильно провести діагностику чи тактику лікування. На той час медицина була найблагороднішою професією з дотриманням колегіальності, медичної етики та встановлених традицій. Незважаючи на радянську руйнацію християнських цінностей і святинь, канонів, дотримання Божих заповідей в обласній лікарні і духовність ще не були вихолощені. Носіями їх були ті ж лікарі та викладачі, яких уже згадано і яких згадаю пізніше, які виховувались у християнському дусі, а також монахині сестри милосердя: Філатея, Бонна, Антела та неперевершений костоправ і анестезист Михайло Іванович Шепа.

Яку любов і ласку випромінювала не тільки на хворих, але і на весь медперсонал, у тому числі і на лікарів, старша медична сестра хірургії Філатея! Без її допомоги не обходився жоден важкохворий. Паперова робота у її робочому часі займала незначну частину. Вона займалася переливанням крові, знаходила вени і там, де їх важко було виявити. Завжди мала час підійти до хворого, розрадити та підбадьорити його і рідних. Завжди і для кожного знаходила ласкаве слово. В її голосі відчувалася доброта, співчуття та бажання допомогти. Ніколи в її голосі не було докору за невиконану чи неправильно виконану процедуру, але її слова більше ніколи не дозволяли припуститися помилки. Ти їх чув і за її відсутності.

Хірургічний колектив хоч і був різнопрофільний, але дружний, згуртований, самовідданий. Чимала заслуга в цьому була професора Фединця та його порадників. Скільки хороших слів доводилося чути і від самого Олександра Васильовича, і від лікарів, і від середнього та молодшого персоналу на адресу професорів Луценка, Караванова, Хенкіна, які раніше працювали у нашій обласній лікарні. У цих розповідях

навіть натяку не було на заздрощі. Медики гордилися, що мали честь працювати і вчитися у таких світил вітчизняної хірургії. З якою теплотою та жалем розповідали хірурги про колег, які передчасно пішли із життя. І це створювало атмосферу єдності та спадковості поколінь, було ґрунтом і живленням традицій, запорукою чистоти білого халата. Колегіальна, дружня обстановка аж ніяк не засліплювала очі, і ні одна помилка того чи іншого хірурга не була непоміченою. Кожна була розібрана або на п'ятихвилинці, яку проводив професор Фединець, або на клінічній, чи патологоанатомічній конференціях. І це робилося не для того, щоб когось принизити, когось ткнути носом у багно, навіть якщо став його причиною. Це робилося для того, щоб більше не повторити бодай цієї помилки і не допустити інших. Це не було звинуваченням когось одного, бо коли щось траплялося, то у виправленні ситуації брали участь усі. І якщо хворому не змогли допомогти, то кожен відчував і свою вину. Успіху теж раділи всі. І як професор Фединець, так і керівництво лікарні не скупилося на похвалу. У той період не було сучасних методів обстеження хворих. Кожен розраховував на свої сили та допомогу колег. Клінічне мислення було основою діагностики і тактики лікування. І тому кожен дбав про підвищення своєї кваліфікації. Кожен шліфував свою майстерність оперативного лікування. Кожен мав можливість побувати на курсах у ведучих клініках Союзу, починаючи від Львова, Києва, Харкова, Мінська та закінчуючи Ленінградом, Ригою та Москвою. Цьому ще сприяла особиста дружба Олександра Васильовича з такими корифеям радянської медицини, як Углов, Вишневський, Кірпатовський та інші.

Важливу роль у ерудиції хірургів вузької спеціалізації відігрівало їх походження із загальної хірургії. Та вже пізніше відвідавши США, я дізнався, що там неможливо стати вузьким спеціалістом хірургічного профілю без дворічного стажування із загальної хірургії. Виявляється, що принаймні закарпатські хірурги у цьому плані не були винятком. Вони всі – вихідці із загальних хірургів, із загальної хірургічної школи Олександра Фединця, який, як я уже не раз наголошував, був висококваліфікованим хірургом, урологом, травматологом, проктологом, онкологом, а за необхідності і судинним чи грудним хірургом, а якщо хочете, то і терапевтом. Тільки такі лікарі могли лікувати хворого успішно, бо вони знали всю медицину.

Доконечно усвідомленою свободою володіє тільки особистість.
Сергій Булгаков

Студенти медфаку, третьокурсники, отримали кімнати у гуртожитку на вулиці Митній, 27. В одній кімнаті проживало 4–5 чоловік. До того часу ми мешкали на вулиці Кремлівській у кімнатах, у яких було по 27 студентів, та на Московській набережній у кімнаті на 28 ліжок. На Митній з нами проживав медик-вечірник Іван Степанович, якому було більше 40 років. У Хусті він мав сім'ю і працював в обласній лікарні. Він часто розповідав мені про роботу хірургів, медсестер. Я майже про всіх багато чого знав, які вони роблять операції, які в них успіхи, та з болем слухав розповіді про важких хворих, яких іноді під час операції не вдавалося врятувати або виходити після неї.

Іван Степанович бачив мою зацікавленість хірургічною професією і порекомендував влаштуватися на роботу медичною сестрою саме в хірургічне відділення. Зауваживши, що після екзаменів, під час літніх канікул буде багато охочих працювати медичними сестрами, порадив мені спробувати влаштуватися на роботу ще до сесії. Нелегко було наважитися на такий крок, оскільки третій курс у медиків був найважчим і вважалося: хто його пройшов, той обов'язково вже закінчить медфак. Чого варті були іспити з фармакології та патологічної фізіології! Клінічні дисципліни медики завжди і вчили, і знали краще. Та бажання працювати і чогось навчитися переважило страх перед екзаменами. Не без Божої волі та допомоги Івана Степановича, а також доцента Кудрявцева я був прийнятий на роботу тимчасово санітаркою на 0,5 окладу (17 крб) з виконанням функцій медсестри. Перше чергування. Ніч. Весна. Квітень. Хворі сплять з 22-ї години. У сестринській відчинене вікно. Свіже повітря. Запах квітів. Корпуси лікарні потопають у зелені. Перегукуються сови. Ми із сестричкою Антелою протираємо шафи, в яких зберігаються медикаменти. У той час їх було багато, особливо 700 мл пляшечок з розчинами для внутрішнього вживання. Полички у шафах були із товстого скла. І ось, протираючи одну із поличок, розчини поскладав на іншу, під якою знаходилась банка із термометрами. Задоволений своєю роботою, я і не подумав, що поличка із скла може не витримати надмірної ваги. Отож, коли переклав на неї чергову пляшечку, почув тріск скла, яке розкололося навпіл. Пляшечки не розбились, і сестричка заспокоїла мене. Але коли ми зібрали пляшечки, то побачили, що майже всі 20 термометрів розбиті, а вранці

потрібно зміряти хворим температуру. Робочий день розпочинався о 9.00, але до того часу денні медсестри повинні були прийняти у нас чергування. І цей прийом не був формальним. Передавали все, що знаходилося на обліку: наркотики, медикаменти, шприци, системи для переливання крові, стерилізатори, інструменти перев'язочних (а їх на той час було дві – чиста та гнійна) і, безумовно, термометри. Благо, що аптеки, яких у місті було декілька, відкривалися о 8-й годині. І ось, дочекавшись їхнього відкриття, я купив замість розбитих термометрів нові і зі страхом та гіркотою від такого початку медичної роботи чекав зміни. Вистачило духу розповісти про все старшій медичній сестрі Філатеї. У її очах не було докору, тільки сказала: ‚Дай Боже, щоб більшої біди не трапилося".

Сестричка Бонна, котра приймала чергування, порекомендувала бути уважнішим. З того часу і почалося моє формування як медика. Всі три роки сестринської роботи я був оточений любов'ю медичних сестер, декотрі з яких були набагато старші за мене. Вони поблажливо ставилися до мене, завжди йшли назустріч і навіть дозволяли мені вибирати чергування, але не пропустили без зауваження жодної моєї помилки. Іноді вказували на мої помилки чи недоробки протягом робочого часу, не під час передачі чергування. Але коли я приходив наступного разу, про них не забували. І тому після роботи я роздумував, що міг недоробити, а прийшовши на чергування, зі страхом, а вірніше, сором'язливо чекав зауважень. Але і вони не були докором, у них відчувалися доброзичливість і бажання бачити мене кращим і як людину, і як фахівця. Та окрім медсестер, хірурги теж придивлялися до кожного з нас, і кожен по-своєму. Так, молодий ординатор Сергій Омелянович Добош, який тепер проживає в Угорщині, у вільний час любив нас екзаменувати. Причому не тільки з медицини: анатомії, фармакології, хірургії, але і з літератури, географії, політики, мистецтва. Любив наводити цитати відомих людей, і ми повинні були відгадувати, хто їх сказав. Це нам здавалося цікавим, але часом ми недолюблювали „екзаменатора". Та він все компенсував своїми цікавими і докладними розповідями про медичні проблемні випадки, про професорів та хірургів, з якими йому довелося працювати, а ми їх не знали, і, безумовно, про Олександра Васильовича Фединця та його дружину Марію Василівну. Це із його розповідей ми довідались, що Олександр Васильович воював на італійському фронті, що в його грудях застрягла куля, що він пізно оженився і був тільки на два роки молодший від своєї тещі, що Олександр Васильович хотів виїхати із Закарпаття після визволення

радянськими військами, але секретар обкому Іван Туряниця переконав його залишитися, відправивши в клініки Москви і Ленінграда, та багато чого іншого. І цього іншого вистачило б на кілька томів і, повіруйте, цікавих.

А скільки незаписаних афоризмів та цікавих пригод, які стосуються тодішніх ординаторів – Юлія Юлійовича Боршоша та Івана Івановича Руснака! Якщо про них писати, то тільки про обох разом. Вони у лікарні були своєрідним дуетом, серйозні, але і комедійні, як Штепсель і Тарапунька.

Та незабутнім, безцінним і найпродуктивнішим був вплив на мене як на людину і фахівця молодого асистента кафедри шпитальної хірургії Петра Гавриловича Мізуна, який ставився до мене, як до рідного сина чи брата. Петро Гаврилович був небагатослівним, та іноді, коли чергував по хірургії, запрошував мене після того, як хворі обслужені і вкладені спати, на вечерю, яку приносив із собою. І годину чи більше, якщо не було викликів, розмовляв зі мною на різні теми. Я уважно слухав і розмірковував: чому він мені все це розповідає, чому витрачає на мене стільки часу?

Чи зміг би я, будучи на його місці, такою поважною людиною-хірургом, якому не було рівних не тільки серед молодих, але і серед багатьох із досвідом, так себе поводити, як він з іншими, такими, як я? І я сам собі не міг відповісти на це запитання. Петро Гаврилович не ділив роботу на лікарську, сестринську чи санітарну. Він робив все, що було потрібно для хворого, для його швидкого одужання. Робив не тільки складні операції, незважаючи на супротив (правда, не в такій зухвалій формі, як це робиться тепер) тих, кому він наступав на п'ятки, але і різного роду блокади, внутрішньо-судинні та м'язові ін'єкції. Міг подати хворому чи віднести судно або качку. Не чекав, поки хворого привезуть у перев'язочну чи палату, майже завжди все це робив сам, аж поки я не почав виривати, у буквальному розумінні цього слова, ноші чи коляску з його рук.

Він любив чистоту і порядок. Ніколи не заходив у перев'язочну і не перев'язував хворих у палаті без маски. Не залишав де попало перев'язочний матеріал, інструменти. І не любив, коли такого порядку не дотримувались інші. Мене особисто міг знайти на будь-якій парі, де б я не був після чергування, завести у перев'язочну і запитати: „Чому після користування ти не закрив йод чи зеленку? Чому не помив пінцет і залишив його на столі?" І я, знаючи про це, а нас чергувало двоє, а іноді і троє, ранком до його приходу (а приходив він завжди раніше за

інших) особисто перевіряв, чи все в належному стані, навіть тоді, коли я у перев'язочну і не заходив. Я знав, що він мене знайде і його не буде цікавити, причетний я до безпорядків чи ні.

Небайдужим був Петро Гаврилович і до мого особистого життя чи, точніше сказати, долі чи щастя. Коли я вже був на шостому курсі, намагався познайомити мене з дівчатами з хороших інтелігентних родин. Та я на той час був комсомольцем і не задумувався ні над своїм корінням, ні над традиціями, ні над релігійною приналежністю. Мене несла бурхлива радянська течія, я не оглядався назад і не виявляв недовіри обраному руслу, був (мабуть, як і багато інших) тою піною, яка в затишних місцях утворювалася на поверхні води. Коли я запитав Петра Гавриловича: „Чому ви так турбуєтесь про мене, для чого вам це?", він відповів: „Виїдеш з Ужгорода, зустрінеш якусь і поламаєш собі все життя". Не буду через 40 років давати відповіді на його пророчі слова, бо свою вину ніколи не перекладаю на інших, але скажу: не було б у моєму житті помилки, причому відчутної, то, мабуть, не знав би я, що таке щастя, як його берегти і зберегти. І, можливо, був би щасливий з того, що не знав би, наскільки нещасний. Але, як до мене дійшло пізніше, мене вела Божа рука, яка дозволила випробування, але не дозволила мені занапастити душу свою, повертала мене до вічних та духовних цінностей, і це мене зробило щасливим, бо маю любов до Господа нашого Ісуса Христа, до ближнього, намагаюся бути корисним людям. Правда, визнаю, що мої дії як рухівця і активного поборника роз'єднання слов'ян (я маю на увазі не тільки розвал Радянського Союзу), як тепер виявилося, не завжди були на користь народу. Бо це призвело до розгулу бандитизму, корупції, свавілля репресивних органів та владних чиновників, до збагачення нечистих на руку і зубожіння трудівника, який забезпечує їм життя.

До останніх днів життя Петра Гавриловича наші стосунки не припинялися. І в цих політичних питаннях він мав рацію. Ми прийшли до того, від чого він мене застерігав. Та я не зумів його ні почути, ні послухати. Бо в той час дуже хотів бути вільним у вільній країні. Пам'ятав слова Андре Моруа, що життя можна віддати тільки за волю. А виявилося, що моя боротьба привела до безмежної волі вершителів людської долі, які мене і тисячі-тисяч таких, як я – звільнили з роботи, позбавивши права на працю. А людей – права на вибір лікаря і отримання висококваліфікованої медичної допомоги. Але, як бачимо, ситуація не безнадійна. Око Всевишнього всюди суще.

Пам'ять – єдиний рай, з якого нас неможливо вигнати.

Жан Поль

За першим чергуванням було друге, третє... Я ще не почував себе медичною сестрою, і тим більше не було відчуття, що від мене і моїх дій бодай у якійсь мірі залежить життя хворого. Я дотримувався розпорядку: о такій-то годині роздавав термометри, через п'ять хвилин забирав їх, фіксував у зошит температуру, яку зачитував на п'ятихвилинці при здачі чергування, дотримувався часу роздачі ліків та введення антибіотиків, виконував прохання хворих, вказівки досвідчених медсестер та лікарів. І хоч ми мали (кожен черговий) свої палати, я обслуговував і „чужих" хворих. Тому зі мною любили чергувати медсестри із солідним стажем: сестрички Анжела, Тетяна Іванівна, колеги-вечірники: Іван Степанович, Василь Васильович. Багатьох тодішніх пацієнтів хірургічного відділення я запам'ятав назавжди. Коли згадую, бачу їх і сьогодні – як тих, що щасливими виписувалися додому, так і тих, а може, їх більше, котрих, як кажуть, доводилося виписувати ногами вперед.

Перший дотик до холодної смерті... Післяопераційний хворий, невгамовний біль. Черговий лікар наказав увести йому наркотики. Виконавши призначення, я вимкнув світло. Двері залишив привідчиненими. У палаті знаходилося ще троє пацієнтів. Через кілька хвилин хворий перестав кричати. Я зрадів, що зміг втихомирити його біль. Майже щогодини підходив до не зачинених повністю дверей палати і прислухався, чи він не стогне. Чув тільки дихання хворих. Ранком, не вмикаючи світло, з термометрами зайшов у палату, підійшов до пацієнта, про якого мова, торкнувся його тіла. Відчув незвичний холод, який тут же пройняв кожну мою клітинку. Господи, хворий мертвий. Я вибіг з палати. Підняв чергового лікаря, повідомив, що сталося. Почув у відповідь: „Зараз прийду". Я був здивований його спокоєм. Нічого не розумів.

Як же так, адже це, мабуть, з моєї вини хворого не стало. Та, як з'ясувалося, у пацієнта був рак підшлункової залози. З того часу мене ніколи не покидало почуття вини, моєї вини, якщо не зміг врятувати життя хоч і безнадійно хворої людини. Але з кожним чергуванням я сміливішав. Заходив до хворих не з переляканим виглядом, а з усмішкою. Розпитував їх про самопочуття, заспокоював. Хворі ніколи не залишалися в боргу: дякували, розповідали про мене своїм родичам. Багато хто з них залишилися моїми друзями. Однією з перших таких пацієнток була Данильченко Любов Василівна, яку оперував професор Михайло Миколайович Палажинець, та її діти Надія і Анатолій.

Любов Василівна перенесла складну операцію видалення шлунку та селезінки, і до видужання, близько трьох місяців, перебувала в лікарні. Після цієї складної операції прожила ще довгі роки. Мені було приємно недавно зустріти її доньку Надію (правда, в аптеці), яка впізнала мене, хоч і минуло вже понад 40 років, і я її теж.

Згодом мені було дозволено обслуговувати операційну бригаду та бути присутнім при операціях. Для мене на той час це було вершиною дозволеного. Адже операційна вважалася святою святих. То, справді, був медичний олтар. Без шапочки, без масок, без бахіл, із не схованим під косинку волоссям, без діла туди ніколи і ніхто не заходив. І хоч у той час було немало антибактеріальних препаратів, але всі суворо дотримувалися правил асептики і антисептики. І вже пізніше, перебуваючи на курсах підвищення кваліфікації в Ленінградському ДІУЛ в урологічній клініці, я довідався із розповідей професора Олега Леонідовича Тіктинського, що в доантибіотиковий і дореволюційний період, коли хворого везли у відділення коляскою, то одна монашка, йдучи попереду, друга – позаду, обробляли підлогу дезінфікуючими розчинами. І це була лікарня для бідних. На той час це була хлорка. За її запахом і можна було впізнати медичну установу.

Невдовзі мені було дозволено митися на операцію в якості асистента. І під час одного із чергувань у хірургічне відділення, минаючи приймальне, був доставлений глухонімий циган, який руками у сорочці тримав свій кишківник. Миттєво викликано старшого ургентного хірурга Михайла Полажинця та анестезіолога Івана Руснака. Я помився на операцію, а бригаду обслуговував працюючий, як і я, студент Віктор Сенько. Під час операції було необхідно промити, або, як у народі кажуть, прополоскати кишківник. Дезінфікуючий потрійний розчин був у таких же темних 700 мл пляшках, як і фурацилін. Михайло Миколайович попросив фурацилін, а Віктор подав потрійний розчин. Коли почали промивати кишківник, відчули запах, не властивий фурациліну. Михайло Миколайович відпустив на адресу Віктора кілька „теплих" слів, які я чув від нього вперше і востаннє. Тут же промили кишківник фурациліном, зашили п'ять зроблених у ньому ножових ран, завершили операцію і зі страхом чекали наслідків своїх помилкових дій. Як ми пізніше довідалися, наш пацієнт отримав ножові поранення живота від чоловіка своєї коханки.

Наступного дня я між парами забіг у відділення і зайшов у палату, щоб подивитися і довідатися про самопочуття нічного пацієнта. Побачивши, не повірив: німий наминав печену курку, яку принесла йому винуватиця скоєного.

Я не міг второпати, як вона пройшла повз сестричку Бонну, адже мені здавалося, що повз неї не могла і муха пролетіти. Та ще більшим було наше здивування відсутністю післяопераційних ускладнень, одужанням і випискою хворого через тиждень.

Незважаючи на те, що у 60-ті роки в районних лікарнях нашої області працювали хірурги майже рівня Олександра Фединця, які закінчували медичні заклади Праги, Будапешта, Відня, і такі, як Лінер у Берегові, Вітенбергер у Мукачеві, Силаді у Виноградові брали на себе левову частку важкохворих і самі проводили операції вищої складності, та хворих у хірургічному відділенні обласної лікарні, особливо важкохворих, не бракувало. І щоб їх виходити, повернути до життя, трудові затрати були неймовірні. У той час не було реанімаційних відділень, централізованої подачі кисню та сучасних методів слідкування за станом хворого та насичення крові киснем, дихальних апаратів, дефібриляторів, з допомогою яких можна відновити роботу зупиненого серця, і т. д. Натомість були кисневі подушки, з якими ми бігали за киснем в операційну, апарати Боброва, через які зволожували і підводили трубками до дихальних шляхів кисень, притягнувши, в буквальному розумінні цього слова, до ліжка хворого балон із киснем. Хворим, яким не дозволялося пити, обезводненим з допомогою того ж Боброва, під шкіру стегон вводили фізіологічний розчин у кількості 2-3 літри. Не було, окрім вікасолу, і ефективних кровоспинних, виручала грілка з льодом, яку накладали на післяопераційну рану. Не було і сучасних систем для переливання внутрішньовенно крові, її замінників. До речі, значно пізніше їх почав виготовляти головний лікар станції переливання крові Володимир Федотович Головатюк. До нього не було навіть такого закладу, як станція переливання крові. Для цього ми використовували гумові трубки та скляні канюлі, які неодноразово кип'ятили. Трубки часто тріскалися, і ці тріщини, як було доведено мною і доцентом Василем Яковичем Плохотнюком, були причиною попадання у вену повітря, через що хворі помирали від повітряних емболій. На той час ні один розтин тіла патологоанатом не проводив без проби на повітряну емболію. До цих гумових систем у мене була неприязнь із перших місяців моєї сестринської роботи.

За ніч ми, нічні медсестри, повинні були ці трубки добре вимити і простерилізувати, щоб денні могли вчасно їх застосувати, адже операції проводилися із самого ранку. Під час одного із чергувань я вимив системи, а їх треба було розібрати, зібрати і простерилізувати. Увімкнув електричний стерилізатор, який знаходився у перев'язочній. Чергування було нелегким, про стерилізацію систем ми забули. Близько третьої

години ночі у коридорі відділення відчули запах горілої гуми. Відкрили перев'язочну. Густий, їдкий дим майже вибухнув у коридор. Повідкривали вікна. Вимкнули стерилізатор, відкрили його. Розплавлена гума покрила всі стінки металічного стерилізатора, навіть кришку.

Благо, що у ту ніч на практиці була студентка медичного училища, нині проктолог вищої категорії Тетяна Володимирівна Марченко (Паршина). Почергово, до ранку, піском відчистили стерилізатор. Готових систем не було. Роботу розпочинати було ні з чим. Та і цього разу старша медична сестра Філатея, яка відповідала і проводила переливання крові, дала приготовлених про запас декілька систем, які були простерилізовані і застосовані за призначенням. Та запах паленої гуми видав нас усьому лікарському колективу.

Адміністративних наслідків і за цю прикрість не слідувало. Мені було дивно і незрозуміло, чому і на цей раз мене ніхто не відчитав, нічим не пригрозив. Значно пізніше я зрозумів, що мав щастя працювати в колективі, основою якого були побожно виховані люди, Христові невістки, які з молоком матері живилися любов'ю до Всевишнього та ближнього, які мали щастя не виховуватися в атеїстичному дусі. І досить скоро я пересвідчився в цьому.

Вони мали мене за такого ж, як і самі, мені довіряли. Бо інакше не до мене зверталася б сестра Бонна і казала: „Стьопочка, коли всі розійдуться, я зайду у палату до хворого з священиком, щоб його посповідав та причастив, а ти прослідкуй, щоб ніхто не заходив".

Перед моїми очима і тепер хворий єврейської національності із села Середнє, який до операції прийняв хрещення та, на жаль, під час операції з видалення жовчного міхура було непомітне мікроскопічне пошкодження жовчної протоки, що стало причиною трагічного кінця. Та була на те воля Божа, щоб прийняв причастя і був зарахований до Богом обраних. Довго смуток не сходив з лиця сестричок.

І ось не так давно я розмовляв із своїм львівським товаришем, якому зроблено операцію у Кракові. Він з прикрістю розповідав, як за день до операції зайшов до нього ксьондз і запитав, чи не хоче посповідатися. Ця пропозиція його приголомшила, і він не знайшов, що відповісти, ніж: „Я не збираюся помирати". „Я бажаю вам одужання", – відповів служитель Церкви.

Після сповіді, на яку погодився на прохання дружини, відчув полегшення, страх перед операцією відступив. Тепер він відвідує Храм Божий. Та ніхто з тих, котрі шукають лікарської допомоги, не збираються помирати, але кожен повинен мати весільне вбрання, щоб гідно стати перед судом Божим.

Діяти, створювати, долати обставини, перемагати і бути переможеним – ось у чому радість і все життя мудрої людини.

Еміль Золя

Час невпинно наближав не тільки літо, але і літню сесію. І це мене трохи бентежило, проте не заважало бути щасливим. Під ранок ми відчиняли вікно сестринської, до якої вривалося свіже повітря, забарвлене відчутнім запахом дерев, квітів і підсилене співом перших птахів, воркотливих голубів. Мене дивувало, чому я тільки тепер відчув зваблення весни. Уже заради цього варто не спати, і не просто не спати, а бути корисним для людей, які занедужали такої пори. Подумки я уявляв собі весняні картини рідного мальовничого села Горінчова, яке розташоване біля самого підніжжя гір. Кількахвилинне милування воскресінням природи і всього живого давало наснаги до інтенсивної праці, бо до приходу зміни треба було поробити усі призначення хворим. А це, повторюся, означало: виміряти температуру, роздати ліки, ввести антибіотики, а також підготувати пацієнтів до операції та різних обстежень. Майже півгодини забирали процедури, пов'язані з клізмами, забором шлункового соку. І не залишалося часу для проведення фіззарядки. Ця, можливо, і необхідна дія нав'язувалася як медсестрам, так і хворим. Провести сяк-так фіззарядку я ще встигав, але записати про неї в журнал аж ніяк не виходило. І даремно я пояснював відповідальному, що її проведено, він стверджував протилежне: „Раз не записано, то і не проведено". І першу похвалу за цей оздоровчий процес отримав тоді, коли про нього записав ще вночі, а провести не вистачило часу. „Ось бачите, нарешті все зроблено правильно". Я не витримав і сказав: „Хіба це правильно, записати й не проводити?" З того часу перевірок більше не було. Так потроху ми про цю процедуру забули аж по сьогодні.

Підготовка до сесії у мене була традиційною. Ще до екзаменів прочитував від палітурки до палітурки кожен підручник. Я не був ні разу відмінником, але завжди знав із якого предмету на яку оцінку можу розраховувати. Нижче четвірки не опускався можливо тому, що міг не отримати стипендію. А вона була мені дуже потрібна. Старенькі батьки (їм уже тоді було за 60) мало чим могли мені допомогти.

Сесія була б як сесія, якби я з фармакології не виписав рецепт на 10% розчин калію для внутрішньовенного введення. Викладач, як тільки прочитала про таку концентрацію, на всю аудиторію заголосила: „Вы же убили человека!" Це звинувачення було для мене шоком. Його вона повторювала щораз, і я вже не сподівався на позитивну

оцінку. І все-таки після моєї відповіді на інші запитання, у заліковій вивела „добре”.

Сесію я любив з двох причин: одна – не було годинних рамок, як під час семестру, друга – вранці можна було досипати. А ще тому, бо після сесії наступали канікули. Та на цей раз їх у мене майже не було. Літо – відпускний період. Більшість медсестер брали відпустку. Ось і появилися у графіку напроти мого прізвища чергування нічні та у вихідні (тоді субота ще була робочим днем). Завантаження на півтори ставки, а це приблизно 15 чергувань на місяць. Такі чергування були і в мого колеги Віктора Сенька. І ось ми з Віктором вирішили, що „відпустимо” один одного додому хоча б на два тижні. Першим пішов Віктор. Мені випадало шість чергувань на тиждень, у тому числі суботня ніч і недільна доба. На той час у мене був середньоєвропейський зріст, як говорив Сергій Омелянович Добош, і вага не більше 54 кілограм. Це давало деяку перевагу, бо доводилося виступати на університетських змаганнях у найлегшій ваговій категорії. У поєдинках з боротьби, а також з боксу, підніманні штанги я займав призові місця, якщо не перше, то друге, позаяк учасників змагань було всього двоє: я та Іван Завадяк. Правда, все залежало від трактовки зайнятих місць. На той час актуальним був анекдот про змагання Президента США Джона Кеннеді і Генсека СРСР Микити Хрущова по бігу на стометрівці. Буржуазна преса писала: перше місце посів Кеннеді, останнє – Хрущов, радянська: Генсек зайняв друге місце, а Президент – передостаннє.

Та моя спортивна кар’єра закінчилася, коли я почав потроху набирати вагу. Але це було після. А того літа безсонні ночі (на чергуванні я ніколи не спав) далися взнаки. Після кількох чергувань я перестав ходити на п’ятихвилинки, а пізніше ховався від лікарів. Елла Оскарівна Пилюгіна, яка займалася стоматологічною, точніше – щелепо-лицевою хірургією, як тільки бачила мене, то тут же заламувала свої руки, голосила: „Стьопочка, що з тобою? Ти так похудів, ти біліший за стіну”. Мені уже і самому було страшно дивитись на себе у дзеркало. Благо, що тоді ще не було необхідності голитися щодня. З обласної лікарні я прямував до гуртожитку. Маршрут пролягав через площу Возз’єднання, пішохідний міст, Ленінградську набережну. Біля пам’ятника Пушкіну зупинявся, випивав пиво (перекусив у лікарні) і прямував на Митну. Близько одинадцятої засинав. Прокидався о четвертій і саме встигав на чергування.

І ось закінчилася відпустка Віктора. Тоді поїхав додому відсипатися я. Через два тижні я був знову в Ужгороді, і першим ділом пішов шу-

кати Віктора. Постукав у двері. Ніхто не відповідає. Натиснув на ручку. Двері відчинилися. Віктор у кімнаті один. Спить. Я глянув на нього. Обличчя худе і бліде. Сон глибокий. На оклики не реагує. Коли розтормошив його, він відкрив очі і, промовивши: „Це ти", – тут же заснув. Я тоді зрозумів, чому Елла Оскарівна так заламувала руки. Залишив Вікторові записку і пішов на чергування. Приємна зустріч хірургічного персоналу затьмарили не тільки мої спогади, але і бажання відпочинку. Я відчув, що потрібний колективу та пацієнтам... І знову потяглися професійні будні з хворими. На той час мене вже викликали на індивідуальний пост до пацієнтів, які перенесли важку операцію. Ні палат, ні реанімаційних відділень тоді ще не було.

Якось мене викликали до хворого Дехтярюка Євгена Івановича. Я сміло можу писати це прізвище, бо він сам неодноразово розповідав про те, про що дізнаєтесь із моєї розповіді.

Пацієнт переніс важку операцію (на гнійний панкреатит із видаленням жовчного флегмонозно-зміненого міхура). На той час такі операції у 70–80 випадках із ста закінчувалися трагічно. Коли я зайшов у палату лікарі Боршош, Добош, Русак проводили йому штучне дихання і зовнішній масаж серця. Бажаного ефекту – відновлення серцебиття не досягли. Усі вийшли з палати. Я залишився один. І вирішив на всяк випадок увести внутрішньосерцево розчин адреналіну. Ця методика (як експеримент на собаках) була відпрацьована мною ще на другому курсі разом зі студентами Сергієм Максимовим та Юрієм Коваленком. На щастя, серце запрацювало. В ординаторській я повідомив про це лікарів, які в ту ж мить повернулися до хворого. Не буду описувати подальші мої дії, але Євген Іванович одужав і продовжував працювати в обласному ДАІ, приймав екзамени на права водія.

І ось я студент-четвертокурсник прийшов сюди теж складати іспит водія. По коридору назустріч йде Євген Іванович, проходить повз мене, ніби ніколи не бачив! Це мене обурило: як так можна, адже... Та коли за екзаменаційним столом я почув позаду себе підбадьорливий голос: „Правильно підкреслив – друга відповідь", – мені відлягло від серця. Я зрозумів, що це був необхідний такт екзаменатора, про що і він мені потім сказав.

Із спортивною кар'єрою, як уже знає читач, я розпрощався легко. І вже на четвертому курсі був офіційно оформлений не санітаром, як досі, а медичною сестрою. Залишалася ще кар'єра учасника факультетського хору, але тут спіткала мене „невдача".

Коли я поступав на медфак, профкомом керувала Світлана Іванівна Пащенко. Вона вирішувала, кому можна дати місце в гуртожитку,

а кому ні. У кабінеті замість відповіді на привітання, почув: „Садись. Общежития ты не получишь". Я майже не заплакав і сказав: „Тоді не зможу вчитися". „На хор ходить будеш!" – поставила вона вимогу. „Але ж я співати не вмію". – „А говорить умеешь?". – „Умію". – „Ну тогда и петь будешь". – „Добре", – сказав я.

Співав то в басах, то в тенорах, там, де більше анекдотів розповідали. І так продовжувалося три роки. На четвертий – керувати хором почала нині відома професор, а на той час молода викладачка кафедри терапії Оксана Миколаївна Ганич, і розпочала з перевірки слуху і голосу. Мої старання були марними. Оксана Миколаївна повідомила мені: „Ви можете бути вільним". „Ні", – заперечив я, – адже я за участь у хорі отримав гуртожиток". А почув таке: „Ще раз прийдете на хор, позбудетесь гуртожитку". Радісний я поспішив поділитися новиною з однокурсниками, з якими проживав разом у кімнаті. На цьому і завершилася моя громадська діяльність. І тільки коли повторно, у 1978 році повернувся на роботу в обласну клінічну лікарню, став членом добровільної народної дружини. За сумлінне виконання обов'язків дружинника, отримав нагороду, єдину за всі роки роботи в медицині, в обласній лікарні – похвальну грамоту з рук Івана Михайловича Рогача – секретаря комсомольської організації лікарні. Та це мені подобалося, бо це мене вирізняло від усіх завідувачів відділеннями.

Спогад – різновид зустрічі.
Джебран Халіль Джебран

Учитися на четвертому курсі було не тільки легше, але й цікавіше, ніж на третьому, хоч часу це забирало не менше. Спонукати нас чи примушувати до студіювання клінічних дисциплін викладачам, як до „чистої" теорії, вже не доводилося. Ми горіли бажанням поліпшити свої знання з хірургічних, терапевтичних, гінекологічних, інфекційних, неврологічних та інших захворювань. Але те, що залишилось у наших головах з фізіології, патофізіології, патологічної анатомії і, зрештою, анатомії, все ж виручало, навіть якщо хтось не встиг підготувати клініку перебігу того чи іншого недугу. На практичних заняттях здебільшого були біля ліжка хворих, нас навіть опитували не в аудиторіях, а в палатах. Тож не хотілося виглядати, м'яко кажучи, тупуватим. Викладачі та лікарі дивились на нас уже як на потенційних своїх колег. Це теж додавало наснаги. Немало наших четвертокурсників зуміли влаштуватися на роботу в різні лікарні, які на той час функціонували в Ужгороді. Більшість після закінчення медичного факультету стали

фахівцями своєї справи. Фактично студентська робота і вирішувала нашу подальшу долю.

Я ж продовжував працювати медичною сестрою, за наказом – на півставки, та фактично чергував майже на повну, бо нерідко викликали на індивідуальний пост. У нас появилися гроші, й ми частіше почали відвідувати кав'ярні, дозволяли собі обідати в ресторані, відмічати дні народження та влаштовували вечірки. Не можу забути купати, вартість яких була 1 крб 20 коп.

Пригадую, вірніше не забуваю, один із вечорів відпочинку на механічному заводі. Поряд із нашим столиком сиділо шестеро дівчат робітниць. Одна із них мені сподобалась. Я розмірковував, чи вона не вища за мене і чи піде зі мною танцювати. І все-таки вирішив спробувати. Зізнаюся, я приємно здивувався, коли вона підвелася й подала руку. Під час танцю довідався, що її звати Аня. Вона навіть погодилася, щоб я її провів додому, тож ледве чекав закінчення вечора. Близько півночі всі почали розходитись. Із Анею ми пішки дійшли до площі Возз'єднання. І тоді я її запитав: „Де ти живеш?" Коли почув: „На Шахті", – налякався. Адже темна ніч. Шахта заселена циганами. Та відступати було нікуди. Не осоромитися ж бо, а тим більше залишити Аню одну серед ночі. З площі Корятовича зі страхом повернув на вулицю Богдана Хмельницького. Поки дійшли до її вулиці, Аня мене декілька разів поцілувала. Я був на сьомому небі, хоч і страшнувато одному повертатись. Та, на моє щастя, появився автобус, що розвозив робітників з другої зміни, і ним я доїхав до центра міста. Набережною не йшов, а летів у гуртожиток. Після третьої години ночі розбудив хлопців і заявив: „Я женюсь". Довго ми обговорювали цю тему.

Наступного дня, на побаченні, Аня мені сказала, що вона старша за мене на два роки і має трирічного сина. Розлучена. Ця звістка відбила в мене бажання женитися. Моя мамка вчила братів і мене не обманювати дівчат, тож більше з Анею ми не зустрічалися. І тільки коли знову вчився, щоправда вже в аспірантурі, випадково побачив її. Вона сказала, що доля в неї не склалася.

Навчання та робота медичною сестрою були для мене і ділом, і відпочинком. Часті виклики на чергування і, як правило, тоді, коли мав іти на побачення, були настільки симптоматичними, чи як кажуть, прикметними, що я перестав назначати день і час зустрічі. Не хотів, щоб дівчина думала, що її обманюю. А стільникового зв'язку на той час ще не було.

При операціях хірургам я був за асистента, й це тільки посилювало бажання чергувати. Але траплялися дні, коли на всю лікарню був один

лікар – прийомного покою. Тож доводилося приймати миттєве рішення самому. І так траплялося щораз, коли хірургія, як то кажуть, не була ургентною. Інші хірургічні служби тоді до неургентних чергувань не залучали.

Якось денні медсестри звернули мою увагу на недавно прооперованого шестирічного хлопчика. Коли йому робили розтин у правій здухвинній ділянці, із рани виділялось багато гною. Походження його під час операції встановити не вдалося. Тому я щогодини навідувався до дитини. Навики звертати увагу на пульс, колір шкіри, вологість язика, пов'язку на рані у мене були майже професійні. І ось пізно вночі, не вмикаючи світла, зайшов у палату, узяв руку хлопчика. Пульс не прощупувався. Аж тоді увімкнув світло. Обличчя у нього було біліше за крейду. Підняв ковдру. Пов'язка суха. Але непритомна дитина лежала у калюжі кров'яних згустків, що виділялися із заднього проходу. Викликати лікаря не було часу. Швидко взяв флакон із Першою групою крові. Заповнив систему й підключив до вени хлопчика. Аж потім ще довго не міг зрозуміти, як це мені вдалося зробити все так швидко. Адже відомо, що пунктувати вени дітей, тим більше у знекровлених, занадто важко. Та Господь зглянувся і на мене, і на хлопчика. Завдяки Йому дитина залишалася живою, і мене ніхто не журив, що я не мав права переливати кров без лікаря та ще й не встановивши ні групи, ні резус-фактора у реципієнта. Адже бувають випадки, що вміст флакона не завжди відповідає позначкам на ньому.

Тільки коли у пацієнта появився пульс, я викликав чергового хірурга вдома, Івана Івановича Руснака, який був ще й анестезіологом. За все, що я зробив, Іван Іванович мене похвалив, подякував, і тоді ми разом визначили і групу крові, і резус-фактор хворого, словом, підготували все за всіма правилами. Життя дитини було врятоване.

Після цього довго ще гадали учені-хірурги над причиною і механізмом кровотечі із непошкодженого товстого кишківника, оскільки пізніше у нього було діагностовано остеомієліт крила здухвинної правої кістки миски-тазу. Та це вже для хлопчика не мало значення. А висновок був, можливо, і сумнівний: кровотечу спричинив стрептоміцин, назначений після операції.

За деякий час я настільки зжився з обласною лікарнею, з її колективом, порядками та традиціями, що де б не був у тубдиспансері, чи в міській лікарні завжди говорив: „А у нашій лікарні це роблять не так, а так..." Ще довго, працюючи у Новому Роздолі на Львівщині завідувачем міжрайонного урологічного відділення, продовжував говорити: „А у нашій лікарні...", маючи на увазі Ужгородську обласну.

Усе, що я пережив у ній під час роботи медичною сестрою, не раз ставало у пригоді.

Та на четвертому курсі ми вивчали й факультетську хірургію, базою якої була міська лікарня, яка з перших відвідин склала враження, як і обласна, медичного храму. Архітектура, розташування палат, коридори, операційна, на мою думку, були навіть кращими. А відношення до чистоти, порядку, асептики та антисептики були такими ж. Інакше і бути не могло. Адже „фивником" хірургічного відділення був Іван Іванович Гебей, який пройшов ту ж медичну школу, що і професор Фединець. Не хочу наголошувати на фаховій та традиційній відмінностях між цими двома колективами – обласним та міським хірургічним. Але не можу не згадати, що про обидва медичні заклади з повним правом можна було сказати словами, зміст яких передавала на той час розхожа фраза: „Сучасна жінка повинна бути такою, як лікарня: чистою, загальнодоступною та безкоштовною". І хоч тепер у нас мова не про жінок, та чи, справді, хтось би бажав собі такої жінки, якими є сьогодні обласна й міська лікарні? Значно пізніше я дізнався з французького анекдоту, що любов видумали руські, щоб не платити гроші. У Франції можливо і так, а у нас ні.

Практичні заняття з факультетської хірургії тоді вів молодий, ще не титулований науковими званнями асистент, майбутній доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри Степан Степанович Долгош, якого я сміло можу назвати, як і багатьох із обласної хірургії, своїм старшим товаришем.

Через мої вихваляння обласної хірургії за твердження: „А у нас, в обласній, це роблять так...", Степан Степанович прозвав мене „обласним хірургом". І напівжартома, з іронією запитував: „А що нам скаже обласний хірург?" Правда, це мене не ображало, і я намагався якомога конкретніше відповісти по суті справи. Степан Степанович був із студентами завжди щирим, відвертим, мало розповідав про свої успіхи, більше – про помилки. І це нас дуже зближувало з ним.

Окрім практичних занять ми повинні були нести і чергування в ургентні дні. Одної неділі на такому чергуванні молодий хірург, який практикував вже п'ять років (за його словами, робить тільки апендектомії, а через рік думає освоїти і грижі), повернувшись із прийомного покою, повідомив: „Будемо митися на операцію. У 18-річної дівчини – апендицит". Коли я зайшов в операційну, на столі лежала молода, красива, з товстою косою дівчина. Ми приступили до операції. Я у якості асистента. Операційною сестрою була теж молода дівчина Олена. На той час більшість операцій проводили під місцевою новока-

їновою анестезією та ще з четверть відсотковою концентрацією. Розкрили черевну порожнину. Через наплив кишківника до рани, хірург не міг знайти сліпу кишку. Дівчина кричала від болю. Те, що я чув від хірурга, мене смішило, і дарма я отримував стусани ліктем під ребра від операційної сестри. Гачки в моїх руках рухалися у такт мого сміху. І тут я знову згадав обласну лікарню і промовив: „У нас, в обласній лікарні, кишківник відгороджують турундами". Після цього хірург так і зробив. Десь через годину сліпу кишку ми знайшли, але ніяк не могли дістати черв'якоподібний відросток. Оскільки у практиці хірурга був випадок, коли він випадково розрізав складку очеревини, і таким чином знайшли апендикс, ми порозсікали всі складки, які тільки бачили. Нічого не знаходимо. І тут мені прийшла в голову думка: відпочити самим і дати таку можливість хворій. Всі троє (хірург, я і медсестра) всілися на стільчик. Хвора заспокоїлася. Та коли ми приступили до операції, сліпа кишка знову сховалася у черевній порожнині. Не можу навести слова, які мені сказав хірург, та почувши їх старша операційна сестра, яка підстраховувала Олену, помила руки і знайшла нам апендикс, і ми його вже самостійно видалили. Про цей випадок я розповів однокурсникам, але розповісти про нього хірургам обласної лікарні не наважився. Адже на той час між ними йшли змагання, хто швидше видалить апендикс: чи зробить пластику кили. А операцію дівчині, про яку я розповів робили понад дві години. Правда, втішними для нас були слова одного знаменитого хірурга, який на запитання: „Яка операція найлегша?" – відповів: „Апендектомія". – „А яка найважча?" Відповідь була такою ж: апендектомія.

Та і розповідь Степана Степановича про апендектомію, яку він робив товаришу батька підтверджує вище сказане, бо апендикс знаходився поза висхідною частиною товстого кишківника, аж під печінкою.

Культура лиш працею людини вирізблюється з природи.

Сергій Булгаков

Робота медичною сестрою в хірургічному відділенні обласної лікарні була не тільки методом пізнання, засвоєння та набуття практичних навиків середнього медичного працівника, а, так би мовити, закладала фундамент чи основу, на якій потім будував подальшу свою хірургічну кар'єру.

Це стосувалося не тільки участі в операціях як асистента, якому дозволяли виконувати деякі етапи оперативного втручання, а згодом і такі операції, як апендектомія чи килопластика

В ургентні дні, коли викликали хірурга в приймальний покій для консультацій хворих, що поступали на лікування, я ніколи не відмовлявся від нагоди бути поруч із ним. Спостерігав за його поведінкою, прислухався до розмови з пацієнтом і, що немало важно, з родичами. Більшість чергових хірургів, оглянувши хворого, дозволяли мені провести пальпацію того чи іншого органу тіла самому, визначити наявну чи відсутню симптоматику. Згодом я навчився пальцями бачити більше, ніж очима, оскільки очі фіксували зовнішні зміни, зате пальці дозволяли заглянути всередину організму. Слухом вдавалося почути, що твориться в череві, серці, легенях. Проте найбільше вслухався в „гробову тишу" – тобто у відсутність перистальтичних шумів кишківника, яка завжди є стовідсотковим підтвердженням наявності перитоніту – запалення очеревини, причиною якого могли бути гнійний холецистит чи апендицит, некроз кишківника, проривної виразки шлунку чи дванадцятипалої кишки... Основними додатковими методами залишалися аналіз крові та рентгенологічне обстеження. Хірурги того часу дуже велику увагу приділяли скаргам, анамнезу та об'єктивному обстеженню. Клінічне мислення було чи не головним засобом у визначенні діагнозу та тактики лікування. То вже тепер „учені" додумалися до застосування стандартів, якими повинен керуватися лікар у своїй роботі. Я ніяк не можу змиритися з цим, адже це зв'язує не стільки руки, скільки здібності хірурга клінічно мислити. За цими стандартами дуже легко звинуватити або виправдати хірурга, незважаючи на наслідки проведеного лікування, це теж довелося відчути мені на власній шкурі.

А ще робота медичною сестрою у той час змінювала соціальний стан та культуру поведінки студентів, особливо із сільської місцевості. Передусім вона давала вагомий додаток до стипендії. А оскільки у відділенні лікувалися пацієнти різні за статусом, у тому числі й з інтелігентів – викладачі, керівники, партійні працівники чи їх родичі, зав'язувалися і потрібні знайомства. Через них можна було вирішити багато проблем, можливо дрібних, але відчутних для студента. Заодно вчилися ми і культурі спілкування.

Ніколи не забуду літню жінку, до якої звернувся „бабушка". А у неї були нафарбовані губи, манікюр, педикюр, акуратна зачіска, свій, а не лікарняний халат. Мораль, яку вона мені вичитала за таке звернення при хворих у палаті довго бриніла в моїх вухах. Відтоді я ніколи жодної жінки так не називав. Пані, про яку йдеться була росіянкою, в роки Жовтневої революції емігрувала до Угорщини, познайомилася з молодим угорцем-адвокатом, після двогодинного знайомства вийшла за нього заміж. Прожила з ним довге щасливе життя, яке бажала кожному.

Та це був не єдиний мій гріх. У великій палаті (першій) перебував на лікуванні хворий на рак підшлункової залози. Для мене, недосвідченого, виглядав він старцем. Подаючи йому термометр, а біля нього сиділа молода гарна жінка, запитав: „Це ваша донька?". Ніколи не забуду, як змінилося його і без моїх слів сумне та змучене постійними болями обличчя. „Ні, я дружина", – почув у відповідь. Мені стало боляче і соромно. З того часу ніколи не наважуюся задавати такі запитання пацієнтам. Майже всіх, хто приходить із хворим, запитую: „А ви хто йому або нам будете?"

Можливо, для сучасного студентства, яке краще одягається за викладачів (я маю на увазі викладачів, непричетних до вступних та сесійних іспитів), те, що зараз опишу, здаватиметься байкою. У відділенні після важкої операції на товстому кишківнику лежав пацієнт. До нього приходило багато відвідувачів. Я чергував у суботу вночі, у неділю вдень і залишився на ніч. Біля хворого була дружня йому сім'я: мама, тато і донька Еріка. Я повідомив йому, що поки піду випити кави, за ним буде доглядати інша медсестра. У розмову втрутилася мама Еріки: „Степане, ми вже збираємося додому і запрошуємо тебе до нас. Еріка готує ліпшу каву, ніж у кав'ярнях". Я зніяковів, але хотілося побувати в гостях у Еріки. Проживали вони там, де тепер знаходиться обласне телебачення. Просторі, в килимах кімнати на мене справили враження. Та коли сіли за стіл, на якому знаходилося, як мені здавалося, безліч посуду, різних приборів, які вперше побачив і яких не подавали навіть у ресторанах, розгубився. На думку спала розповідь про одного з радянських дипломатів, який на прийомі в англійської королеви пробував їсти раки за допомогою ножа й виделки. Мабуть, на моєму обличчі відбився страх. Еріка майже непомітно посміхнулася і, не чекаючи на мене, почала користуватися приборами. Я намагався копіювати її дії. Довго в гостях не затримався. Побіг на роботу, адже там я почувався у своїй тарілці.

Робота медичною сестрою була не тільки цікавою та корисною, але й виснажливою. Пригадую одне з чергувань із хірургами Андрієм Івановичем Микитою та Андрієм Андрійовичем Симодейком, нині покійними. Хай їм Бог дасть Царство Небесне. За ніч довелося прооперувати п'ятьох хворих. Такий наплив на той час був рідкістю. Моя роль асистента полягала у тому, щоб створювати сприятливі умови для роботи. Це вимагало постійного фізичного напруження. Виснажений часом та майже постійною статичністю тримання крючків, я почав засинати. „Не спи", – повторював то один, то інший хірург. Лише під ранок з операціями було закінчено.

Я обслужив хворих і вперше (за свої студентські роки) не пішов на заняття. Прийшов у гуртожиток і ліг спати.

Були випадки, що після чергувань засинав на лекції, а інколи і на практичному занятті. Сидів майже завжди за першим столом – перед викладачами, та вони мій сон не тривожили.

Та, як нерідко буває у таких випадках, у гуртожитку мене розбудив староста курсу Микола Югас. „Швидко встань, тебе розшукує декан", – сказав він. „Що трапилося?" – запитую. „Із Києва приїхала кореспондент „Медичної газети" Ірина Бабич. Тебе декан рекомендував як кращого студента, а ти спиш". Я швидко одягнувся, пригнав в обласну хірургію. У кабінеті професора Фединця сиділи двоє: гарна чорноволоса жінка і чоловік з фотоапаратом на шиї. Олександр Васильович їм мене відрекомендував. Ми вийшли з кабінету і піднялися на третій, недавно добудований, поверх поліклініки. На фоні намальованих на стіні фойє ескулапів мене й сфотографували, а потім я давав інтерв'ю. До мене інтерв'ю давав відомий невропатолог Дмитро Олександрович Снігурський. Незабаром на одній із сторінок „Медичної газети" поруч із фото Дмитра Олександровича була інформація про його професійну біографію та обласну лікарню. У моїй пам'яті залишився тільки факт зустрічі з відомою на той час журналісткою „Медичної газети", яка, згодом захищаючи ректора Чернівецького медичного інституту, „розгромила" мого наукового керівника професора Євгена Петровича Цветова, професора-фармаколога Піська та професора-уролога Романа, які на той час мали мужність виступити проти свого керівника. Названих професорів покарали, а пані Ірина виїхала в Ізраїль, здається, в 1970 році або в 72-му.

Для мене четвертий курс був переломним у всіх відношеннях. Якщо протягом трьох років навчання я відчував, м'яко кажучи, що недотягую до своїх однокурсників з Ужгорода та Мукачева, а також тих, які пройшли життєву школу на різних роботах, в армії – в розмові, поведінці, одягу, бо жив майже на одну стипендію. Та три роки спілкування з ними й робота в лікарні наближали мене до їх рівня. Мені пощастило, що у моїй групі та підгрупі була Рая Бальмагія з Мукачева, Юрій Коваленко та Сергій Максимов з Ужгорода, шахтар з Ільниці Петро Данканич. У них я багато чому навчився і навіть після закінчення медичного факультету часто згадував їхні поради. Я не був відмінником, але мій професійний ріст був помітний як для товаришів по групі, так і для викладачів. І коли до мене звернулась Рая, щоб подивився рентгенівський знімок і висловив свою думку, мені було не стільки приємно, скільки страшно за відповідальність перед нею. Адже, вона мені вірить. Її відповідь одному із однокурсників, який рекомендував їй звернутись до відповідного спеціаліста: „Пішта в цьому розбираєть-

ся не гірше", – шокувала мене. Я відчув, що повинен виправдати довіру до мене. Іноді довіра мене напружувала, якщо не страшила. Особливо на практичних заняттях по фізіології. Коли не було відповіді на запитання , викладачка Бокотей піднімала мене: „Біляк нам скаже". Це було примусом для мене не просто вчитися, а знати.

Запропонована мені Петром Гавриловичем Мізуном тема наукової роботи „Віддалені результати оперативного лікування варикозних вен нижніх кінцівок" відкривала дорогу в науковий світ медиків-практиків, а не просто експериментаторів. Так виконана протягом шести місяців немала робота, яка полягала у тому, що було запрошено понад 200 осіб, оперованих у різні роки, в хірургічний кабінет поліклініки і проведене, за розробленою програмою, повне їх обстеження, результати якого були оформлені як наукова стаття, надрукована у збірнику „Молодих учених Закарпаття", назавжди пов'язала мене з медичною наукою. Згодом під керівництвом еталона інтелігентності, лікаря-професіонала, інфекціоніста професора Олександра Максимовича Кишка я вивчав епідеміологію захворювання правцем в нашому регіоні. З медичними раціоналізаторськими розробками разом з доцентом Василем Яковичем Плахотнюком, я їздив у Київ на Республіканську виставку досягнень народного господарства. До речі, там я вперше тримав у руках велику купу грошей. У жінки, на вигляд сільської, яка поспішала на поїзд, із сумки чи з кишені випав згорток. Я подумав, що вона щось викинула, але вітер розгорнув його і я побачив під газетою 10 карбованців. Підняв згорток, наздогнав жінку і віддав його їй. Вона подякувала і сказала, що продала хату і їде жити до сина. Приїхавши в Ужгород, у гуртожитку я розповів про це, як про героїчний вчинок. Адже не легко встояти перед спокусою залишити гроші собі. Та батьківське християнське виховання бути чесним, справедливим, не красти і, не дай Бог, зазіхати на чуже взяло верх. Практично з того часу я ніколи не був без грошей. Робота забезпечувала мені безбідне життя. Почуте ще в дитинстві: маєш тільки те, що віддаєш, а що утаїш чи вкрадеш – пропаде, було і залишається нормою мого і моєї сім'ї життя. За останні роки переконався, що коли віддаєш, здається, останнє, воно завжди повертається сторицею. За багатьох, котрі понад десятки років ходять у мене в боржниках, віддав мені Господь Бог і я це не приховав. Роблю так, щоб воно було корисне і мені, і людям. Богоугодні справи завжди досягають завершення. У цьому мені хочеться переконати і сьогоднішню молодь, яка, як мені здається, мріє європейського практицизму, тобто, матеріалізму, а не християнських ідеалів, на щастя, не вся.

Єдина розкіш мені відома – і це розкіш людського спілкування.
Антуан де Сент-Екзюпері

Якщо до роботи в хірургічному відділенні обласної клінічної лікарні моє спілкування було тільки спілкуванням з однокурсниками та студентами, які проживали в гуртожитку, то виконання сестринських обов'язків значно розширило мої чисто людські контакти з різними категоріями людей, як за соціальним становищем, так і за віком. Особливі умови для цього створювала та тиша, яка була у відділенні після підготовки хворих до сну, під час довгих і темних осінніх та зимових ночей.

Стіл чергової медсестри стояв у коридорі, незважаючи на те, що ми мали і сестринську кімнату, в якій знаходилося все необхідне для виконання призначень.

У неургентні дні, ті, що не могли заснути, підсідали до мене і починали з пояснення безсоння. Пам'ятаю літню людину, ровесника і товариша Олександра Васильовича Фединця. Йому не давали спокою болі в нижніх кінцівках, артерії яких були пошкоджені атеросклерозом. Людина високої культури, гідної інтелігента поведінки, невимушено, як про вчорашній день, з усіма подробицями згадувала свої студентські роки на філологічному факультеті Празького університету. Студенти, вихідці із закарпатців, слов'янського походження, об'єднувалися в гуртки, які мали політичне та національне забарвлення. В одному із таких русинських гуртків, до якого входили українофіли, він і познайомився із студентом Олександром Фединцем. Засідання гуртка проходило 1–2 рази на місяць в одному із ресторанів за кухлем пива. Траплялося, що паралельно з ними засідали й інші члени русинів, але русофільського напрямку. І, як це ведеться ще й тепер, вони між собою ворогували. Часом між ними відбувалися гострі суперечки. І значно пізніше, уже у 90-і роки минулого століття, я довідався, що Олександр Васильович разом з прихильниками уряду Волошина емігрував із Мукачева у Севлюш (Виноградово), залишивши все своє майно на території, окупованій угорцями. Виходить, Олександр Васильович став українцем задовго до подій 1939 року. Жаль, що сам Фединець ніколи не згадував про цей відрізок свого життя.

Оскільки контингент хворих досить динамічно змінювався, то і зустрічі були різноманітними. Приймаючи вечірню зміну, в третій палаті, де лежали в основному урологічні хворі, я зустрівся зі стареньким священиком із пишною бородою та ще з густою шевелюрою, які були покриті суцільним інеєм. Прочитавши прізвище Зейкан, запитав: „Ви не з Липчі будете?" „Так", – прочув дзвінку відповідь, – ти теж із тих

країв?" „Я з Горінчова, у Липчі маємо родичів", – відповідаю. „Чий ти?" – „Біляка Томи". – „Я ще змолоду знаю твого батька". Для мене ця зустріч не була знаковою, але мені на душі було легко. Мені здавалося, що я пройшов якесь очищення. Святий отець багато мені розповідав про себе, мене не розпитував, чи відвідую церкву, мабуть, і сам знав, що ні. Та за одним тільки шкодую, що не скористався його запрошенням відвідати Мукачівський монастир, настоятелем якого він був. Уже через роки, відвідавши цю Православну святиню, засновану ще князем Корятовичом, я легко відшукав його скромну могилу, пригадав наші розмови та розповіді Зейкана про мого батька.

Хворі вели зі мною не тільки повчальні та пізнавальні, але і довірливі бесіди. Одного вечора присіла до столу молода жінка, якій три дні тому була зроблена апендектомія. Притримуючи правою рукою рану, розповіла мені, що живе одна, має одинадцятирічну доньку, чоловіка похоронила. Каже: „Я розумію, що заміж, мабуть, уже не вийду, та я ще молода, і природа хоче своє. Та мені не хотілося б, щоб донька бачила біля мене кожен раз іншого. Мене б влаштувала людина, яка могла б регулярно до мене приходити. Я б до нього не пред'являла ніяких вимог, претензій. Хай би він мав сім'ю. Я б ніколи не порушила її спокій". Я все це слухав, не знав, що їй порадити, а тим більше, як утішити. Я і сам на той час почував себе ще дитиною, яка повинна вчитися та допомагати хворим. Я хворих дуже любив і ніколи не йшов на розподіл роботи: один роздає ліки, інший робить ін'єкції.

Мені здавалося, що інший зробить укол боляче, не так як я. Мені легше було погодитися ввести ін'єкцію і своїм, і „чужим" хворим.

Та були розповіді й забавні. Одного разу після ургентної операції, близько першої години ночі занесли в палату молоду симпатичну жінку. Поклали на ліжко, зробили знеболюючий укол. А коли я сказав: „Спокійної ночі. Спіть". Вона відповіла: „Я не засну, я звикла засинати тільки на руці чоловіка". „Давайте, я вам свою підкладу", – сказав я. „Не смійтеся, я так засинаю уже шість років". І розповіла, як одного разу поверталася зі свою подругою автобусом, що розвозив робочих додому. Майже перед закриттям дверей до нього заскочив молодий симпатичний хлопець. Вона й каже подрузі: „Це буде мій чоловік". Подруга розсміялася. Але, незважаючи на те, що з цим молодим парубком разом йшли від автобуса в одному напрямку, вона йому не дозволяла себе супроводжувати і не знайомилася з ним. Він завжди йшов на декілька метрів позаду неї. І одного разу, йдучи вулицею, вона спіткнулася (то були ноги людини, які стирчали із підворіття). Перелякавшись, закричала і кинулася парубкові на шию. Він сказав: „Що? Тепер

і я добрий?" „Відтоді ми завжди разом", – закінчила вона розповідь. Наркотична речовина зробили свою справу.

Багатьох хворих пам'ятаю ще зі студентської лавиці. Рідко кого з них зустрічав після одужання. А цікаво б знати про їхню подальшу долю. Рояться думки у моїй, уже немолодій голові, але жодна з них ще не викристалізувалася в конкретну форму зустрічі з колишніми пацієнтами. А це було б цікаво. Не так давно до мене звернувся пацієнт з Виноградова, батька якого я оперував з приводу аденоми простати ще 30 років тому. Коли його мати дізналася, що в сина подібна проблема, сказала: „Їдь в Ужгород. В обласній лікарні ще повинен працювати Біляк, який оперував твого батька. Він тобі допоможе". Та, не знайшовши мене в лікарні, не отримавши тут відповіді, де можна мене знайти, потратив місяць на пошуки, але все-таки знайшов. Приємно було дізнатися, що батько після операції прожив понад два десятки років.

Якщо хтось із моїх пацієнтів або з їхньої рідні прочитають ці рядки, передзвоніть або напишіть нам у фейсбуці. Можливо, ваші спогади зацікавлять читача. Адже, спілкування це те, заради чого людина живе і сповідує вічні цінності.

Робота в лікарні у святкові дні мала позитивні відмінності від роботи у будні та вихідні. Перш за все, за неї в державні свята, до яких належали жовтневі, новорічні, травневі, платили подвійно. Плата і нараховувалась, і видавалась бухгалтерією додатково. Для студента це було певною дотацією і він міг собі щось прикупити. Окрім того, в такі дні кількість хворих у відділенні зменшувалась. На лікарняних ліжках перебували тільки ті, хто не міг обійтися без належної стаціонарної допомоги. Та і важких хворих не було багато, бо перед святами кількість операцій була мінімальною. Кожен лікар хотів теж святкувати і не залежати від стану прооперованого. Адже майже всі лікарі без винятку їх відвідували, незважаючи на вихідні. Так було принаймні в обласній лікарні. Пригадую випадок, коли мій класний керівник поступив у Хустську центральну лікарню з відкритим переломом голінки, на яку було накладено гіпсову циркулярну пов'язку. Він кричав від болю в нозі, але до нього, окрім медсестер, за святкові дні ніхто з лікарів не підходив. Таким чином запізно була розпізнана газова гангрена (яка була ускладненням тільки вогнепальних та осколкових поранень під час війни), і вона привела до трагічного наслідку.

Святковими днями нас, медичних працівників, наші пацієнти пригощали кавою, яка уже тоді була в моді, що піднімало і їх настрій, оскільки ми не відмовлялись від такої вдячності. Та ні хворі, ні лікарі, ні ми – середній та молодший медперсонал не забували про релігійні

свята, хоч вони в той час були майже заборонені. У всякому випадку державна машина за участь у них переслідувала, але так і не змогла примусити людей не святкувати. Оскільки пацієнти були представниками різних релігійних конфесій, нам доводилося святкувати як католицьке, так і православне Різдво та Великдень і навіть мацу. У радянський період Греко-католицька Церква була заборонена і, як ми дізналися пізніше, діяла в підпіллі.

Новорічне чергування мало свою специфіку. У всіх відділеннях були наряджені ялинки, і колективи зустрічали Новий Рік так, як це робилося і за межами лікарні, тільки не в такій мірі й без танців. Та католицьке Різдво чи Великдень у відділенні зустрічали й ті, хто себе ототожнював з православ'ям, а православні свята – ті, що були католиками. Таким чином, як Різдво, так і Великдень майже всі студенти зустрічали у своїх сім'ях, тобто вдома. Щоб своєчасно добратися додому, в Горінчево, мені доводилося у напхом набитому автобусі дві-три години стояти майже на одній нозі. Але кожен з нас чи не на інстинктивному рівні знав, що в ці свята повинен бути дома разом зі своєю родиною. Завдяки роботі я – студент-четвертокурсник разом із стипендією мав у місяць 70–80 карбованців. Лікарська зарплата у той час становила приблизно 87 крб.

І ось вдома у новому пальто та костюмі відчув себе самостійним, незалежним від родини, яка всіляко мені допомагала. В гостях у брата Василя я замість того, аби подякувати за допомогу, висловився, що можу обійтися і без неї. Цим образив брата. Моє щастя, що моїх слів не чули батьки. Потім я зі сльозами на очах просив пробачення за необдумані слова. Щоб хоч чимось порадувати свого батька, малював картину полегшення його труда, коли стану лікарем. І чув його слова: „Було б добре, якби ти від мене не просив, а не ще й допомагав". Мудрий батько, як завжди, був правий, бо він підтримував мене до кінця свого життя. Та і сьогодні, коли вже сам у літах, чи не щоденно користуюся його порадами, хоч він мені майже і не сниться.

Можливо хтось подумає, навіщо описувати подробиці моєї сестринської роботи, адже не це головне. Та хочу заперечити. Робота медичною сестрою формувала мене, лікаря, можливо, більше, ніж медична наука. Моя праця та спостереження за роботою видатних медиків того часу (про яких я вже згадував) закладала у моїй християнській душі, в яку ще раніше батьками було закладено любов до Бога та ближнього, фундамент безмежної відданості хворим – знедоленим людям, не шкодуючи для того ні сил, ні праці, й бути завжди в пошуках шляхів ефективної та мало травматичної медичної допомоги. Я і сьогодні себе перевіряю на своїх учителях, тодішніх співробітниках,

а не на теперішніх наглих, безпідставно амбіційних неуках, які готові переступити через будь-кого заради марної слави та ідола у вигляді зеленого диявольського еквівалента. Мені так хочеться, щоб сучасна медична молодь рівнялася на гідних пам'яті та поваги, які хворіли та помирали з кожним своїм пацієнтом. Якщо лікар не проймається стражданнями хворих, йому немає що робити в медицині. Він всього-на-всього технічний, а не творчий фахівець.

Хто говорить, той сіє, хто слухає, той збирає урожай.

П. Бугаст

Зимова сесія закінчувалася 23 січня і до 8 лютого ми роз'їжджалися на канікули додому. Під час канікул старша медсестра Філатея не поставила мене у графік чергувань. Та і під час сесії мені було надано право вибирати дату чергування, а окрім того, я був у графіку третім і завдяки прихильності старшої, міг виходити на чергування пізніше.

Повернення на навчання для нас було приємним, і в той день ми дозволяли собі відзначати його початок, тому що у нас у всіх було вдосталь продуктів. А оскільки в цей день – 8 лютого – я народився, в мої обов'язки входило забезпечення столу алкогольними напоями. Частіше за все ми вживали продукт домашнього самогоноваріння.

Друге півріччя четвертого року навчання і першої сестринської роботи було не менш цікавим, ніж перше, але до багатьох медичних ситуацій я був більш підготовленим і, так би мовити, звиклим. Зупинка серця у хворої з нирковою патологією не застала мене зненацька. Я швидко набрав у шприц з довгою голкою 1 мл адреналіну і запропонував молодій лікарці приймального покою ввести його внутрішньосерцево. І коли вона відмовилася, я не роздумуючи зробив цю процедуру сам. Життя жінки було врятоване. Про цю подію на п'ятихвилинці ми вже доповідали як про рядову.

На той час внутрішньосерцеві введення проводились кожному пацієнту, у котрого зупинялося серце, та, на жаль, далеко не кожен повертався до життя. Однак були й такі, в першу чергу онкологічні хворі, які були приречені. Їм ця процедура не проводилась і не була показана. Ніколи не забуду хворого на рак шлунку, якому було всього 26 років, мав трьох доньок і поступив до нас повторно з фістулою-трубкою, вставленою через живіт в шлунок, бо інакше їжа не могла потрапити в шлунково-кишковий тракт. Говорити з ним було важко. Він розповідав про свої плани після закінчення біологічного факультету, на якому вчився заочно. Мені здавалося, що він відчуває чи розуміє мої

обнадійливі слова як неправду. І це мені не давало спокою. Не тільки тоді, але і будучи лікарем, мені було важко обманювати хворого. Я намагався відходити від такої розмови, хоча коли доводилось, я робив це, тому що пам'ятав слова моєї мамки: „Ніколи не позбавляй людини надії". Мені довелося чергувати в останню ніч його життя. Стан молодої людини був вкрай важкий. Я зайшов у палату. Тихим голосом, майже пошепки: „Степан, зможеш мене протримати до ранку?" – „А чому тільки до ранку?". – „Жінка поступила в родом, хотів би дочекатися кого народить". Мабуть, чекав сина. За ніч мені довелося ввести йому у вену 10 ампул строфантину. Залишив його я живим.

А крім того, завжди у таких випадках згадував розповідь свого викладача хірургії, добродія, доцента Анатолія Івановича Кудрявцева: „Були два друзі-лікарі, відомі вчені. Один із них захворів. Допомогти не можна було. І ось одного разу запитує хворий свого товариша: „Мені радять поїхати до професора Мешалкіна. Як ти вважаєш, варто мені це робити чи ні? Скажи правду". Колега, знаючи справжню ситуацію, відповів: „Думаю, що цього робити не варто". До кінця свого життя, хоч і короткочасного, хворий не міг пробачити свого друга за відібрану надію".

Ніколи не говорити хворому гіркої правди, справедливому чи можливо зайвому гуманізму, нас учили наші викладачі, медичні корифеї. Наскільки це правильно, не можу сказати ще й сьогодні. Мабуть єдиного рецепту немає. Бо іноді, коли пацієнту не говорити правди, він не розуміє усю складність та серйозність його ситуації, відмовляється від лікування. Не виключено, що коли уже не допомогти, хворий прийде. І не скажеш йому: „А я тобі ще коли пропонував?" Бо відповідь буде одна: „Чому ти не настояв?"

Ви дивитеся європейські та американські фільми і бачите, що пацієнтам розповідають про реальність їхнього стану, діагноз та шляхи лікування. І це не вважається антигуманним. Навпаки, у таких ситуаціях хворий приймає пропозицію лікаря, і вони вже удвох борються із підступною недугою. Мені доводилося пацієнтам із пухлинними захворюваннями говорити, що такий-то орган пошкоджено раковою пухлиною, і якщо цю пухлину не видалити тепер, то пізніше зробити це буде неможливо. Така тактика не спрацьовувала, хіба що в рідкісних випадках.

І до цього часу з болем згадую доброго свого товариша, голову одного із передових колгоспів, який мав далекоглядні плани щодо перспектив господарства і не поспішав з будівництвом дому для своєї сім'ї, яка жила на квартирі. Я знав, що захворювання нирок, яке супроводжувалося нирковою недостатністю та високим тиском, може в будь-яку хвили-

ну обірвати його життя. У той час я був молодий і не мав теперішнього життєвого досвіду. І не зміг йому сказати, що часу у нього обмаль і потрібно добудувати дім. Невдовзі гіпертонічний криз привів до крововиливу у головний мозок з трагічним наслідком. З великими труднощами сім'я отримала частину того, що їй належало по праву.

Не можу забути іще одного голову колгоспу, який, як і попередній, багато мені допомагав при будівництві будинку в Доманинцях. На жаль, у нього був рак шлунку. Пройшов рік після операції, стан почав погіршуватися. Мабуть, йому в онкодиспансері сказали: „А що ви хочете, у вас рак?" Його перевели в реанімацію обласної лікарні. Другого дня я ніс ургентне чергування. Обезболюючі покращили його стан. Я під час обходу зайшов до нього. „Як ви себе почуваєте?". – „Мені краще, а вони казали, що в мене рак. Випишуся, я їм покажу. Рак у них у голові". Я промовчав, наступного дня він помер.

Завдяки сестрі Філатеї за рік роботи майстерно навчився пунктувати вени на руках. А Петро Гаврилович Мізун, який у всьому старався зробити з мене фахівця, допоміг освоїти введення медикаментів у стегнову артерію та вену. До речі, цією методикою користуюся і по сьогодні. Завдяки цьому я мав деякі пільги у родичів пацієнтів, у тому числі і викладачів.

Поступила в хірургічне відділення у важкому стані, спричиненому гострим панкреатитом, старенька мати відомого окуліста Леоніда Овсійовича Котилянського. Постійні внутрішньовенні введення були необхідні. Тоді ще не було внутрішньовенних катетерів. Вени ми знаходили майже навмання. Мати професора хотіла, щоб внутрішньовенні робив тільки я. Мені доводилося приходити у відділення й після обіду. Леонід Овсійович подякував, коли мама виписувалася, і сказав, що зустрінемось на екзамені. Вчився я, як майже і всі тодішні студенти, добре, але не любив писати історії хвороби, ні будучи студентом, ні лікарем. Коли мені говорили, що історії потрібно писати так, як би ти їх писав для прокурора, я відповідав: „Краще відсиджу три роки у в'язниці, ніж все життя буду так писати історії". Слава Богу, цього не сталося, хоча перефарбовані в помаранчевий колір цього бажають майже й тепер.

Писати потрібно було історію по очним хворобам, та ще й захищати її перед викладачем. Практичні заняття у нас вела молода й красива, завжди усміхнена Ольга Олександрівна Варенко, яка була майже нашою ровесницею. Знаючи прихильність завідуючого курсом Котилянського та якість написаної мною історії хвороби, я на захист не з'явився. Історія була оцінена на трійку. Прийшовши на екзамен, взяв білет, сів відповідати. Леонід Овсійович мою відповідь супроводжував

словами: „Молодец! Иначе и быть не может...” Отримавши п’ятірку, вийшов з аудиторії. Ольга Олександрівна зустріла мене і запитала: „Ну як?” „П’ять”, – відповів я. Вона зауважила: „Я рада за тебе, але все-таки ти безсовісний. Чому не прийшов на захист?” Я не мав що відповісти. Мені було соромно. І на сьогодні почуваю себе винним перед Ольгою Варенко. Та надіюся, що моя повага до неї і побажання їй тільки добра, успіхів і довгих та плідних років успішної праці є хоч якоюсь компенсацією за мою зухвалу студентську поведінку.

Будучи студентами четвертого курсу ми вже значно рідше їздили додому і певну роль у цьому відігравали організовані на факультеті в суботні та недільні вечори, танці, які ми не відвідували, хіба що тоді, коли чергували в лікарні. Та на Великодні свята кожен без вагань був у колі своїх рідних. На всенощне богослужіння я не йшов, але на освяченні пасок був присутній. Слова „Христос Воскрес – Воістину Воскрес” сприймалися не так, як „добрий день”. Промовляючи їх, я був переповнений радістю, мені здавалося, але тепер думаю, що це було не так, що більшість моїх ровесників їх не сприймає як причетність до чогось доброго, вічного, світлого.

І на цю тему в той час, а це були шестидесяті роки, існувало безліч анекдотів. Та популярним був такий: „Брежнєву привіталися: „Христос Воскрес”. Його відповідь була: „Мені уже доповіли”.

Із дому ми поверталися з повними сумками великодніх продуктів. Основним був шовдрь, який, як я в той час дізнався, був індикатором, за яким можна було виявити закарпатського націоналіста: якщо хтось писав Шовдрь з великої літери, а Київ з малої, той і був стовідсотковим закарпатцем. Якщо навпаки, Київ – з великої, а шовдарь з малої, то це була радянська людина.

Літня сесія, а за нею канікули знову повертали нас додому, а декого в студентські трудові бригади, щоб підзаробити собі грошенят. До фізичної праці я не був охочий, і батько часто мені говорив: „Ти, сину, якщо не вивчишся на дохтора, то помреш із голоду”. Та оскільки у батька була корова, доводилося косити чималі площі трави. Та хай там що, а косити я любив. Мені було приємно, що моє тіло мало шоколадну засмагу. А ще любив я слухати спів коси, коли її нагострюють та клеплють. Кошу я і до цього часу, правда у себе на городі, оскільки уже двадцять років маємо таку худобу, як коза, молоко якої має не тільки поживні, але і цілющі властивості.

Літо, про яке згадую, відрізнялося від попередніх і тим, що ми проходили лікарську практику в дільничних лікарнях. Мені довелося її проходити в селі Липча, яке знаходиться за чотири кілометри від

батьківської хати. Їздив я на практику велосипедом. Медичний колектив на чолі з головним лікарем зустрів мене дуже привітно. Медичні сестри, до яких я звик за період роботи в обласній лікарні, звали мене по імені та по батькові. Мені було ніяково. Ще довго, будучи уже лікарем зі стажем, я не міг звикнути до такого звертання. Тим більше, що ми вдома навіть старого діда називали на ви, але тільки по імені. І довго я не міг зрозуміти чому в містах рідні та близькі звертаються один до одного по батькові. Односельчани могли називати чиєсь ім'я в зв'язку з батьківським чи материнським, щоб зрозуміти про кого йде мова, бо прізвище дуже часто повторювалося. Але це виглядало так: Іван Юри Мигальового або Андрій Маріїн. Та все земне і наше коротке життя має еволюційний історичний розвиток, який ми всі по-різному сприймаємо. Тому маємо відмінності в сприйнятті русинства, українства, мови... Та хоч ми і відрізняємося, але ж не повинні ставати ворогами. Якщо ми є дійсно тими, ким ми себе проголосили на Майдані, то чому ми такі нестерпні до думки, відмінної від нашої? Чому наші сусіди визнають етнічність та національність русинів, а ми настільки демократичні, що робимо вигляд, ніби у нас таких немає. Та це вже сьогоднішня політика.

А в ті студентські роки, завдяки радянському комуністичному режимові, який дав мені можливість вчитися безкоштовно, забезпечуючи житлом, стипендією і роботою, ми над цими проблемами не задумувалися. Та і від батьків я ніколи не чув, що ми не українці.

Легше красуватися багатьма знаннями, ніж добре володіти небагатьма.

Л. Вовенарг

Оскільки я та і багато інших були не тільки студентами, але і середніми медичними працівниками, доводилося приїжджати в Ужгород на два тижні раніше. Влаштувавшись у гуртожитку, з нетерпінням чекав приїзду своїх друзів, з якими ми уже чотири роки жили в одній кімнаті. Дехто із них, знаючи, що я вже в Ужгороді, дзвонили і повідомляли про день приїзду, а я їх зустрічав на автовокзалі. За декілька днів до початку занять гуртожитки наповнювалися студентами, які за літо відпочили, набралися сил і енергії. Іноді молодь вгамовувалась аж під ранок.

Практичні заняття з основних клінічних дисциплін проводилися в обласній лікарні. І це давало мені можливість часто бувати в операційній. На той час я виконував не тільки окремі елементи операцій, але і нескладні операції. Бувало і так, що я ще з нічної зміни не виходив з операційної. Хірурги часто забирали мене з практичного заняття на

асистенцію. І коли мене не було на якійсь із пар, а це частіше траплялося на практичних з терапії, які вела молода кандидат медичних наук Марія Юріївна Долгош, староста групи повідомляв, що я в операційній, і цього було досить, щоб мені не записали відсутність і відробляти заняття не було потреби. Не тільки моє сумління, але й доброзичливість Марії Юріївни, не дозволяли бути не підготовленим до занять. І коли б я не приходив на пару, викладач жодного разу не залишала мене неопитаним. Марія Юріївна мала серед студентів заслужений авторитет, оскільки добре знала не тільки кардіологію, пульмонологію та гастроентерологію, як і інші викладачі, але, крім того, добре розбиралася в нефрології, яка у нашому Ужгороді тільки зароджувалася. До речі, і на теперішній час, слава Богу, Марія Юріївна ще сповнена сил і працює. Для мене і для багатьох медиків вона є авторитетним консультантом у нефрологічній патології.

П'ятий курс для багатьох із нас був визначальним у виборі професії. Я однозначно хотів бути тільки хірургом, Сергій Максимов – терапевтом, Юрій Коваленко – науковцем. І так воно і сталося. Моє майже постійне перебування у лікарні ще більше зближувало з колективом, але основним для мене було те, що я мав можливість опановувати не тільки теорію, але й практику. Коли викликали хірурга на консультацію у приймальне відділення, я намагався бути там раніше за нього: розпитати і подивитися хворого, а згодом насмілювався доповісти, а часом і висловити свою думку. Більшість хірургів, таких як Юлій Юлійович Боршош, Сергій Омелянович Добош, Ілля Семенович Циткін, Андрій Іванович Микита часто відправляли мене подивитися хворого. Я по телефону доповідав їм і вони вирішували, чи потрібно їм іти дивитися хворого, чи госпіталізувати на оперативне втручання, чи нагляд, чи відпускати додому з умовою при погіршенні стану викликати „швидку". Якщо у чомусь був сумнів, приходили в приймальне чи я приходив з пацієнтом в ординаторську і черговий хірург, оглянувши хворого, приймав остаточне рішення. Траплялося і так, що хірург оглядав хворого уже на операційному столі. До речі, такі ургентні операції, як апендектомія чи защемлена кила без підозри на омертвіння кишківника, виконували і анестезіологи, і травматологи, і урологи, коли у них було чергування по хірургії. Не можу не згадати як назначену хвору на операцію з приводу апендициту в операційну подивитися і прооперувати зайшов травматолог – завідувач відділенням Ілля Семенович Циткін. Коли хвора його побачила, то сказала: „Лікарю, а я вас знаю". „Звідки ви мене знаєте?" – здивувався Ілля Семенович. „Ви мені три роки тому оперували ключицю", – відповіла хвора. „Ну і як?" –

поцікавився лікар і почув у відповідь: „Руки не можу підняти". Ілля Семенович її подивився і сказав: „Степане, оперуй". На той час в обласній лікарні була одна операційна. Два операційні столи були розміщені в операційному залі, а один – у маленькій кімнаті, яка, мабуть, раніше слугувала як допоміжна. Частіше операції проводились на двох операційних столах, рідко на трьох. І це мало і свої мінуси, і плюси. Мінуси – говорити доводилося пошепки, плюси – професор Фединець або інший досвідчений хірург міг тут же дати консультацію, а то і виконати складний етап операції. На той час рукавиць майже не було. При переході від одного операційного столу до іншого хірург не міняв халата, а руки мив стерильним фізіологічним розчином і обробляв їх йодом. Згадуєш про це з точки зору сьогодення і думаєш: „Слава Богу, що тоді не було СНІДу, сифіліс був рідкістю, хоча Закарпаття і займало перше місце в СРСР і по Україні за рахунок с. Богдан Рахівського району, але вірусний гепатит був не таким вже й рідкісним явищем після перебування хворого в стаціонарі". Правда, називався ін'єкційним. Хірург не знімав халата і маски за весь період роботи в операційній, а це були дві, три і більше операцій у день.

Правда, коли я, перебуваючи в Чикаго на Товаристві українських лікарів Північної Америки, на якому звітувався виходець із Закарпаття акушер-гінеколог Василь Трухлий про його роботу як фахівця в лікарнях Івано-Франківська в 1993 році, почув, що він бачив на Україні середньовіччя. Я образився і спробував йому заперечити, та в очах усіх бачив лише співчуття. А пан Василь говорив, що там хірурги не міняють рукавиць і халатів й продовжують у них оперувати інших хворих. Мабуть, з того часу діаспора і почала нам комплектувати гуманітарну допомогу рукавицями, халатами, шапочками, бахілами та шовними матеріалами. Ми ці атрибути одноразового вжитку довгий час стерилізували і використовували повторно. Не думаю, що сьогодні в Україні та і на Закарпатті знайдеться хоч один хірург, який не міняє ці зовнішні хірургічні необхідності.

На шостому курсі ми вже всі почували себе майже лікарями. І заняття відвідували в більшості за інтересами, хоча і не забували про ті предмети, з яких доведеться складати державні іспити. На цей час майже не було такої хірургічної чи урологічної, чи судинної, чи травматологічної, чи щелепо-лицевої операції, в якій я не приймав бодай декілька разів участь як асистент, а іноді і як оператор.

Робота в обласній клінічній лікарні була для мене вищою школою практичної медицини. На її основі, маючи теоретичні знання, і побудована вся моя подальша діяльність хірурга. Я і сьогодні пам'ятаю не тіль-

ки складні та цікаві випадки, але особливо запам'яталися вправні рухи професора Фединця, доцентів Полажинця, Біцко, асистента Мізуна. Завдяки їм я був впевнений у собі з самого початку своєї самостійної роботи. Я завжди відчував їх присутність, коли проводив оперативні втручання. Чув їх розмову між собою, коли вони оперували, прислухався до їх порад, копіював їх рухи, коли тримав у руках скальпель чи інший операційний інструмент, чи навіть коли в'язав вузли. Я мав щасливу нагоду пройти Закарпатську школу хірургів, засновником якої був професор Фединець. Її визнавали медичні корифеї Москви, Ленінграда, Києва, та за неї, ще раз повторюсь, досить швидко забули ті, що сьогодні претендують на історичну роль в хірургії краю. Та можливо це і є характерною ознакою нашого далеко не безхмарного сьогодення.

Шостий курс, як жоден попередній, наближував мене до самостійного життя. Бажання бути хірургом не залишало мені вибору і я був готовий поїхати куди завгодно, аби мої мрії здійснилися. На цю тему зі мною вели розмову всі ті, від кого дещо залежало. Ніколи не забуду Григорія Львовича Степаньяна – тодішнього незмінного обласного хірурга, який рекомендував мене головному лікарю Хустського району Віцинському, а можливо й іншим, про що я і не здогадувався. Та сталося так, що без відома тодішнього першого секретаря обкому компартії Юрія Васильовича Ільницького, з Міжгір'я в Ужгород на викладацьку роботу переїхав головний лікар Міжгірського району, в якому народився Юрій Васильович і проживали всі його родичі, провідний здібний хірург, без п'яти хвилин кандидат медичних наук Василь Спаський. Район залишився хірургічно оголеним. Завідувач хірургічного відділення Йосип Дорогі мав шестирічний стаж, а Ілля Шанта – дворічний. Завдяки чиїй волі я отримав направлення хірурга у Міжгірську районну лікарню, не знаю і до сьогоднішнього часу.

Та це мене дуже порадувало, тому що я отримав те, що хотів, та ще й без виїзду із Закарпаття і майже поруч із уже старими на той час батьками. Адже із Міжгір'я до Горінчова – 45 км. Направлення в Міжгірський район отримало 11 сокурсників, дружніх, охочих до праці і взаємодопомоги. Ми говорили: „Краще північне Закарпаття, ніж сонячний Казахстан".

Державні іспити не були формальністю, ми їх складали перед поважною комісією, головою якої був професор із Чернівців, завідувач кафедрою оперативної хірургії та топографічної анатомії Євген Петрович Цветов, корінний ленінградець. Йому і представив мене Михайло Миколайлович Полажинець. Євген Петрович багатьох закарпатців вивів на шлях науки, у тому числі і мене.

Кожна людина смертна, та людство в цілому безсмертне.

Апулей

Випуск лікарів медичного факультету УжДУ 1967 року поповнив медичну спільноту одної шостої Земної кулі – Радянського Союзу – на 96 спеціалістів лікувальної справи. Усі випускники успішно склали іспити. Ніхто не залишився без диплома. На цьому наголошую тому, що і до нас, і після були випадки, коли, провчившись шість років, випускник не міг визначити мале та велике коло кровообігу.

Наш випускний вечір відбувся у будинку обласного комітету компартії завдяки комуністам курсу. На випускному ми не тільки раділи тому, що отримали спеціальність, про яку мріяли, але і відчували, що поєднані шестирічною дружбою, роз'їдемось хто куди (усі ми мали відповідні призначення чи направлення) і можливо ніколи уже і не побачимось. Це тільки підсилювало теплоту наших стосунків: ми підходили один до одного, обмінювалися адресами, хто був з батьками, говорили їм теплі слова про дітей. Кожен із нас старався підійти до викладачів, висловити їм щиру вдячність за науку, а часом і за терпіння. Під ранок почали розходитися. Ті, котрі проживали у гуртожитку, перед від'їздом прощалися з тими, хто ще залишався на декілька годин у кімнатах. Я поїхав із двоюрідним братом Василем, моїм однокласником, який приїхав із далекого Сибіру додому, на мотоциклі. Він працював там золотошукачем.

Під час відпустки і в думці не було поїхати кудись відпочити. Мені так хотілося самостійної роботи, що ледь витримав тиждень, а потім поїхав у Міжгірську районну лікарню, куди мав направлення ординатором хірургічного відділення. Зайшов до головного лікаря Севча Михайла Ілліча, який мене дуже привітно зустрів. Його слова: „А ми на вас уже чекали", були для мене у той день найдорожчим подарунком та визнанням як спеціаліста. „Роботи у нас немало і цілодобово, – продовжував головний лікар, – і не тільки тому, що відпускний період. Район наш хоч і невеликий, 50 тисяч населення, та села розташовані між горами й малодоступні. В зв'язку з цим багато випадків травматизму, а також часто хворі поступають у важкому стані, бо звертаються до лікаря, коли вже справді припече. Лісокомбінат – основний роботодавець, який забезпечує життя людей. Немало у нашому краї і багатодітних сімей. Народжуваність висока. Та педіатрична служба у нас на висоті, очолює її Зореслава Антонівна Шкіряк".

Наступного дня після розмови з Михайлом Іллічем я приступив до роботи. Отримав так звані підйомні, не думаю, що теперішні випуск-

ники знають, що це таке. Влаштувався на квартиру з харчуванням. Хірургічне відділення обслуговувало, як це було раніше і в обласній лікарні, хірургічних, урологічних та травматологічних хворих. Хірургами були завідувач відділення Йосип Юрійович Дорогі, начмед Ілля Іванович Шанта і травматолог Іван Іванович Дебель. Уролога не було. Та як хірургічна, так і урологічна робота для мене не були новинкою завдяки роботі медичною сестрою в обласній лікарні під час навчання. Лікарі, переважно основні спеціалісти, жили в одному будинку неподалік від лікарні. При необхідності протягом 10 хвилин майже всі збігалися, інакше не скажеш, на консультацію чи оперативне втручання. Бувало й так, що тільки під ранок розходилися по домівках. Повільна хода, свіже повітря, ранній пташиний спів і відчуття своєї значущості у справі повернення людям здоров'я, відганяли втому. Але траплялося і так, на щастя, рідко, коли мовчки, з опущеними головами, не звертаючи уваги на вражаючу навколишню красу ранкової природи, розходилися по домівках і каменем опускалися на ліжко. Та ніхто з нас на роботу не запізнювався.

На той час голова державної екзаменаційної комісії професор Євген Петрович Цветов відпочивав разом із дружиною та дітьми у санаторії „Човен". За домовленістю з ним професора Фединця я поїхав до нього, щоб отримати тему кандидатської дисертації. До Березників добирався попутними машинами та пішки, оскільки дороги були розриті через прокладення газопроводу „Дружба". Сім'я професора проживала у будиночку на озері, яке кишіло коропами. Саме у той час їх годували залишками хліба з обіду. І десь протягом півгодини ми милувалися танцем цих дзеркальних рибин. Я пообідав разом із сім'єю Євгена Петровича, після чого ми пішли вудкою ловити рибу в потічку. По дорозі на телефонних чи електричних стовпах я бачив розвішену засолену на тараню рибу. Євген Петрович ловив рибу і диктував мені тему та план кандидатської дисертації. Мене це просто дивувало. Того ж дня я повернувся у Міжгір'я. Розповів колегам про тему дисертації, яка була експериментально-клінічною і стосувалася зрушень у кровотворній системі після видалення селезінки у молодому віці. Для її виконання було необхідно у трьох місячних цуценят видалити селезінку і в певні строки провести лабораторні обстеження. Я придбав 13 безпородних песиків, привіз їх додому до батьків. Трьох із них прооперував. Батько був на заробітках, хоч йому на той час було уже 69 років. Прооперувавши, я поїхав у Міжгір'я. Коли цуценята почали відходити від наркозу, плакали, як діти, а з ними і моя мамка. Наступного дня я змушений був їх забрати і поселити у вольєрі на території лікарні. Експеримент був

продовжений. Та мене відправили на курси спеціалізації по анестезіології у Львів на 10 місяців. За цей час співробітники лікарні розібрали песиків по домівках.

З кожним днем робота була цікавішою. Самі обставини втягували мене у складнощі хірургічної роботи. Та „шпаргалка" – досвід, який я отримав в обласній лікарні, завжди допомагала.

Якось приїхав додому, бо сім'я жила ще у Міжгір'ї, Василь Михайлович Спаський. Для нього був підготовлений хворий на операцію з приводу варикозно-розширених вен нижніх кінцівок. Зробивши розріз вище місця впадіння вени у стегнову глибоку вену, яку треба перев'язати, Василь Михайлович довго не міг її знайти. До моїх порад не прислухався. І коли пройшло немало часу, дозволив мені спробувати знайти вену. Хай мені вибачать ті, котрі вважають мене хвалькуватим, я її швидко знайшов, адже трирічна асистенція Петру Гавриловичу Мізуну на таких операціях була для мене основною школою. Не буду описувати інші випадки, які не могли не справити враження на працівників відділення. Але оскільки мене часто запитують, чи пам'ятаю я свою першу операцію, скажу, що ні, бо до виконання операції хірург підходить не раптово, а виконує її певні етапи, і потім проводить її від початку і до кінця. Та першу складну операцію я запам'ятав на все життя.

А було це так. Усі хірурги поїхали в Ужгород на хірургічне товариство. Я, наймолодший, залишився у відділенні. На обході сестрички доповіли, що хворий, до якого я підійшов, має ниркову кольку і знаходиться у лікарні три дні. Я запитав: „Де вас болить?" Він показав на праву здухвинну ділянку. Оглянувши хворого, діагностував защемлену килу і взяв його на термінову операцію. В процесі операції виявилося, що защемлений кишківник не життєздатний, почався некроз. У таких випадках необхідно видалити омертвілу частину та іще змінену привідну петлю кишківника. Такі операції відносяться до розряду важких. По-перше, такі хворі мають інтоксикацію за рахунок непрохідності, по-друге, накладення анастомозу – з'єднання кишківника вимагає навиків та майстерності. Мені неодноразово доводилося за три роки роботи медичною сестрою хірургії асистувати при таких ситуаціях. І я небезпідставно, без роздумів узявся за цю роботу. Це і була перша моя самостійна складна операція, яку я запам'ятав на все життя. Ще й досі пам'ятаю прізвище хворого – Юртин. Окрім того, мені здається ще й сьогодні, що це була найгарніша у моєму житті операція. Мої руки справді повторювали рухи лагідних м'яких рук Олександра Васильовича. Ось чому я тверджу і сьогодні молодим хірургам, в тому числі й сину, який використовує кожну можливість асистувати відомому у світових медичних колах Академіку, Герою України Олек-

сандру Федоровичу Возіанову, що якщо ти сто разів будеш бачити, як оперують висококваліфіковані фахівці, то сто перший, як доведеться, і сам будеш так оперувати.

Невдовзі, після початку роботи в Міжгірській райлікарні, її дружний колектив організував тут же біля їхнього будинку шашлик, на який було запрошено і мене. Це трохи здивувало, тому що я ніяк не міг звикнути до думки, що я лікар, я ще все за інерцією відчував себе медсестрою і не міг позбавитись цього. Навіть коли знайомився, то не називав себе по батькові та хірургом. Відчувши щирість і доброзичливість старших колег, я швидко призвичаївся. Без будь-якої настороженості розповідав їм про себе, про роботу в обласній лікарні, дозволяв собі розказувати анекдоти, яких я знав безліч і вибирав ті, котрі чув від професора Фединця, бо вони були пристойними і відзначалися тонким гумором.

Та окрім старших колег важливу роль у самопочутті відігравали колеги-сокурсники. Практична лікарська робота нас згуртувала ще більше. Ми зустрічалися кожної вільної хвилини, радилися, допомагали один одному. Серед них був і невропатолог Іван Іванович Ігнатович, який мав щастя навчатися у заслуженого лікаря України Дмитра Олександровича Снігурського. Іван не тільки засвоїв методи роботи свого учителя з пацієнтами, але і мав такий самий почерк. Як лікарі, так і пацієнти поважали молодого лікаря Ігнатовича. Серед сокурсників був і Альоша Михальов, уродженець Брянська. Він очолив колектив дільничної лікарні Голятина. Одного ранку він мені подзвонив і сказав, що направляє до мене на консультацію 16-річну дівчину з діагнозом апендицит. Перед полуднем я уважно її оглянув, не підтвердивши діагнозу, відправив її додому з діагнозом хробакова інвазія і назначив відповідне лікування. Та ввечері подзвонив Альоша і схвильовано сказав: „Да, Степочка, дал ты маху. У девочки боли и лейкоцитоз 30 тысяч. Приезжай срочно!" Діагностична помилка можлива. Адже я неодноразово був її свідком, як у сторону відсутності запалення хробакоподібного відростка, так і перфорації через дві години після відвідин хірурга. Та коли я почув про настільки високий лейкоцитоз, дещо заспокоївся, тому що він не стільки характерний для апендициту, скільки для хробакової наявності.

Як тільки під'їхала машина швидкої допомоги до лікарні, головний лікар вийшов назустріч. Питаю: „Де дівчинка?" „Спить", – почув у відповідь. Це ще більше мене заспокоїло. Оглянувши її сплячу, я переконався іще раз, що гострої хірургічної патології немає. Альоша проживав на території лікарні і запросив нас із водієм у гості. Довго ми не могли розпрощатися із сокурсником, і я повернувся у Міжгір'я під ранок.

Якщо не знати минулого, неможливо зрозуміти істинний сенс сучасного й мету майбутнього.

Максим Горький

Стаціонар Міжгірської районної лікарні знаходився у новозбудованому, на той час сміло можна було сказати, сучасному приміщенні з дотриманням усіх державних стандартів та санітарних норм. У той період та і до кінця існування радянської влади, якою керувала компартія, обласне керівництво робило все, щоб вивільнити медичні установи із пристосованих приміщень на рівні районів та селищ. Про необхідність розширити площі обласної та і міської лікарень Ужгорода забули. Правда, завдяки секретарю Ужгородського міськкому компартії Івану Петровичу Машкову, хоч і з великим запізненням, була побудована теперішня міська лікарня.

Робота у районній лікарні мала свою специфіку. Працювали ми стільки, скільки це було необхідно для надання як невідкладної, так і планової медичної допомоги. Те, що я працюю на 1,99 ставки, оскільки викладав хірургію та патологічну анатомію в Міжгірському медичному училищі, мені довелося дізнатися з фейлетону нині покійного письменника, тодішнього журналіста районної газети Василя Івановича Кохана, де було запитання: „А коли ж вони сплять?" Пішли чутки, що обмежать наші заробітки. Ми, ображені лікарі, написали заяви про відмову від викладання у медичному училищі. А це відбувалось якраз перед святкуванням 100-річчя з дня народження Леніна. До лікарні почали частіше навідуватися не тільки райкомівські працівники, але й обласне медичне та партійне керівництво. Врешті-решт ми працювали як і раніше, бо і не було кадрів, які могли б взяти на себе надлишок наших навантажень.

Різноманітна медична допомога в районі тільки поглиблювала наші знання та можливості, тому і робота здавалася цікавішою.

Взяти хоча б виклик у дільничну лікарню села Синевир. У молодої людини була травма голови. Пальпаторно у тім'яній ділянці впадина, тобто кістка частково вдавлена в мозок. Хворий був без свідомості, дихав важко, зіниці неоднакового діаметра, пульс сповільнений, кров'яний тиск у верхніх межах норми. Транспортувати такого пацієнта було занадто ризикованим. Картина здавлювання головного мозку як кісткою, так і гематомою. Приймаю, і тепер я переконаний, єдине правильне рішення: оперативним шляхом видалити або хоча б підняти уламок вдавленої кістки. Виконую цю, так би мовити, операцію у

пристосованому приміщенні. Наслідок втручання був миттєвий: хворий заговорив, вирівнялось дихання. Це була перша моя нейрохірургічна операція. Чимало нестандартних та непередбачених ситуацій виникало у мене так само, як і у всіх районних спеціалістів. Та проблемою для нас була відсутність анестезіолога. Якщо пацієнту потрібно було зробити складну операцію, доводилось викликати з Ужгорода не тільки хірурга, але й анестезіолога. Обласний хірург Григорій Львович Степанян запропонував мати свого такого спеціаліста. І оскільки я був наймолодший і неодружений, усі погляди присутніх зійшлися на мені. І дарма я говорив, що хочу бути хірургом, що через три роки залишу Міжгір'я, щоб навчатися в аспірантурі. Думка у всіх була одна: „Ти повинен пройти спеціалізацію по анестезіології і залишаємо за тобою 0,5 ставки хірурга". Та більш переконливими для мене були слова начмеда Іллі Івановича Шанти, з яким ми були знайомі ще з студентських років, оскільки він тільки на два роки випередив наш випуск. Як приклад наводив нині покійного Василя Михайловича Бору, який працював анестезіологом у Виноградівській районній лікарні і вважали його кращим хірургом після завідувача хірургічним відділенням Силаді.

Та я і сьогодні завдячую всім причетним до моєї згоди на освоєння професії анестезіолога-реаніматора, яка виручала мене і хоч нескромно скажу, виділяла серед інших молодих хірургів області. Окрім того, поїхавши на Львівщину, я побачив інше, відмінне від притаманного нам, закарпатцям, життя, а також лікарню, що перевершувала нашу обласну розмірами та кількістю відділень, ученими різнопрофільними фахівцями. Та й історія її почалася не у двадцятих роках минулого століття як нашої, а десь на сто років раніше.

На перше наше заняття прийшов молодий симпатичний учений, кандидат медичних наук, завідувач курсами анестезіології та реанімації Цезар Кайтанович Боржієвський. Рухливий, веселий, розумний і доброзичливий – він сподобався нам усім. У той час я ще не знав, яку важливу роль відіграє у моєму житті ця прекрасна Людина-учитель. Але про це згодом.

Та побачив я і почув у клініці і те, що читав у першій виданій книжці Миколи Амосова „Мысли и сердце". Кардіохірург, який робив ангіографію, тобто рентген судин серця, накричав на медичну сестру, обізвавши її дурною і коровою. Хоч мені і цікаво було спостерігати процедуру, та я вийшов із приміщення.

Довго я не міг заспокоїтися і це назавжди запам'яталося мені. За всю свою хірургічну роботу я найбільше що дозволяв собі стосовно

медсестри, так це назвати її „звіздою". Як середній, так і молодший медичний персонал я цінував і відносився до них як до рівних. А вони в свою чергу мене любили і дозволяли собі стосовно мене різні витівки. І це так триває і до цього часу.

І знову ж таки мене цьому навчили у Львові. Коли я на каталці вивіз хвору із операційної на коридор і сказав санітарці транспортувати її у палату, почув у відповідь: „А у вас що руки в гіпсі?" Я зрозумів, що і ці медпрацівники не нижчі за мене, а я не вищий за них. Тоді знову пригадав Петра Гавриловича Мізуна, який сам відвозив хворих на перев'язки, а я, рахуючи, що це не його робота, виривав коляску із його рук. Львів значно розширив мій суспільний кругозір. По-перше, сокурсники представляли всі куточки нашої України. Та і закарпатці, яких я зустрічав на курсах, мали уже чималий життєвий досвід. Чого я тільки не наслухався від покійного нині Саші Бурча, і чому мене тільки не вчив мій тезка Степан Петрецький, який тільки що повернувся з армії, оскільки після закінчення медфаку він служив лікарем при військових штрафниках. Степан годинами міг нам розповідати кримінальні байки. Ми йому і дали відповідне прізвисько, про яке не можу тепер написати, адже Степан був провідним працелюбним фаховим анестезіологом-реаніматором онкодиспансеру. І не одному хворому врятував життя. Та від нього я почув: „Степан, помни, женщины любят только деньги и в Коране написано: „И самая лучшая из них змея". На це я йому відповів: „И самая лучшая из них будет моя". На щастя, в кінці кінців мої слова були пророчі.

А чого тільки варте знайомство з лікарем Іваном Харчуком, батьки якого були виселені з Львівщини до Сибіру, і він закінчував Томський медичний інститут. Із болем у душі, але до найменших подробиць розповідав, як жили на Львівщині, як їхня хата сподобалася районному начальнику КДБ, як їх виселили, як облаштовували своє життя на пустому місці серед снігу при 40-градусному морозі, як повернулися додому і батько зайшов у свій дім, де жив той же начальник, подивився і сказав: „Я бачу, мені доведеться тебе розкуркулювати, адже я того не мав, що ти маєш". Про це ми говорили тільки вдвох і тихо. Ще тоді я ці розмови не міг оцінити належним чином. Мабуть, цієї правди, про яку розповідав мені Іван, було замало, щоб переконати мене у злочинності сталінської влади. Хоч я добре знав і доповідь Хрущова на XXII з'їзді компартії. Та і серед нас на курсі існували якісь дві протилежні правди. Одна із них підтверджувала, на мій тодішній погляд, націоналістичні настрої львів'ян. Адже мої російськомовні сокурсники, коли йшли за

покупками, обов'язково просили мене іти з ними, тому що продавці неохоче промовляли до них і найчастіше відповідали: „Немає". Моя розмова була для них цікавою. Вони відчували мій закарпатський акцент. Я тоді часто вживав наші горінчівські слова і мене навіть просили сказати „булка з маслом", оскільки це в мене виходило, за їх словами, дуже м'яко і було схожим на полтавську розмову. Я б не сказав, що у той час я задумувався над політичними питаннями. Швидше за все був пасивним спостерігачем різного роду фактів. І вже пізніше, коли я став членом Руху, коли я почув, що російськомовні пацієнти бояться іти до мене на прийом (це був результат роботи моїх тодішніх колег), я згадав цей період мого життя і почав говорити з хворими російською мовою. І коли мене ці ж колеги запитували, чому розмовляю російською, я відповідав, що це єдина іноземна мова, яку я знаю і боюся її забути. У теперішній час, у будь-якому разі в нашому багатомовному краї питання мови не є перешкодою у стосунках між людьми. І слава Богу.

Та повернемось у лікарню. Буквально невдовзі, після ознайомлення з основами анестезіології, нас залучали і до практичної роботи. Ми були розділені на групи по 3–4 курсанти, які під керівництвом викладачів інтубували хворих та проводили наркоз. Оскільки я володів цією маніпуляцією, то був старшим у групі. Викладачі розривалися між операційними і часто залишали нас самих. Одного разу під час фторотанового наркозу, який було досить легко передозувати, під час екстреної подачі кисню з цієї причини у пацієнта наступила зупинка серця. В цьому була наша пряма вина. Адже при подачі кисню струменево, фторотан необхідно відключати. Ми цього не зробили. Та, на щастя, роботу серця вдалося відновити. З цього приводу хірурги, анестезіологи і ми, курсанти, провели клінічну конференцію, яка тривала більше чотирьох годин, і аналізували механізми зупинки серця у таких ситуаціях. Не хочеться говорити про сьогодення, але навіть втрата хворого, якщо і розглядається на патологоанатомічних конференціях, то не з метою вивчення причини, а з метою звинувачення, коли це вигідно адміністрації, або цинічно й формально, або і не розглядається взагалі.

Суспільство черствіє, медицина стає бізнесом, знахарством, а іноді і причиною позбавлення здоров'я чи навіть життя. Ніхто не робить обнадійливих прогнозів і тільки один Бог знає, що буде далі.

Життя людини вимірюється тим, що вона встигла зробити й відчути.

С. Смайльс

Десятимісячні курси у Львові знову повернули нас у безтурботне студентське життя з тією тільки різницею, що ми не отримували стипендії. Зарплату за місцем роботи платили вчасно. Тоді не було затримок. Але Львів вимагав значно більших коштів, ніж Ужгород. І тут знову рятувала можливість підзаробити. Я та ще декілька моїх колег влаштувалися на швидку допомогу. Як виявилося згодом, це був не тільки додатковий заробіток, а ще одні і навіть дуже важливі курси підвищення кваліфікації по загальній медицині. За чергування доводилося обслуговувати 8-16 викликів. Причому це були виклики не тільки до пацієнтів з хронічними захворюваннями, але в основному – з гострими хірургічними, терапевтичними та невідкладними, а іноді і термінальними станами. Лікарю швидкої допомоги доводилося проводити діагностику гострого апендициту, перфоративної виразки шлунку, непрохідності, печінкової та ниркової кольок, пневмонії, інфаркту, купірувати бронхіальну астму, стенокардію – всього і не перерахувати. Та чомусь у той період з'явилося багато випадків інфарктів так званої шлункової форми, тобто у хворих з інфарктом серця болі локалізувалися у ділянці шлунку.

На той час уже були кардіологічні бригади. Пригадую в зв'язку з цим захворювання відомого професора, хірурга Караванова. З приводу болю в епігастральній ділянці у нього вдома був скликаний консиліум відомих і провідних хірургів Львівської обласної лікарні. Було зрозуміло, що гострої хірургічної патології органів черевної порожнини не виявлено. Після деяких призначень вирішили наглядати за перебігом клініки захворювання. Та коли всі розійшлися, професор наказав жінці викликати швидку допомогу. Лікар швидкої запідозрив гастральну форму інфаркту, викликав кардіологічну бригаду, яка підтвердила підозри рядового лікаря. Нас, працівників швидкої, переповнювала гордість за своїх колег. А чого були варті слова вдячності та виразні погляди людей, яких ми звільнили від нападу бронхіальної астми, стенокардії чи пароксизмальної тахікардії, або ниркової та печінкової кольок. Недарма є лікарі швидкої допомоги, які, незважаючи на низькі зарплати та майже відсутність додаткових заробітків, окрім збільшення кількості чергувань, так і не полишають цю роботу до кінця свого життя. Таких лікарів професор Фединець називав героями. Такі лікарі заслуговують на пам'ятники, та не думаю, що хоч хтось із

них отримав звання заслуженого лікаря України. Цей привілей майже усі медичні чиновники приватизували уже давно, ще тоді, коли за приватизацію ніхто і не чув.

Та в нічні чергування у весняно-літній період ми давали перепочинок душі. Якщо виклик був у Брюховичі або поблизу, о першій годині ночі зупиняли машину, відкривали дверцята і слухали спів солов'я. Для нас це була молитва ангелів: ми забували про труднощі, проблеми, на душі ставало легко, думали тільки про любов. Про збагачення, та ще й за рахунок інших, ніхто й не думав. Гуртожиток робив нас усіх рівними і навіть мрії наші зводилися до підвищення фахового рівня, досягнення певного рівня кар'єри. Я завжди говорив, що для мене в практичній медицині це завідувач відділенням, а у викладацькій роботі – завідувач кафедри.

У цьому ж таки гуртожитку у невеликих кімнатках жили по 6–10 років сім'ї медичних науковців і ця перспектива ставала непривабливою. Суботніми вечорами, якщо ми не відвідували театр або ресторани, залишалися в гуртожитку, збиралися разом із різних профільних курсів, обговорювали медичні та життєві проблеми.

На той час радянські війська були введені в Чехословаччину, а ізраїльські – на територію Палестини. Навколо цих подій найчастіше й точилися наші розмови та дискусії. Але оскільки серед нас корінних львів'ян не було, бо хто із районів, ті виїжджали додому, то і розмови наші не мали відповідного забарвлення. Майже ніхто не засуджував „наведення порядку" у братній республіці, а відносно війни між ізраїльтянами і палестинцями обмежувались анекдотами, яких було чимало. Ось декілька із них.

– Чи воюють євреї у суботу? – Ні. Ми війну розпочали у понеділок, а закінчили у п'ятницю.

Ізраїльське командування оголосило: „Хто захопить палестинський танк, отримає відпустку на два тижні". „Я", – відгукнувся солдат. І справді через день приїхав у частину на палестинському танку. Після повернення з відпустки командування наказало захопити літак. І тому, хто це зробить, надавалася відпустка на місяць. Знову озвався той самий солдат і виконав завдання. Після його повернення командування доручило йому принести прапор палестинської військової частини. Він і це завдання виконав. Коли його запитали як це йому вдалося, солдат відповів: „Дуже просто. Я їм свій танк, вони мені свій, я їм свій літак і прапор, вони мені свої".

Та був анекдот і про кривий пістолет, яким євреї стріляли з-за рогу. А недавно у новинах я почув, що на сьогоднішній час уже винайдено і

такий пістолет. Як бачите, з часом фантазії й анекдоти перетворюються в дійсність.

У ті роки більшість євреїв нашої країни приховували свою національність. Але і у той час були сміливці і серед наших курсантів, які могли застосувати аргументи, щоб довести правоту ізраїльських дій на Ближньому Сході. І це мене дуже здивувало. Адже я ріс із багатьма єврейськими дітьми у селі, і ми їх вважали боягузами.

Як і в студентські роки, так і на курсах я не забував про наукову роботу, тим більше, що медична бібліотека була поруч. За 10 місяців я опрацював безліч наукових джерел з приводу хірургічних операцій. Збагативши свої знання, до мене прийшло розуміння того, що я не зустрів жодного джерела, у якому б йшлося про дослідження при повторних операціях на органах черевної порожнини. Я одразу передзвонив у Чернівці своєму науковому керівникові Євгену Петровичу Цветову. Євген Петрович не був здивований, тільки сказав: „Повідом про це Михайла Миколайовича Полажинця". Виявляється, професор рекомендував йому цю тему для докторської дисертації. Мене радувало те, що я думаю і аналізую у правильному напрямку, як і те, коли я розробив в'язання одним рухом пальців хірургічного вузла. Бажання описати цю свою новинку знову привело мене в бібліотеку. Та виявляється, один англієць техніку в'язання такого вузла описав два роки тому. Ці факти тільки посилювали впевненість у собі.

Легке життя курсанта у Львові закінчилось випускним вечором. Повернення у колектив Міжгірської райлікарні було бажаним і для мене, і для моїх колег. Мене радо зустріли. Хірурги, травматологи та акушери-гінекологи отримали бажаного спеціаліста і почували себе безпечніше під час операцій, а я оволодів рідкісною на той ще час спеціальністю – анестезіологією та реаніматологією. І в цьому у мене не було конкурентів. Та і конкурувати ніхто не бажав. Ця спеціальність дуже своєрідна: відповідальність велика, забезпечуєш функціонування усіх життєво важливих органів та систем під час операції, а хворий про це і не відає. Вдячні хворі знали тільки хірургів. І це був основний фактор, через який лікарі неохоче освоювали цю важливу й цікаву спеціальність, через яку, уже з висоти досвіду хірургічної роботи, я б рекомендував пройти кожному спеціалісту хірургічного профілю.

Але як показало життя, сьогодні і за основною своєю спеціальністю багато лікарів має тільки формальні довідки про закінчення курсів та кваліфікаційні категорії. А ми хочемо реорганізувати медицину. На цьому етапі потрібно навести у ній лад і це вже буде великим кроком уперед. Бо спеціаліст без фаху, які б ти йому умови не створив, а тим

більше підвищував зарплату, краще працювати не буде. Лікар повинен заробити зарплату як у державній установі, так і в приватній. Та ми живемо і оплачуємо медиків ще за радянськими принципами, хоча радянську освіту ми майже погубили і нічого путнього не досягли. Доказів цьому безліч. Але медичне керівництво, в тому числі і республіканського рівня, цими проблемами не займається.

І ось настав час мого випробовування як анестезіолога. Для проведення операції резекції шлунку у хворого з виразковою хворобою викликано обласного хірурга. Григорій Львович успішно провів операцію. Я забезпечував знеболення. Після операції була вечеря в ресторані. Я сказав Григорію Львовичу, що мені подобається анестезіологія, але я все-таки хочу бути хірургом і готуюся до вступу в аспірантуру. Російськомовний обласний хірург запитав: „Что, Степа, речь идет о шипах и розах?" Не тільки, хоча і це важливо. У той час „рози" діставалися хірургу, а „шипи" – анестезіологу.

Того року у Міжгір'ї було заплановане проведення Обласного наукового товариства хірургів. До нього входили і хірурги, і урологи, і травматологи. Доцент Мізун Петро Гаврилович, уродженець селища Міжгір'я, готував доповідь на тему судинних захворювань нижніх кінцівок. Я в умовах рентген-кабінету робив для лікарів області показову флебографію – рентген венозних судин при варикозному їх розширенні. Отримав чудові рентген-знімки. Враження було неперевершене. Адже багато хто із хірургів, якщо не всі, вперше побачив, як виглядають судини та вузли при цьому захворюванні. Це була перша флебографія, виконана в умовах районної лікарні. До цього часу такі обстеження робив тільки мій учитель, наставник і старший товариш Петро Гаврилович Мізун. Пізніше мною були виконані артеріо- та лімфографія. І знову не можу не підкреслити, що все це стало можливим тільки завдяки моїй роботі медичною сестрою хірургічного відділення обласної клінічної лікарні. Це вже тепер багато героїв-спеціалістів з відповідним технічним оснащенням, які роблять все, щоб не визнавали тих, котрі прокладали дорогу до покращення медичної допомоги.

У зв'язку з цим не можу не згадати Колумба, який, будучи стареньким, почув твердження про те, що не він відкрив Америку, прийшов на засідання, дав кожному по одному яйцю і сказав: „Покладіть його стояти". Як не старалися розумники, нічого в них не виходило. Він тоді пристукнув тим кінцем яйця, у якому знаходилося повітря і яйце залишилось стояти. Тоді вони сказали, що теж так можуть і зробили це. Колумб сказав: „Можете, але після мене".

Якщо людині після розмови з лікарем не стає легше, то це не лікар.

В. Бехтєрєв

Десятимісячне перебування на курсах по анестезіології та реаніматології тільки посилило бажання повернутися на практичну роботу в Міжгірську районну лікарню. Ведення, тобто лікування стаціонарних хворих різного хірургічного профілю, прийом в поліклініці за таким самим принципом, нічні чергування по лікарні та майже постійна ургенція забирали немало часу. Забезпечення знеболення при складних операціях було досить рідкісним, адже молоді хірурги ще не мали достатнього досвіду в проведенні складних операцій. Зовсім інша справа, коли важкі хворі поступали в ургентному порядку. У цій ситуації обійтись без анестезіолога практично неможливо.

Іноді я замислювався над питанням, чи варто мені прискорювати моє повернення в обласну лікарню. Крім того, мені зателефонував із Виноградова Василь Бора і запитав: „Степане, до мене приїжджає головний анестезіолог України Анатолій Іванович Трещинський та Союзу А.А. Бунатян. Чи зможеш влаштувати нам відпочинок протягом трьох днів на Синевирському озері та Чорній ріці?" Для мене це була радісна та і необтяжлива пропозиція. На той час я знав майже усіх керівників району, голів колгоспів, лісничих, директорів шкіл, а головне – дільничних головних лікарів сільських стаціонарів. Я дав позитивну відповідь, адже хотів познайомитись з професором Трещинським, який на той час був єдиним професором-анестезіологом на Україні, по лекціях якого я мав за щастя вивчати цю нову медичну галузь. А вже маючи досвід двотижневого відпочинку з професором Цветовим, я такі заходи сприймав не інакше як курси підвищення кваліфікації.

Три дні перебування поряд з провідними анестезіологами тодішньої могутньої держави не пройшли для мене безслідно. Два великих вчених та і Василь Михайлович більше говорили про роботу, ніж відпочивали. І це не дивно. Ми справді не вміємо відпочивати. Я, звісно, тільки слухав, а мозок, як губка чи теперішній комп'ютер, всмоктував і фіксував почуте. Та все-таки ми з Василем не завжди були поруч із гостями. Коли вони вирішили піднятися на гору Озірна і звідти глянути на озеро, яке посередині має острівець, чому і назвали „Морське око", і подивитися, чи справді воно відповідає назві, ми виявили бажання почекати їх біля озера. Анестезіолог Союзу дійшов до середини гори і через декілька годин повернувся, а Анатолій Іванович все ж таки піднявся на вершину Озірної. І це після недавно перенесеного інфаркту.

Під кінець відпочинку поважні вчені поводилися, як я тоді думав, наче діти. Глузували один з одного, ховали речі і розповідали анекдоти. Два з них пам'ятаю і сьогодні. Трещинський мав машину „Волга", а Бунатян – „Запорожця". Анатолій Іванович розповідав: „Стоїть „Запорожець". Підходить до нього осел і питає: „Ти хто?" „Машина", – відповідає „Запорожець", на що осел здивовано відповів: „Ну тоді я кінь!" Або такий: „Переїхав „Запорожець" курку. Та піднялася і каже: „Оце так півень!"

З того часу ми залишились друзями з Василем Михайловичем та і професор Трещинський не цурався провінційного лікаря. Коли мені доводилося бувати в Києві, я неодноразово зустрічався з ним, якщо не в клініці, то вдома. Василь Михайлович під керівництвом Анатолія Івановича захистив кандидатську дисертацію і був першим і багато років єдиним анестезіологом, кандидатом медичних наук. І незважаючи на це, Василь Михайлович майже не міг влаштуватися на роботу в Ужгородський державний університет на кафедру хірургії завідувати курсом анестезіології. Місцеві „доброзичливці" розповсюдили чутки, що він все одно виїде з країни в Угорщину. І тільки втручання професора Трещинського через Першого секретаря Закарпатського обкому компартії Юрія Васильовича Ільницького, якому, без перебільшення кажучи, врятував життя і Юрій Васильович, слава Богу, живе і сьогодні, розвіяв ці чутки і Василь Михайлович зайняв місце, на яке заслуговував, у науковому колі медфаку. З того часу я завжди був радий гостям і щиро їх запрошував, бо зрозумів, що тільки з ними можна дозволити собі відпочити. Тому що в таких випадках вимушений знайти час для них.

Для медиків Міжгірської райлікарні основним відпочинком була влітку рибалка, взимку – катання на лижах та полювання. Одного разу і я попросився на полювання. І як тільки виїхали в урочище, тут же підняли 13 диких свиней. І ми цілий день майже бігом по горах хотіли їх випередити і перекрити їм шлях. Та жодного разу цього не зробили, не встигали. Правда, тоді вперше біля мене пробігли три козулі на відстані двох метрів. Стріляти я не наважився, хоч і мав рушницю. Та коли ми спустилися до машин і глянули на „пройдений" нами шлях, я не повірив очам своїм. Приїхавши у Міжгір'я, я дуже важко вийшов із машини, а коли піднімався на другий поверх, брав руками штанину, клав ногу на сходинку і підтягувався на поручнях, щоб добратися до квартири. Більше ходити на полювання мені не хотілось. Правда, часом ми стріляли лисиць з-під фари. Це було і легко, і цікаво.

Час летів швидко. Я розумів, що тільки через аспірантуру зможу вирватися з Міжгір'я. І на той час прикладом для мене слугував Василь Михайлович Спаський, який був і головним лікарем, і головним

хірургом Міжгірської лікарні, працював асистентом на кафедрі шпитальної хірургії у професора Фединця, який без відома партійного керівництва області, будучи комуністом, покинув Міжгірщину. Його повідомили, що квартири в Ужгороді йому не бачити. Сім'я жила у Міжгір'ї. І ось Василь Михайлович захотів повернутися на своє попереднє місце роботи. Я вже на той час знав настрої колективу і сказав йому: „Ви зробили помилку, що виїхали з Міжгір'я, зробите більшу, якщо повернетесь". І так і було. Василь Михайлович сів у крісло головного лікаря, чекаючи на обіцяний наказ облздороввідділу. А наказ так і не поступив. І Василь Михайлович змушений був влаштуватися хірургом у Виноградівську райлікарню.

Я почав інтенсивну підготовку до екзаменів у форматі кандидатського мінімуму. Перший екзамен був із французької мови. Коли мене запитували, якою іноземною мовою розмовляю: французькою, англійською чи німецькою, я відповідав, що володію усіма трьома однаково. І це так і було, на жаль, так і залишилося. Надія була на голову екзаменаційної комісії Михайла Юрійовича Сака, у якого я здав на відмінно латину, навчаючись на медфаці, і який зробив переклад праць відомого вченого і громадського діяча Лучкая. Не думаю, що хтось із сьогоднішніх зміг би це зробити. Все, на що я спромігся, завдяки Михайлу Юрійовичу, отримати позитивну оцінку.

Екзамен з філософії у нашому університеті я здавати не наважувався. У відомого в нашому краї професора, до якого маю велику повагу і тому прізвище називати не буду, пройти з першого-другого разу було майже неможливо. На його думку, кожен учений будь-якого фаху повинен бути філософом марксистсько-ленінського типу. Тому я звернувся з проханням до професора Цветова, щоб мені дозволили здавати цей екзамен у Чернівецькому медичному інституті. Там я отримав оцінку на бал вищу за попередню.

Екзамен з хірургії був призначений на лютий місяць. Секретар Міжгірського райкому, до речі, наймолодший на Україні, на жаль, нині покійний Платон Григорович Левчук спонсорував на поїздку райкомівську машину. Їхала в Ужгород і його дружина Олена Павлівна. Був лютий мороз. Дорога, як скло. За Воловцем машина перекинулася. Обійшлося без травм. До Ужгорода я доїхав на попутній машині. Прийшов на екзамен вчасно. Окрім мене, екзаменували ще двох хірургів. Остраху, переживань у мене не було. Хірургічні знання я мав та і екзамен приймав Олександр Васильович Фединець з представниками кафедри. Відповів я на відмінно. Двом іншим хірургам Олександр Васильович запропонував поставити оцінки „добре" і „задовільно".

Та все-таки викладачі кафедри, люди радянського виховання (Олександр Васильович закінчував Празький університет) умовили його оцінити знання усіх на відмінно. Чому я це так детально описую? Та тільки тому, що, окрім мене, в аспірантуру з хірургії претендував один із цих хірургів. Мало того, його проштовхував ректорат, а мені пропонували заочне навчання. А це означало, що я ще повинен залишатися у Міжгір'ї на невизначений термін.

Та у цьому доленосному для мене питанні Олександр Васильович не поступився. Я був зарахований на стаціонарне навчання в аспірантурі на кафедру шпитальної та загальної хірургії до професора Олександра Васильовича Фединця. Це був 1970 рік. У вересні я розпрощався з Міжгір'ям і поїхав на продовження навчання в Ужгород, який, як я говорив ще в студентські роки, буде моєю кінцевою зупинкою.

Все приходить до того, хто вміє чекати.

Б. Дізраелі

Не можу і тепер знати, що мене більше тішило: повернення в Ужгород чи поступлення в аспірантуру. Ці обидві події відкривали переді мною як перспективу фахового рівня, я ніколи не задумувався над кар'єрою, так і перспективу наукової діяльності.

Ужгород взагалі, та і колектив обласної лікарні зокрема, зустріли мене привітно. Ніхто не дивувався і не питав: „Як ти сюди потрапив?" Майже з другого дня перебування на роботі, хоч і в якості лікаря, а не медичної сестри, маючи ліжко в гуртожитку, у мене було відчуття, що я з Ужгорода і не виїжджав.

У хірургічному відділенні виділили палату, в якій розміщувалося п'ять ліжок. Тобто хворих, які потрапляли на ці ліжка, лікував я. Обстеження, призначення медикаментів та підготовку до операції контролював професор Олександр Васильович Фединець. Він робив обхід щодня. Пацієнти з Міжгірщини, які були направлені в обласну лікарню, іноді не тільки в хірургічне відділення, шукали і знаходили мене. На той час Василь Михайлович Спаський в обласній лікарні не працював. Рідко хто із хворих цього природно та історично небагатого регіону не скористався моєю послугою – лікуванням. І це було настільки частим, що колеги вважали, що я родом з Міжгірщини.

Ніколи не забуду пацієнта Н. 30 р. із села Вучкове, у якого діагноз звучав так: субфасціальна гангрена, котра проявлялася відсутністю шкіри та клітковини на правій нозі, на всій ділянці за винятком смуги у вигляді генеральської лампаси, майже до ступні. За три місяці моїми

зусиллями з допомогою доцента Василя Яковича Плахотнюка шкіру було відновлено і виписано пацієнта додому. В той час я зрозумів, що невиліковних ран немає, тільки потрібні знання та зусилля. А це все, як я говорив, дається з трудом. Та Василь Якович часто мені повторював, що трудно тільки тому так звучить, бо потрібно затратити немало труда і часу.

На той час Євген Петрович Цветов поміняв тему моєї дисертації. Мені довелося вивчати зміни згортаючої системи крові при гострій нирковій недостатності та її зворотному розвитку. Тема стосувалася цілої серії досліджень, які проводилися у різних наукових центрах не тільки УРСР, але і в межах Радянського Союзу. У той час функцію печінки при цій патології вивчав асистент кафедри хірургії Андрій Андрійович Симодейко. Обидві роботи носили експериментально-клінічний характер. Тобто у непородистих псів нам доводилося перев'язувати та накладати лігатури, які можна зняти без повторної операції на сечоводи. Це ми робили в умовах віваріуму, який знаходився близько Ботанічного саду. У цій роботі і для тваринок був приємний момент, бо ми, щоб домогтися навантаження роботи їхньої печінки та нирок, давали їм 80 г м'яса на кілограм ваги. Благо, що м'ясо тоді було дешевим, тому що купували ми його за свої гроші. Університет і в той час на наукові дослідження виділяв незначні кошти. Правда, багато науковців жили і справді непогано за рахунок „госпдоговірних" тем. Тема, над якою я та Андрій Андрійович працювали, була дисертабельна, тобто результати, якого б характеру не були, мали наукову цінність, оскільки така тема ще не була вивчена. І дійсно, навіть у контрольної групи псів, яким ми не перев'язували сечоводи, навантажування тваринним білком – м'ясом без жирів, приводило до змін в аналізах, які характеризували функцію печінки, та до підвищення сечовини і креатиніну до таких цифр, які можна прийняти за ниркову недостатність, і ці зміни тривали до 2-3 діб. У оперованих тварин навіть після відновлення прохідності сечоводів аналізи, про які я згадував, були змінені протягом 7-10 діб. А ось аналізи, які характеризували згортаючу систему крові, не нормалізувалися ще протягом 1,5-3 місяців. Ці дані і характеризували новизну і цінність наукових досліджень.

Уже весною, в перший рік аспірантури я зміг виступити з попередніми результатами досліджень на науково-практичній конференції молодих учених УжДУ. Оскільки конференція носила конкурсний характер, моя робота була відзначена в числі кращих. Та на той час я це не сприймав як мою заслугу, а відносив на рахунок наукових керівників – професорів Фединця та Цветова.

Наукову роботу я виконував у вільний від лікувальної справи час та за рахунок вечорів. У клініці проводились оперативні планові втручання щоденно, окрім суботи та неділі, а в ургентні – цілодобово. Не було дня, щоб я не асистував професору Фединцю, доцентам Полажинцю, Біцко, асистенту Мізуну, ординаторам Сергію Добошу, Юлію Боршошу або ж виконував оперативне втручання під їхнім контролем. У кожного із перерахованих фахівців високого рівня було чому навчитися. Олександр Васильович був універсальним, якщо можна так сказати, хірургом, який у складних ситуаціях виручав, тобто проводив операцію, урологів, гінекологів, онкологів, травматологів. Приємно було дивитися на його роботу. Здавалося, що тканини та органи самі наближаються до його рук. Навіть коли він зав'язував нитки, то здавалося, що малює картину. Недарма, коли одного із відомих хірургів запитали: „Хірургія це рукотворення чи мистецтво?", він відповів: „Рукотворення, яке вимагає мистецтва". Не можна було налюбуватися операціями при защемлених дитячих грижах Юлія Біцка, при резекціях шлунку Михайла Полажинця, при майже безкровних операціях на жовчному міхурі та судинах – Петра Мізуна, на головному мозку – Михайла Бізілі. Згадані мною світила закарпатської, і не тільки, хірургії приклали чимало зусиль, щоб ні мені, ні їм не було ганьба за мою хірургічну роботу. Я ніколи при них не почував себе приниженим чи неповноцінним у фаховому відношенні. Та іще додавала самовпевненості, вибачте за це слово, довіра до мене хворих.

Ніколи не забуду, як під час ургентного чергування зайшов в ординаторську обкомівський працівник Михайло Іванович Черепаня і розповів, що дружині у міській лікарні діагностували гострий апендицит. На запропоновану операцію вона не погодилась і втекла. „Оглянь її, будь ласка", – попросив Михайло Іванович. Через декілька хвилин він зайшов зі своєю дружиною, яку я до того часу не знав, хоч і вчилися ми в університеті в один період. Я оглянув Тетяну Степанівну і сказав, що дійсно має місце гострий апендицит і необхідна термінова операція. І я не був упевнений, що пані Тетяна довіриться мені – молодому хірургу, тому дуже здивувався, коли почув: „Так, оперуйте". Та ще більше мене здивував букет троянд, який серед лютої зими подарувала мені Тетяна Степанівна, коли була виписана.

Та не стримаюся, щоб не згадати в той час оперовану мною з приводу апендициту Лауреата IV Міжнародного конкурсу скрипалів, який проходив у Мюнхені, Лідію Шутко. Пані Лідія зайняла четверте місце тільки тому, що представляла Радянський Союз, а судді були з капіталістичних країн. Та подарований на третій день після операції мені і

черговому медперсоналу вечір музики на скрипці Страдиварі і тепер переповнює моє серце. Недавно по телебаченню я бачив концерт пані Лідії в парі з її сином.

А якою школою було для мене життя в гуртожитку серед молодих учених та аспірантів університету. Спілкування з різнопрофільними науковцями, які, як мені здавалося у той час, висловлювали свої погляди на життя, яким доводилося спілкуватися з ученими світового рівня багатьох країн, завдяки яким я десь підсвідомо формувався як громадянин суспільства і не завжди або, можливо, не часто радянського. Хоча у науковому плані вони ніколи не давали перевагу зарубіжній науці. Високо цінили як досягнення, так і дружбу з науковими керівниками, провідними вченими велетенської супер країни. Багато із них, тодішніх аспірантів, а нас було 22, стали не тільки кандидатами, але й докторами наук.

Переді мною як на долоні 3 роки мого аспірантського життя, яке мало свої особливості. Про все і не напишеш. Та все-таки не можу не згадати як аспірант-історик Толя Ткаченко, з яким я жив в одній кімнаті, одного вечора познайомив мене з молодим парубком у військовій формі, який був зачислений на підготовчі курси з біології у Виноградівський філіал УжДУ, і спитав: „Чи може він залишитися у нас переночувати?" Я прискіпливо глянув на Віталія і після невеличкої паузи погодився. Уже згодом я вихвалявся, що інтуїція мене не підвела. Адже цей молодий курсант Віталій Ніколайчук відомий тепер провідний учений, біолог-генетик, еколог, декан біологічного факультету, професор (усі титули і не перерахувати), потенціал якого, на мою думку, іще і до сьогодні не використаний сповна. Особливо це стосується його організаторських здібностей. Фахова творча робота, яка залежить тільки від нього, отримала високу оцінку нашої молодої незалежної держави: заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, академік Академії наук Вищої школи України.

А з якою приємністю згадую тодішніх аспірантів, теперішніх професорів Степана Чундака і Володимира Лазура. Жаль, що ми рідко зустрічаємося і не шукаємо один одного. Адже цікаво було б дізнатися хто як живе і про що мріє „теперя" (слово, часто вживане Степаном). Та це вже мабуть ностальгія за тими чудовими, цікаво прожитими роками, коли нам не потрібні були ні вілли, ні машини, ні високі заробітки, коли ми вважали, що немає кращого за ліжко в гуртожитку та були бажаними гостями у кожній із його кімнат. Але все тече, все змінюється, і дійсно: двічі в одну й ту ж річку не увійдеш. Та, слава Богу, всім нам є для кого жити, є кому передати свої знання і досвід. Це тепер головне і неоціниме.

Характер людини творить її долю.

Гераскінт

Гуртожиток хоч і займав значну частину мого ще майже безхмарного життя, та все-таки основною була робота в лікарні, яка і забезпечувала матеріальну його частину та фаховий ріст. Стипендія аспіранта дорівнювала 70 карбованцям, але за перший рік мені вдалося покласти на рахунок у банку, пам'ятаю як сьогодні, 147 карбованців. У той час ця невеличка сума гріла душу більше, ніж теперішні значно більші суми гривень або перед ними мільйони купонів. Бути заощадливим вимагала сама ситуація. Я розраховував не тільки набути навиків оперативного і хірургічного лікування, але і захистити дисертацію. А це у той час не було можливим без роботи у медичній бібліотеці Москви, без участі у наукових та науково-практичних конференціях. І хоч тоді на ці потреби давали „командировочні", та їх було замало.

Робота в науковій медичній бібліотеці зводилась до опрацювання неймовірної кількості літератури. І це все робилося вручну. Навіть статті переписували від руки, а що не встигали, то фільмували з наступним фотокопіюванням. Це тепер, сидячи вдома, можна опрацювати з допомогою комп'ютера не тільки вітчизняну, але й світову літературу, і тут же отримати необхідні тексти на папері. Остання особливість нашого життя, тобто технічного прогресу, дає можливість зекономити значну кількість часу, необхідного для дисертаційної роботи. І недарма здобути вчену ступінь можливо ще у молодому віці. Та не все залежить від удосконалення технічного прогресу. Основою розвитку та досягнень залишається людина. І щоб не вийшло так, як у двох бабусь, які їхали в одному купе. Одна одну запитує: „Ти куди їдеш?" – „У Київ, а ти?" – „А я з Києва", – відповідає. – „Бачиш до чого техніка дійшла! В одному купе в різні сторони їдемо".

Значно цікавішою була участь у роботі Республіканських та Союзних наукових конференцій. Одна із перших, у якій я брав участь, відбувалася у Львові. Конференція була всесоюзною і проходила вона у цьому місті не випадково. У Львові уже у ті роки функціонував Інститут гематології, яким керував професор Гланц. А конференція була присвячена згортаючій системі крові, тобто темі моєї дисертаційної роботи. На тій конференції я був здивований, коли на трибуну виходив, як мені в той час здавалося, „піжон", а його представляли професором. Нам тоді було звичним бачити професорів у віці. Одного запам'ятав назавжди. До нього я звернувся на „ти", адже він був, як мені здавалося, мого віку. А виявилось, що це був професор Скіпетров, один із

провідних учених по коагулології. Та не менше мене дивували маститі вчені, які, відстоюючи кожен свою точку зору, використовували образливі слова, „хваталися" за серце і тут же приймали медикаменти. Я звик до інтелігентного професора Фединця і ніяк не міг собі уявити, що вчені його рангу та віку можуть собі дозволити щось подібне.

Повернувшись із таких відряджень, я виступав з доповідями на лікарняних та обласних наукових хірургічних конференціях. І мені було приємно, що більшість хірургів записували те, про що я говорив. На обов'язковому в таких випадках заключному засіданні товариства, тобто на вечері, доводилось продовжувати чи пояснювати свій виступ. Завдяки цьому я за досить короткий час познайомився з провідними районними хірургами. Разом з тим, я міг багато чого почути і навчитися від них. Адже кожен з цих лікарів був неординарною особистістю, кожен удосконалював певні оперативні втручання і охоче ділився з нами, молодими хірургами. На той час я був наймолодшим оперуючим хірургом області. І так я до цього звик, що довгі роки так і вважав, аж поки не побачив значно молодших від себе.

Та хірургічна робота сприяла розширенню моїх стосунків не тільки з медичною спільнотою, але й з іншими представниками тодішнього соціалістичного суспільства, яким доводилося надавати медичну допомогу. А також завдяки відвідуванню культурних громадських закладів, а можливо більше закладів ресторанних мереж, мої знайомства розширювалися. В них я часто вперше знайомився з нашою тодішньою інтелігенцією: письменниками, поетами, художниками, композиторами, музикантами, співаками, університетськими працівниками, працівниками театру, учасниками дуже авторитетного на той час Закарпатського хору, столичними відрядженими в Ужгород. Завдяки цим закладам я вперше познайомився з поетами Василем Вовчком із Нижнього Бистрого, Петром Скунцем, Патрусом Карпатським. Художників і не перерахувати, та все-таки згадаю Кашая, Габду. Саме у цьому середовищі я чув патріотичні промови, але і серед них були, нині їх можу назвати пророками, які говорили, що Радянська імперія розпадеться так само, як Римська та Олександра Македонського. Мушу зізнатися, про цих я думав, що вони не знають, що говорять і, хай мені вибачать, що у них не всі дома. Адже, думав я, як це може статися, коли така міць, яку представляє собою Радянський Союз, основою якої є комуністична ідеологія, що заволоділа чи не всім світом, може розпастися. Та і Карибська криза засвідчила, що з нашою країною рахується навіть Америка. Але незважаючи на такі мої погляди та переконання,

я себе відносив до малосвідомих, чи точніше – недостатньо свідомих людей. І коли мені у Міжгір'ї запропонували вступити у компартію, я без будь-якої іронії відмовився, мотивуючи це тим, що я ще не доріс до звання комуніста, та і не сподівався на це. Прикладом справжнього комуніста для мене був мій сват, голова колгоспу, батько братової жінки, який свого сина із кошиком винограду з колгоспного винограднику примусив віднести туди, звідки взяв.

Ні комуністична ідея, ні ідея розпаду Союзу мене не приваблювали. Лікарська робота була для мене основною. І коли мене запитували: „Коли ти відпочиваєш?", я завжди відповідав: „Коли знаходжуся на роботі". І ця відповідь була щира і правдива. Я часто підміняв на чергуванні старших хірургів. Особливо я йшов на це у ті дні, коли були прооперовані мої хворі. Одного вечора під час чергування мені довелося викликати професора Фединця, який оперував хвору з пухлиною шлунку. Я йому асистував разом із завідувачем відділення Йосипом Уйлакі. Операція пройшла без ускладнень. Та біля 21-ї години хвора втратила свідомість. Температура не була високою, пульс не частішав, тільки кров'яний тиск підвищився до 160/100 мм рт. ст. Олександр Васильович наказав викликати невропатолога. Консультант запідозрив крововилив у головний мозок. На той час комп'ютерної графії і в гадці не було. Рентгенографія черепа нічого не уточнила. Хвора до ранку спочила. На розтині виявили крововилив у мозочок. При такій патології спасіння немає. Та невдовзі я був викликаний слідчим прокуратури Юрієм Кемінем. Він мені дав прочитати скаргу на 12 аркушах. Скарга була написана настільки грамотно з медичної та юридичної сторін, що було зрозуміло: її писали не родичі, або не тільки родичі. Майже рік я періодично відвідував прокуратуру, та вини ні моєї, ні професора у цій смерті не було. Не мав слідчий претензії і до оформлення історії хвороби. Справа до суду не дійшла. Але відчуття провини мене не залишало, бо в голову завжди приходила думка: „Якби..." Я тоді чи не вперше задумався над хірургічним щастям чи везінням. Але вже у той час для мене представляли цікавість важкохворі. Адже немає і не було для мене більшого щастя, ніж допомогти важкохворому, вирвати його з обіймів смерті. І до сьогодні я думаю тільки про допомогу таким хворим і ніколи не закрадається у мою голову думка: „А що буде, якщо мені це не вдасться?" Для мене важливо, що навіть у таких випадках моя совість буде чистою, якщо я все зробив, щоб душа не залишила тіло. І ті невдачі, які були за 40 років хірургічної роботи, а також переслідування, не змінили ні моєї рішучості, ні бажання допомогти і не

додали страху перед ризиком, який завжди присутній у таких випадках. І цього я не помічав ні у професора Фединця, ні у доцента Мізуна, ні у нейрохірурга Бізілі. Та завжди я переживаю смерть пацієнта як рідної людини. І дуже обурююся, коли чую, що лікар звик до чужої біди. Я переконаний, що такий лікар повинен бути позбавлений лікарського диплому. Та, на жаль, є і такі лікарі. Мене і тепер запитують колеги анестезіологи, коли іду на ризиковану операцію: „А ти не боїшся, що хворий помре?" „Боюся, – відповідаю, – тому і йду оперувати, щоб совість була чиста, що зробив усе можливе для збереження життя хворого". Та є хворі, які ні під час операції, ні після неї не повинні померти, бо немає на те причин, але їх все-таки іноді врятувати неможливо. А буває і навпаки: майже помираючий хворий залишається жити. Відповідальність хірурга перед хворим страшна і велика. Та ще більша перед Богом. Адже і Господь довіряв лікарям і говорив хворим: „Зверніться до лікаря". Лікар поза Богом, але є людиною, якій довіряє і Господь. Та довіра чи недовіра пацієнта до лікаря, їхня взаємодія є чи не основою результату лікування або оперативного втручання. Але лікар не повинен зловживати довірою пацієнта в тих випадках, коли він не може йому допомогти. У таких випадках лікар повинен залучити до лікування кращих фахівців. І пацієнт за це йому буде тільки вдячний, і авторитет лікаря тільки підвищиться.

Пригадую, коли захворів Олександр Васильович. Постало питання оперативного лікування з приводу аденоми простати. На той час основним спеціалістом-урологом був Володимир Григорович Іткіс. Хоч професор Фединець довіряв йому, колеги вирішили запросити уролога із Києва, професора Блатного. Київський фахівець застосував нову на той час методику зупинки кровотечі, яка часто переслідувала оперованих хворих, накладання на капсулу простати зйомних ниток. Та ця методика затягувала і ускладнювала операцію. Після успішного проведення операції киянин поїхав. І коли постало питання, хто буде чергувати в першу післяопераційну добу біля Олександра Васильовича, вибір випав на мене. Адже всі пам'ятали, що я був досвідченою хірургічною медсестрою, крім того, набута мною нова спеціальність анестезіолога-реаніматолога могла знадобитися. Та з Божою допомогою все пройшло гладко, окрім температурної реакції на внутрішньовенне введення фізіологічного розчину.

Олександр Васильович швидко одужав і ще довгі роки продовжував хірургічну та наукову роботу.

Порядність – це здатність чинити свідомо і справедливо там, де не передбачена дія закону.

Арістотель

З дитинства я чув приказку, яку мама не один раз повторювала, коли хтось у селі помирав: „Де худоба – там шкода, а де люди – там смерть". Оскільки лікарі і вся медична спільнота є людьми і, незважаючи на те, що серед них є і такі, котрі заслуговують на честь і повагу, то ця клята з косою не оминала і їх.

Дуже часто від старших колег я чув про талановитого хірурга Андрія Шерегія, який ще у молодому віці пішов із життя. Причиною смерті став облітеруючий ендартеріїт. Цього лікаря я, на жаль, не знав. Та для мене була великою втратою смерть доцента Анатолія Івановича Кудрявцева, який першим вивів мене на хірургічну стежку, влаштувавши в хірургію медичною сестрою. Анатолій Іванович пішов із життя буквально протягом кількох днів. Раптово, без видимої, як кажуть, причини йому відмовили нирки. Транспортований у медичну клініку Львова, не знайшов і там допомоги, хоч сам багатьом врятував життя. Та він і сьогодні живе у моїй пам'яті. А як відомо, людина живе до тих пір, поки її пам'ятають.

Другим ударом для мене була звістка про смерть віртуозного хірурга, доцента Юлія Михайловича Біцка. Він відносився до мене, як до рідного сина і не думаю, що лише через те, що мав чотирьох доньок. Я з великою охотою йому асистував. Здавалося, що з-під його рук зазвучить музика. Операції на маленькому дитячому тілі – це було для нього святе. В подальшому я знав багатьох дитячих хірургів та урологів, але ніхто з них мені не нагадував доцента Біцка. Він любив пройтися парком лікарні, і коли ми зустрічалися, я його супроводжував. Спогади і розповіді про тодішній світ забирали всю мою увагу. Незадовго до смерті Юлій Михайлович запросив мене на обід до себе додому. Пані Воліка пригощала нас смачними стравами. Він був задоволений своїм налагодженим життям і почувався настільки щасливим, що хотів, щоб про це знали всі. Та одного разу, на травневі свята, я чергував по ректорату. Юлій Михайлович після демонстрації ішов додому. Ми привіталися, поговорили й розпрощалися. І натяку не було ні в моїй душі, ні в його поведінці, що ця наша зустріч остання. Буквально через декілька годин мене, як чергового, повідомили по телефону, що дорогої мені людини, товариша і наставника уже немає серед живих. Цю страшну звістку я повідомив іншим колегам. Та життя продовжувалось.

Хірургічна та лікувальна робота в обласній лікарні не припинялися. З'явилися нові люди, нові доценти: „святе місце пустим не буває".

Та чомусь ці нові не те, що не кращі, а не йдуть в жодне порівняння з тими, чиє місце їм дісталося. Та про них не варто писати, адже вони аж ніяк не можуть бути прикладом для медичної молоді. Правда і тих, котрі заслуговують на шану, не так часто згадуємо. Мабуть, самі хотіли б зайняти їх місце у виховному процесі молодих талантів. І судячи з усього, від цього втрачаємо ми, живі, бо самі зазнаємо такої пам'яті. Виховання – процес неодноразовий і базується він на духовності й традиціях, які з нас викорінювали, щоб перетворити в радянський народ. І хоч у цьому напрямку працювала вся радянська система з її комуністичною ідеологією, зробити з нас безбатченків не вдалося. Думаю, та і про це свідчать сучасні процеси, генетичний код працює: повернуться до нас пам'ять і звичаї, і духовність, які були притаманні ще недавно живим нашим батькам, з волі Божої.

Навчання в аспірантурі, яке зводилося до виконання наукової теми та оформлення дисертації і хірургічної роботи проходило швидко, без особливих зусиль. Я говорив, що як на мене, то я б не проти вчитися все життя. Але мені було зрозуміло, що все хороше закінчується. І тому навіть ночами працював в лабораторії і перший серед аспірантів університету апробував кандидатську дисертацію. На апробації були присутні вчені-медики не тільки хірургічних кафедр, але і всього факультету. Щоб подати дисертацію на захист бракувало ще кількох публікацій у провідних наукових медичних журналах. Статті були підготовлені, надіслані у відповідні видавництва, в тому числі і за кордон.

Апробація моєї кандидатської дисертації не була несподіванкою для моїх керівників. Як Олександр Васильович та і Євген Петрович, мої наукові керівники, були в курсі справ і були задоволені моєю роботою. Особливо не давав мені спокою Євген Петрович. Як тільки я йому не доповів про зроблені дослідження, відразу отримував від нього листа, в якому він писав: „Стёпа, обеспокоен твоим молчанием. Докладывай, что сделано". Безумовно, повага до такої людини і до його доброзичливості примушувала мене зосереджуватись на цій науковій ділянці мого життя.

Та наукою в хірургічному відділенні займався не я один. Ординатори, хірурги зі стажем і досвідом Сергій Омелянович Добош та Юлій Юлійович Боршош теж мали затверджені теми кандидатських дисертацій. Але виконання необхідних досліджень у них затягнулося. Мабуть, не було кому їх підганяти. Крім того, наявність стабільної роботи в Ужгороді не спонукала до цієї праці. Пам'ятаю, як вони мене здивовано запитували: „Степан, коли ти встиг?" Але як у нас прийнято, мало хто радіє не своїм успіхам. Між мною і колегами хірургічного відділення взаєморозуміння продовжувало існувати. Та коли я за

програмою навчання в аспірантурі повинен був проходити стажування в інших відділеннях, завідувачі цих відділень відводили мені роль субординатора. Мене це не влаштовувало. Перший мій конфлікт був із завідувачем урологічного відділення Володимиром Григоровичем Іткісом. Пам'ятаю, як сьогодні, пацієнтку з третьої аптеки Ніколаєву, яка поступила у відділення з проявами інтоксикації та ниркової недостатності. Поставлений мною діагноз туберкульозний лімфаденіт черевної порожнини не влаштовував Володимира Григоровича. А я не відступав. І щоб припинити конфлікт, Олександр Васильович відправив мене на три місяці в онкодиспансер. До того часу лікування лімфаденіту закінчилось оздоровленням.

Завідувач хірургічного відділення ООД Михайло Дмитрович Заболотний зустрів мене привітно, виділив палату, хворих, яких я лікував, безумовно, не без його допомоги, адже онкологія для мене у той час була мало пізнаною. Та три місяці пролетіли дуже швидко. Я знову повернувся в обласну хірургію.

У той час ми готувалися до святкування Ювілею, 75-річчя з дня народження Олександра Васильовича. Кожен, в тому числі і я, мав певні обов'язки, свою ділянку роботи. Свято було підготовлене якнайкраще. Адже цьому сприяло і партійне керівництво області. Але, крім того, існували й будні. І на мене, як кажуть, звалилося чимало проблем, більшість із яких я створив собі сам. Тоді Євген Петрович сказав мені: „Степан, ти сам створюєш собі проблеми, а після їх вирішуєш і витрачаєш на це багато часу і сил". Та і Євген Петрович завдяки своїй прямоті, чесності і послідовності викликав на себе гнів ректора Чернівецького медінституту Юхимця. Цветов, професор-уролог Роман і фармаколог Пісько виступили проти свого керівника, звинувачуючи його в корупції і багатьох інших гріхах. Та в „Медичній газеті" з'явилася стаття Ірини Бабич, яка, коли ще я був студентом, брала у мене інтерв'ю. Журналістка звинувачувала трьох провідних учених інституту в критиканстві, тенденційності. В результаті Євгена Петровича не вибрали за конкурсом завідувачем кафедри оперативної хірургії та топографічної анатомії. А професор Пісько вимушений був змінити місце роботи. Лише професор Роман залишився працювати в Чернівецькому медінституті. До речі, він, як і професор Фединець, дозволяв собі поряд із видаленням каменю з нирок, видалити і жовчний міхур. А Євген Петрович залишився без роботи. На його допомогу розраховувати не доводилось. Навпаки, я та інші дисертанти намагалися допомогти йому і його сім'ї.

Ця стаття, яка „топила" талановитих, продуктивних і результативних учених-медиків Української РСР і відбілювала темні справи типо-

вого тодішнього чиновника, який не хотів бачити коло себе чесність і прямоту, була „лебединою піснею" радянської журналістки Ірини Бабич, оскільки вона виїхала в Ізраїль. Більше з її „творчістю" у пресі я не зустрічався.

Я ще не відчував на собі ударів долі. І в думку щось подібне не приходило. Хоча часто собі повторював: „Дуже гладко в мене все йде, та один раз мені не повезе". Уже згодом я був радий, що пророкував собі, що один раз не повезе. Ситуація, в якій я необережний, прямий і не згинаюся ні перед ким, почала нагинати мене майже щодня чи не до самісінької землі.

Дія є найбільш виразним розкриттям людини.

Гейгель

Я розумів, що наближається кінець навчання в аспірантурі і підсвідомо відчував, що це, можливо, і кінець мого перебування в Ужгороді. У той час мене почали навідувати сни. Вони були віщими, попереджали мене про виникнення неприємних ситуацій. І як я не старався, уникнути їх було неможливо. Сни я вже настільки вивчив, що міг спокійно прогнозувати характер, об'єм неприємностей можливих життєвих сюрпризів.

І ось одного разу мене викликали у відділ аспірантури. Це було за три дні до розподілу. Повідомили, що я сам повинен знайти собі місце роботи. Це значило, що для мене немає місця в університеті. Перше, що спало мені на думку, поїхати додому і спробувати влаштуватися у Хустській райлікарні. З головним її лікарем Віцинським я зустрічався всього двічі: вперше, коли мене рекомендував як хірурга Григорій Львович Степанян, тоді я закінчував шостий курс, вдруге, – коли я виступив на хірургічній науково-практичній обласній конференції на базі Хустської райлікарні. Звернувся я по допомогу до знайомого Юрія Мороза, який працював у торгівлі. Головний лікар повідомив, що хірургічних ставок немає, але погодився прийняти мене анестезіологом. Та на другий день відмовив і в цій перспективі. Анестезіолог пані Зусман переконала Віцинського, що їм і анестезіолог не потрібен. І приснився мені сон, що ректор університету з тулубом динозавра і тільки голова його, підняв мене високо над землею і тримає у такому підвішеному стані. На цьому я прокинувся.

Повернувся в Ужгород у день розподілу, який розпочався о 13.00. Оскільки я був у штаті університету, з якого мене відправили на по-

шуки місця роботи і це було після обіду, виїхав, не повідомивши кафедру хірургії. Під час розподілу я весь час знаходився у приймальні ректора так само, як й інші аспіранти. Та ось вийшов останній переді мною претендент на роботу. Після нього вийшла Єлизавета Амброзіївна Чаварга, завідувачка відділом аспірантури. Вона покликала мене у свій кабінет і повідомила, що в день розподілу я відрахований з аспірантури згідно з доповідною завідувача кафедри Олександра Васильовича Фединця. Виявляється, парторг кафедри, доцент Василь Яковича Плахотнюк настояв, щоб Олександр Васильович написав на мене доповідну. Це мене шокувало, адже у нас з Василем Яковичем завжди були дружні стосунки, він довіряв мені багато своїх таємниць, про які я не наважився б написати навіть тепер, після його смерті. Та виявилось, що і тут не обійшлося без тодішнього ленінського стипендіата, котрий передав йому, що я негативно висловлювався щодо нього як фахівця-хірурга. Єлизавета Амброзіївна порадила мені звернутися до тодішнього завідувача ОЗВ Михайла Юрійовича Палфія. Я так і зробив. Вперше у житті був у кабінеті медичного начальника найвищого рангу місцевого рівня. Його кабінет знаходився справа від приймальні. Михайло Юрійович мене прийняв. При розмові зі мною майже не дивився на мене і запропонував дільничну амбулаторію з перспективою переводу на хірургічну роботу через рік. Я повернувся додому і розповів батькам про ситуацію, у якій опинився. Батько вислухав мене і запропонував рік взагалі не влаштовуватись на роботу, бути дома, відпочити. Адже він завжди вважав хірургічну роботу важкою, відповідальною, яка навіть у порівняння не йде з фізичною працею. Та я не уявляв себе без роботи лікарем. Згадавши про курси по анестезіології у Цезаря Кайтановича Боржієвського, я виїхав у Львів, захопивши з собою чорновий варіант кандидатської дисертації. На той час Цезар Кайтанович захистив докторську дисертацію, пройшов річні курси по урології в КНДІ урології і нефрології і завідував кафедрою та клінікою урології ЛДМІ на базі обласної лікарні.

Ще молодий, енергійний, яким залишився і по сьогодні, поважний професор запропонував мені організувати міжрайонне урологічне відділення на 40 ліжок у Новому Роздолі при МСЧ сірчаного комбінату. Безумовно, що такій пропозиції я зрадів. І, як виявилося у подальшому, потрапив я у Розділ не випадково, а по Господній волі.

Цезар Кайтанович викликав до себе завідувача кадрами Львівського ОЗВ, який був у нього урологом-сумісником, і попросив його оформити мене на роботу в Новий Розділ. Наступного дня я вже

був на роботі. Урологічне відділення було ще недобудованим, але вже мало старшу медсестру і мене, в. о. завідувача. Приблизно через місяць ми урочисто, з участю медичного керівництва району та області, відкрили міжрайонне урологічне відділення на 40 ліжок на другому поверсі майбутньої інфекційної лікарні. Чисті й просторі, світлі палати почали наповнювати урологічними хворими. І знову тут на допомогу мені прийшов досвід роботи в Ужгородській обласній лікарні медичної сестри та асистенції під час операцій урологічних хворих.

І ось поступив перший пацієнт з гострою затримкою сечі на ґрунті аденоми простати. Я зателефонував Цезарю Кайтановичу і попросив його приїхати й зробити першу операцію у новому урологічному відділенні. Професор дав згоду. Та, як часто трапляється у день операції, залишити свою клініку не зміг. Я чекав до обіду. Задзвонив телефон, і Цезар Кайтанович запропонував мені самому зробити операцію. Але я вже повідомив синів, що операцію проводитиме професор зі Львова. Коли я їм доповів, що він приїхати не може, і якщо вони згідні, можу сам прооперувати батька або перенести операцію на наступний день, вони погодилися на перший варіант. Ця довіра мене підбадьорила, повернула впевненість і дала початок практично нової хірургії – урології. Я з великим натхненням провів операцію. І винагорода за неї була неймовірна. Сини, обидва водії, дали мені триста карбованців. У той час, хто його пам'ятає, гроші мали велику ціну і ніхто більше 10, я вже не кажу про 25 та 50 карбованців, рідко хто давав. В основному вдячні пацієнти дарували цукерки та коньяки. Але так було на Закарпатті, та не на Львівщині. Уже у той час, а це був вересень 1973 року, на Львівщині були ринкові капіталістичні відносини. Якщо потрібно було щось дістати або зробити, тобі говорили, скільки це буде коштувати. Ти давав вказану суму і більше тебе нічого не турбувало. Такі стосунки існували між друзями, кумами чи навіть братами. А за колег уже й не кажу. Бо мені було дивно, коли я зробив лікарняний лист чоловікові медсестри мого ж відділення, а вона мені запропонувала гроші. На Закарпатті такого не було. Було значно гірше, як я зрозумів пізніше. Тобі робили безкоштовно, але необхідний могорич коштував у 2-3 рази більше, ніж якби тобі зробили за гроші.

У жовтні я вже був на курсах на робочому місці по урології у Львівському медінституті. Цезар Кайтанович мені, як завідувачу урологічним відділенням, приділяв багато уваги. Я майже весь час асистував, чергував, а окрім того, професор не жалів часу посидіти зі мною, дати

мені життєві поради, навіть як себе поводити на Львівщині, адже він теж приїхав із Вінниці. Часто ми обговорювали мою дисертацію, її висновки та необхідні доробки. У той час ВАК дав вказівку, що якщо дисертація виявиться, м'яко кажучи, слабенькою, то Ученій раді не обмежуватися не доведенням її до захисту, але й позбавляти ученого ступеня і наукового керівника. Безумовно, наукові керівники робили все, щоб дисертація була корисною та результативною. Із поданням на захист Цезар Кайтанович не спішив. Будучи на курсах, професор Боржієвський доручив мені, як анестезіологу в минулому і урологу розробити, вірніше сказати освоїти методику перідуральної анестезії, яка тільки входила в урологічну практику. І ця проблема була вирішена і застосована мною в своїй практиці, тобто при операціях на нижній частині тіла. Наслідки цього нововведення були бажаними, адже хворі значно легше переносили операцію та післяопераційний період. Не втрачали свідомість під час операції, розмовляли і, що було дуже важливим, можна було обговорити з ними, а не тільки з родичами несподівані ситуації, які часом виникали в процесі операції.

Після Нового року, ще до Різдва Христового, я повернувся на роботу в організоване мною урологічне відділення. Знаючи хірургію, володіючи кишковим та судинним швами, освоївши нюанси урологічних операцій, мене не лякали складнощі під час їх виконання, внаслідок яких можливі пошкодження кишківника та магістральних судин, особливо нижньої порожньої вени.

На той час я ще не знав, що я освоїв урологію за американською схемою, згідно з якою майбутній уролог проходить в резидентурі 2 роки загальної хірургії та ще 3 – урології. У мене ж вийшло, що 3 роки працював хірургічною сестрою, три – навчався в аспірантурі по хірургії. Залишалося освоїти урологічні операції в повному об'ємі. Під час Різдвяних свят роботи майже не було. Та для мене було несподіванкою відзначення на третій день Степана. Я отримав подарунки як від колективу відділення, так і від працівників лікарні (хоча це були комуністичні часи), і від її керівництва. Колектив лікарні у той час очолював Василь Михайлович Щепаняк, комуніст. На Львівщині день ангела святкують так, як ми на Закарпатті день народження. Це перше моє святкування дня ангела відбулося 9 січня 1974 року. Знадобилося 33 роки, щоб я у цей день зміг освятити поліклінічне відділення збудованої мною приватної лікарні у Незалежній Україні, до якої я теж маю причетність...

Кожна людина народжується для якогось діла.

Е. Гемінґвей

Пройшли Різдвяні свята. Настали будні. Майже за два дні урологічне відділення було заповнене хворими, а це 40 ліжок, які повинні були задовольнити стаціонарним лікуванням пацієнтів Миколаївського та Жидачівського районів. Можете собі уявити різницю між професіоналізмом урологічної допомоги у сусідній Львівській області та Закарпатській, оскільки обласне урологічне відділення в Ужгороді мало всього-на-всього теж 40 ліжок. Недарма місто Львів і тепер залишається потужним медичним центром.

У той час мені доводилося знаходитися у відділенні чи не цілодобово. Незважаючи на кімнату у гуртожитку, кабінет завідувача був і робочим місцем, і житлом. Другим особистим святом для мене було відзначення на початку лютого 30-го дня мого народження. Святкування його зближало мене з колективом, пацієнтами та набутими друзями. Відділення запрацювало на повну потужність. Хворі були як ургентні, так і планові, у тому числі і важкі. Та викликати на консультацію куратора з Львівської обласної лікарні було легко, і відстань 50 км цьому сприяла. Досвідчений уролог із немалим стажем Микола Галун звертав увагу на санітарний та естетичний стан відділення, правильність обстеження та лікування, екзаменував і нагадував мені Сергія Омеляновича Добоша. Завдяки Галуну моє прізвище прозвучало на колегії ОЗВ. Адже він звернув увагу на два спарені ліжка, на яких лежали мати і малолітній син. Таку ситуацію Микола Михайлович назвав анахронізмом, тобто давно віджилим явищем. Я чи не вперше почув це слово. І не міг не згадати, що в обласній нашій лікарні (я завжди називав її нашою), не було палати, та вони є іще й зараз, у яких би не було спарених ліжок.

Урологія мене дуже зацікавила, але потяг до операцій хірургічного профілю залишався. Під час огляду пацієнтів я ніколи не пропускав патології хірургічної. Чи це були варикозні вени нижніх кінцівок, чи банальні атерома, ліпома або гігрома, я завжди пропонував хірургічну допомогу. Переконати хворих дати згоду на хірургічне оздоровлення мені ніколи не було важко. І я почав оперувати і знайомих оздоровлених пацієнтів, особливо жінок з варикозними венами. Щирі друзі – колеги-хірурги почали на мене дивитися косо. Навіть дійшло до того, що завідувач хірургічним відділенням Євген Антонович Мельничук, який працював у Новому Роздолі 17 років, під тиском молодших колег повідомив мені, що бере історії хвороб хірургічних хворих, яких я госпіталізував і оперував в урологічному відділенні,

і йде до обласного хірурга у Львівський ОЗВ. Безумовно я знав, що професійні ревнощі будуть мати неприємні для мене наслідки, і не міг придумати нічого кращого ніж сказати: „Беріть і їдьте, але якщо я візьму деякі ваші, то доведеться вам сухарі сушити". Євген Антонович запитав: „Що ти маєш на увазі?" Та я вже зачиняв двері з другого боку. Все обійшлося.

Пройдена хірургічна школа в Ужгороді не раз була моїм захисником. Хірурги викликали мене на операції з приводу кровотеч пошкодженої печінки, гінекологи – з приводу кровотеч при видаленні матки та пошкодження сечоводів. З анестезіологами у мене була професійна дружба. Ці обставини мене часто виручали і були стримуючим фактором для колег. Та і там я не був самотнім. Завжди розраховував на підтримку завідувача теж міжрайонним травматологічним відділенням Йосипа Петровича Добри, земляка із Виноградівщини, Анатолія Елярта також травматолога, який трохи пізніше за мене закінчив наш медфак. Нас часто бачили разом і говорили: „Мадяри вже зібралися". І пізніше, коли я залишав Львівщину і повертався на Закарпаття, коли мене просили не від'їжджати, я казав: „Ні, поїду. Тут я мадяр. Поїду на Схід – там мене називають бандерівцем. Тільки дома я почуваю себе тим, ким я є насправді".

Та все-таки основна моя робота полягала в наданні урологічної допомоги. І тут я відчув дефіцит досвіду. Оволодіння хірургічними навиками для мене було значно простіше. Пригадую перші невдачі. Молода дівчина, камінь біля 0,8 см, який спричиняв постійні приступи ниркової коліки, знаходився у лоханці. Та під час операції мігрував у чашечку. Що робити в таких випадках? Шукати, бо нирка хоч і невелика, але камінь у ній знайти іноді дуже важко. Виручив рентгенівський знімок на операційному столі. Операція була завершена. Але неприємний осад не давав спокою. Другий випадок: жінка біля 40 років. Камінь в нижній частині сечоводу на відстані 4-5 см від сечового міхура. Здавалося, що видалити його не буде важко. Я виділив сечовід, зробив розріз над конкрементом, та під час намагання його видалити камінь змістився до низу. Спроби були безуспішними. Я навіть не „чув" його затискачем. Проходив по сечоводу дренажною трубкою. Склалося враження, що камінь випав у сечовий міхур, з надією на це, закінчив операцію. Та коли на третій день було зроблено рентгенівський знімок, то виявилося, що камінь у сечоводі. Я думав, що провалюся крізь землю. Я ще не знав, що такі випадки траплялися і у бувалих урологів. Я почував себе винним перед хворою. Через декілька днів відвіз її в урологічну клініку Львова. На той час уролог Олесь Козій, молодший

за мене, закінчив у Києві курси по застосуванню петель Пашковського, там же оволодів методикою видалення каменів із нижньої третини сечоводів цими петлями без оперативного втручання. На моє щастя, Олесь тут же взяв хвору і видалив камінь у моїй присутності. На другий день виписав пацієнтку додому. Ця маніпуляція, бо операцією її назвати не личить, на мене справила враження. Я зайшов до завідувача клінікою професора Цезаря Кайтановича і попросив його посприяти направленню мене на курси в КНДІ урології і нефрології на робоче місце на один місяць. Завдяки патрону у травні місяці я вже був у Києві. У той час цвіли каштани. Я по Києву походив пішки. Був у його парках, скверах, на Дніпрі. Я полюбив це місто і вирішив зробити все, щоб залишитися у ньому. Тим більше, що про Київ я чув із розповідей лікаря Ганни Петрівни Ружицької, у якої я жив в Ужгороді, коли поступав на медфак. Вона вчилася у Києві ще до революції. На лекціях, під час її навчання в медінституті, говорили, що у Києві найкращий клімат у Європі завдяки київським лугам. Багато шкоди кліматичним умовам завдало Київське море. На той час „Чорнобиля" ще не було. Мабуть, і атомна електростанція з'явилася пізніше.

Будучи на квартирі у Ганни Петрівни і в Києві мені доводилося зустрічатися з її доньками та зятями, один з яких був Ректором інституту народного господарства, другий – пенсіонер, в минулому представник ООН від України. Вони вислухали моє побажання і запевнили, що коли захищу кандидатську дисертацію, то зможуть влаштувати мене на роботу в Інститут урології. І в той час, та й тепер, я сприймав пообіцяне, як реальне. Тим більше, що я мав готову кандидатську дисертацію.

В інституті урології було чому повчитися. Щоденні операції на нирках, сечових шляхах, ниркових судинах, пластичні операції. В інституті я познайомився з професором анестезіологом Валентином Васильовичем Сусловим і удосконалив свої можливості виконання перідуральної анестезії. У нього була фірмова голка, я користувався практично пристосованою до цієї маніпуляції звичайною товстою голкою. Й Валентин Васильович познайомив мене з науковим співробітником Пашковським, який на той час був одним із авторів апарата для електродроблення каменів у сечовому міхурі – „УРАТ-1", до речі, я цим апаратом користуюся і тепер, а також самотужки на заводі виготовляв петлі, про які я згадував. Оволодівши методикою екстракції каменів із сечоводів без операції, я закупив комплект петель за 120 крб. Це була моя місячна зарплата. Та петлі варті були цих грошей. З їхньою допомогою, підібравши за розміром каменю, майже 100 відсотків позбавляли від нього хворого. Цим вони і відрізнялися від петель фран-

цузького відомого уролога Дормія, які мали успіх тільки у половині спроб. Та, на жаль, а це було характерно для тодішньої нашої дійсності, серійне виготовлення цих петель не було налагоджено. А на сьогодні є більш досконалі і ще менш травматичні методи малотравматичного видалення каменів із нирок та сечових шляхів.

З розпадом Радянського Союзу стало можливим втілення досягнень світової медицини та набуття досвіду за кордоном медиками Незалежної України.

Найбільше щастя у житті – це впевненість, що тебе люблять.
В. Гюго

Хоч і місячні курси в КНДІ урології та нефрології, але вони значно збагатили як мої теоретичні знання, так і практичні можливості. В інституті концентрувалися хворі з найважчою урологічною патологією та ускладненнями після операцій, проведених у великих урологічних центрах України. На ранкових конференціях працівники інституту, старші наукові співробітники, професори проводили детальний аналіз причин та перебігу хвороб, а також ускладнень проведеного лікування. Маючи базову хірургічну підготовку в аспірантурі та первинну спеціалізацію по урології у Львівській клініці, я легко сприймав і вивчав обговорювані матеріали. Мій урологічний багаж поповнився і за досить короткий термін.

Повернувшись в МСЧ Нового Роздолу, мав усі підстави розширити надання урологічної допомоги населенню Миколаївського та Жидачівського районів. До того ж за мене не забували мої пацієнти із Закарпаття, які знаходили мене і за межами області. Можливості видалення каменів із сечоводів без операції швидко стали відомими серед мешканців регіону. Активізувалася оперативна робота. Хірургія як медичний профіль поступово замінювалася урологічними операціями. Мені самому було дивно, як я так швидко полюбив урологію. Кожного місяця кількість операцій збільшувалася. У літній відпускний період мені доводилося заміняти уролога на прийомі і в Новому Роздолі, і в Миколаєві. Та таке навантаження мене не обтяжувало. Я навіть дисциплінував себе щодо написання та ведення історій хвороб.

Закінчився і 1974 рік. Написання звіту зайняло у мене чимало часу. Адже це був мій перший звіт. Його приймав уролог-куратор, а потім обласний уролог – добра й авторитетна людина Повх Богдан Васильович, свати якого проживали на Іршавщині. Це та моє походження із Хустщини – столиці проголошеної в 1939 році Карпатської України, відігравало

певну роль у відношенні до мене. Та в кінці дня звіт приймав завідувач ОЗВ Львівської області Роман Ярославович Монастирський, який після студентської лави був назначений на цю високу посаду. Слід підкреслити, що цього разу, хоч і такий незвичайний вибір, але він не був помилковим. Я неодноразово чув виступи Романа Ярославовича на найбільш авторитетних з'їздах та конференціях, та він ні в чому не уступав знаменитим професорам. Іще і тепер працює завідувачем оргметодвідділом Кардіологічного центру і є куратором Миколаївського району. На заключному етапі здачі звіту завідувач ОЗВ вимагав пояснення деяких показників. І як нам казали в той час, траплялися випадки, коли завідувачі чи навіть головні лікарі позбавлялися посад.

Закінчилися звітність, Різдвяні свята і як за трафаретом насіли медичні будні. Окрім лікувальної роботи, я готувався до захисту дисертації, адже мені хотілося працювати в інституті урології і жити в Києві. Професор Боржієвський узяв на себе тягар наукового керівника. Мені довелося повторно пройти апробацію.

На той час професор Цветов, який дав мені тему кандидатської дисертації, уже працював завідувачем кафедри оперативної хірургії та топографічної анатомії медінституту у Семипалатинську (Казахстан). Влітку, під час відпустки, я полетів у Семипалатинськ. Євген Петрович мене як дисертанта представив своїм колегам – професорам і заступнику декана одного із факультетів медінституту, який народився у Горонді. Це мене порадувало і пом'якшило моє відношення до цього міста. Адже там, де б ти не ступив, завжди станеш у пісок. Того піску було всюди: на дорозі, тротуарі, під'їзді і навіть у квартирі, я вже не говорю про взуття чи голову. Там я вперше відчув на собі зміну поясів. Та молодий організм пристосувався швидко.

Повернувшись на роботу, раніше за всіх прийшов на п'ятихвилинку до головного лікаря. Через декілька хвилин зайшла у накрохмаленому халаті і лікарській шапочці молода рум'янощока, про яких у нас казали „кров з молоком", струнка, висока дівчина. Привіталася, і коли перехопила мій погляд, почервоніла. Мабуть, він видав мене. Це тільки посилило мою симпатію до неї. Хоча на той час я сам собі говорив: „Якщо побачу, що можу в когось закохатися, буду обходити її сотою дорогою". На тій п'ятихвилинці я дізнався, що Тамара Тадеївна Топчак закінчила Львівський медінститут, факультет педіатрії, пройшла інтернатуру по дитячій інфекції і направлена завідувачем інфекційного відділення, тобто того відділення, приміщення якого я доводив до кондиції і в якому донедавна була урологія. На час, про який пишу, урологічне відділення займало половину третього поверху основного

корпусу. Про одруження тоді я не думав. Але завжди знаходив привід, щоб викликати Тамару Тадеївну на консультацію. Мушу сказати, що приватних розмов майже не було. „Розібралися" з хворим і до побачення. Та у відділення інфекції поступив хлопчик 6 років з діагнозом менінгіт. Дитина без свідомості, висока температура, зневожена. Тамара забігла до мене в кабінет і попросила допомогти. Не гаючи часу, через декілька хвилин оглянули маленького пацієнта. Допомога потрібна термінова. І тут я скористався введенням медикаментів та розчинів у стегнову вену. Майже три доби ми не відходили від дитини. За цей час стосунки між мною і Тамарою були теплими, дружніми. Після цього ми вже шукали зустрічей. Час ішов. Наближався високосний 1976 рік. Я сказав Тамарі, що хочу зустрітися з її мамою. Батько помер, коли Тамарі було 16 років. „Я порозмовляю з мамою", – сказала Тамара. І ось у призначений день і час я стояв біля воріт будинку, який височів на острівці, серед дерев з пожовклим листям. Хвилювався чи прийде за мною Тамара, чи ні. Її поява мене порадувала, але страх від зустрічі з її мамою посилювався. Тамара завела мене, як мені тоді здавалося, у дуже велику кімнату, освітлену люстрою. Я встиг роздивитися картини та фотографії на стіні. На одній із них я побачив дівчину з товстою чорною косою. „Та я її вже десь бачив", – крутилася думка в голові. І справді, я згадав, що цю дівчину, на яку ми всі звернули увагу через її косу, бачив на подвір'ї обласної лікарні Львова, коли був на курсах по анестезіології у 1968 році. Я перепитав Тамару, чи могло таке бути. „Так, адже тоді я навчалася на першому курсі", – відповіла вона. Я вже майже забув про маму, та на порозі, зійшовши з другого поверху, призупинилася жінка років п'ятдесяти, міцної статури із серйозним, якщо не сказати, строгим виразом обличчя. Я встав і привітався. Тамара нас познайомила. Ольга Андріївна запросила сісти. Щоб не ляпнути якусь дурницю одразу сказав: „Я прийшов до Вас просити руки Вашої доньки". Пані Ольга не дуже церемонилася зі мною. Сказала, що не в захваті від такого шлюбу, але якщо донька зробить такий вибір, то перечити не буде. Я подякував. Ольга Андріївна мене нічого не розпитувала. Мені здалося, а воно так і було, що вона знає про мене все. І в цьому мене переконувала її відповідь. Довго в хаті я не затримався.

Зустрічі мої з Тамарою мали регулярний характер. Я не міг жити і працювати, щоб її не бачити. Був грудень місяць. Піст. Наближався ненависний мені високосний. Одружуватися або в грудні під час посту, або чекати ще один рік. Тамара пропонувала не поспішати, та мене це не влаштовувало. Компромісом була згода Тамари зареєструвати шлюб у грудні, а весілля не робити. Так і було. Міський голова Нового

Роздолу Стефановський зареєстрував шлюб 29 грудня. У Тамари вдома була вечеря і найближчі наші друзі прийшли привітати нас. Після Різдва ми відвідали моїх батьків. І уже забувши про високосний рік, увечері таємно в церкві обвінчалися. Мені було приємно бачити щасливі обличчя моїх батьків. За всі роки нашого з Тамарою життя я переконався, що шлюб, благословенний Небом, не підвладний ніяким забобонам чи високосним рокам. Ми з Тамарою повернулися на роботу. Я з гуртожитку переїхав жити до дружини.

У лютому місяці отримав з Ужгорода повідомлення, що підійшла черга отримання легкового автомобіля „Москвич-412". Я виїхав на Закарпаття. Отримавши автомобіль, заїхав до батьків. Переночував. Ранком батько сказав, а йому вже було 78 років, що і він їде зі мною у Розділ. Я зрозумів, що батько боїться за мене. Адже треба переїхати перевал. Ожеледь. До Роздолу ми їхали 5 годин. Коли заїхали на подвір'я тещі, батько вийшов із машини і сказав: „Я бачу, ти б міг запросто працювати шофером. Кидай цю свою роботу". Він завжди вважав хірургію важкою працею. Завдяки цій машині батько погостював у свахи. І батько, і теща часто вели між собою розмови. Теплі й щирі стосунки між батьками тільки скріпили нашу сім'ю. Уже через декілька місяців ми з Тамарою отримали двокімнатну квартиру у багатоповерховому будинку у Новому Роздолі. Дві кімнати, кухня, просторий коридор, балкон та дві лоджії. Після моїх кімнат у гуртожитку здавалися мені палацом, та ще й другий поверх.

Робота прийняла звичайний характер. З того часу більше запам'ятався землетрус, епіцентр якого був у Румунії. У той час я знаходився в іншому під'їзді у друзів на четвертому поверсі. Ми почули гуркіт скла у сервантах. Налякалися, почали тікати на двір. Я забіг за Тамарою. Вона у спальні спокійно читала. Разом зі мною вибігла у халаті на вулицю. Майже весь будинок та і сусіди були на дворі. Довго ніхто не заходив до квартир. Та все-таки десь через годину ми зайшли, одягнулися і поїхали до Тамариної матері. На другий день усі розмови точилися навколо землетрусу. Один мій пацієнт, який ліг на ліжко, на якому перед тим помер хворий, розповідав, що коли з ним почало рухатися ліжко із сторони в сторону, він подумав, що прийшов мрець, розгойдує ліжко і почав під нього заглядати. А чоловік медсестри розповідав, що по дорозі з роботи випив дві склянки вина. Прийшов і ліг на ліжко. І коли побачив, що люстра гойдається, подумав, що у нього біла гарячка. Та незважаючи на анекдотичність ситуації, землетрус і без руйнувань наганяє страх, який ніхто не хоче пережити ще раз. Борони Боже нас від стихійних лих.

Шляхетне серце не може бути зрадливим.

О. Бальзак

Кожен робочий день, як кажуть, просто примушував мене працювати над собою. Доводилось багато читати, консультуватися по телефону з моїм куратором та науковим керівником. Іноді я дивувався, що ще недавно деякі урологічні нюанси не знав і посильні для мене операції не робив. Але радів з того, що я їх можу робити і роблю. Не пропускав жодної можливості бути учасником науково-практичної конференції як обласного товариства урологічного, так і столичних та республіканських. Пощастило мені бути учасником Всесоюзної конференції коагулологів, яка проходила у Саратові. Вперше я побачив Волгу і плив по ній на пароплаві. Могутня ріка. Міст через неї сягав більше двох кілометрів. Це мене вражало. Але найбільше я радів можливості познайомитися з провідними вченими, щоб обговорити проблему, дослідження якої були в основі моєї дисертаційної роботи.

Жив я у кімнаті з молодим професором, хірургом, майбутнім ректором Львівського медінституту Михайлом Петровичем Павловським. Вдень – робота в пленарних та секційних засіданнях, а ввечері – спілкування з провідними вченими. Віктора Петровича Балуду – москвича, провідного вченого Союзу з питань згортання крові я знав по друкованим роботам. Але, як правило, вчені такого високого ґатунку надто прості у спілкуванні, дотепні та цікаві. Знаходячись у колі таких провідних учених, я не стільки розмовляв, скільки слухав і як на плівці фіксував у своїй голові кожне слово, кожну тезу. Під час таких зустрічей часом почуєш більше цікавого, ніж на самій конференції. Та і домовленості мали місце. Віктор Петрович нашвидкуруч ознайомився з моєю дисертаційною роботою. Приємно було почути: „Приїжджай захищатися в Москву". Тиждень наукової насолоди та відпочинку пройшов непомітно.

Повернувся до звичної та необтяжливої для мене роботи. Підходив час моєї атестації. Адже пройшло уже три роки, лікарського стажу мав уже дев'ять років. Та категорії не мав ні по хірургії, ні по анестезіології, ні по урології.

На той час наша землячка, педіатр, з якою я працював у Міжгірській ЦРЛ, дочка Антона та Марії Бращайків Зореслава Шкіряк у МОЗ України очолювала відділ охорони материнства та дитинства. Зореслава Антонівна від МОЗ була куратором Львівського ОЗВ. На щастя ми з нею зустрілися. І я сказав, що буду здавати на категорію. Хотілось, звичайно, на першу, адже рівень операцій, які я проводжу, відповідає

першій, а не другій категорії, яку дають початківцям. Зореслава Антонівна пообіцяла підтримку. Поговорила із заступником завідувача Львівським ОЗВ паном Петришиним. Солідна атестаційна комісія... Я відповів на всі запитання. Сказали, що можу бути вільним. Та якось ще до кінця роботи комісії вийшов обласний уролог Богдан Васильович Повх і вирішив мене порадувати: „Все нормально. Тебе атестували, маєш другу категорію". „Богдане Васильовичу, передзвоніть, будь ласка, пану Петришину, бо це непорозуміння", – сказав я. Богдан Васильович подивився здивовано на мене і пішов. Вийшов повторно і сказав: „Ти отримав першу категорію". Для мене це було дуже важливо. Адже я весь час думав про повернення додому, на Закарпаття, та іще й в Ужгород, згідно своєї студентської мрії. Я знав, що маючи першу категорію, буде легше. І я її отримав не тому, хай буду нескромним, що заслуговував на неї, а завдяки людині безмежної доброти та християнської душі, нині професора і завідувачки кафедрою педіатрії інституту удосконалення лікарів Зореславі Антонівні.

Та, на жаль, комуністичний режим не довго терпів на такій високій посаді дочку українського борця за Незалежну Україну Антона Бращайка. Зореслава Антонівна – душа колективу, перекладач на всіх зустрічах у міністерстві з іноземцями була переведена науковим співробітником Інституту охорони материнства і дитинства. Та скільки мужності і наполегливості проявила ця мудра жінка, щоб довести комуністичному режиму, що вона заслуговує на вчений ступінь доктора медичних наук. Починаючи з часів перебудови і до цього періоду, пані Зореслава об'їздила багато країн чи не всіх континентів у складі медичних та урядових делегацій. Адже вона вільно володіє шістьма іноземними мовами, співає, декламує, грає чи не на всіх музичних інструментах. Її ерудиція і професіоналізм неперевершені. Багато доброго мені хочеться розповісти про цю чудову жінку, матір, фахівця і громадського діяча.

Та мене не покидала думка повернення додому. Коли я їхав у Львів чи зі Львова, то дивився на номерний знак кожної машини. Чи не із Закарпаття вона. А коли вдавалося побачити ЗАА чи ЗАБ, у мене було таке відчуття, яке буває при зустрічі з бажаною, давно небаченою рідною людиною, товаришем.

Тамара не заперечувала моєму, тобто нашому переїзду на Закарпаття. Але старалася мене стримати, переконати, що тут маємо квартиру, телефон. Цей аргумент наводила мабуть тому, що я часто дзвонив у різні куточки країни. Та я їй відповідав: „Якби мені перенесли

Новий Розділ за гори Карпати, я б з нього нікуди не виїжджав". Тамара співчувала мені. Та і вона тільки з волі Божої залишилася на Львівщині, адже отримала попереднє направлення в Тячівський район. І тільки втручання її родича, ректора Московської вищої партійної школи В'ячеслава Миколайовича Шостаковського допомогло залишитися практично вдома. Я їй жартома говорив: „Відновиться справедливість і твоя доля буде пов'язана із Закарпаттям".

На той час я вже майже нікого не направляв у Львів не тільки на операцію, але і на консультації. Доводилося іноді самому відвозити керівників сірчаного комбінату. І це я робив залюбки. Багатий, єдиний у Союзі, а то й у Європі сірчаний комбінат цінував моє ставлення до керівництва і я мав можливість за їх кошти робити ремонт, міняти меблі і тоді, коли МСЧ була передана охороні здоров'я. Медикаментів не бракувало зовсім, хоча були і такі, які вважалися дефіцитом, та і то мабуть штучним. Адже на дефіциті, як по Райкіну, жили чи не всі керівники різних галузей, як було прийнято говорити, народного господарства. Набутий мною хірургічний, урологічний досвід та перша категорія як формально, так і реально дозволяли мені робити чи не всі урологічні операції, які робилися на той час у Львівській урологічній клініці. Тоді ще відділення гемодіалізу та пересадки нирок у Львові не було.

І одного разу, взявши хворого з пухлиною сечового міхура на операцію, я вимушений був зробити цистектомію, тобто видалити весь сечовий міхур, а сечоводи вивести на передню черевну стінку. Виявилося, що ця цистектомія була першою у Львівській області. Викликав мене до себе обласний уролог: „Ти що собі думаєш? Ми ще не робили такої операції", – сказав Богдан Васильович. Я пояснив, що іншого варіанту закінчити операцію не було. Іще все розхожою була фраза щодо пухлин – неоперабельний рак. Тобто уролог міг пухлину не видаляти, а розрізавши, зашити рану. Моя совість аж ніяк не могла стерпіти такий страшний вирок для пацієнта. Адже пацієнт був приречений, а лікар, як мені здавалося, несправедливо виправданий.

Від Богдана Васильовича я пішов офіційно не покараним. Те, що таку операцію на Львівщині ще ніхто не робив, не було аргументом для покарання. Та я відчув, що відношення до мене починає змінюватися. Ця новина облетіла швидко всю урологічну спільноту. Я ніяк не міг розтлумачити бодай для себе на цей раз слова Бальзака: „Добра слава лежить, а недобра біжить". Безумовно, ця обставина мене тільки підштовхувала до повернення додому. „Скільки вовка не годуй, а його в ліс тягне". Так мене тягнуло за гори Карпати. Я і не уявляв яким чином це зроблю. Хоча підсвідомо розраховував на допомогу друзів у

Києві та Москві. І якось, перебуваючи в Ужгороді, мені повідомили, що помер місяць тому Йосип Степанович Цмур, уролог обласної лікарні, яку я ще все називаю нашою. Йосипа Степановича я знав як добру, веселу й завжди усміхнену людину. Але я не знав, що він хворів. І звістка про його смерть була приголомшливою. Я повернувся додому в Новий Розділ. Працював далі і працювати було легше, оскільки у відділення був направлений молодий уролог-початківець. Та і мене вже було кому замінити.

Час ішов... Завідувачем ОЗВ Закарпаття був уже Василь Миколайович Рішко. Порадившись із Тамарою, я вирішив поїхати до нього на прийом. Василь Миколайович вислухав і дещо розпитав мене стосовно моєї урологічної роботи та сім'ї і запропонував: „Зайди через тиждень". Коли зайшов до нього вдруге, він сказав: „Я про тебе багато чув і доброго, і недоброго. Ризикну. Направлю тебе з дружиною на роботу у Тячів, а через рік переведу в обласну лікарню". І не очікуючи мого запитання: „Чому не тепер?", додав: „Якщо я тепер прийму двох лікарів на роботу в Ужгород, адже і дружину треба працевлаштувати, мені голову знесуть". На той час жінки міському, райкому та обкому компартії працювали у Перечині, Чопі і в селах району. Я дав згоду. Як-не-як Тячів – це теж дома і якихось 35 км потрібно, щоб доїхати до батьків. Приїхавши у Розділ, ми з жінкою розрахувалися, тобто звільнилися з роботи. Та з квартири ще не виписувалися. Із направленнями на роботу в Тячівську ЦРЛ поїхали у Тячів.

Тільки в праці невтомний крилатим стає.

В. Сосюра

Хоч дорога від батьків до Тячева не займала багато часу, та все-таки і за короткий термін, як у одному із анекдотів, чимало різних думок роїлися в моїй голові. Адже у Тячеві я був тільки проїздом із зупинкою на автовокзалі і то після тієї злощасної першої повені. Місто не виглядало привабливим. Ніколи не був я і в Тячівській ЦРЛ, не знав нікого із лікарів і тільки Василь Миколайович Рішко повідомив мене, що головним лікарем назначено, мабуть не так давно, Бориса Івановича Келемена.

При в'їзді на подвір'я лікарні зупинив мене сторож, розпитав хто я і чого приїхав, показав, де можу паркувати машину. І провів мене у приймальню головного лікаря. Секретарка повідомила про мій приїзд. Борис Іванович запросив мене в кабінет. Я простягнув йому накази ОЗВ і запитав: „Чи приймете в колектив?" „Як не прийняти, коли

ви направлені Василем Миколайовичем", – почув я у відповідь. „І до урологів відносимося з повагою. У мене зам. по лікувальній роботі молодий здібний уролог Микола Бойко. Можливо, ви його і знаєте", – продовжував Борис Іванович. „На жаль, не знаю, адже урологом я став на Львівщині", – відповів я. „Я впевнений, що Микола Іванович вашому приїзду буде тільки радий, адже навантаження начмеда не малі. Обслуговуємо більше 150 тисяч населення. Наш район найбільший в області як за кількістю проживаючих, так і за територією", – сказав головний лікар. Борис Іванович справив на мене приємне враження. З ним було спокійно і під час спілкування і, як я потім переконався пізніше, при виконанні роботи. Стиль його керівництва був не в забороні, як це було властиве багатьом пихатим та можливо і недалеким тодішнім та і більшості теперішнім керівникам, а в дозволі і підтримці. І якщо ти пропонував нове та корисне, він перший тебе підтримав.

Правду говорив Борис Іванович і щодо співпраці з начмедом Миколою Бойком. Микола Іванович передав мені наявних на той час у хірургічному стаціонарі хворих. Це були в основному хворі, оперовані з приводу аденоми простати та гострої затримки сечі. Більшості із них було проведено операцію в два етапи та ще із застосуванням марлевого тампону в ложе аденоми для зупинки кровотечі. Безумовно їхнє знаходження у лікарні затягувалося. На той час я вже оперував таких пацієнтів в один етап із зашиванням сечового міхура і рани наглухо та іще до того мало травматично, без накладання швів на капсулу простати із застосуванням гідростатичного гемостазу.

Буквально протягом двох тижнів урологічних хворих у стаціонарі було в два рази менше. Виписував я їх з відновленим сечовиділенням через 10-12 днів. Микола Іванович як керівник по лікувальній роботі тільки сприяв нововведенню і схвально відгукувався. Не знаю чи не через місяць з метою інспекції приїхав куратор Тячівського району, доцент, зав. курсом урології Іван Олександрович Ковальчук. Він вимушений був визнати, що лікування принаймні хворих на аденому простати на вищому рівні, ніж в обласній лікарні. Я розумів ціну оцінки моєї роботи і як переконався уже працюючи ординатором урологічного відділення в обласній лікарні, мої успіхи Івана Олександровича не радували. Завдяки начмеду Миколі Бойку я за досить короткий час об'їздив майже весь район у складі лікарських бригад по виявленню при профілактичних оглядах захворювань, які ще не проявляли себе клінічно, та наданні допомоги по їх оздоровленню. Як у подальшій моїй роботі, коли я вже виїхав із Тячева в Ужгород, мені бракувало такого керівника з лікувальної роботи та колеги уролога, як Микола

Іванович, і головного лікаря, такого як Борис Іванович. Та за досить короткий час я вже набув друзів-колег, з якими знався візуально, ще навчаючись в Ужгороді. До них відносився Михайло Богдан, Михайло білий і Михайло чорний Тиводари, Іван Кайло, Василь Пойда... Дружні стосунки у колективі та робота скрашували моє перебування у Тячеві. Саме місто мені не сподобалось. Та і на той час не було у мене на квартирі телевізора, відвідували з жінкою кінотеатр, обстановка в якому не витримувала критики. Дуже нахабно вели себе, правда не всі, працівники ДАІ. В один із конфліктів, у який втягли і начальника райвідділу міліції, довелося втручатися людині, яка добре мене знала ще з часу моєї роботи медичною сестрою під час навчання на медфаку, справедливій людині, яка мала відношення до правоохоронних органів, Петру Івановичу Лукачу.

Знаходячись у такій ситуації, я отримав запрошення очолити курс урології у Семипалатинському медінституті. Ця пропозиція мене приваблювала. Порадившись з дружиною і ще не розповівши нічого батькам, прийняв рішення їхати. Та Бог дав розуму поїхати до Василя Миколайовича Рішка, завідувача ОЗВ. Коли я йому сказав про мою так звану перспективу, Василь Миколайович подивився на мене, запитав чи мені погано працюється і, отримавши мою відповідь, сказав: „Іди і працюй, я завжди дотримуюся свого слова". Повернувшись додому, розповів батькам і остаточним було рішення залишитися працювати дома.

Працюючи в колективі тячівських медиків, я почував себе як риба у воді. У мене не було відчуття, що я новачок у цьому колективі. Консультуючи хворих у інших відділеннях, зближався як з лікарями, так і середнім та молодшим медперсоналом. Мені було легко готувати науково-практичні конференції та виступати на них. Ще й дотепер мені згадують колеги, як я пропонував поглиблювати свої знання, вияснити, що діється при тій чи іншій патології на клітинному рівні, біохімічно-молекулярному. Адже правий був Вірхов, якого радянська наука не визнавала, вірніше його вчення, що захворювання починається з патології клітини. То вже тепер, на сучасному рівні і до нас дійшло, що ця теорія складає основу патології.

Мені колектив справді подобався. І коли сказали, що зам. головного лікаря Олександр Олександрович Герендаші викреслив мене із списку нагород до дня Жовтневої революції, мотивуючи тим, що ще зарано мене нагороджувати, я не змінив свого ставлення, та і не було через що, до колективу. Для мене завжди нагородою було одужання хворих та вдячне їх відношення до мене. Це перекривало всі не отри-

мані мною нагороди, а їх тоді, як і тепер, давали направо і наліво. І ніяка нагорода не могла мені замінити відчуття щастя за виписаного пацієнта. Та хочу сказати, що коли ми працювали разом з Олександром Олександровичем в обласній лікарні, ніхто не розумів мене так, як він, і поради його для мене були дуже важливими. Немало із тих, кого згадую, пішли з життя, та про це мені важко писати. Але принаймні один раз на рік, 13 червня, в день народження мого вчителя професора О.В. Фединця я їх згадую у своїх молитвах.

Не дочекавшись року, через десять місяців після направлення нас із дружиною в Тячів, викликав мене Василь Миколайович і повідомив, що готує наказ про переведення мене ординатором в урологічне відділення обласної лікарні, а жінку – мікропедіатром у міське пологове відділення. Я повернувся в Тячів. Повідомив про це Бориса Івановича, хоча він це знав раніше за мене. Наступного дня, скориставшись загальною п'ятихвилинкою, я подякував керівництву лікарні і колективу за спільну корисну працю, за їх тепле і доброзичливе відношення до мене та моєї дружини і запевнив, що я буду гордитися тим, що працював у їх колективі і зроблю все від мене залежне, щоб вони не червоніли за подальшу мою роботу. Чи вдалося мені це – судити їм. Та у той час я ще не знав, що цей колектив був останнім, який мене радо зустрів і по-людськи провів.

Фортуна надає перевагу сміливим.

Е. Роттердамський

Попрощавшись з колективом Тячівської ЦРЛ, я поїхав в Ужгород. Наказ керівника ОЗВ Василя Миколайовича зігрівав душу і згідно з цим наказом головний лікар обласної клінічної лікарні Володимир Федотович Головатюк був зобов'язаний мене працевлаштувати. Та все-таки тривога, як мене приймуть у лікарні, яку я завжди називав „нашою", з приближенням до хірургічного корпусу, у якому знаходилося і урологічне відділення, посилювалася. Я зайшов у хірургію, поспілкувався з медперсоналом, зайшов і в урологію. Зустрівся окремо з кожним: завідувачем Володимиром Григоровичем Іткісом, завідувачем курсом урології доцентом Іваном Олександровичем Ковальчуком та доцентом Андрієм Андрійовичем Симодейком. Кожного окремо запитав: „Чи ви не будете проти мого працевлаштування урологом-ординатором?" Кожен дав відповідь, ймовірно, така можливість уже обговорювалася між ними: „Проти". З пригніченим настроєм зайшов я до Володимира Федотовича, головного лікаря. Подав йому наказ. Голов-

ний лікар його прочитав, почервонів і сказав: „Я не можу тебе прийняти, не порадившись з керівництвом урологічного відділення, секретарем партійної та профспілкової організації. Зайдеш о 14-й годині".

В назначений час заходжу у приймальню. „Заходьте, вас чекають", – відповіла секретарка. Я зайшов. Всі були в зборі. Кожен із присутніх висловлювався на мою адресу. Як ви розумієте, ніхто ні про який професіоналізм про мене як уролога не говорив. Позитиву не було. Мені, як на страшному суді земному, було згадано про всі мої гріхи. На все я реагував, давав відповіді. Благо, що пройшов львівську школу. Там потрібно було вміти постояти за себе. І ці судді не могли вгамуватися. Розраховували, що я, як колись, слухняний хлопчик-медсестра, сам відмовлюся від роботи. Основним аргументом було моє дострокове, раніше на один день, звільнення з аспірантури. Та коли Володимир Федотович запитав мене: „Как ты собираешься работать в коллективе, в котором ты себя опозорил?", я встав і відповів: „В цьому колективі я і хочу себе реабілітувати". Це була остання риска цього, не підберу вдалого слова, повернення в колектив, яким я пишався. Адже він складався не тільки із завідувача відділення, головного лікаря, двох доцентів, партійного та профспілкового керівників. На другий день, згідно з наказом головного лікаря ОКЛ, я вийшов на роботу. Мене радо зустріли молоді урологи Віктор Фоменко, Іван Рогач. Олександр Пецкар, як завжди, тримав камінь за пазухою. Для ведення, і це слово на той час відповідало дійсності, я отримав, здається, 8 ліжок. Виявляється хворих, які поступали на закріплені за мною ліжка, я повинен був вести, тобто описати, обстежити, а не надавати професійну адекватну діагнозу допомогу. А завідувач відділенням, який був фактично керівником відділення, бо завідувач курсом не володів методиками проведення складних операцій, вирішував, хто буде оперувати пацієнта.

І ось я підготував на операцію першу хвору, яка приїхала до батьків на Перечинщину в гості з Сибіру. Молода симпатична жінка років сорока у нижній третині правого сечоводу мала камінь великих розмірів 3х2 см. Такої величини каменю у сечоводі я не бачив ні до того, а ні після. Володимир Григорович мене написав оператором, а себе асистентом. Інакше він зробити і не міг, адже я на той час мав першу категорію і проводив такі операції. Та як мене проінформував Іван Рогач, я повинен був підійти до завідувача і попросити дозвіл на проведення операції, оскільки запис у плані операції був формальний. Я сказав, що просити не буду, буду оперувати. Подав пацієнтку в операційну, помив руки, одягнувся у стерильний халат і послав за завідувачем. Став на місце оператора, Володимир Григорович – на місце асистента. Розріз

відповідної ділянки тіла. Оскільки камінь знаходився в сечоводі чимало часу, навколо нього були злуки. Операція мала свої складнощі. Та Володимир Григорович мені не стільки допомагав, скільки заважав. Мені довелося сказати: „Ви мені або асистуйте, або залиште і я попрошу іншого асистента".

Після закінчення операції ми піднялися в ординаторську. Володимир Григорович у присутності всіх заявив, що ще ніколи в житті так не намучився на асистенції як цього разу. І операції, і асистенції бувають важкими. Та Володимир Григорович хотів зарахувати труднощі на моє не вміння оперувати. Як оперував Володимир Григорович, я знав не із розмов. Я бачив його операції, ускладнення, винуватцем яких був він як оператор, і як професор Фединець без дорікань підходив до операційного столу і завершував операції.

Із трьох провідних урологів, першим на мене виступив Андрій Андрійович. Цього я не чекав, адже він добре знав мої можливості, і ми разом проводили наукові дослідження, маючи одних і тих же керівників. Я перед ними захищав свою позицію як ординатор з першою категорією. Ця ситуація виявилася переломною і по відношенню до молодих згаданих мною урологів. Якщо вони були записані в плані операції як оператори, то вони і виконували операцію. Симпатії Віктора Фоменка та Івана Рогача повернули у мій бік. Я продовжував оперувати хворих з аденомою простати розробленим мною методом. Довго корифеї не визнавали такої методики, та з часом діватися було нікуди. Не міг я змиритися з тим, що не так рідко хворих з раком сечового міхура відправляли додому, як таких, яким не можливо провести оперативне втручання. В діагноз записували: „Неоперабельний рак сечового міхура". Хворий був приречений, а з лікаря, як з гуски вода. І я, переговоривши з родичами, розповівши, що спробую допомогти їхньому батькові, чи братові, записав першого хворого на цистектомію – видалення сечового міхура. На клінічній конференції, яка була і залишається дотепер формальним і безвідповідальним обговоренням подальшої долі хворих, не отримав дозволу на операцію. Але і заперечень не могло бути. І багато в цьому допоміг мені міф, що Юрій Васильович Ільницький – перший секретар обкому партії – мій родич. Адже вони мене рахували його земляком. Це було для моїх противників стримуючим фактором. І коли вони отямилися, було уже пізно. Я оперував без них, мені асистували молоді урологи. Я розумів, що ідучи на операцію, яку конференція мені не дозволила робити, ризикую. Адже операція може закінчитися і трагічно. Та і в цьому мені допомагав Господь. Особливо перші операції були успішними.

Не давали спокою моїм колегам і успішні видалення каменів із сечоводів за допомогою петель Пашковського без оперативного втручання. Всі троє ходили скаржитися на мене Володимиру Федотовичу, що я не даю їм користуватися петлями. Та тут треба віддати належне головному лікарю, як керівнику, який сприяв нововведенням. Коли він їх запитав: „А де Біляк взяв ці петлі?" і після відповіді „Купив", сказав їм: „Так купіть і ви, або компенсуйте йому частину грошей". Більше проблеми, пов'язаної з петлями, не виникало. Інвестування особистих коштів на благо пацієнтів не входило в їхні плани.

У роботі на постійному вимушеному самоутвердженні час летів швидко. Підійшов час, запланований для підвищення моєї кваліфікації. І тут мені дуже пощастило. Путівка з 1 вересня 1979 р. у Ленінградський державний інститут союзного значення підвищення кваліфікації. На кафедру урології з'їхалося 40 спеціалістів-урологів з усього Радянського Союзу. Колектив кафедри очолював професор Олег Леонідович Тіктинський, який до мене, представника України, відносився як до земляка. Адже коріння Олега Леонідовича – українське. Лекції, які читав він та його співробітники доценти Іван Новіков, Олександр Коган були і цікавими, і корисними. Досвід та знання, якими володіли ці фахівці, багато в чому визначили подальшу мою професійну діяльність. Олег Леонідович вивчав вплив аденоми паращитоподібних залоз на утворення кораловидних каменів у нирках. Гіперфункція цих утворень у 25% була причиною цих „красивих" конкрементів. І якщо не видаливши аденому паращитоподібних залоз, видалити кораловий камінь, то через досить короткий час виросте такий самий, а то і більший. Ця проблема була для мене дуже привабливою. Адже на той час на Закарпатті на диспансерному обліку було більше 400 хворих на кораловидний нефролітіаз, які з плином часу помирали від ниркової недостатності. Адже в обласній лікарні здебільшого разом з камінням видаляли і нирку. Крім того, я, як хірург, володів методикою операцій на щитовидній залозі, тому освоїти методику видалення аденоми паращитоподібних залоз мені не було складно. Я часто асистував професору Тіктинському. Своїми проблемами, та якщо можна сказати успіхами, ми ділилися не тільки між собою, але і з колективом кафедри. Кафедра мала свої традиції. Адже вона була розташована на базі лікарні, в якій лікували тільки бідних (до революції) і медичними сестрами були монашки. Це тільки посилило мої наміри в подальшому при появі можливості збудувати лікарню, у якій би доглядали за хворими невістки Христові.

Після моєї доповіді про видалення аденоми простати без обробки ложа, тобто без зупинки кровотечі шляхом накладення швів на її

капсулу, що значно затягувало час операції та підвищувало ступінь можливих ускладнень, із застосуванням гідростатичного гемостазу кафедра зацікавилася методикою. Мені було запропоновано зробити показову операцію для курсантів. Провівши успішно оперативне втручання, вирішив залишитися у клініці і наніч.

В обід пішов поїсти в „Інтурист", який знаходився біля клініки. Через декілька хвилин до мене підійшов із-за сусіднього столика елегантно одягнений чоловік мого віку зі своєю пляшкою вина та келихом. Мабуть, він чув як я з українським акцентом розмовляв з офіціантом. І запитав: „Ви із Києва?" Я, щоб відчепився, сказав: „Так". „А ви Володимира Васильовича знаєте?" – знову запитав. Я відповів: „Ні". „В тому й ваша біда, що не знаєте", – продовжив незнайомець. І тут підійшов офіціант і забрав його. „Хто такий?", – запитав я пізніше офіціанта. „Син Щербицького. Жінка його обідає в сусідньому залі, а ми за ним дивимось як за малою дитиною", – продовжив офіціант. Правду кажучи, я пошкодував, що не познайомився з цим незнайомцем. Більше мені бачитись із ним не довелося. Я повернувся у клініку. Хворий добре переніс операцію і був виписаний додому. З того часу Олег Леонідович під час аденомектомії запитував чи то в асистентів, чи то сам у себе: „Ну що, спробуємо ужгородський метод?".

Натхнення народжується тільки з праці і в ім'я праці.

П. Чайковський

Перебування в Ленінграді вплинуло не тільки на мій професійний рівень, але і збагатило духовно, поповнило мій культурно-історичний багаж і дало можливість завершити до чистового варіанту кандидатську дисертацію. Взяв із собою немало розчинної кави. Адже на той час я пив до 10 кав у день і думав, що без неї уже не зможу жити. Та за чотири місяці я можливо чотири рази її пив. Враження від Казанського Собору, Ермітажу, музеїв, в'язниць, меморіальних та інших кладовищ, на яких поховані знаменитості Російської імперії, розвідні мости, сама Нева з її каналами, Царське Село, Павлово, фонтани викликали такі емоції, до яких каві далеко. Повернувся я в Ужгород з надрукованою дисертацією та з позитивним відгуком кафедри урології Ленінградського ДІУЛ. Але зробити роботу та написати дисертацію у той радянський період було замало, її потрібно було захистити. І цього бар'єру я не боявся. На той час, окрім знання матеріалу, я був знайомий з усіма провідними вченими не тільки України, але і всього Радянського Союзу.

У той час ЦК компартії надавав великого значення анонімкам. Знаючи відношення до мене згаданих раніше моїх „доброзичливців", цього, вибачте, паскудства боявся кожний і я у тому числі. Я взяв за два роки відпуск та ще попросив Василя Балка видалити родимку, яка знаходилася в ділянці правої лопатки. Ця операція забезпечила ще декілька тижнів до відпустки. Таким чином, маючи три вільних місяці, поїхав з дружиною, яка на той час мала декретну відпустку, до її матері в Старий Розділ. Там я не був під контролем „друзів". Подав дисертацію на захист. Голова Вченої Ради, директор КНДІ урології та нефрології Віктор Степанович Карпенко сказав вголос те, що думав: „Назначу я йому (там був присутній учений секретар) опонентом професора Возіанова, хай полоскоче йому нерви". Чи мав підстави Віктор Степанович так прогнозувати відношення Олександра Федоровича до дисертантів, не знаю. Та думаю, що і Віктор Степанович ще не зовсім добре знав молодого високого, спортивної тілобудови, строгого на вигляд, здається, 36-річного завідувача кафедри урології Київського медінституту професора Олександра Федоровича Возіанова, який тепер очолює КНДІ урології, є Президентом АМН, Герой України і очолює Вчену Раду по захисту дисертацій з урології.

Взявши примірник дисертації, я поїхав у „Жовтневу" лікарню. Олександр Федорович був на операції. Я навіть зрадів, що доведеться чекати. Адже я не міг передбачити, що молодий професор, а бути медику-клініцисту професором у такому віці в той час була рідкість навіть у Московських інститутах, поставиться до мене з порозумінням та бажанням допомогти. Мені самому хотілося відстрочити момент зустрічі. Я замислився і коли побачив, що Олександр Федорович вийшов з операційної, ледь встиг підвестися і привітатися. Олександр Федорович запитав: „Ви до мене?" „Так", – відповів я несміло. „Заходьте", – запросив він. Я ввійшов у затишний кабінет, Олександр Федорович показав на крісло і сам присів за робочий стіл. Я подав йому дисертацію. Олександр Федорович говорив мало. Розпитав звідки я, як давно займаюся урологією. Вислухавши, наказав залишити роботу і дав мені свій робочий телефон. Я подякував, відкланявся, вийшов за двері. Призупинився... Нічого неприязного по відношенню до себе з боку Олександра Федоровича не відчув. Мені стало легше на душі. Поїхав в аеропорт. Адже другим опонентом мені було назначено завідувача кафедрою Донецького медінституту професора Петра Степановича Серняка. Від Петра Гавриловича Мізуна я чув, що Петро Степанович перший курс медфаку закінчив у нашому університеті, тобто вчився на тому ж самому медфаці, що і я.

Петра Степановича я застав у його кабінеті, але теж після операції. Я був запрошений на склянку чаю. І тоді з подивом дізнався, що через двері у шафі можна пройти в замаскований потаємний кабінет. Довго у Донецьку я не затримався. Але із газетних публікацій я знав, що це місто хоч і шахтарів, але найчистіше серед промислових міст Європи. Щороку у ньому зацвітало весною мільйон чайних троянд.

Білетів на літак не було в жодному напрямку. Адже це було за день до Нового 1980 року. Та все-таки мій акцент привернув увагу касирки. Вона перепитала мене: „А вам куди?" Я сказав: „До Львова". Касирка сказала: „Я вам можу допомогти, але окрім мене є ще перевірки. Надіюся, ви розумієте?" „Так", – відповів я і подав їй паспорт із грошима на білет і для перевірки. Оскільки через відсутність білетів черг біля кас не було, ми ще хвилин десять розмовляли про бандерівців, западенців тощо. Піднявшись на літаку у повітря, я просив Бога, щоб іще раз приземлитися і більше цим транспортом не буду користуватися. І так і роблю, за винятком трьох польотів у США.

Різдвяні свята на Львівщині, як і на Закарпатті святкують весело і театралізовано. Після них 23 січня відбулася важлива для нас із Тамарою подія. Народився син, якого ми назвали Степаном. Адже за два місяці до народження дитини тещі приснився сон, що Тамара народила другого Степана. Тоді ще УЗД не було і ми не знали хто з'явиться на світ білий: хлопчик чи дівчинка.

Я готувався до захисту. 26 лютого було заплановане засідання Вченої Ради по захисту дисертацій. Перед її засіданням я зустрів завідувача ОЗВ Чернівецької області Івана Тадейовича Пенішкевича, науковим керівником якого був той самий, що і в мене, корінний ленінградець Євген Петрович Цветов. Іван захищався першим, я – другим. Моїми уболівальниками, окрім наукового керівника професора Цезаря Боржієвського, були відома вам Зореслава Антонівна Шкіряк, інженер із Роздільської „Сірки" В'ячеслав Козловський та киянки Галя і Люся, доньки Анни Петрівни Ружицької, лікаря, яка довгий час працювала на Закарпатті. На доповідь по темі дисертації було відведено 15 хвилин. Я впорався за 12. Тоді Віктор Степанович повернувся до Лілії Петрівни Павлової, завідувачки організаційно-методичним відділенням інституту і сказав: „А ви говорите, що на Закарпатті немає кадрів. Ось вам завідувач відділенням". Про це після захисту розповів мені Цезар Кайтанович. Виступили опоненти: і Олександр Федорович, і Петро Степанович, вказавши на деякі неточності, дали ж позитивну оцінку. Не втримався від виступу професор, завідувач дитячою урологією, поет Олександр Васильович Терещенко, який свій емоційний ви-

ступ почав словами: „Якби я не бачив виступаючого, а тільки чув його голос, то я б подумав, що переді мною виступає велетень, який володіє матеріалом і впевнений у користі зробленої роботи...” Олександр Васильович часто приїздив на Закарпаття. Подарував мені декілька збірок своїх віршів. Думаю, що їх було б корисно читати сучасним медикам, і ганьба, що я ще дотепер, будучи шеф-редактором газети, не ознайомив читачів з творчістю талановитого лікаря-поета.

Захист дисертації ми відсвяткували у ресторані „Метро” на Хрещатику. З допомогою Ученого секретаря Данила Антоновича Сеймівського, нині професора, керівника клініки дитячої урології, за декілька днів оформили необхідні ВАКу документи. Дорога додому на „Москвичеві” була нелегкою. Адже сувора зима лютого місяця супроводжувалася тривалими морозами та заметіллю. Ми з В’ячеславом через добу були у Старому Роздолі о сьомій годині ранку. Дорожні пригоди не затьмарили радість зустрічі з сім’єю. Дві проблеми того року були вирішені: ріс син, дисертацію захищено. Та поки не було підтвердження із ВАКу, з Москви, що мені присвоєно звання кандидата медичних наук, захист дисертації тримали в таємниці. І повинен сказати, що це вдалося. У березні я повернувся на роботу. Ніхто про захист не знав.

Доповівши на клінічній конференції чому навчився на курсах у Ленінграді, я почав втілювати освоєне в свою практичну діяльність. І перше, чим я зайнявся, почав проводити лабораторні обстеження по виявленню аденом паращитоподібних залоз, тобто хворих з нирковою формою первинного гіперпаратіреоідізму. З цим проблем не було. Тодішня завідувачка лабораторією Людмила Іванівна Ліхтей радо допомагала клініцистам і нічого за це не вимагала, як це практикується тепер. Та проблеми, як і раніше, починалися при оздоровленні хворих. Завідувач курсом урології Іван Ковальчук блокував все нове, що пропонувалося мною. Правда, окрім мене, ніхто нічого не пропонував. Та і цю проблему було вирішено з допомогою доцента, хірурга Івана Юрійовича Коршинського, який без будь-яких обмовок, погодився бути асистентом при виконанні філігранного оперативного втручання на паращитоподібних залозах. Вдала, як завжди перша операція, торувала шлях іншим. Аргументів у опозиціонерів, як тепер прийнято називати тих, хто заважає працювати іншим, котрі працюють, стосовно заборони проведення таких операцій не було. І хоч Оноре де Бальзак писав, що добра справа лежить, а дурна біжить, виявилося, що і добра, корисна людям має свою швидкість. До мене потягнулися люди. І одним із перших був пацієнт із Тячева, чоловік лаборантки лікарні, якому діагностовано і видалено аденому паращитоподібної залози з

наступним видаленням каменів із обох нирок. Пройшло 26 років, більше в його нирках каміння не утворювалися.

Важливим було втілене в практику накладання аностомозів між додатком та яєчком з прохідною частиною сім'яного протоку, видаливши пошкоджену його частину, яка і була причиною безпліддя. Про цю операцію, тобто про її віддалені результати мало що знали, адже хворі після неї не повідомляли чи народжували їхні дружини дітей. Та, на жаль, з часу звільнення мене з роботи помаранчевими нечестивцями, ці операції в нашій області не проводяться і це не хвилює ні керівництво медициною, завдяки якому я звільнений, ні прокуратуру, особисто Юрія Бенцу, який без суду назвав мене злочинцем і заборонив займатися лікувальною справою, ні суддів міськрайонного Ужгородського суду, який на два роки затягнув судову справу, ні куратора медицини, ні навіть самого губернатора області та керівника Секретаріату Президента, які так хотіли поновити мене на роботі, що вже скоро 11 березня буду відмічати другу річницю позбавлення мене Конституційного права на працю, а хворих краян, про яких вони так піклуються, кваліфікованої медичної допомоги. Та на все воля Божа. Але думаю, що теперішня влада, уряд Януковича та коаліція виведуть цих „законників" на чисту воду. Адже, якщо створити комісію по розслідуванню тільки моєї справи незаконного звільнення та безпідставного звинувачення, то тут же, як шило з мішка, вилізуть корупційні дії керівників галузевих, судів, прокуратури та і тих інших, які робили вигляд, що створюють умови боротьби з цим розповсюдженим соціальним раком. Скільки таких, як я, по всій Україні? Чи не всі двадцять тисяч, якими вони вихвалялися.

Бачити і робити нове – найбільше задоволення.

Ф. Вольтер

Обласна лікарня як зовні, так і в середині не мала пристойного, вірніше такого вигляду, як деякі новозбудовані в райцентрах нові лікарні. Та все-таки колектив жив традиціями, які зобов'язували кожного не рахуватися ні з часом, ні з мізерною на той час зарплатою, а докласти зусиль, щоб допомогти хворому виздоровіти. Були навіть. негласні змагання між лікарями. Кожен хотів виглядіти кращим, досконалішим. Якщо говорити про хабарі, то їх у той час як таких не було. Вдячні пацієнти, хто як, дякували за повернуте їм здоров'я. І практично робили так, як висловився Йосиф Сталін, коли його запитали, чому таку мізерну зарплату визначив лікарям: „Хорошого лікаря народ про-

годує". Так і було. І кожний намагався бути хорошим. У той час не було висловлювань на кшталт теперішніх лікарів ОКЛ (зі слів пацієнтів): „Я вам за 100 доларів горбатитися не буду".

Я де тільки міг, там дорікав керівництву лікарні та облздороввідділу: „Вигляд лікарні – це ваше лице, а те що в ній немає вільних місць, це наше лице, працівників лікарні". Можливо, через це мене ніхто ніколи ні до яких свят не похвалив і не можу похвалитися за всі роки роботи навіть грамотою. Я бачив, що можу зробити набагато більше, ніж роблю і роблять ті, від кого залежу. Навіть така досить проста маніпуляція як спинномозкова анестезія, яка забезпечує знеболення нижньої половини тіла, втілювалася у практику анестезіологів з боєм. Декілька років я робив пацієнтам і анестезію, і операцію. Але те, що мене було направлено на роботу в обласну лікарню Василем Миколайовичем Рішком, було моєю страховкою. У колективі говорили, що Василь Миколайович взятих ним на роботу спеціалістів не дасть скривдити. Та якщо бути справедливим, то не можу не згадати як Олександр Пецкар, виконуючи обов'язки завідувача відділенням, оскільки Володимир Григорович Іткіс був у відпустці, не хотів підписати заяву на відпуск за свій рахунок на один тиждень, необхідний для складання екзамену з урології. Я звернувся до Василя Миколайовича. Він не тільки дав відпустку, але і зобов'язав адміністрацію оплатити її. Цей факт, думаю, був повчальним для керівників відділення. Зі скрипом, але поле моєї оперативної лікувальної роботи поступово розширювалося. Та і знайшов формулу розмови зі своїми противниками. Якщо вони щось не дозволяли робити, я говорив: „Будь ласка, зробіть ви", а я подивлюся. На цьому наші суперечки закінчувалися.

Півріччя 1980 року пролетіло швидко і добігало кінця. З Москви мені передзвонили і поздоровили із присвоєнням кандидата медичних наук. Я ще все мовчав. Мені не вірилося, що про захист дисертації ніхто так і не знає. Адже ті, що були членами Вченої Ради, часто спілкувалися з урологами нашої області. Та це було правдою. Мабуть, їм і у голову не приходило, що я міг приховати цю подію від колег. Та я в цьому остаточно переконався, коли сповістив, маючи на руках невеличкий папірець у вигляді картки, що я кандидат наук. До того часу я тільки чув вираз: „Коли почув, то щелепа йому відвисла". Після мого повідомлення я це бачив реально. Ніхто із присутніх не міг сказати ні слова: ні привітання, ні обурення. Через тривалий час я почув: „Як? Коли ти захищався?" Та зашкодити цьому уже не було можливості. Та це їх не заспокоїло. Почали шукати реальні шляхи, щоб позбутися мене. І вдалися до випробуваного на той час методу. Хочеш когось

позбутися, запропонуй йому підвищення. Через секретаря парткому університету друга Ковальчука пропонували мені роботу асистента кафедри оперативної хірурги та топографічної анатомії.

У той час заробітна платня в університеті була вищою, ніж у практичній медицині. На цей варіант я не погодився. Тоді в Ужгород запросили керівника організаційно-методичного відділу Київського НДІ урології і нефрології Лілю Петрівну Павлову. Я про цей візит і не знав. І я б про нього так і не дізнався, якби з ними, тобто з гостею і доцентами Ковальчуком та Симодейком і водієм машини Пецкаром не трапилася автодорожня пригода. Домовленість з Лілею Петрівною була досягнута. Буквально через тиждень мені зателефонував директор інституту Віктор Степанович Карпенко і запропонував місце завідувача урологічного відділення обласної лікарні та обласного уролога Рівненської області. Я, не роздумуючи, відмовився: „Вікторе Степановичу, я дома і мене влаштовує робота ординатора. Посада у Рівному мені не потрібна". Та як це було прийнято у ті часи, двічі одній і тій самій людині пропозиції не роблять. Я продовжував працювати. Картини Глюка, які повезла з собою Ліля Петрівна, в тому числі і свій портрет, не окупилися. Та все-таки була одна ідея виїхати із Закарпаття, запропонована професором Кліпичем Івано-Франківського медінституту, аналогічна попередній. Я майже клюнув на те, що Івано-Франківськ на однаковій відстані від Горінчева, де проживали мої батьки, і Старого Роздолу, де проживала мама Тамари. Я навіть поїхав у Франківськ ознайомитися з містом і клінікою. Не склало на мене враження місто. А обід у ресторані не йшов у порівняння з нашими закарпатськими стравами. Цей факт я згадав і ніяк не міг зрозуміти Генріха Йосиповича Бандровського, який запросив на посаду керівника громадського харчування області „фахівця" з Івано-Франківська. Та не судилося мені і на цей раз зрадити рідний край. Професор Кліпич, будучи в розквіті сил, раптово помер від інфаркту. В роботі та суєті швидко пробігали дні. Я вже так звик до ситуації, у якій опинився, що якщо за день мені ніхто і нічого не дорікнув, ні в чому не заперечував, то мені було якось не по собі.

Пройшли зміни в адміністрації лікарні. Головного лікаря Володимира Федотовича Головатюка було звільнено з посади і переведено хірургом. Головним лікарем призначено начмеда Тячівської ЦРЛ Анатолія Олексійовича Ковальова, якого я знав як хорошого фахівця з рентгенології та лікаря, до якого зверталися тячівці з приводу найрізноманітніших захворювань. Я надіявся, що хоч щось зміниться в обстановці лікарні, маючи на увазі, перш за все, у відношенні до мене. І ось я раптом зустрів Анатолія Олексійовича на території лікарні і запитав:

„Ну як?”. Відповідь була однозначна: „Куди не копнеш, всюди безлад”. За цей час підійшов термін моєї переатестації. Після отримання першої категорії пройшло 5 років. Для цього потрібно було підготувати звіт, пройти курси і отримати характеристику-рекомендацію, адже я претендував на Вищу категорію. Звіт оформила мені Ірма Михайлівна Сочка. Там не було нічого надуманого і підтасованого. У цьому не було потреби, адже у той час я проводив операції з приводу майже усіх урологічних захворювань. Не оперував на судинах нирок та не робив їх пересадку. До звіту „придратися” було неможливо. Місячні курси в клініці урології ІІ Московського медінституту, директором якої був академік Микола Олексійович Лопаткін, забезпечили мені можливість оперувати на нирках з приводу коралових каменів. Не можу не згадати керівника відділу, кандидата медичних наук Кренделя, якому були підпорядковані 4 доктори медичних наук. Адже він ці операції робив краще за всіх з виключенням артеріального кровотоку в нирці та розрізанням її навпіл. Вся основна складність операції полягає в її закінченні за 30 хвилин, інакше нирка омертвіє і в такому випадку підлягає видаленню. Далеко не кожен міг вкластися у такий термін. Мені ця операція виявилася під силу. У руках моїх „доброзичливців” залишалася одна зброя – характеристика. Колективний труд, підписаний завідувачем відділення передано мені на руки. Я його прочитав. Окрім усього, атестаційній комісії рекомендовано не присвоювати мені вищу категорію. Цю необ’єктивність, упередженість та несправедливість я подав на підпис головному лікарю. Анатолій Олексійович запитав мене: „Степане, що робити? Тебе з такою характеристикою і у в’язницю не приймуть”. „А я у в’язницю і не збираюся. Підписуйте”, – замислено сказав я. Просити переписати характеристику я не міг, адже вони цього і чекали. Я ж ні в чому не був залежний від них. Характеристика була їхньою нагодою виправити ситуацію.

І ось настав день атестації. Головував на комісії заступник Василя Миколайовича Михайло Дмитрович Бойко. Не було секретом, що ще до засідання комісії перша та вища категорії узгоджувалися із завідувачем ОЗВ. За цими категоріями нараховували зарплатню. Тодішня фінансова дисципліна тримала у відповідних рамках керівників. Ось підійшла моя черга. Не було запитань, на які б я не відповів. Та члени комісії висловлювали свою думку. Проти надання мені вищої категорії виступив Іткіс, Ковальчук, обласний педіатр Шпак Антоніна Юхимівна і вже не пам’ятаю хто четвертий. Та об’єднували їх певні ознаки і несприйняття мене як спеціаліста. І ніколи не забуду висловлювання щодо мене обласного акушер-гінеколога Юрія Івановича Бецанича,

який сказав: „Ви тільки тому виступаєте проти Біляка, що він робить більше за вас і краще за вас, і навіть те, що ви не вмієте робити. Я знаю, бо ми викликаємо його, коли необхідно, щоб допоміг розібратися...” Я подумав, що мені достатньо оцінки Юрія Івановича, якщо і не буде вищої категорії. Та при голосуванні з перевагою в один голос, перемогу отримала справедливість. Я після всього подякував Юрію Івановичу, і він відповів: „Я відстоював справедливість і говорив їм правду. А вони, якщо не розуміють цього, то хай ображаються”.

У той день я зустрів Володимира Григоровича перед обкомом партії. Він запитав: „Ти куди?”. Я мовчки показав пальцем наверх і пішов. Наступного дня при зустрічі у відділенні Іван Олександрович призупинився, чекав, що я йому щось скажу. Та я, привітавшись, проходив. Так тривало три дні. Призупинившись, я запитав доцента: „Я вам хоч на копійку зла зробив?” „Ні”, – відповів він. „А чому ви мені робите?” – зауважив я. Але ні факт присвоєння мені категорії, незважаючи на супротив, ні наша розмова нічому Івана Олександровича не навчила. Життя та запропоновані ним стосунки продовжувалися.

Не існує жодної такої вершини, якої б не могла досягнути наполегливість.

Ч. Діккенс

Володимир Григорович та Іван Олександрович, які були причетні до розподілу хворих між ординаторами відділення, втратили надію позбутися мене. Адже якщо пацієнт потрапляє на моє ліжко, то і операцію, і лікування проводжу я без їхньої участі. А якщо на ліжко Пецкаря чи Рогача, чи Фоменка, то операцію проводить хтось із старших. Наявні на моїх ліжках 10-12 хворих я обслуговував швидко. І було так, що біля 12-ї години мені вже не було чого робити. І я демонстративно йшов з роботи і виставляв претензії, що мене не загружають роботою на цілу ставку. Адже при соціалізмі існував принцип: „Від кожного за здібностями, кожному – по труду. Мої здібності не використовували на всі 100%. Та мене така ситуація насправді влаштовувала. Адже я будував хату. Отримавши ділянку під забудову в Доманинцях, які відносилися до міста, незважаючи на заборону будувати індивідуальне житло в Ужгороді, вільний час був необхідний, як повітря.

Та з плином часу у мене з’являлося все більше і більше пацієнтів, які хотіли, щоб їх оперував я. І знову не без „бійки” мені довелося доказувати, що пацієнт має право вибору лікаря. Бо інакше як розуміти важливість довіри лікарю, від якої в значній мірі залежить успіх ліку-

вання. Я сам ішов із хворим в поліклініку, оформляв його через урологічний кабінет, приводив у відділення і вказував, на яке ліжко йому лягати. Благо, що медсестри кабінету Наташа, а згодом Лівія та Люда мені в цьому допомагали.

Будучи кандидатом медичних наук, я пробував влаштуватися асистентом на кафедрі хірургії, завідувачем якої на той час був професор Ковальчук. Звертався я з проханням до покійного ректора УжДУ Володимира Сливки. Володимир Юлійович дипломатично відповідав: „Я за, зайди до мене із заявою, підписаною завідувачем кафедри". Ректор знав, що такого підпису не буде і я перестав йому набридати, незважаючи на наші добрі стосунки.

Не склалися у мене стосунки і з головним лікарем Ковальовим, на якого я наївно покладав певні надії. Адже він знав мене по роботі у Тячівській ЦРЛ. Сталося так, що я вимушений був поскаржитися на нього Василю Миколайовичу. Я розумів, щоб втілити свої професійні задуми в життя, мені потрібно стати завідувачем відділення. Адже ще у студентські роки я говорив, що у практичній медицині вища посада для мене – завідувач відділення, а у викладацькій – завідувач кафедри. Та цьому другому статися не судилося.

А жили ми у комуністичній державі. І керуючою, і направляючою силою була комуністична партія, а значить комуністи. Постало питання вступу до компартії. І хоч у мене симпатії до неї не було, адже я з дитинства чув від батька, що тільки із-за того можна їх (комуністів) не любити, що великі брехачі. І коли, працюючи лікарем у Міжгірській ЦРЛ, секретар райкому Платон Григорович Левчук пропонував мені подати заяву на вступ, я говорив, що ще не маю необхідної для комуніста свідомості. Тоді я про кар'єру, навіть таку як завідувач, і не думав. А на більшу не зазіхав до цього часу.

У цій ситуації появилися у мене проблеми нового характеру. По-перше, потрібно було знайти, хто б мене міг порекомендувати, по-друге, в партійних рядах мене не хотів бачити секретар парткому Пецкар, а також головний лікар. Партійне бюро, яке затверджувало та виносило кандидатуру на загальні партійні збори було підпорядковане їм повністю. Та завдяки заввідділом обкому компартії Михайлу Івановичу Черепані та заворгвідділом Віктору Васильовичу Копинцю партійне бюро розглянуло мою кандидатуру, але для того, щоб я був прийнятий в ряди партії, необхідно було чекати черги. Переді мною на цю подію чекало ще п'ятеро таких, як я. А у той час дотримувалися принципу: щоб прийняти одного інтелігента, необхідно було залучити чотирьох робітників. Та несподівано для керівництва лікарні міськ-

ком партії дає згоду прийняти в партію тих п'ятьох, що переді мною, і мене шостого. Про свої наміри я похвалився тещі. Та її відповідь: „Не вступай", – здивувала мене. Я пояснив, що інакше не зможу очолити відділення. „Ну і що, – відповіла вона, – мене не один раз запрошували вступити, та я відмовлялася, хоча нижчої посади, ніж головний пивовар та головний інженер, я не займала. А вони хотіли, щоб я була директором пивзаводу". Послухатися тещі я не захотів. Тоді почалася обробка мене головним лікарем, який доказував переваги ординатора над завідувачем відділенням. Вони зводилися до того, що завідувач відділення – посадова особа і нагорода за операцію чи лікування буде розцінюватися як хабар, а це вже кримінальна справа. „Хабар я не брав і брати не буду, а вдячний пацієнт ніколи не поскаржиться у відповідні органи. Адже його до вдячності спонукає риса, притаманна більшості людей", – відповів я.

Використовувало керівництво й Івана Рогача – секретаря комсомольської організації лікарні. Він пропонував добровільно забрати заяву, а через рік, коли він буде секретарем парторганізації, приймуть мене у партію без проблем. І на цей гачок я не клюнув. Уже добре знав висловлення японця: „Куй залізний, поки гарячий". І щоб на засіданні партбюро не було несподіванок, у ньому брав участь інструктор міськкому партії – куратор обласної лікарні Петро Васильович Поторій. Дійшло до загальних партійних зборів. Проробляли виступи окремих комуністів, які повинні були звинуватити мене в кар'єризмі, авантюризмі... На цьому поважному зібранні був присутній Петро Васильович. Чомусь, чи щоб виправити свої наміри, я згадав слова Ганни Петрівни Ружицької, яка говорила мені ще в студентські роки, які я раніше не згадував: „Степане, обов'язково вступи в партію (тоді не треба було уточняти в яку), а то зберуться три дурні, будуть обмивати тобі кості, а ти не маєш право навіть послухати".

Партійні збори були майже завжди закритими. Після відкриття зборів і проголошення порядку денного, слово попросила педіатр Загорюк Марія Андріївна. Від почутої, виголошеної нею промови на мою адресу, я почав червоніти і мені було соромно перед нею. Адже вона була щедра на добре слово, а я іноді дозволяв собі висловлюватися про неї не завжди в хорошому тоні. Та, щоб я не говорив, але завжди підкреслював, що лікаря, який вболіває за хворих більше за неї, я не зустрічав. Якщо сама не могла допомогти, вона будь-кого і мене теж, знайде де завгодно і приведе до важкохворої дитини. Я тоді дав собі слово не висловлювати вголос своєї думки будь про кого, навіть якщо вона правдива, але негативна, щоб не прийшлося червоніти перед лю-

диною. Не завжди мені це вдавалося. Та здебільшого я висловлювався хоч і негативно, але в присутності, дивлячись у вічі.

У березні 1983 р. я став членом партії, яка себе проголосила розумом, честю і совістю. Партія у всіх нас, незважаючи на приналежність до неї, сформувала певні стереотипи. Думали ми одне, часто говорили віч-на-віч про те, що думали, але коли виходили на трибуну, то так переконливо брехали, що і самі в те повірили до кінця виступу. Та завжди задумувалися над питанням: „Чому до зборів кожен проти, а під час голосування усі за – одноголосно".

Тепер мене дивує, чому у розмові один з одним чуєш розумні речі, а колективного розуму ні у парламенті, ні у секретаріаті Президента, ні в уряді так і немає. Чи не тому ми такі далекі від доброго життя, маючи під ногами чорнозем, найрізноманітніші корисні копалини, роботящий народ. Чи не водять нас політики-олігархи, як водив Мойсей євреїв, по пустелі 40 років, хоча до обітованої землі можна було добратися за два тижні. Чи не виконують вони місію, згідно з якою повинен чим швидше щезнути з лиця країни останній раб минулої епохи? 16 років минуло, та до 40 лишилося ще 24. Багато це чи мало? Для багатьох із нас багато, а для історії це мізерія. Та чи буде кому читати нашу історію. Адже цинічні заклики до єдності та цитування Шевченка, якого маємо за пророка, супроводжуються невідповідними діями патріотів, про руйнівну дію яких по відношенню до України писав той самий Тарас Григорович. Святині не можуть слугувати одним і бути забороненими для інших. Виходить, що у тій клятій комуністичній державі єдності та любові було більше, ніж у теперішній, званій чомусь демократичною. Невже те, що діється у нашій державі, – демократія, яка дозволяє злодійство?..

Шлях повчань – довгий, шлях прикладів – короткий і успішний.
Сенека

Маючи партійний квиток, я так і не став комуністом і навіть тоді, коли мене обрали, здається, називалося парторгом хірургічних відділень. Я провів партійні збори перші і останні на протязі року. Адже на зборах ми перед керівництвом лікарні поставили ряд проблем, які на думку комуністів необхідно протягом року вирішити. Основними були: проведення ремонту у хірургічних відділеннях, придбання необхідної медичної апаратури та інструментів. Та на наші рішення головний лікар, не звертав уваги. Він, керівник-комуніст, ігнорував рішення первинної партійної організації. Я заявив, поки ці проблеми не

будуть вирішені, проводити цехові партійні збори не буду. Через рік я уже не був парторгом. На цьому моя комуністична робота була закінчена. Ніхто не квапився ставити мене завідувачем відділення. Адже я не був ручним із самого початку повернення в обласну лікарню. Тримати мене ж на гачку не було за що. Правда з'явилися анонімки в ОБХС. Та завдяки знову ж таки Михайлу Івановичу Черепані їх автори не дочекалися бажаних наслідків. Тоді з'явилися бажаючі купити у мене за будь-яку ціну раверон – дефіцитний препарат для лікування простатиту. Та коли я сказав, що у неврологічному відділенні лежить інвалід ВВВ, який має цей препарат і готовий його продати, бо йому не потрібний, за його ціну – покупець зник. Я зрозумів, чого він підходив. Та ліками я ніколи не торгував. Коли я спитав свого сусіда Івана Івановича Кіндрата, начальника міського ОБХС, чи не його хлопець навідувався до мене, він сказав: „Можливо". Та я бачив, що Іван Іванович радий був, що я попросту кажучи не попався. Іван Іванович був настільки чесним по відношенню до своєї роботи і до мене, що говорив мені: „Степане, не дивлячись на те, що ми сусіди, ніколи зі мною не „откровеннічай". Він мав на увазі можливі мої дії незаконного характеру. Я вірив у щирість сусіда. Бо пам'ятав, коли я був у гостях одного із працівників КДБ, петлею Пашковського жінці якого видалив камінь без операції, відмовився пити алкогольні напої і навмисно сказав, що мені не дозволяє моя віра, він майже цілий вечір мене розпитував, яка це віра. І тільки його дружина, знаючи, що я ні до якої секти не маю відношення, сказала, що чоловік займається релігійними течіями.

Іншому моєму товаришу із КДБ я розповів, що Мені снився Брежнєв і я йому розповідаю політичні анекдоти. Той подумав і через деякий час запитав: „А ти дійсно йому політичні розповідав?" Я, будучи навченим, відповів: „Та ти що, я політичних не знаю". Хоча на той час так звані політичні анекдоти розповідали в більшості партійні працівники – секретарі райкомів, бо вони нікого не боялися. Один із них: „Питають єврея: „Коли тобі найважче жилося?" Відповідає: „У кам'яному віці, коли обрізання робили ножем із каменю". – „А як ти жив при Марксові?" – „Маркс мав „Капітал'' і я мав капітал". – „А при Леніну?" – „Ленін знав, що робити, і я знав, що робити". – „ А при Сталіну?" – „Як у трамваї: одні сидять, інших ось-ось посадять". – „При Хрущові?" – „Як у літаку: один у керма, інші не знають, куди він їх веде". – „При Брежнєву?" – „Як у таксі: далі їдеш, дорожче буде". Думаю, що за останньою формулою ми продовжуємо жити і до сьогодення.

Як я уже казав, небажання бачити мене завідувачем відділення, було до певної міри страховкою для завідувача Іткіса. Та незадоволення ним республіканським керівництвом і бажання Івана Ковальчука стати обласним урологом, вимагали змін. Альтернативи мені, партійцю, кандидату медичних наук, урологу вищої категорії, не було. І у 1984 р. я став виконувачем обов'язків завідувача урологічним відділенням. Це було за декілька днів до початку навчального процесу. Доцент Андрій Андрійович Симодейко, який говорив, що якщо буде Біляк завідувачем, то йому в урологічному відділенні робити не має що, на другий день повідомив мене, що йде на базу залізничної лікарні. Я побажав йому успіхів. А сам подумав, що і йому, і мені так буде спокійніше. У той час я ще нікому нічого не прощав, а діяв адекватно. Завдяки дружбі з секретарем парткому університету, який був його пацієнтом, Андрій Андрійович невдовзі став завідувачем кафедри загальної хірургії.

Практично залишився я наодинці з Іваном Ковальчуком. Володимир Григорович – ординатором урологічного відділення. З його боку претензії до мене як завідувача не було. Навпаки, коли мова йшла про допомогу хворому, часто рекомендував звернутися до мене. Перше, що я запровадив в роботу відділення, так це розподіл пацієнтів не згідно вільного ліжка, а по бажанню мати того чи іншого лікаря лікуючим, а звідси і оператором. Багатьом це не подобалося, та все-таки така схема прижилася й існувала протягом всього періоду мого завідування. Молодим спеціалістам, які раніше були обмежені в своїх діях, дав можливість розширити спектр оперативної роботи.

При операціях, які вимагали більших хірургічних навиків, ніж вони мали, я їм асистував. Їм це подобалося. І пам'ятаю слова Івана Рогача: „Хочу стати висококваліфікованим урологом". На які я йому відповів: „Іване, твоє місце – завідувач ОЗВ". Іван не противився моєму пророцтву. І все-таки з часом керував обласною охороною здоров'я. Та до такої події немало води протекло в річці Уж та в океані державних змін. Адже радянська влада неоднозначно відносилася до Рогачів. І хоч у Івана і були впливові друзі в КДБ, головним лікарем у цій установі Іван так і не став. Не влаштовувала мене як завідувача якість обстеження та лікування. Хворі здебільшого залежали від настрою лікуючого лікаря. Якщо він був не в настрої, міг до хворих і не підійти, а тим більше відстрочити обстеження та операцію. І це було теж однією з причин залежування хворих у стаціонарі і середній ліжко-день ніколи не був нижчий за 17,5 дня. Зате завжди було перевиконання плану ліжко-днів, тобто іноді доходило до 105%. А разом з тим кількість

пролікованих хворих на 50 ліжках не перевищувала 1000. Крім того, відділення було завжди переповненим. Деяким пацієнтам приходилося відмовляти в госпіталізації, хоч і тимчасово. А це вже було підставою для розмов, що лікарі госпіталізують тих хворих, які їм дають хабара. Ординаторам я ставив задачу: обстежити пацієнта протягом доби; заборонив продовжувати вести історію хвороби відпущених, але документально не виписаних із відділення. Уже тільки ця організаційна міра розвантажила, як було прийнято говорити, відділення. Покращився санітарно-гігієнічний стан, лікування інтенсифіковано. Вивільнені ліжка давали можливість збільшити кількість пролікованих хворих. Та оскільки я ніс чергування у певні дні і як уролог, і як хірург, іноді госпіталізував у відділення і хірургічних хворих. На той час це не було частим явищем, але хірургам не подобалося. Та ті хірурги, з якими я працював як медсестра та аспірант кафедри хірургії, які знали мої хірургічні навики у будь-якому випадку вголос проти мене не висловлювалися. Але обласний хірург під час річних звітів вимагав пояснень: чому в урологію госпіталізовані хірургічні хворі? Я говорив, що така можливість передбачена міністерством охорони здоров'я, адже у звіті є графа – хворі інших профілів.

Мені хотілося мирної атмосфери і в самому відділенні. Залучивши спонсорів, я провів ремонт. Із середнім та молодшим медперсоналом проблем не було, адже вони мене знали, дехто ще як медсестру, інші як аспіранта Степана. Проблемними залишалися стосунки з Олександром Пецкарем, претендентом на завідування та з Іваном Ковальчуком. Олександр Григорович заміняв мене, коли я пішов у відпустку. У літній період у відпустці були і кафедральні працівники. За місяць моєї відпустки у відділенні померло 6 хворих, оперованих Пецкарьом з приводу аденоми простати. Причому причиною смерті були залишені марлеві тампони, пошкоджений кишківник... Незважаючи, що мене в цей час не було, я, як завідувач, отримав догану. На той час такі стягнення не були рідкістю і я це не сприймав, як кажуть, близько до серця.

З Іваном Олександровичем я намагався налагодити добрі ділові стосунки. Я ще все не втрачав надію на сумісництво в університеті і розмірковував, що йому було б вигідно мати мене в подвійному підпорядкуванні. З одного боку, він був, як виявилося пізніше, формально куратором лікувального процесу, з іншого – я, як член кафедри, тим більше за сумісництвом, був би безпосередньо під його керівництвом. Та Іван Олександрович цього не зрозумів. Я відчув, що за моєю спиною плетуть якісь інтриги. Іван Олександрович почав нехтувати моєю допомогою. В результаті цього у молодої жінки, працівниці універ-

ситету, ним не було діагностовано апостематоз – гнійне запалення паренхіми нирки. Особливість цього захворювання полягає в тому, що нирка не втрачає своєї функції і на хромоцистоскопії, а також при рентген-обстеженні ця патологія не виявляється достовірно. Але виникає септичний стан і, на жаль, якщо не зробити своєчасної операції – декапсуляції чи навіть видалення нирки – наслідки трагічні. Ігнорував мене Іван Олександрович і тоді, коли взяв на операцію з приводу коралового каменю лівої нирки молоду вчительку з Мукачівського району. Після зробленої операції, а як виявилося пізніше спроби видалення каменю, хвора продовжувала температурити. Висока, до 40 градусів температура, болі в ділянці нирки, загальна слабість, тобто септичний стан, змусили її звернутися до мене. Зроблений контрольний рентген-знімок засвідчив, що видалено хіба що одну третину каменю, а основна його частина залишилася там, де була. Я взяв жінку на опе рацію. Наявність гною як в нирці, так і поза нею змушувала зробити нефректомію, тобто видалення органу. Через деякий час хвора в задовільному стані виписана додому. Між мною та Іваном Олександровичом склалася ситуація перманентної війни.

Душа людини – це її справи.
Г. Ібсен

Зрозумівши, що ні перехід на роботу в університет і навіть сумісництво мені не світить, я віддавався цілковито лікувальній справі і відчув себе знову вільним, адже мені не треба було ні перед ким схилятися і ставати боржником. Та я продовжував працювати над собою. Де тільки проходила якась конференція чи з'їзд урологів – чи то в Ужгороді, чи в Росії, чи в Білорусії, я завжди був її учасником.

Не можу не згадати VIII з'їзд урологів Росії, який відбувся у Свердловську (тепер Єкатеринбурзі). В його роботі брала участь урологічна еліта України. Мене особисто запросив професор із Ленінграда Олег Леонідович Тіктинський, оскільки один день роботи з'їзду був присвячений ужгородському методу видалення аденоми простати, як автора, який представив його курсантам-урологам та співробітникам кафедри урології Ленінградського ДІУЛ. Залишилась на пам'ять світлина, на якій я разом із теперішнім директором КНД інституту урології, президентом Медичної Академії, Героєм України Олександром Федоровичем Возіановим та професором Лілією Петрівною Павловою, зроблена під час перерви роботи з'їзду. Окрім цікавих екскурсій, я побував на місці Іпатівського дому, в якому була розстріля-

на царська сім'я. До речі, за вказівкою тодішнього секретаря обкому партії, а згодом Президента Росії демократа Бориса Єльцина знесли той будинок.

Цікавими і повчальними для мене були поїздки у клініки наших сусідів: словаків та угорців. На той час Кошицька лікарня-інститутська клініка була чи не краща у Європі. Одно-, двомісні палати, ординаторські, кабінет завідувача, перев'язочні, маніпуляційні, операційні блоки та їдальні, запаси стерильних матеріалів і всього необхідного для проведення операцій, різного калібру цистоскопи, петлі для видалення каменів та катетери Фолея, за які ми ще в той час тільки чули, викликали не стільки радість за сусідів, скільки підкреслювали, як я пізніше чув в Америці, наше середньовіччя. Дійсно, в той час можна було повірити тим, котрі казали, що Радянський Союз відстав від цивілізованого світу назавжди. Та діючи за прислів'ям, яке не з гаразду з'явилося в нашому лексиконі: „Навчить біда попити, якщо нізащо ся вхопити", ми вдалися до різних винаходів та раціональних пропозицій. І хоч можливо і недолуго, але робили все, щоб медична допомога населенню краю покращилася. Фахівці-медики були на вагу золота.

Тут на Закарпатті комуністична еліта отримувала таку саму медичну допомогу, як і всі інші, окрім умов, які для них були створені в ЦЛК, де тепер шпиталь для інвалідів війни. Я не був консультантом цього закладу, але часто навідував друзів – партійних працівників. Свідченням правдивості моїх слів були ті комуністи, які давали перевагу обласній лікарні завдяки високому фаховому рівню спеціалістів над умовами спеціального медичного закладу. Основне завдання завідувача відділенням полягало в тому, щоб покращити умови перебування урологічних хворих у лікарні, впроваджувати нові методи діагностики та лікування, які прискорюють процес видужання, що дає можливість скоротити середній ліжко-день і збільшити кількість пролікованих хворих на тих самих наявних ліжках. Буквально в перші роки кількість оздоровлених за рік збільшилася на 150–200 пацієнтів. На перших порах це було похвально. Але коли я за почином лікаря, доцента Петра Мізуна, брав хворих на операцію в день їх поступлення, що зводило до мінімуму, тобто до нуля передопераційний ліжко-день, почалися нарікання як лікарів, так і адміністрації, що Біляк бере хворих на операцію з вулиці. Такий підхід до роботи в кінці кінців зменшив відсоток виконання ліжко-днів. А фінансування, здається, воно так і донині, проводилось із розрахунку на ліжка. Цей показник, а не кількість вилікуваних хворих і був основним при визначенні першості в соціалістичних змаганнях. Та до цього додалася ще госпіталізація багатьох хворих, які

зверталися без направлення із районів. Я в цьому бачив, маю на увазі направлення із районів, пусту і непотрібну роботу, адже пацієнт з однією й тією ж патологією був госпіталізований та обстежений щонайменше двічі, тому що у нашій лікарні аналізи проводилися повторно.

Головні лікарі, під керівництвом яких я працював, хоч і противилися моїм нововведенням, та в душі відчували мою правоту, бо ніяких санкцій до мене не застосовували. А противники, як павуки, плели навколо мене і чекали, коли потраплю у насноване ними павутиння. Та всі непорозуміння тимчасово відійшли на другий план завдяки, як не хочеться так писати, Чорнобильській трагедії. Адже ніхто інший так не знав можливі наслідки атомного вибуху як лікарі. Трагедія трапилася 26 квітня, а стало відомо про неї, здається, 29. Та незважаючи на небезпеку, Москва заборонила „панікувати".

1 травня у Києві була проведена демонстрація та велогонка. А це, як не крути, було злочином проти свого народу. Як і те, що молоді солдати, тисячі їх, були першими, які боролися з цією стихією, завдяки яким ми, сьогоднішні, хоч і хворі, та в нестатках, продовжуємо жити. Після цієї трагедії різко збільшилася кількість пухлин, особливо нирок, у молодих міліціонерів, які одними з перших побували у пеклі, в прямому і переносному значенні, на Землі. І зарадити їх біді, не дивлячись на проведення оперативного лікування, було майже неможливо. І дивними, і злочинними ми, медики, вважали виступи партійних керівників та особливо міністра охорони здоров'я Романенка, які запевняли спільноту, що ніякої трагедії не сталося. Ця трагедія, з якою не можемо справитися ще й сьогодні, бо демократичні Європа та Америка не виконали своїх обіцянок, послужила причиною побудови інституту радіології, директором якого став той самий Романенко.

Час ішов. Ще нічого не передрікало розпад Радянського Союзу. Та все-таки люди стали вільніше висловлюватися. З'явилося слово „гласність". Зуби перестали бути стримуючими воротами для язика. З'явилися нові люди в ЦК Компартії Союзу. Почалося бродіння в партійних згуртованих рядах. Місцеве партійне керівництво, нижча компартійна ланка ще „совісно" виконувала делеговані їм ЦК функції. Але зміни, хоч малопомітні, відбувалися і в цій ланці. Головний лікар Анатолій Ковальов був знятий з посади і замінений на Івана Цурка, який довгий час був головним лікарем Ужгородського району. Іван Емеріхович, як і всі, котрі були після нього, почав свою роботу із перевірки моєї діяльності – завідувача урологічного відділення. Зробили вибірку за останній рік. Майже половина хворих відділення пролікована мною, та половина із оперованих була оздоровлена скальпелем, який тримали

мої руки. Іван Емеріхович, якщо і зробив якісь висновки, то вони не були на користь моїм супротивникам. Між нами склалися нормальні стосунки. Я нерідко бував у кабінеті головного лікаря, головний – у моєму. Іван Емеріхович не заважав працювати, але і йому неможливо було нав'язувати вирішення якихось наболілих проблем. Я зрозумів, що принципи соціалістичних відносин, коли тебе повинні забезпечити необхідним, закінчилися. Та одного разу, коли я вийшов з операційної, а не було дня, щоб я не оперував, медсестра сказала: „Подзвоніть головному лікарю". Такі повідомлення не були рідкістю. Та коли я набрав номер головного лікаря, почув у трубці: „Ти нічого не знаєш, а уже два тижні головний хірург Богуслав Штефанець перевіряє твої історії в архіві та прозектурі". Таке повідомлення мене приголомшило. А у мене ще дві операції, до того ж складні. Майнула дума перенести їх на завтра. Та який буде день завтрашній? У збудженому стані набрав номер завідувача ОЗВ Василя Рішка. Яким тоном і яким голосом не пам'ятаю, я без привітання запитав: „Василю Миколайовичу, що за перевірку проводить обласний хірург за моєю спиною? І це така гласність? Хіба це законно?" „Так, Степане Томовичу. Перевірка проводиться і наслідки її будуть серйозні", – почув у відповідь. Я поклав трубку.

Ця несподівана новина мене вразила. О сьомій годині вечора мені повідомили, що батько помер. До цієї звістки я був готовий. Я не став відміняти заплановані на другий день операції. Бо знав, що батько мені б цього не дозволив. Адже він говорив, що ніколи не зможу завдячити Богу і людям, які мені допомагають. Згадавши все це, заспокоївся, але тривога в душі зосталася. Адже мені не було пред'явлено ніякого звинувачення. І хто був ініціатором цієї таємної, робленої поза спиною, бо вона так і не була закінчена, перевірки не знаю і по сьогоднішній день, та ніколи не пробував дізнатися. Адже обласний хірург її не закінчив, помер невдовзі від крововиливу в мозок. Безрезультатною виявилася і ця нечесна дія. Та висновків її організаторами не було зроблено.

Початок науки – розум, початок розуму – терпіння.

Е. Капієв

Не можу достеменно знати, які сили втягнули облздороввідділ у підготовку розправи наді мною, скоріше за все до цього приклалося партійне керівництво університету, але вищі сили, у які в той час ніхто із моїх ворогів не вірив, і якщо правду сказати і я на них не розраховував, відвели від мене цю несправедливу світську кару. Та як сказано у Святому Письмі, диявол не спить і випробовує різні та підступні методи.

Якось Петро Гаврилович Мізун, який залишався у колективі обласної лікарні найбільш близьким мені учителем і другом, несподівано сказав мені, що біля четвертої години повинен провести Петра Степановича Серняка на літак. Петро Степанович на першому курсі вчився разом з Петром Гавриловичем і вони залишилися друзями. Оскільки гість був опонентом моєї кандидатської дисертації, я попросився теж залучитися до проводів гостя. Петро Гаврилович мій намір підтримав. Ми заїхали в готель „Дружба" і по дорозі в аеропорт, і до відльоту мали, як на мене, звичайну розмову. Як справи, як робота? Мої однослівні відповіді не виявили цікавості у співрозмовників. Та коли професор Серняк потиснув мені на прощання руку, глянув у вічі і сказав: „Степане, я завжди тебе підтримаю". Це повідомлення мене здивувало і я не знав чого воно стосується. Не дав мені пояснення і Петро Гаврилович. Та вже згодом я почув від професора Ковальчука: „Професор ніколи не піде проти професора". Я вирішив уточнити у Петра Гавриловича, для чого приїздив Петро Степанович в Ужгород, і дізнався, що його командирував директор КНДІ урології, професор Віктор Степанович Карпенко, щоб розібратися у ситуації, яка склалася між мною, завідувачем урології, та завідувачем курсу урології Ковальчуком. Я був збентежений, оскільки зі мною про це не говорив Серняк та і Петро Гаврилович нічого не сказав. Та, мабуть, досить було того, про що говорили два сокурсники. Адже якихось наслідків для мене цей приїзд Серняка, завідувача кафедри урології Донецького медінституту не мав. Та й у майбутньому я ніколи не дізнавався про цей приїзд у Петра Степановича.

Час летів швидко. Я весь був відданий роботі. І говорив, яке щастя, що я побудував хату до завідування урологією, бо при такій зайнятості, у якій я опинився, я б її не побудував. Щорічно я втілював у свою практику нові методи діагностики та лікування хворих. І це було нелегко. У багатьох старших колег шукав підтримки, чекав порад. І хоча важко мені про це писати, вони були не завжди на користь хворому. Я почав більше сам вникати та аналізувати клінічні прояви тих чи інших станів хворих. Почав більше надіятися на себе, хоча не нехтував і думкою інших. З кожним роком відчував, що багатію досвідом, проте засмучували, а разом з тим і радували думки: „Боже, який я був далекий ще рік тому від цієї проблеми". Благо, що знаходив підтримку і порозуміння у жінки. Та Тамара іноді, так як Янукович сьогодні Ющенка, схиляла мене до компромісів з керівництвом лікарні та доцентом Ковальчуком. Вона мовчала лише тоді, коли я наводив приклади, що якби поступився, то користі від цього для хворих би не було.

Запроваджене мною право пацієнта вибирати самому лікуючого лікаря дало і позитивні, і негативні наслідки. Негативні проявлялися в тому, що до молодих лікарів пацієнти зверталися не дуже часто. А їм теж хотілося росту, підвищення кваліфікації та бути авторами складних операцій. Наскільки вдавалося, я цю проблему згладжував. Та у найгіршій ситуації опинився професор Ковальчук. За рік він виконував 15-18 операцій і то не складних. І настав день, коли він написав на мене скаргу в облздороввідділ, обком компартії, Міністерство охорони здоров'я УРСР, Директору інституту урології та ЦК Компартії УРСР. Це був розрахунок, що хоч у одній із цих п'яти потужних установ знайде підтримку. У той час компартія ще мала керуючу та направляючу силу. Але Іван Олександрович не врахував одного: Директором КНД інституту урології став молодий професор Олександр Федорович Возіанов, який був і куратором „Феофанії", тобто лікарні, у якій лікувалися партійці ЦК Компартії та уряду УРСР. І за дорученням Олександра Федоровича в урологічне відділення обласної клінічної лікарні була направлена комісія на чолі з професором Лілею Петрівною Павловою.

Ліля Петрівна познайомила мене зі скаргою. У ній йшлося, що я не даю можливості завідувачу курсом урології виконувати покладені на нього обов'язки куратора клініки, не даю йому оперувати хворих, не даю йому користуватися петлями для безопераційного видалення каменів із сечоводів, не сприяю росту молодих спеціалістів... Всього не перерахуєш, адже скарга була написана на п'яти сторінках. Комісія працювала декілька днів. Ліля Петрівна та її співробітники підняли усі історії хворіб, операційні журнали. Розмовляли з кожним урологом відділення, адміністрацією лікарні. Це все робилося у моїй відсутності. Ліля Петрівна розмовляла і зі мною. Я їй аргументував свою поведінку. Не буду наводити зміст нашої розмови. Та на завершення Ліля Петрівна зібрала лікарський колектив відділення. Мені довелося відповідати на численні запитання. Не всі мої відповіді сприймала комісія. Та коли Ліля Петрівна запитала мене, чому Івану Олександровичу не даю оперувати, я сказав: „Назвіть хоча б одного хворого або покажіть хоча б одну історію, яка б засвідчила, що я йому не дозволив оперувати. До професора не звертаються хворі. Тих, котрі звертаються до нього, він оперує. Разом з тим він не володіє технікою проведення складних операцій". Іван Олександрович не назвав прізвища жодного хворого, якого я не дозволив йому оперувати. Разом з тим, я навів приклади, які підтверджували мої слова і виправдовували мою поведінку. Ліля Петрівна, досвідчений фахівець з організації урологічної служби у республіці, думаю реально оцінила складність ситуації. Але бажаючи під-

тримати Івана Ковальчука, довго і наполегливо змушувала мене піти на примирення. Та я заявив, що ні з ким, у тому числі і з професором не сварився, і мирити нас немає чого.

Не можу не відмітити, що, за інших не знаю, нині покійний Віктор Васильович Фоменко, який пішов з життя через невиліковну хворобу, не зважаючи на не завжди мирні стосунки між нами, заявив, що у відділенні немає уролога, який міг би проводити такі складні операції, як Біляк. Не знаю, які результати перевірки доповіли Олександру Федоровичу Возіанову, але я продовжував працювати й ігнорував необхідність мого формального підпорядкування завідувачу курсом урології. Я перестав ходити на так звані професорські обходи. І коли мене викликали в адміністрацію лікарні, я просив їх, щоб знайшли запис хоча б в одній історії хвороби, яка допомогла мені поставити правильний діагноз, вибрати правильну тактику лікування хворого, у тому числі й оперативного. А записувати в історію хворого: „Зроблено обхід професором Ковальчуком. З тактикою діагностики та лікування згідний", щотижня – не рахую доцільним і корисним.

Іти без мене на обхід професору була ганьба, адже мої хворі лежали у кожній палаті і їх було половина, а часом і більше. Та і обхід я робив ще до початку робочого часу. Довгий час професорські обходи у відділенні не проводились. Здається, це подобалося і ординаторам. На цю тему я з ними ніколи не розмовляв.

З надзвичайним зусиллям, оскільки я ніколи писати не любив, змусив себе написати по пам'яті відповідь на скаргу на мене у ті ж самі інстанції. І я її все-таки написав, віддрукував, але так і не відіслав. Та в цей час до мене звернувся пацієнт, якого з приводу аденоми простати оперував професор Ковальчук. Не назвати його прізвища не можу і ви зрозумієте чому. Це був Михайло Іванович Бабідорич. Мені вдалося без повторного оперативного втручання допомогти Михайлу Івановичу позбутися тих болів та актів, які переслідували його майже кожних 15 хвилин. І коли я запитав у пацієнта: „Чому ви довірилися Ковальчуку?", почув відповідь: „Я знав, що він професор, а який він оператор я не знав". Тоді практично вперше з'явилося у мене бажання написати статтю „Професіоналізм і гласність". Я розповів про свій намір Михайлу Івановичу. Він схвально віднісся до мого задуму і запропонував свою допомогу. Михайло Іванович був кореспондентом „Закарпатської Правди" та, здається, і замом редактора Степана Карловича Ваша. Я навідався у редакцію, познайомився із Степаном Карловичем, який за віком не відрізнявся від мене, був простий, щирий та відкритий у стосунках, до якого відношення партійного керівництва

області не було однозначним. Моє бажання дати можливість хворому через інформацію про здібності кожного лікаря принаймні обласної лікарні самому визначитися, кому довіряти своє здоров'я чи навіть і життя, не тільки названих поважних людей, але й більшості кореспондентів тодішньої „Закарпатської Правди" сподобалося.

Михайло Іванович був моїм першим, не можу сказати що єдиним, вчителем у використанні гострого пера. Я йому за це вдячний і до останнього мого подиху збережу про нього світлу пам'ять. Про Михайла Івановича знає мій син Степан, надіюся, що будуть знати про нього і мої онуки та правнуки. Я часто спілкувався із закарпатським генієм письма, бував у нього вдома. І коли Михайло Іванович писав про рухівські мітинги, мабуть, тільки я розумів його зауваження щодо виступаючих, бо вони, я був впевнений, були адресовані мені.

Поява у партійній „Закарпатській Правді" статті лікаря Біляка була блискавкою на фоні темного комуністичного неба. Колективом газети публікація була визнана кращою статтею тижня. Резонансною серед читачів, особливо медиків і критикована партійним бюро обкому партії. Тоді я вперше відчув силу друкованого слова і розумію, що успіхом завдячую професіоналізму Михайла Івановича Бабідорича. Стаття займала сторінку тодішньої газети, але щоб не дуже кидалися в очі її розміри партноменклатурі, була надрукована з двох сторін листа. Коли віднайду тодішній номер газети, передрукуємо її у нашому тижневику в оригіналі.

Справедливість має бути сильною, а сила має бути справедливою.

Б. Паскаль

Поява статті „Професіоналізм і гласність" шокувала моїх противників, не помилюся сказати ворогів моїх, не тільки змістом, але і тим, що була надрукована в „Закарпатській Правді" – органі Закарпатського обласного комітету Комуністичної партії України і обласної Ради народних депутатів. Інтелігенція краю оцінювала не тільки мене, як автора статті, але і Степана Карловича, який узяв на себе сміливість її надрукувати. Не думаю, що тільки ця публікація була приводом висловлювань керівництвом обкому незадоволення роботою редактора „Закарпатки". Та все-таки у лікарні інтенсивно розповсюджували висловлювання Генріха Йосиповича Бандровського – першого секретаря обкому компартії: „Я говорив Степану Карловичу, що „Закарпатська Правда" не повинна стати бульварною газетою". Та як би там не було,

але бюро обкому врешті-решт, не маючи більш детальних відомостей, позбавило Степана Ваша посади головного редактора. Більшість членів колективу газети висловлювала незадоволення такими діями обкому. Та обком діяв і мав ще функцію основної і направляючої сили в регіоні.

Не думаю, що в теперішній демократичній ситуації головний редактор „Закарпатки" Віталій Ящищак, якому особисто вдячний за публікації в „Срібній землі" та „Фесті" у теперішньому органі Закарпатської ОДА та облради, надрукував би критичну по відношенню до них статтю. Та це не вина редактора. Мабуть, ніхто у цю редакцію таких статей і не надсилає. Адже і у радянський період, коли іноземці запитували, чому у нас немає чорної ікри у магазинах, їм відповідали: „Немає попиту. Станьте біля прилавка і чи почуєте, щоб хоч один покупець запитав: „Чи є у вас чорна ікра?" Така наша дійсність. Відрізняємося не справами, а тільки гаслами. Душимо свій народ міцними обіймами: хто з любові, а хто з ненависті.

Демократичні перетворення набирали обертів. У республіках Радянського Союзу передова інтелігенція створювала „Фронти", „Рухи" за демократію. Комуністична партія думала, що очолить ці організації. І справді „Рух" на Україні був створений не тільки представниками „Хельсинської групи", які поверталися, правда не всі, із в'язниць, але й інтелігенцією, яка мала ще в кишенях біля серця партійні квитки. Та все-таки прагнення свободи і бажання мати свою державу були нестримні. Після Першого з'їзду „Руху" письменники, поети, учені почали виходити із комуністичних лав. В областях та районах почали створюватися осередки „Руху". Здається, перше організаційне засідання на Закарпатті відбулося у вересні 1989 року. З першого ж дня я не вагаючись опинився у цій багатообіцяючій організації. Будучи в лавах КПРУ, переконався, що рядовий комуніст нічого суттєвого для суспільства зробити не може. Партійна дисципліна тримала його у рамках, які були не стільки обтяжливими, скільки принизливими. Партійні збори мали сценарій, підготовлені доповіді, заздалегідь визначених виступаючих і готові резолюції. „Білим воронам" не було місця серед тих, хто міг взяти участь у обговоренні. Радувало тільки одне: партійні керівники переживали за втрату партквитка, просто боялися скарги, незважаючи на те, що майже всі вони поверталися на рішення до тих, на кого в них скаржилися. Та, як кажуть, вода камінь точить не силою, а частим падінням. І якщо були на когось скарги, та і популярні в той час „анонімки", то ті керівники, яким кривдники були підпорядковані, намагалися їх позбутися.

Керував Закарпатським „Рухом" відомий змолоду, талановитий опальний поет Петро Скунць. Засідання відбувалися декілька разів на тиждень. Обговорювали на них найрізноманітніші проблеми: корупцію, соціальне становище, демографічні показники, штучне перенаселення краю, стан освіти, охорони здоров'я, правові відносини, свавілля судів, міліції, прокуратури. На жаль, ці ж самі проблеми, тільки у гіршому варіанті, існують і тепер. Не можу не сказати, що в „Рух", окрім інтелігенції прийшли і ті, які мали особисту образу на комуністичний лад. І спірних питань було немало і серед членів „Руху". Та авторитет Петра Миколайовича розставляв усі крапки над „і".

Основна моя робота займала багато часу і вимагала чимало сил. Я нерідко наголошував, що якби у „Русі" хтось зачіпав ті проблеми, які обговорюю я, то мені б довелося відвідувати далеко не всі засідання. Та із медиків я був один. Те, що я говорив на засіданнях, не всім подобалося. І мені казали, що я делегований компартією з метою розвалити „Рух". На це я не звертав уваги, як і на те, що я, „рухівець", підриваю авторитет і хочу розвалити компартію лікарні. Така оцінка моєї громадської діяльності керівництвом лікарні не відображалася на моїй основній лікувальній справі. Навпаки, в той час, як ніколи, почував себе в професійному відношенні вільним. З'явилася можливість відвідувати клініки наших західних сусідів, у яких було чому навчитися. Не можу не сказати, що головний лікар Іван Емеріхович Цурко, маючи добрі стосунки із сусідами, в основному з угорцями, адже він довгі роки був головним лікарем Ужгородського району, а адміністрація лікарні знаходилася у Чопі, і він зустрічався і проводжав майже всі делегації як із Сходу, так із Заходу. Був знайомий з поважними державними керівниками. Іван Емеріхович сприяв моїм закордонним поїздкам. Не буду описувати, які новинки запроваджував у свою роботу, але скажу, що сусіди не так уже і скупилися на матеріальну медичну допомогу. В той час я вперше пошкодував, що не захотів вивчити угорську мову. Адже з дитинства я чув, що під час перебування Закарпаття у складі Австро-Угорщини тоді був популярним вислів: „Їж мадярський хліб, то і говори по-мадярськи". Мій батько з першого класу вчився тільки угорською мовою. Мені було до вподоби говорити: „Їж український хліб і говори українською". Та скоро я зрозумів свій „перекос", коли росіяни запитували у сестричок, чи прийму я їх, адже вони розмовляють тільки російською. Я знову згадав своїх учителів, які говорили, що лікар із хворим повинен розмовляти тією мовою, яку розуміє хворий. І коли хтось із колег дивувався і запитував, чому розмовляю російською, я відповідав, що це єдина іноземна мова, яку я знаю і не хочу її забути.

Незважаючи ні на що, „Рух" міцнів. Та залучити когось із співробітників обласної лікарні в його ряди було майже неможливо. Народ ще не увірував у демократію. Страх був невід'ємний від їхньої поведінки. Незабутні враження мітингового періоду „Руху". Критикувати було кого і було за що. Не було виступаючого, який би не „зірвав" аплодисменти на мітингу. Бажаючих бути присутніми було з кожним разом все більше і більше. Правда провладні газети, не буду їх називати, друкуючи дані про кількість присутніх, давали завжди занижену цифру. Та пізніше до мене дійшло, що вираховують кількість присутніх, переодягнених у цивільне, працівників КДБ, міліції, прокуратури. Мітинг фіксували на відеоплівку. Її після переглядали в обкомі партії. Декому на таких переглядах Генріх Йосипович дорікав: „Біляк ваш друг". І дійсно, моїм друзям, які мені багато в чому допомогли, довелося спростовувати це твердження. Але за це я ніколи на них не ображався. Я розумів їх ситуацію і нам приємно і не ганьба зустрічатися і тепер.

Кожен мітинг мав свою тему. На кожному з них я виступав. Один виступ пам'ятаю і тепер. Йшла мова про відокремлення від Радянського Союзу. Я почав з анекдоту: „Хірург з товаришем проходить кладовищем поміж могилами і говорить, показуючи на них: „І цього я оперував, і цього я оперував..." І дивиться – дідусь корову пасе і каже: „А цей утік від мене із операційного стола". І я нагадав присутнім, як під час створення Радянської держави Фінляндія втекла з комуністичного операційного стола, аргументуючи цим теперішнє їх безбідне життя. А над нами було проведено ряд експериментальних операцій, які не дозволено проводити навіть на тваринах, і пригадав голодомор, людський фактор перемоги у Другій Світовій війні, коли завдяки неї і „розумному" керівництву було загублено мільйони людських життів, Чорнобиль...

Та не так уже й радісно згадую я цей мітинг. Адже ми й досі знаходимося на операційному столі, тільки експеримент над нами проводять не комуністи і не росіяни, а свої „хірурги", які виросли як на дріжджах завдяки нечесно нажитому капіталу, які не мають ні відповідної школи державотворення, ні досвіду, які без ганьби брешуть з екранів і звинувачують один одного у тих гріхах, які характерні для них самих. Не маєте ганьби, панове, і колір, яким ви зафарбовані, не маскує вашу гріховну наготу. І знову пригадую дитинство. Якщо йшла про когось розмова і хтось сказав, що той не має ганьби, про нього більше не говорили. На що розраховуєте? На те, що ви нас привчили з двох зол вибирати менше? А нам хочеться вибирати із хорошого краще. Хреститеся, відвідуєте храми, а не маєте Бога в душі, розпинаєте Україну Страсного тижня. Невже Україна не заслужила хоча б на Світлий тиждень?

Живи помірно і тверезо, якщо хочеш бути незалежним.

Піфагор

Розпочався 1990 рік. „Рух" щоденно набирав обертів. В клубі облпрофради проводили рухівські конференції. Виступаючі говорили правду. А правда була досить гірка. На той час зарплати були вже і не такі малі. Люди до життя пристосувалися. Хто працював на півтори, а то і більше ставки, хто на виробництві умудрявся зробити щось для себе і для сусіда, а то і на базар. Безробітних не було. Та заробити більші гроші було неможливо. Адже існував план, існували обмеження. І дуже характерним для того часу був анекдот: „Циган влаштувався на завод на роботу. За місяць отримав 160 карбованців. Підійшов до майстра і каже: „Для моєї сім'ї ця зарплата замала. Я хочу заробити більше". Майстер йому відповідає: „Працюй краще, заробиш більше". Наступний місяць циган працював старанно, та отримав 180 карбованців. Тоді підходить до майстра і каже: „Я тобі за 20 карбованців працювати не буду", і дійсно було так. Та це, мабуть, було півбіди. Люди хотіли відчути волю. Проголошена гласність для багатьох була спокусою. Про комуністичну партію, її політику і політиків-керівників держави та регіону почали говорити сміливіше. Розмови із кухні перенесли на площі, на мітинги. Прогресивна свідома інтелігенція почала майже масово та нестримно виходити із лав комуністів. З'явилися політичні та економічні дані доцільності будувати незалежну державу Україну.

Я теж готувався до припинення членства у керуючій та направляючій. Навіть планував надрукувати в пресі, у будь-якому випадку я на це надіявся, мотивацію свого вчинку. Та коли я про це сказав своїй тещі, вона категорично заявила: „Не виходь!". „Чому?" – здивовано запитав я. „Я ж тобі говорила не вступати у те г..., тоді ти не послухав. І вийде, коли тобі було вигідно бути комуністом, ти всіма можливими засобами домагався цього. А тепер тікаєш, як ті із корабля перед катастрофою. Пробуй змінити що можеш, будучи членом партії. Думаю, що їй тепер дуже потрібні такі, як ти". Я задумався над почутим. Рукопис відклав у шухляду. Неодноразово його перечитував. На той час я писав мало. Хоча і жартував, коли мене питали: „Що читаєш?" Я відповідав: „Те, що написав".

Мудра жінка все-таки дала мені добру пораду. Наближалася четверта річниця Чорнобильської аварії. Партійні збори лікарні були призначені на 26 квітня. Я в них брав участь. Комуністи не оминали питання катастрофи світового масштабу, яка відбулася під самим серцем красеня Києва. Попросив слово і я. Виступ мій не був коротким. Адже я почав з Того, що Москва навмисно побудувала цю кляту атомну

станцію під самим Києвом, та ще й з певними недоробками. Бо атомні електростанції повинні бути побудовані так, щоб у випадку НС електростанція запобігла атомному вибуху. Крім того, я нагадав, що компартія, її керівництво як у Москві, так і в Києві, знаючи про можливі наслідки, закликали громадян не панікувати. Із уст багатьох із них ми чули, що здоров'ю та життю людей нічого не загрожує. Мені особливо було ганьба за медичних керівників, бо не хто інший як вони не мали права не говорити людям правду. Адже їх часом переконливі виступи були нічим іншим як порушенням клятви Гіппократа: „Лікарю, не зашкодь". Виступ свій закінчив пропозицією: партійні внески перераховувати не на рахунки міськкому партії, а у Фонд Чорнобиля, який був створений і очолював його відомий на той час поет і рухівець Володимир Яворівський. Згодом багато чого я довідався і про цей Фонд, і про його керівника. Та, мабуть, мій емоційний виступ подіяв на основну масу, як тоді казали, комуністів. Рішення перерахувати кошти партійної організації у Фонд Чорнобиля було прийняте. На той день був призначений мітинг „Руху" біля обласного муздрамтеатру, де тепер знаходиться пам'ятник Духновичу. Немало людей були присутні на цьому мітингу. Я ще встиг на мітинг. Виступив і повідомив громаді про рішення парторганізації обласної лікарні. Оплески мене підбадьорили. Я тут же додзвонився до редактора" Закарпатської правди", органу обкому партії та обласної ради Степана Ваша. Степан Карлович повірив мені, адже він не мав можливості тут же перевірити чи правду я кажу, бо тоді про це написати було б неможливо і на першій сторінці надрукував мою коротку замітку.

На мітингу було прийнято аналогічне рішення і звернення до комуністичних первинних організацій міста та регіону наслідувати прикладу медиків провідної на той час в області та місті медичної установи. Безумовно, що такі кроки були причиною переполоху в міськкомі партії, яким керував Іван Петрович Машков, до якого маю щиру повагу, не зважаючи на тодішні вимушені його кроки.

В партійну організацію лікарні почали навідуватися комуністичні керівники. Почали переписувати протокол зборів і розповсюджувати, як казав один мій, на жаль покійний, сокурсник, „шлюхи", що такого рішення партійним колективом лікарні не приймалося. Це були мої останні партійні збори, на яких я був присутній. На таку відверту брехню я не розраховував. Адже свідками були десятки комуністів, тобто моїх колег, до яких я мав повагу. Та все-таки це рішення колективу обласної лікарні мало негативні для компартії наслідки. Більшість партійців перестала платити партійні внески, хоча і у Фонд Чорнобиля їх не перераховували. Та мій партійний квиток продовжував діяти.

Я, як комуніст, був делегований на міську, а пізніше і на обласну, здається, звітно-виборчу партійну конференцію. І дивно мені було чути в доповіді Івана Петровича, що в обласній лікарні рішення про перерахування партійних внесків у Фонд Чорнобиля не приймалося. Як тоді, так ще й тепер, коли виступають деякі політики руйнівної дії, мені було дивно це чути. Та коли я попросив слова, шляхом голосування, адже мене у списках на виступ не було, мене допустили до трибуни. Я не стільки аргументував беззаперечність такої дії колективу лікарні, скільки закликав комуністів не обмежуватися одним червоним кольором. Адже Бог створив веселку, яка має різні кольори, радує нас своєю появою після бурі, так чому б нам не створити за цим зразком соціальну веселку, у якій би мали місце різні кольори. Насправді, це був заклик до багатопартійності.

Я був підтриманий багатьма партійцями, у тому числі журналістом Богданом Барбілем. Мої прогнози практично повністю збулися. Адже тепер маємо і червоний, і малиновий, і синій, і жовтий, і білий і не притаманний нашому чорнозему помаранчевий кольори. Та всі ці кольори, гарний кожен окремо, аж ніяк не вживаються на небосхилі України в одному веселковому пучку. Кожен колір має своїх прихильників і своїх противників, а деякі як кольори, так і їх носії ведуть непримириму боротьбу тільки тому, що сьогодні не вони при владі, що вони сьогодні не мають можливість продавати та проїдати народне добро, хоча обдурити свій народ у них з'явилося немало можливостей. Чого тільки варті заклики не визнавати Конституцію, судові рішення, відбираючи надію на стабільність, мир і спокій. Та час і люди, якщо не тепер, то тоді, коли порозумнішають, дадуть їм належну оцінку.

Пригадую обласну партійну конференцію, на якій було знято першого секретаря обкому Генріха Йосиповича Бандровського, якого я тоді чи не вперше побачив не на шпальтах газет. Уже після того як він був звільнений, від його соратників, ще недавніх блюдолизів, я почув заклики до притягнення його до кримінальної відповідальності. Я не втримався, підійшов до мікрофону, подивився на першого секретаря Берегівського райкому партії, який був ініціатором цього заклику і сказав: „Зачекайте, Генріха Йосиповича вже знято, віз пішов, але ви, його прислужники, ще залишилися, необхідно проаналізувати, що ви творили за цей період у тому числі і разом з ним".

Генріх Йосипович не зводив з мене очей. Вони мені здалися скляними, неживими, я в них не міг нічого побачити та прочитати. Мені рідко доводиться зустрічатися з Генріхом Йосиповичем та кожна зустріч з ними цікава і корисна.

Не фізична сила і не гроші роблять людей щасливими, але правота і усестороння мудрість.

Демокріт

Мої виступи на мітингах, п'ятихвилинках, в яких прослідковувалися в основному критичні зауваження щодо медичного керівництва, з кожним днем віддаляли його від мене. Розпад Союзу ще ніхто не передбачував. Навіть Прибалтика та В'ячеслав Чорновіл бажали конфедерації Союзних республік. Та історія робила свою справу. Критика авторитарної комуністичної системи звучала на всіх рівнях і в багатьох засобах масової інформації. Та все-таки інформаційний голод відчувався.

Майже випадково від головного лікаря ОКЛ Івана Цурка я дізнався, що у серпні (рік 1990) у Києві та Львові відбудеться ІІ Конгрес Світової Федерації українських лікарських товариств. Я не міг довідатися, хто формує делегатів на цей важливий для медичної спільноти форум. Мені вдалося потрапити на Конгрес тільки в тій частині, яка відбувалася у Львові. Іще на підступах до корпусу Львівського медінституту, в якому проводились пленарні засідання, було безліч народу. Кожен когось шукав із діаспори, адже у багатьох лікарів, які чи не вперше прибули на Україну, були близькі і далекі родичі. Серед учасників зібрання я зустрів делегатів від Закарпаття, які представляли медичних функціонерів – керівників медзакладів. Мене це вкрай дивувало.

Та найбільше здивувань було у лікарів діаспори, які встигли познайомитися з нашою системою охорони здоров'я та її матеріальним забезпеченням. Вони не критикували, а хвалили українських лікарів, які, не зважаючи на умови праці, я вже не кажу життя, повертали людям здоров'я. Названий форум був колосальною моральною та етичною підтримкою.

З цікавістю вислухав розповіді наших співвітчизників – представників діаспори з різних країн світу. Вихідці з України, тобто такі ж люди, як і ми, в умовах сучасного матеріально-технічного забезпечення роблять чудеса – провадять пересадку печінки при її доброякісних хронічних та гострих захворюваннях, дроблення каменів в жовчному міхурі та жовчних протоках, а проблему виведення каменів з нирок вважають минулорічним снігом.

Гості побували в медичних закладах республіки. Вчений Оліарчик із Каліфорнії сказав, що він низько схиляє свою голову перед вченими нашої республіки, які, не маючи належних умов, медичної апаратури та інструментів допомагають хворим повернути здоров'я, а часом, і

життя. Він сказав, що американські лікарі в цих умовах цю роботу проводити не змогли б.

Повернувшись зі Львова, я створив ініціативну групу.

Усі ми знаємо умови, в яких працюють медичні працівники нашої області і в яких лікуються хворі. Гострі соціальні проблеми медиків країни, в тому числі й нашої області, безумовно, негативно впливають на роботу. Умови ринкової економіки, принцип залишковості коштів, виділених для медичних установ, відсутність сучасних лікарень значно погіршать ці проблеми. У зв'язку з цим медики країни вирішили провести страйк 18 серпня.

Проте ми – медики області – обмежимось поки що мітингом, на якому хочемо обговорити свої проблеми, винісши їх на широку громадську аудиторію. Він відбудеться у неділю, 19 серпня, в 16:00 год. біля муздрамтеатру на Київській набережній, куди запрошуються всі ті, хто вважає найціннішим багатством нашої країни здоров'я людей.

Ініціативна група організувала мітинг біля обласного муздрамтеатру, який зібрав багато не байдужих до здоров'я людей. Виступаючі не тільки критикували ситуацію, в якій опинилася медична допомога населенню краю, але і пропонували своє бачення виходу із ситуації.

Партійна новинка „Закарпатська Правда" надрукувала не тільки повідомлення про мітинг, але і написану мною статтю „Сказано лише А..." після проведеного зібрання. Прочитавши її, заступник завідувача обласного відділу охорони здоров'я Володимир Брич носився з газетою по коридору облздороввідділу і кричав: „Пора з Біляком кінчати..." Мабуть, Володимир Дмитрович так і не кінчив, бо хронічно займає цю посаду. Чи його налякало те, що було написано, чи те, що повинно було слідувати після „А..." Розберіться самі, дорогі читачі. З цією метою і пропонуємо вам без змін та виправлень цю „крамолу".

Багато гірких і справедливих слів було сказано на мітингу медпрацівників у обласному центрі 19 серпня цього року. За 45 років медики звиклись з усіма неподобствами в охороні здоров'я, низькою зарплатою. І на думку не спадало, що ми не тільки можемо вислуховувати скарги пацієнтів, часом і справедливі, але й самі маємо можливість відверто говорити про наболіле, висловлювати претензії тій системі, яка, прикриваючись лицемірними лозунгами „Здоров'я народу – багатство країни", „Все найкраще – дітям" й іншими, не тільки довела народ до економічної й духовної кризи, але й до небаченого зубожіння охорони здоров'я в цілій країні, як і в нашій області.

Важко було зробити перший крок, тому що не відчули підтримки тих, хто мав би стояти на захисті інтересів людей. Маю на увазі обком профспілки медичних працівників в особі його голови М.К. Колесника. Вже в останній день, коли ще можна було отримати дозвіл на організацію мітингу, голова обкому не взяв на себе відповідальність за його проведення. Мабуть, наявність кабінету в облпрофраді та висока заробітна плата діють на профспілкового керівника як стримуючий фактор щодо участі у процесах перебудови. До того ж, перед самим мітингом деякі медики відмовилися вийти на трибуну, хоча для виступу записувалися добровільно. Щоправда, ці товариші висловили жаль з цього приводу по закінченні мітингу. Не зважаючи на все, своє слово ми сказали. І немає значення, як воно прозвучало – голосно чи тихо. Важливо, що його почули.

Та промовивши „А", ми не думаємо на цьому зупинятися. Свідченням тому – прийнята значною більшістю учасників мітингу резолюція, яка містить вимоги, звернені до Верховної Ради СРСР та УРСР, союзного і республіканського урядів, до обласної, міських, районних, усіх місцевих Рад народних депутатів.

Основні положення резолюції такі. Приступити до роздержавлення закладів охорони здоров'я, до переводу медицини на принципи багатоукладності. Зокрема, поряд з державними створити лікувальні заклади асоціацій лікарів, акціонерних, орендних, кооперативних та інших форм власності. Підкреслюється необхідність переходу радянської охорони здоров'я на принципи страхової медицини.

Резолюція вимагає довести бюджети фінансування охорони здоров'я до рівня не менше 9 процентів національного валового продукту, а розмір коштів на розвиток матеріально-технічної бази, будівництво дитячих закладів, санаторіїв-профілакторіїв та інших об'єктів соціальної сфери для працівників охорони здоров'я – не менше 10 процентів від обсягу капітальних вкладень, починаючи з 1991 року.

Значне місце відведено в резолюції докорінному поліпшенню матеріального становища медичних і фармацевтичних працівників, умов праці і побуту. Поставлено також вимогу надати області статусу санаторно-курортної зони, вжити конкретних заходів для оздоровлення екологічної обстановки. Учасники мітингу поставили ряд вимог щодо значного зміцнення бази охорони здоров'я дітей, вирішення інших наболілих питань.

На нашу думку, виконання цих вимог у нинішніх умовах сприятиме не стільки поліпшенню життя медичних працівників, скільки підвищенню рівня медичної допомоги населенню області. А це має і велике політичне значення. Чи не від наших труднощів і нестач, в тому числі й у галузі медичного обслуговування, йдуть розмови щодо нашої прина-

лежності до складу сусідніх країн. Бо заклади охорони здоров'я обласного центру не мають і десятої долі можливостей районних лікарень Чехословаччини або Угорщини. Ми мало що із сучасної апаратури можемо застосувати для діагностики і лікування. І оперативне лікування, яке б вдале воно не було, є нерідко порушенням клятви Гіппократа. Посудіть самі: на сьогоднішні каміння жовчних та сечовивідних шляхів в цивілізованих країнах можливо, наприклад, видалити з допомогою апаратів, навіть не госпіталізувавши хворого – амбулаторним шляхом. Таких прикладів чимало. Виходить, що на нинішньому етапі навіть дуже вдале оперативне лікування хворих, без якого можна обійтись, є, м'яко кажучи, мало гуманним і мало милосердним.

Але і здібності лікарів, у першу чергу хірургів, неоднакові. Мабуть, останній фактор і був врахований, коли один із жителів міста запропонував записати в резолюцію мітингу такий пункт: „Надати право громадянам області вільного вибору лікуючого лікаря та лікувального закладу". Хоча жоден лікувальний заклад нашої області не відповідає елементарним санітарно-гігієнічним нормам. У палатах, де повинно бути 2-3 ліжка, розташовано 5-6. Не дивлячись на це, спостерігається дефіцит ліжкового фонду. А кількість населення області зростає. Причому це не стільки природний ріст, скільки механічний. Хоча область – один з перенаселених регіонів не тільки в країні, але й в Європі. Ось чому ми виступаємо проти заселення м. Ужгорода офіцерами-відставниками, за винятком вихідців із Закарпаття. Робимо це не через якісь націоналістичні почуття. Націоналізмом тут і не пахне. Тому, що ставимо питання так: не заселяти обласний центр не тільки вихідцями, скажімо, з Російської Федерації, але й з інших регіонів нашої республіки.

Нема чого гріха таїти – у наш час з допомогою медичних закладів, лікарів, які забули клятву Гіппократа, клятву радянського лікаря, творилися безчинства по відношенню до „інакомислячих".

На нашу думку, медпрацівник, як і кожен громадянин, має право на приналежність до тієї чи іншої партії, але за межами медичного закладу. Я не можу собі уявити, щоб до мене прийшов пацієнт і уточнював, чи дам я йому допомогу, бо він належить до іншої партії, або він русин, угорець чи росіянин.

Немає можливості спинитись на всіх вимогах резолюції мітингу. Хочу тільки наголосити, що вони реальні і що їх необхідно виконати. Бо мова йде не стільки про соціально-економічне становище працівників медицини в області, скільки про здоров'я населення. Певен, що ніхто не хоче, щоб його лікував або оперував лікар, який не доїв, простояв кілька годин в черзі в гастрономі або за бензином. Буде краще жити лікарю, пильніше він стоятиме на варті здоров'я людей.

Кожному вистачить сили виконати те, в чому він переконаний.

Й. В. Ґете

Не дивлячись на активність політичного життя в Україні, якісні зміни демократичного напрямку стосувалися і медичної спільноти нашого краю. Обласні та районні, а також міські лікарні користувалися самостійністю і майже незалежністю від ОЗВ в кадрових питаннях та визначенні профілю лікувальних напрямків. Мої виступи на мітингах та в ЗМІ стосувалися необхідності проведення реформи медичної допомоги населенню не тільки області, але й України. Я висловлював думку про необхідність скорочення управлінського апарату і, в першу чергу, обласного відділу охорони здоров'я. Адже наявні там спеціалісти були сумісниками обласних лікувальних закладів. Я пропонував піти шляхом наших західних сусідів, тобто залишити на посаді тільки керівника облздороввідділу та секретарку, які б виконували зв'язкову роль, не стільки керівну, між обласною владою та медичними закладами. А організаційні функції щодо надання медичної допомоги населенню області передати обласній клінічній лікарні. Обласними спеціалістами призначити завідувачів профільних відділень, адже ніхто інший не володіє в повній мірі ситуацією в наданні медичної допомоги так як вони.

Обласна лікарня – медичний заклад, який постійно стикається з ускладненнями, пов'язаними з неправильним і помилковим діагностичним і лікувальним процесом, оскільки якщо не всі, то більшість хворих цієї категорії у важкому стані поступають в ОКЛ. Якраз з цієї причини і поступали скарги в ОЗВ, на які фахівці цієї структури витрачали немало часу і коштів. Безумовно, така моя позиція, а тим більше обнародувана, все більше віддаляла мене від обласного медичного керівництва. І хоч я не висловлював своєї думки щодо міністерства охорони здоров'я, але було зрозуміло, що якби хоча б і не повністю втілити в життя пропоновану мною реформу, то і міністерство в такому форматі, в якому знаходиться і по сьогодні, не потрібне. Я ніколи не дозволяв собі критикувати безпосередньо завідувача ОЗВ Василя Миколайовича Рішка. Організована ним робота апарату та відношення його до медичних кадрів, оцінюючи їх за критеріями фахового рівня, міг би і тепер сказати, була бездоганною. Я ніколи не чув про корупційні дії обласною апарату. Призначення на керівні крісла головних лікарів, їх заступників та завідувачів відділеннями були виваженими. Ніколи я не чув, що хтось із спеціалістів отримав незаслужені першу

чи вищу категорії. Це вже після Василя Миколайовича присвоєння вказаних категорій було бізнесом керівного апарату облздороввідділу. Вдихнувши ковток свободи керівники медичних установ всіляко, при першій можливості, демонстрували свою необмежену владу.

Пам'ятаю проведення звітних зборів за минулий рік. Вперше на них були відсутні представники ОЗВ. Їх просто не повідомили. Медперсонал не відставав від керівництва лікарні в плані почувати себе вільними, лікарі сміливо висловлювали критичні зауваження та пропозиції. Одним із таких був Іван Іванович Ігнатович – завідувач неврологічним відділенням. Та все-таки Василь Миколайович настояв на проведенні повторних звітних зборів. Після доповіді Івана Емеріховича Цурка, Василь Миколайович закликав до виступів обласних спеціалістів та працівників лікарні. Бажаючих виступити майже не було. Адже обласні спеціалісти в основному були і членами лікарського колективу обласної лікарні. І всі недоліки в роботі колективу відносились і до них, оскільки вони, як представники ОЗВ, повинні були впливати чи не допускати їх протягом року. Інакше за що вони отримували зарплату.

Та і не так давно ми їх розкритикували за радянський підхід до роботи, коли вони в кінці року визнавали, що 50% вони беруть на себе за допущені недоробки, на що ми їм відповіли, що цих відсотків за роки їх роботи набігло декілька сотень і їм час звільнити крісло бодай штатного працівника відділу охорони здоров'я. Відсутність бажаючих виступити спонукала Василя Миколайовича в прямому розумінні слова витягнути мене до трибуни. Я зреагував тільки на третє звернення. І то, якби Василь Миколайович не наголошував, що обласна лікарня нічим не відрізняється від районних, я б можливо і не виступив. І тут я вперше у виступі дорікнув Василю Миколайовичу, який дійсно дбав про районні лікарні шляхом будівництва нових корпусів та забезпеченням тогочасною апаратурою. Я дозволив собі сказати: „Василю Миколайовичу, ви 18 років завідувач ОЗВ. Я вам вдячний, що ви направили мене на роботу в обласну лікарню. Але хочеться вас запитати, що ви зробили для того, щоб ми відрізнялися від районних медичних закладів?" Невдовзі він перервав мій виступ і сказав: „Сідай, ти не на мітингу". Василь Миколайович підсумував рік нашої роботи і на цьому закінчилися наші збори і мої стосунки з облздороввідділом.

Через деякий час навідався в урологічне відділення тодішній обласний хірург Дмитро Криванич і повідомив, що хоче перевірити роботу урологічного відділення. „А що ти хочеш перевіряти? Те, що я роблю? Адже ти як обласний керівник нічим не допоміг урологічному відділенню", – без передмови запитав я. Дмитрові не було що сказати

і на цьому „перевірка” закінчилася. Я готувався до якихось повторних кроків з боку облздороввідділу. Та їх не було, як не було і тоді, коли до Василя Миколайовича зверталися деякі керівники обласної, як вони казали, клініки, яким не були до вподоби нововведення у роботі відділення. Склалася ситуація, яка не дозволяла мені розслабитися. Я продовжував виконувати свою роботу: діагностувати, оперувати, аналізувати та вказувати на недоліки в роботі колег як обласної, так і районних та міських лікарень. По інерції в обласній лікарні продовжували проводити клінічні та патологоанатомічні конференції, які за помилки у роботі пропонували те чи інше стягнення. Могли ставити питання про зняття категорії чи із займаної посади.

Розглядалися і ускладнення в роботі. І до цього часу пам’ятаю акушер-гінеколога Тячівської ЦРЛ, який під час ургентної вимушеної операції з приводу кровотечі після пологів перерізав один із сечоводів. Та своєчасне виявлення такого ускладнення дозволило мені зробити реконструктивну пластичну операцію та відновити звичайне відведення сечі із нирки. Та таке відношення до помилок лікарів проіснувало уже не довго. Прихід нових медичних керівників дозволяв їм одноосібно вирішувати долю лікарів, які були причетні до ускладнення. Це, як і присвоєння категорії, було компетенцією керівників, які усвідомили свою безконтрольність, адже вони були представниками тодішньої впади. Їм не було необхідності оглядатися, пішли в хід тарифи щодо влаштування на роботу та інші послуги. Комерціалізація торкнулася всього нашого життя. Я зрозумів, що мені немає чого чекати милості від чиновників. Згадав, що під лежачий камінь вода не тече. Тісний зв’язок з Київським науково-дослідним інститутом урології та нефрології, з директором, професором Олександром Федоровичем Возіановим забезпечував мені інформацію про конференції та виставки різних комерційних медичних фірм. Я майже у кожній із них брав участь, придивлявся до пропонованої медичної апаратури в тому числі й урологічної. Не оминав я і пропозиції для роботи хірургічної. Адже в мені продовжував жити хірург, учень професора Олександра Васильовича Фединця, який був взірцем для мене – багатопрофільного хірурга. Із масштабних виставок медичної апаратури, організованих закордонними фірмами, я відвідав Київську та Московську. Уже в той час я зрозумів, що сучасна урологічна апаратура у вигляді дистанційного дроблення каменів, лазерна потребують затрат великих коштів, які я не можу знайти ні у державних, ні у приватних структурах.

Немало часу та сил забирало і громадське політичне життя. Я був обраний головою Доманинського самоврядного комітету. Міжконфесійні

відношення набули небувалої гостроти. Православні об'явили голодовку біля міської ради, головою якої на той час був Еміл Ландовський. Я як православний, не міг бути осторонь цих процесів. З боку греко-католицьких письменників та журналістів на мене посипалися звинувачення та образливі висловлювання різного характеру. Не буду на цьому зупинятися, адже мої кривдники, якщо можна так сказати, спокутували свою вину сповна і це від мене не залежало. На це була воля Божа.

Я добровільно відмовився від посади голови комітету, розумів, що не маю права вирішувати міжусобні проблеми корінних жителів Доманинців. Та не буває добра без лиха. Завдяки цій так званій посаді я познайомився із священиком Іваном Кемінем, який потім познайомив мене з керівництвом єпархії, отцем Димитрієм та іншими священнослужителями. Це і роздмухало в моїй душі тліючу іскорку віри в Єдиного Бога, Ісуса Христа, Святу Трійцю. Я зрозумів, що Господня присутність не покидала мене навіть тоді, коли я був віддалений від Святої Церкви.

Насолода від спілкування – основна ознака дружби.

Арістотель

Початок 90-х років нагадує мені сьогоднішні конфліктні непрогнозовані ситуації. Союз ще не зник. Більшість політиків згідні на його федеральний устрій. Але Михайло Горбачов на це не йде. Національно-визвольний рух охопив чи не всі складові Радянського Союзу. Спроби силового врегулювання тільки посилюють ексцентричні настрої. Україна не стоїть осторонь цих процесів. Політики та економісти на основі аналізу українського валового продукту малюють райдужне майбутнє. Згідно їх даних, ми годуємо чи не весь радянський народ. Відокремившись, будемо чи не одні з найрозвинутіших країн Європи. Адже наша земля має чи не найбільші природні ресурси.

На Закарпатті мусолиться питання русинів різними вченими та навченими. Одні – проти визнання національності русинів, інші – за, треті – усвідомлюють себе русинами-українцями. Я належу до третіх. У мене виникла думка створити товариство православних русинів-українців. Узгодив це питання з преосвященнішим Мукачівським та Ужгородським єпископом Євфимієм. У той час єпархія вже видавала свою газету, контактувала з представниками різних громадських організацій. У цей період приїхав наш земляк, якого я знав ще з дитинства, адже він ріс у нашому селі Горінчові, оскільки його батьки вчителювали у нашій школі, Олександр Дмитрович Сабов, який довгий час

був представником „Комсомольської правди" у Франції. Я організував йому зустріч з преосвященнішим єпископом Євфимієм та секретарем єпархії Василем Юрійовичем Яремою. Олександр Дмитрович вів розмову навколо об'єднання православних християн України, Росії, Білорусії. Безумовно, я, як рухівець, не схвалював таку ідею. Та проти товариства православних русинів-українців земляк і представник Москви не виступав, принаймні, в моїй присутності.

Шлях до створення товариства був відкритий, але, як виявилося, нелегкий. Отець Димитрій Сидор брав активну участь у розробці статуту товариства. Православна інтелігенція підтримувала ідею його створення. Чим ближче була дата проведення установчих зборів, тим більше відчувалося загострення стосунків між прихильниками та противниками національності русинів. Незадовго до зборів ми з о. Сидором навідалися в єпархію. Ніщо не передвіщало якихось закулісних дій. Та коли я побачив, що туди приїхали представники греко-католицької громади Ужгорода, які відкрито ворогували з православними, коли я побачив розгублені лиця Василя Юрійовича та о. Сидора, зрозумів, що йде якась закулісна гра... І все стало зрозуміло під час установчих зборів, на яких були присутні в більшості ніж православні греко-католики. Вони, прихильники русинів, мій виступ зустріли вороже. Ніхто із виступаючих явно не говорив проти мене. Та при голосуванні за назву товариства все стало на свої місця. Наголос на те, що з назви потрібно вилучити русинів-українців для того, щоб був вільний доступ до членства в товаристві, представників православних різних національностей був красномовним і зрозумілим. Безумовно, що проти такої аргументації виступати було нерозумно. Але без вилученого втрачався сенс створення товариства. Та вже при голосуванні за голову товариства ряд священиків та греко-католики явно виступили проти мене. Отець Іван із Лазів бігав поміж рядами в облдрамтеатрі із закликами голосувати проти Біляка. Моїми виборцями на той час були представники православної громади на чолі з о. Іваном Кемінем, адже я їх підтримав підчас голодування, та православна інтелігенція міста. Ситуацію рятував секретар єпархії Василь Юрійович. Він запропонував обрати двох співголів: о. Сидора та мене. Так і було зроблено. Та всі ми знаємо, що там, де дві кухарки чи дві няньки, немає порядку. Так сталося і на цей раз. За два роки товариство жодного разу не засідало. В кінці-кінців о. Сидор провів нові звітно-виборчі збори, уже без мене і був обраний головою товариства, яким керує і по сьогодні, правда, це не єдине товариство русинів. Мало того, вони ворогують між собою. А в мене залишився відеозапис мого інтерв'ю про мету створення то-

вариства. І думаю, що це було зроблено вірно. Адже у нас двох були різні погляди на русинство: я вважав, що воно має право на існування як історико-культурологічна організація, а о. Сидор відводив йому роль політичну. У той час питання про визнання національності русин не були на порядку денному. Тоді ще була Україна – Українська Радянська Соціалістична республіка.

Олександр Сабов зачастив на свою „малу" Батьківщину. Завдяки підтримці редактора „Закарпатської правди" Степана Карловича та моєї, Закарпаття приймало французьку делегацію цікавої молодіжної організації „Лонго май", що в перекладі з французької звучить „Живи довго". Після 60-х років молодь Франції не бачила шляхів виходу із ситуації, в якій опинилася. Часті самогубства і спонукали лідерів молоді організувати в горах Франції на закинутих фермах кооперативи, в яких основним їхнім заняттям було землеробство та розведення овець, щоб відволікти молодь від їхніх невирішених проблем. Вдень працювали, а ввечері, а то і цілими ночами за чаркою доброго вина дискутували на різні політичні теми. Ця організація зацікавила кореспондента „Комсомолки". Не одну ніч Саша провів у дискусії серед французької молоді, які в подальшому були з ним в тісній дружбі.

Представники організації „Лонго май" заробляли собі на хліб вівчарством, виробництвом сиру, виготовленням вовняних виробів, та медикаментів із трав... Вони стали організацією, яка дозволяла собі створювати філіали в інших країнах. Коли відвідали вперше Закарпаття, я увесь вільний від лікувальної роботи час був разом з ними. Моїм завданням було ознайомити їх з нашим краєм. Ми відвідали і моє рідне село Горінчово. Побували на весіллі мого похресника. Радості як лонгомаївців, так і односільчан не було меж. Обмінювались тостами, подарунками. Це було перше в Горінчові міжнародне весілля. Гості грали на різних інструментах, які вони возили із собою, співали, танцювали. Жаль, що тоді ще не практикували як тепер, відеозапису. Це був прояв дійсно міжнародної дипломатії. Невдовзі було організовано закарпатську делегацію у Францію до друзів кооперативу „Лонгомай". На жаль, мені в ній не знайшлося місця. Чиясь ліва рука викреслила мене із списків. Прикро було дізнатися про це. Та нічого не поробиш. Правда компенсацією мені була поїздка в Австрію. Маючи телефон, подзвонив у представництво „Лонгомай" у Відні. Мені було організовано приємну зустріч і запропоновано тижневе перебування високо в альпійських горах на їх овечій фермі.

Безумовно, я був щасливий від такої пропозиції. Декілька годин ми їхали по Австрії, а ще декілька – піднімалися високо в гори. Зупиня-

лися тільки біля музеїв „Партизанської слави". Дивувало одне: чистота і порядок, асфальтовані дороги в горах до кожної хатини чи ферми.

Жили лонгомаївці громадою. Здивовано я дивився на їхні часті посмішки та поцілунки, і не розумів хто кому жінка чи чоловік. Та мені здалося, що їх це не дуже і турбувало. Цілими вечорами допізна ми вели різні дискусії. Мені, як рухівцеві, було що розповісти, навіть чим і похвалитися. Окрім того, були майже анекдотичні розповіді про їхнє життя. Одна з них – про переселення овечої ферми із Франції в Австрію. Через кордон аж ніяк не можна було перегнати отару овець. Вівці не мали паспортів. Та псів, які мали паспорти, дозволяли перевозити. Лонгомаївці на кожну вівцю придбали паспорт і називали їх пес такий-то. І так спокійно перейшли вівці кордон. Показували мені фотознімки про цю подію.

Важко було мені прощатися із влаштованим австрійськими лонгомаївськими друзями відпочинком. З поїздки, яку приємно згадувати ще й тепер, повернувся додому. Та стосунки між „Лонгомаєм" і Закарпаттям були уже без мене. Про облаштування ферми у Селищі Хустського району я вже довідався із преси. Та все-таки у 2004 році мені пощастило побувати на сироварні, яка була створена завдяки дружбі з французами у мальовничому куточку Карпат, котрий мабуть нічим не відрізняється від таких гірських куточків Франції та Австрії. Так і хочеться крикнути з вершини Карпатських гір: „Живіть довго, щирі друзі!"

P.S. Згодом, я дізнався, чому мене було викреслено із списків поїздки у Францію, а Саша мав певні завдання і в Франції, і на Закарпатті. „Рускій мір" був задуманий давно. Я в нього не вписувався!

У надії такі ж великі очі, які в страху.

Гіппіус

Відвідування виставок та закордонні поїздки посилювали бажання скористатися тим, що вже напрацьовано у світі. Та коли повернешся туди, звідки прийшов, відчуваєш наскільки були праві японці, які на запитання керівництва Радянського Союзу: „Як ви думаєте, наскільки ми від вас відстали?, відповідали: „Як наскільки, назавжди". Тішила одна думка, що в наших умовах вони були б паралізовані, а ми, хоч і застарілими методами, та все-таки повертаємо людям здоров'я, а часом і рятуємо їм життя. Хоча для мене уже не було вигадкою, що половина смертей у лікарні з вини медичного персоналу та відсутності відповідної матеріальної бази й діагностико – лікувального забезпечення хворих. Єдине, що було в наших силах, так це щоденне підвищення своєї

кваліфікації – теоретичної бази та шліфовка хірургічної майстерності. І це давало відповідний ефект. Як і раніше, рейтинг таких медиків підвищувався і хворі всіляко прагнули і „добивалися" їхньої допомоги. На цьому етапі великих і за тодішніми мірками заробітків не було. Заздрощі якщо і були, то в межах одного профілю медичної допомоги.

Колеги інших спеціальностей у той час давали справедливу і реальну оцінку як кращим, так і іншим. Кращим довелося більше працювати, а значить і більше заробляти. І це їх тішило. Адже справжній професіонал любить, і дорожить своєю роботою. Ті, що жили за одеським висловом „щоб ти жив на одну зарплату", теж не хотіли миритися з такою ситуацією. І більша їх частина знайшла себе в так званому бізнесі „купи-продай". Виявилося, що вони заробляють більше ніж ті, котрі, як з'явилося пізніше визначення, горбатяться за операційним столом. І це тішило, як я в той час говорив, нездара. Були і такі, що тільки рахувалися на роботі, роками навіть не заходили в операційну. Багатьох лінивців підміняли їхні дружини, і навіть коли їм вказували: „Хіба ти не знаєш з ким твоя жінка їздить за кордон і яким бізнесом займається?", вони відповідали: „Мене це не обходить, лиш би гроші додому приносила". Чи не тому з'явився анекдот: „Мойша, твоя жінка кохалася з молодиком на моїх дошках". Мойша каже: „Це мене не обходить. Дошки не мої, а твої". Та це були, мабуть, квіточки в порівнянні з теперішніми поїздками як чоловіків, так і жінок на заробітки за кордон.

І хоч ми вже бачили досягнення європейської медицини, та все ще і, майже досі, продовжували працювати за радянською системою, адже керівництво медицини вимагало ті ж самі показники і дотримувалося не конкурентності, а умов соціалістичних змагань. Основними показниками були відсотки виконаних ліжко-днів та оперативна активність. Нікого із керівництва не цікавило питання стосовно виписаного хворого: оздоровлений він чи ні. Відсоток виконання ліжко-днів виконувався в основному з двох причин: або хворих за рахунок ускладнень, або штучно не виписаних із стаціонару. Я завжди виступав проти такої оцінки роботи лікаря і намагався, щоб хворий був вилікуваний за короткий період, що давало можливість госпіталізувати більше хворих. Та це може розуміли і керівники лікарні, але фінансування проводилось, враховуючи план ліжко-днів. У результаті не було такого року, за підсумками якого урологічне відділення стало переможцем соціалістичного змагання. Та і я не залишався в боргу. Критикував керівників де тільки міг, в тому числі і на мітингах. Критика подобалася присутнім. Та одного разу, коли я на мітингу заявив, що не дивлячись на те, що ми знаходимося в центрі Європи, ще все залишаємося в ній

Африкою. До мене підійшов один із колег і сказав: „Степане, не ганьби Африку. Ти що не пам'ятаєш, що в Південно-Африканській республіці зроблена перша пересадка серця? Дав би Бог, щоб ми мали таке медичне забезпечення як африканці". З того часу я на цей континент дивлюся зовсім іншими очима.

Профспілкова організація на той час уже не була служником Комуністичної партії. Вибори керівництва, членів обкому профспілки та облради були вільними і не за списками, затвердженими партією. І свідченням тому було і те, що я, рухівець, став членом облпрофради. І це на той час було щось подібне на теперішній депутатський мандат. Мене не можна було звільнити з роботи і навіть оголосити догану. І тут керівництво лікарні знайшло вихід. Мене виключили з членів КПРС десь за місяць до путчу. Я не платив членські внески і не відвідував партійні збори. Коли я про це почув, зайшов до керівників лікарні і сказав: „Хочу вам подякувати, адже ви мені двічі зробили добру справу". „Що ти маєш на увазі?" – здивовано запитали. Бо не було в їх планах робити для мене щось добре. Я відповів: „Перше, що ви прийняли мене в партію, друге, – що виключили мене з партії". Вони не знали що відповісти, бо на той час позбутися партквитка не було дивиною та трагедією. Хоча уже не були героями і ті, котрі привселюдно рвали чи палили його.

Та страху люди ще не позбулися. Під час путчу багато лікарів поспішили оплатити заборгованість по членських внесках. Мало того, в лікарні з'явилася інструктор міськкому партії, яка вимагала проведення партійних зборів. Та цим зборам не судилося бути. Проголошення незалежності України поставило хрест на комуністичній партійній організації лікарні.

Я в той час написав вірша, якого тодішній редактор „Карпатської України" нині покійний Петро Скунць надрукував. Рух розростався, набирав політичної ваги. Більшість населення його підтримувала. До нас на збори зачастили провідники Руху, в тому числі і теперішній міністр юстиції Лаврінович, а також В'ячеслав Чорновіл, голова чи співголова Руху. Надії на Рух були великі і, як виявилося, перебільшені. Закінчувалася мітингова стадія розвитку Руху. Необхідно було включатися в роботу, яка привела б до економічних перетворень та підвищення добробуту ще радянських трудящих. Адже керівні та ключові посади займали ті ж самі вчорашні комуністи. Практично перелому ні в економіці, ні в політиці не сталося. Але ігнорувати Рух уже було неможливо.

Пам'ятаю Перший і Другий з'їзд української інтелігенції у Києві. Делегатів на нього обирали і затверджували збори Руху. На той час

ми вже знали багатьох визначних українців-емігрантів. Знайомства з ними, тривалі бесіди та їх сміливі виступи додавали наснаги та впевненості в майбутньому України. Бурхливими оплесками делегати зустрічали Президента України в екзилі Миколу Плав'юка та Патріарха Автокефальної Української Православної Церкви Мстислава, якому на той час було за 90 років.

Десятки, якщо не сотні видатних наших співвітчизників з комуністичним минулим гостро критикували тоталітарний режим та вимальовували яскравими фарбами майбутнє економічно потужної України.

Прогрес – це рух по колу, тільки щоразу зі зростаючою швидкістю.

Л. Левінсон

Дивлячись на сьогоднішні політичні події, не хочеться згадувати більше про ті, які відбувалися на початку 90-х років. Та як тепер, так і тоді були люди, котрі чесно, з користю для суспільства робили свою роботу. Хоча були і такі, які дбали про наживи капіталу різними гріховними методами. Та багатьом із них уже тільки Бог суддя.

Після московської виставки медичного обладнання незабаром було організовано більш об'ємну та різнопрофільну виставку в Ленінграді. Заручившись словом, бо вираз обіцянка скомпрометований уже давно, директора чи Голови правління єдиного Закарпатського комерційного банку „Лісбанк", я з надією та великим задоволенням поїхав у Ленінград. Адже там я освоїв ряд малотравматичних операцій та лікувальних методів ще у 1979 році. На щастя, ще живі були усі викладачі кафедри урології Ленінградського інституту удосконалення лікарів та одногрупники ленінградці. Вони мене радо приймали і не тільки тому, що кожен їх приїзд до курорту „Трускавець" закінчувався гостюванням на Закарпатті, а більше тому, що вони – ленінградці, – щирість та духовність яких не можна переоцінити і тепер. Наші колегіальні спілкування не були обмеженими належністю до різних країн. Ми залишалися друзями та висококваліфікованими фахівцями, яких цікавило тільки те позитивне, що відбувається в медицині та країні.

Обійшовши всі виставочні стенди, я зупинився біля лапароскопічної установки американської фірми „Страйкер", яку представляла американка у другому поколінні Марія Твардовські, котра не розмовляла ні українською, ні російською мовами і тільки знала, що її мама – уродженка Київської області. Працівники фірми – москвичі, які обслуговували павільйон, дали вичерпну інформацію з демонструванням

відеофільмів про роботу та можливості лапароскопічної технології. З пані Марією ми дійшли згоди на придбання лапароскопічної установки та проходження курсів по її застосуванню у відомих клініках США, які вже більше десятка років її використовують замість традиційних травматичних та косметично непривабливих операцій. У той же вечір я був запрошений Марією Твардовські на вечерю у кращий інтурист Ленінграда. На другий день ми підписали угоду, і я на радощах поспішив додому. У договорі, в який входила вартість апаратури, її транспортування до Ужгорода та моя поїздка і перебування в США, була зазначена сума 65 000 $.

На той час „Лісбанк" набирав сили. Кількість акціонерів збільшувалася щоденно. Його основний офіс, думаю, перший в Ужгороді та на Закарпатті мав європейський вигляд. І хоч Василь Дмитрович наполягав, щоб я без черги заходив у його кабінет, мені було приємно розсістися у зручному шкіряному кріслі, насолоджуватися не тільки картинами, але й гладкими, уміло пофарбованими стінами та ввічливістю штатного персоналу. З Головою правління було приємно розмовляти і спостерігати як він реагує на ті чи інші пропозиції. Читаючи договір з фірмою, Василь Дмитрович зосереджувався на цінах, уточняв, коли бачив їх „високими", чи є можливість замінити ті чи інші компоненти лапароскопічної установки. Ознайомившись з договором, сказав, щоб я зайшов через декілька днів, оскільки необхідно обговорити це питання на правлінні. Я з нетерпінням чекав остаточного рішення і воно було, на щастя, позитивним. Ми склали договір між „Лісбанком" і організованою мною приватною фірмою „Санус", в якому я зобов'язувався проводити лікування працівників та акціонерів „Лісбанк". Це був чи не перший такий зустрічний крок між фінансовою та медичною структурами. ЗМІ, у тому числі і київське телебачення, цікавилися і висвітлювали нашу співпрацю. Не дивлячись на те, що очікування завжди важкі та затяжні, час пролетів швидко, адже хворим необхідно було щоденно надавати медичну допомогу і, в основному, хірургічну. Через Москву, через друзів, з яким зустрічався в Ленінграді, я отримав повідомлення, що в Будапешті, в касі аерофлоту Німецької компанії „Люфтганза" на мене чекають два білети до Чикаго й назад. Мені було завжди страшнувато літати. Але бажання допомогти людям, використовуючи найсучаснішу технологію, про яку в радянські часи мені і не снилося, пересилювало страх можливого ризику польоту.

До Будапешта мене відвезли комфортабельним легковим автомобілем Лісбанку. Потім переночував у їхньому готелі і ранком тією ж машиною поїхав в аеропорт. За півтори години літак зробив посадку

у Франкфурті-на-Майні. Щоб сісти на рейс до Чикаго, необхідно було перейти на іншу лінію. Та як це зробити я не знав. Звернувся до співробітників аеропорту, показуючи їм білет. Адже німецьку я так знав чи скоріше не знав, як і англійську та французьку. Пішовши пішки у вказаному напрямку, звернувся до дівчини у фірмовій одежі, яка була вільною. Подивившись на мій білет і зрозумівши, що зі мною говорити неможливо, сказала: „Момент". Кудись відійшла і під'їхала з невеликим автонавантажувачем, і показала мені на місце біля себе. На чималій швидкості ми проїхали декілька кілометрів. Посадка на мій рейс добігала кінця. Показавши куди мені йти, дівчина посміхнулася і запитала: „Сервіс?" „Гут", – відповів я. – „Данке шен". Після проходження контролю, сів на відповідне місце, тримаючи біля себе портфель. Валізу відправлено багажем. Через хвилину біля мене сіла гарна молода блондинка, яка посміхнулася до мене і привіталася: „Хай". Я їй відповів і додав: „Ай ем рашен". Більше вона мені не посміхалася і не пробувала заговорити. Тут я знову вкотре пошкодував, що не вчив іноземну мову.

9 годин польоту я мовчав та дивився то в небо, спостерігаючи за смугою, яка розділяла ніч і день, то з острахом дивився вниз, спостерігаючи то за хмарами, то за величезною площею океану. Час від часу підходила стюардеса і питала чи щось потрібно. Я хитав головою, що ні. Та коли пропонували їжу, почув, що сусідка замовила „чікен" і їй подали курку. Соромлячись показувати на страву пальцем, я теж сказав „чікен" і це єдине слово я вимовляв дорогою в Америку і до Будапешта. З тих пір я довго не міг їсти курятину. Прилетівши в Чикаго, пройшов митний контроль і чекав свою валізу, тримаючи портфель біля ніг. Я спостерігав як митники з двома песиками ходять між пасажирами. І раптом мене хтось поплескав по плечу. Я повернувся. Митник показав мені на портфель і запропонував відкрити. Я відкрив, а в портфелі був шматок сала і ковбаси про всяк випадок. Розгорнувши фольгу, показав митникові, після чого він запропонував знову запакувати, сало і ковбасу і забрав. Дав собачці цукерку і пішов далі. Через деякий час до портфеля підійшов другий песик. Я по німому пояснив, що там уже нічого немає. Розкривати портфель уже не довелося. Та на цьому мої пригоди не закінчилися. Серед інших моєї валізи не було. Я хвилювався чи дочекаються мене зустрічаючі. Та чоловік і жінка, корінні ленінградці Володя і Тетяна почали мене розшукувати. Таня – в минулому викладач англійської, а Володя – шофер – емігрували в Америку ще в 1970 році. Їх фірма найняла для того, щоб вони супроводжували мене по клініках Америки. Таня з'ясувала, що моя валіза десь загубилася. Нам довелося чекати її у готелі „Хілтон" у Чикаго. Я мав свій номер,

а Тетяна і Володя свій. Увечері посильний привіз мою валізу, дуже швидко попросив розписатися за отримання і зник. Виявилося, що валіза промокла „Тисою", адже із п'яти пляшок цілими залишились три. Марно Таня дзвонила в аеропорт, вимагаючи компенсації. Довелося самому купувати декілька сорочок. Благо, що сувеніри та вишивані рушники були запаковані у целофан.

Ось так мене зустріла Америка, яка стала багатьом нашим землякам, у тому числі й закарпатцям, другою, а їх дітям і внукам справжньою батьківщиною.

Ніщо так не допомагає створенню майбутнього, як сміливі мрії.

В. Ґюґо

Наступного дня ми з Тетяною та Володимиром вилетіли у Сан-Франциско. Здається, тут же в аеропорту Володимир взяв на прокат машину. Ідучи в місто, я роздивлявся навкруги. Хотів якомога більше побачити. Місто побудоване на горбах. Дорога то піднімає нас вгору, то знову опускає вниз. Вулиці чисті з чіткими, кращими ніж у нас, коли приїжджає Президент, роздільними лініями, без вибоїн. Обабіч доріг в основному двоповерхові акуратні будиночки, правда, майже впритул один до одного. Центральну частину міста помітно здалеку. Висотні будинки, як запалені в різний час свічки. Досить швидко ми опинилися в центрі міста і зупинились біля центрального входу в готель, знов-таки „Хілтон". До машини підійшли співробітники готелю, взяли наші речі, взявши ключі від машини, відігнали її у гараж.

У готелі були заброньовані для нас номери. Влаштувавшись в однокімнатних номерах, правда, ліжка двоспальні, ми навідалися в ресторан, який займав чи не весь перший поверх. Замовили обід. Чекати довго не довелося. Перше, що мене здивувало, так це величезні тарілки, на яких, окрім м'яса та гарніру, була велика маса різної зелені. Мені здалося, що я цю їжу не осилю. Та це тільки здалося. Випивши каву, Тетяна попросила розрахунок. Офіціант його тут же приніс. Окрім вартості обіду, там було додано і 15 % від спожитого чайових. Це така офіційна плата. Мабуть, там офіціанти роблять тільки за чайові і тому вони стараються обслужити швидко, догодити клієнту. Тетяна розписалася на рахунку, пояснивши мені, що за все розрахується фірма „Страйкер". Тетяна і Володимир не раз були у Сан-Франциско, адже вони проживали в Монтереї, який всього за 450 миль. Тетяна там працювала перекладачем у військовій частині та, оскільки Радянський Союз уже

не існував, вона як перекладач російської і за російську була скорочена, хоча формально ще перебувала на роботі. Багатьом із таких, як Тетяна, було запропоновано перекваліфікацію на українську мову. І були такі, що згодилися, але Тетяна розмірковувала, що знайде собі іншу роботу.

Ми йшли містом пішки. Мені було цікаво все: і різні музикальні гурти та музиканти-одиночки, чоловіки та жінки з дзвіночками, які збирали кошти на благодійність. Заглядали ми і в контейнери, в яких населення міста залишало непотрібну їм одежу. Катались ми і на реліквії міста – старому трамвайчику. Побували і на причалі, з якого добре видно чи не найдовший міст в Америці, який з'єднував Сан-Франциско з Оклендом. Побували ми і в супермаркетах, в тому числі і в продуктових. Оскільки Тетяна мала песика, якого вона привезла ще із Ленінграда, ми зайшли у відділ, в якому продавався корм для цієї категорії тварин. Один цей відділ займав велику площу. Тетяна мене ознайомила з асортиментом для псів, там був відділ і для котів. Я дивився на ті упаковані продукти, а тим часом Тетяна висловлювала жаль, оскільки американські песики не їдять людської їжі, тобто тої, котру їдять американці, і додала, що вона своїй собачці дає їсти те, що їсть сама. Я тоді сказав: „А мені жаль наших людей, бо вони їдять їжу чи не гіршу за цю". У той час, хто пам'ятає, магазини наші були порожні. Я запитав Тетяну, чи не відчуває ностальгії за Батьківщиною? Чи не хоче вона повернутися у Ленінград, Тетяна сказала, що коли приїхала в Америку, дуже сумувала за рідним містом, у якому живе її мама. Але після того, як приїхала в гості до мами уже після прожитих декілька років в Америці, більше у неї немає тужіння за Батьківщиною. Хоча доводиться їй їздити в Ленінград, адже живе іще її мама, яка не хоче емігрувати з Росії.

Уже під вечір ми поверталися в готель. І я побачив на розі вулиць дуже гарно одягнену білу красиву жінку, від якої було важко відвести очі і яка зупиняла майже кожну машину. Я запитав Тетяну, що вона хоче? Відповідь була коротка: „Так це ж повія". Я зупинився і вже не стільки здивовано дивився на цю красуню, скільки дивувався, що ні один із проїжджаючих не зупинився. Тетяна взяла мене за рукав і за російською звичкою „стиснула" і сказала: „Досить. Пішли. Нам треба ще повечеряти і завтра о сьомій годині бути в клініці". Ми йшли до готелю, та перед моїми очима була красуня, яку, як мені здавалося, незаслужено називали повією. Якби я був художником, то я ще й тепер міг би намалювати її портрет.

Під час вечері ми скористалися „шведським столом". Їжа була дуже різноманітна. Однієї буженини було кільканадцять сортів. Та вона все-таки на смак не була такою, до якої я звик. З неї не було чути ні спецій, ні

диму. Але мені дуже смакувало їсти її з ананасом, запиваючи соком. У подальшому це була основна моя їжа. Повернувшись в готель, у мій номер зайшла Тетяна і показала мені розклад операцій на цілий тиждень. Ознайомившись з розкладом я відмітив, які операції хочу бачити завтра.

Після раннього сніданку о сьомій годині ми вже були в центральній клініці Сан-Франциско. На першому поверсі всі операції, їх назви, хто в них бере участь, у якому залі і о котрій годині їх проводять, були виписані на великій чорній дошці, мабуть, крейдою. Ми віднайшли холецистектомію – видалення жовчного міхура. Запитали, як знайти операційний зал, і, піднявшись на відповідний поверх, зайшли у довгий коридор, з якого був вхід до десяти операційних. Пані Тетяна мене відрекомендувала, думаю, помічникові лікаря, який нас привітно зустрів, дав операційні костюми, маски, шапочки і показав, де нам переодягнутися, куди заходити. Заодно сказав Тетяні, де можна пригоститися кавою, соком та печивом. Через декілька хвилин повернувся за нами і завів нас в операційну. Вона представляла собою невелику кімнату, в яку поміщався операційний стіл, необхідна апаратура, операційна бригада, а також в яку можна було в'їхати каталкою, на котрій привозили і відвозили пацієнта. Там пацієнти пішки в операційну не ходять. Коли ми зайшли, хірурги чекали на введення хворого в наркоз. Тетяна відрекомендувала мене як професора-уролога з України з міста Ужгорода, кандидата медичних наук. Нам представився хірург, якого Тетяна назвала провідним хірургом клініки доктором Шлейном. Я з нетерпінням чекав початку операції. Слідкував за кожним рухом медперсоналу, за укладанням хворого, за всім робочим процесом. Адже мені це все прийдеться на початку робити самому, та іще вчити інших. Якщо щось мені було незрозуміло, я через Тетяну отримував роз'яснення від оперуючого хірурга. Під час операції вияснилося, що асистентом є лікар Шафран, вік якого був десь за шістдесят. Вони з Шлейном працювали на пару. Шафран був урологом. Але лапароскопічні операції робили разом і поперемінно: то оператором, то асистентом. Як мені пояснили, лапароскопія є наслідком роботи урологів і їм легше звикати до такого характеру операцій. У подальшому про це я читав у літературі. Та урологи, завдяки своїй пасивності, уступили місце акушер-гінекологам, які зрозуміли революційну роль цієї методики в оперативному лікуванні.

Лікар Шафран повідомив, що його дідусь родом з України, але він не знає точно звідки. Українською мовою він ніколи і не розмовляв. Мені було приємно, що з першого дня серед американських медиків зустрів рідну душу. Тим часом лікар Шлейн видаляв жовчний міхур. Хід такої операції я знав. Шлейн якось запитав у Тетяни: „Ви його

представили професором, але чому ж він не розмовляє англійською мовою?" Я сказав Тетяні: „Запитайте, будь ласка, якою мовою він розмовляє, окрім англійської?" Побачивши вираз його обличчя і по тональності відповіді зрозумів, що він образився. Тетяна перевела: „Але не я приїхав до нього, а він до мене". Після успішно закінченої операцій Шлейн покликав мене з Тетяною у невеличку кімнату, у якій він диктував хід операції. Тоді я вперше побачив скільки і якої писанини у американських лікарів. Вони дійсно пишуть все для прокурора, а я дома так прискіпливо критикував необхідність, як мені здавалося, багато зайвого писати в історію хвороби. Разом з тим хірург нам розповів про себе, в яких клініках і містах проводив операції. І найцікавіше було тоді, коли він презентував написану ним книгу-бестселер „Мистецтво і фізика", яка вийшла мільйонним тиражем, перекладена на 20 мов. Книжка мала майже 500 сторінок. Щоб її написати Шлейн побував чи не у всіх музеях та театрах світу. Я зрозумів, щоб написати таку книжку мало бути лікарем, але потрібно бути ще мистецтвознавцем та фізиком. Американець подарував мені цю книжку із своїм факсиміле. Жаль тільки, що у нашій країні немає кому зробити її переклад, нікому видати. Тоді тільки я почав відкривати свої очі і розуміти, хто такий сучасний хірург.

Ніхто не може бути щасливим, якщо він не прислуховується до голосу самоповаги.

Ж.-Ж. Руссо

Після ознайомлення з лапароскопічними холецистектоміями, вийшовши з клініки, Тетяна запропонувала пройтися до готелю пішки. Для мене це було випробуванням, адже вдома пішки я майже не ходив. І коли жінка мені дорікала, що я мало рухаюся, я їй говорив: „Навпаки, я рухаюся з швидкістю. Недарма Карл Маркс писав, що рух – це життя. Якщо б я не поїхав, та не привіз картоплі, яблук, цибулі, а курям зерна, що б ти їла? Якщо кажуть, що вовка ноги годують, то нас машина". На цьому закінчувалися бесіди на тему руху.

Та я не встиг оглянутися, як ми опинилися біля готелю. Домовились з Тетяною, що через 30 хвилин зустрінемось у ресторані. Наївшись, декілька годин відпочивали. За цей час я переглядав авторську літературу, в якій було не тільки описано, але і намальовано хід операцій. Ознайомлення з книгою – бестселером „Мистецтво і фізика" було формальним. Читав я тільки підписи під фотографіями: „Театр „Ла Скала", „Собор Паризької Богоматері"... Відносно цієї дорогоцінної книжки в голові роїлися думки про доцільність її перекладу на українську мову.

Тоді ще я був романтиком і не міг оцінити та спрогнозувати реальну нашу дійсність. Я думав, що дійсно Україна піде своїм шляхом розвитку, як тоді говорили політики, в першу чергу, Леонід Кравчук. Та вона і пішла своїм, відмінним від уже протоптаного світовою цивілізацією, на жаль... Тетяна з Володимиром постукали у мій номер і запропонували піти подивитися на морський причал. Я погодився, адже хотілося бачити більше і дати оцінку американському способу життя. На відміну від центру, причал Сан-Франциско майже зберігав своє первозданне лице і мав історичну цінність. Навіть дерев'яні лавочки чимось нагадували наші і на одній із них спав, як я вияснив пізніше, не негр, а темношкірий американець. Я запитав Тетяну, чому йому ніхто не зробить навіть зауваження? І Тетяна мені розповіла, як одного безхатька, там таких повно, вигнали з центральної бібліотеки Нью-Йорка, в якій він розклався ночувати і через суд бібліотека заплатила йому штраф чи компенсацію за дискримінацію 2 млн доларів. Мене це здивувало і я пригадав два анекдоти, які розповів Тетяні і Володі. „Наш українець отримав від свого брата із Нью-Йорка листа, в якому той писав, що взяв оберемок соломи, сів під Білим Домом і почав її жувати. Це побачив Кеннеді і підійшов до нього, виписав йому чек на 200000 доларів і сказав: „Забирайся звідси, не ганьби націю". Наш співвітчизник взяв солому і жував її біля Кремля. На те виходить Хрущов і питає: „А ти що тут робиш?". „Не бачите, їм солому", – відповів чоловік жалісним голосом. На що Хрущов каже: „Дурень ти, іди пасти траву, тепер літо, а солому прибережи на зиму".

І другий, який, як я зрозумів остаточно пізніше, втратив свою актуальність. Зустрілися два колеги – інтелігенти. Один американець, другий – радянський. Американець хвалиться, що має будинок, машину, яхту..., а радянський його перервав і каже: „Зате у вас негрів б'ють".

Із причалу досить чітко можна було розгледіти міст до Окленда. Тетяна сказала, що завтра ми будемо їхати по ньому в Окленд нижнім ярусом, а верхнім – із нього. Біля 10-ї години за американським часом ми вже були в готелі. Вечеряти не пішли, голоду не відчували, та в коридорі із автомата взяли собі сік. У кожному номері був міні-буфет, в якому у маленьких пляшечках були різні алкогольні напої, соломка, горішки. Та ми цим скарбом майже не користувалися. Наступного дня снідали пізніше, бо операції лапароскопічного видалення фіброміоми матки, кісти яєчників та відновлення прохідності маткових труб, а також стерилізації жінок шляхом накладання на них кілець та перепалювання їх струмом, яким користувалися бідніші, були заплановані на 11 годину. Мене дуже цікавило видалення фіброміоми матки через отвір у череві, який не перевищує 2-3 см. Раніше я і гадки не мав про таку операцію і

наївно думав, як гінеколог видалить фіброматозний вузол діаметром 6-8 см через такий отвір. Своїм розумом додумати цього я не міг.

Нарешті настала довгоочікувана мить. Через лапароскоп на моніторі я побачив матку і два великих на ній вузли. Гінеколог під перітонеально-м'язовий фрагмент матки над вузлами ввів адреналін. Вузол побілів за рахунок спазму судин. Електроножем над вузлом розрізано тканину матки. У вузол гінеколог увігнав довгий штопор, як у пробку, коли відкорковують вино. Спеціальною лопаткою майже безкровно вилущив чи не повністю його. Чекаю з нетерпінням, що буде далі? Взявши ніж, який має вигляд трубки діаметром 2 см, надівши його на штопор, за який тягнув і циркулярними рухами незвичного ножа вирізував із вузла, що ви думаєте – не що інше як пробки, які знімала з штопора операційна сестра. І так за 3-5 разів вузол опинився на операційному столику. Для мене це була дуже красива операція. І я, коли їхав додому до оплаченої лапароскопічної апаратури, докупив два штопори діаметром 1 і 2 см і такі ж ножі. І дав собі слово, що через рік приїду знову в Америку, щоб остаточно освоїти цю та інші гінекологічні операції лапароскопічною технологією. Інші гінекологічні операції за виконанням були значно простіші, та не настільки прекрасні, як описана мною з приводу фіброматозних вузлів.

Довелося бачити мені і значно складнішу гінекологічну операцію – лапароскопічну гістеректомію – видалення матки, яку витягують із черева через піхву. Та цю операцію я навіть і після третього відвідування американських центральних клінік, проводити не наважувався. Бувши в клініці біля 7 годин, попрямували до стоянки автомобіля. На світлофорі зупинився красивий автомобіль чорного кольору, якого я ще і не бачив. Мабуть, ця машина була зроблена чи не в одному екземплярі. До речі, в Окленді проживає біля 80 % темношкірих. Я перевів очі на водія, хто цей щасливчик, що має таку машину. І жахнувся. За кермом сиділа негритянка, причому така, як би її тепер зняли з пальми, і щиро, хай мене Бог простить, сказав: „Боже, Боже, цій шкода такої машини". Тетяна оглянулася і майже сердито сказала: „Степане, якби тебе тепер почув мій зять, то він би з тобою два роки не розмовляв". Почувши це, я і сам пошкодував, що так сказав. Та пригадав я ку-клус-клан, члени якого безпощадно винищували негрів. Яка еволюція пройшла з того часу у головах та серцях білих американців. Адже вони тепер самі оберігають темношкірих. Жаль, що до цього часу не дожив Патріс Лумумба. Якщо у якийсь коледж чи університет білий і темношкірий набрали однакову кількість балів, то перевагу віддають темношкірому і зараховують його до навчального закладу.

Тетяна мовчала всю дорогу до готелю. І тільки за вечерею розповіла про свою дочку і зятя-професора, який живе у Вашингтоні і викладає в одному із вищих навчальних закладів.

Ввечері передзвонила Марія Твардовські, розпитала Тетяну, як відносяться до нас у клініках, адже моє навчання фінансовано. Повідомила, що факсом у готель переслала нам розклад подальших наших відвідувань клінік. Я попросив дозволу у Марії дзвонити додому. У мене було що розповідати жінці та сину, якого цікавило все, адже йому було майже 12 років. Ми чули одне одного так, якби знаходились в одній кімнаті. На той час і це мене дивувало, адже у нас по телефону важко було часом докричатися до сусіда. З кожним днем Америка завойовувала частину мого серця, розуму та і патріотизму.

Найлегше здійснити ті мрії, в яких не сумніваються.

О. Дюма-батько

Наступного дня ми машиною „Б'юік", до речі американського виробництва, поїхали в Монтерей. Це практично курортне містечко, в якому розташована військова база. Тетяна з Володимиром проживали у цьому чудовому чистому, теплому містечку, оскільки вона працювала перекладачем у військових. У клініці я побачив декілька операцій з приводу здухвинних та післяопераційних гриж, зроблених за допомогою лапароскопії. Сама операція проста, я вже не буду говорити мало травматична, бо дійсно ця технологія і зробила революцію в хірургії, в основному завдяки цій ознаці. Технологія наступна: отвір, який веде в грижовий мішок, закривається спеціальною сіткою, яка з допомогою кліпс закріплюється на певній відстані від нього. В подальшому сітка проростає сполучною тканиною.

Коли я запитав у хірурга, безумовно через Тетяну, чи бувають після такої операції рецидиви, хірург відповів, що бувають, хоч і нечасто, але вони бувають і після традиційних операцій. Причиною рецидиву при такій технології є невдала фіксація сітки і сама сітка може опинитися у грижовому мішку. Та повторна операція, яка майже нічим не відрізняється від попередньої, приводить до бажаного результату. Після такої операції реабілітаційний період становить не більше 10 днів, а після традиційної – місяць, а то і більше.

Повернувшись знову в Сан-Франциско, ми розшукали російську діаспору. І це було зробити неважко. Досить було заглянути в російський ресторан, в якому і власник, і повари, і офіціанти, і музиканти, і артисти – вихідці із Росії. Відвідавши квартал вихідців із Радянського

Союзу, я переконався, що жити в США можна і без знання англійської мови. У магазинах, кафе навіть цінники та назви продуктів написані російською. Там англійської мови майже не чути, хіба що коли в магазин зайде етнічний американець. Невдовзі я відшукав за номером телефону куму Дмитра Федаки Світлану, теж, як і Таня, уродженку Ленінграда. Її мама, так само як і Тетянина, не захотіла поїхати із цього по-своєму неповторного міста Петра Першого.

Наступного дня ми із Світланою відвідали уролога-емігранта із Росії, який люб'язно розповів мені про особливості поліклінічної роботи, відмінної від тої, до якої ми звикли на Батьківщині. Я оглянув його офіс, який мав декілька кімнат і реєстратуру. Я не вперше побачив ультразвуковий апарат, яким користується лікар, профільний спеціаліст, в цьому випадку – уролог. Початок прийому, як і у нас: скарги, анамнез, клінічне обстеження. Та на цьому наш поліклінічний лікар припиняє роботу з пацієнтом, оформляє амбулаторну картку і направляє на допоміжні методи обстеження. Тамтешній спеціаліст уточняє діагноз з допомогою УЗД, а при необхідності і рентгенологічного та лабораторного обстеження. Слід сказати, що такий офіс спеціаліста в тому приміщенні чи будинку має за сусідів – офіси лікарів інших спеціальностей. Обстеживши пацієнта, там ніколи не говорять „хворого", це мабуть як презумпція невинуватості в юридичній практиці, правда не нашої країни, лікар заносить дані в комп'ютер. Там я остаточно пересвідчився, що як би ти добре не оперував чи лікував у себе вдома, в нашій країні, назвати себе сучасним лікарем не маєш права. До того часу я чув про високу та вузьку спеціалізацію зарубіжних лікарів, але цей вузький спеціаліст володіє сучасними необхідними технологіями та апаратурою, що про наших провідних спеціалістів сказати неможливо. Хоча на кафедрі урології Київського медичного інституту, завідувачем якої був ще тоді тільки доктор медичних наук, професор Олександр Федорович Возіанов, його син – молодий уролог Сергій – володів ультразвуковою діагностикою урологічних хворих. І я був цьому свідком.

Та повернемось у Сан-Франциско. Лікар-уролог у своєму офісі працював три дні на тиждень. За цей час робив відбір пацієнтів на операцію. Призначивши час, день і клініку проведення оперативного втручання протягом частіше одного дня, іноді двох, проводив операції. На день лікарі орендували операційну, мати свою – не вигідно.

Світлана-філолог, кума Дмитра Федаки, займалася журналістикою. Редагувала російськомовну газету. На відміну від багатьох емігрантів знала добре англійську мову. Переповнений враженнями про Америку, рівень медичної допомоги і не помітив, як підійшли вихідні дру-

гого тижня мого перебування за океаном. На вихідні, якщо не всі, то більшість, виїжджають за сотні миль на відпочинок. Скориставшись телефоном, який мені дали знайомі, я передзвонив у Лос-Анджелес Йосипу і Галині, які жили у Ком'ятах і виїхали ще будучи неодруженими – Галина у 1970 р. з батьками в Америку, а Йосип – у 1972 р. теж в Америку, але через Ізраїль. Галина запросила мене в гості на три дні, при цьому тут же повідомила, що оплатить білет на літак в обидва напрямки. Від такої пропозиції відмовитися було неможливо. Буквально через 30 хвилин Галина передзвонила, назвала номер рейсу та касу, в якій на моє ім'я уже оформили білети. Тетяна і Володя доставили мене в аеропорт і я вже через годину був у Лос-Анджелес. Мене зустрів Йосип і, як не дивно, ми майже одночасно порозуміли, не дивлячись на багатолюдність, що ми шукаємо один одного. Йосип привітався зі мною мовою, якою розмовляв ще будучи на Закарпатті. І ми, не поспішаючи, розпитуючи один одного, пішли в напрямку стоянки машин.

Всівшись на передньому сидінні розкішної машини, я весь час роздивлявся місто, про яке я знав, що в ньому живе Рейган та знаходиться Голлівуд. Через 40-50 хвилин ми в'їхали в престижний район Беверлі-Хіллз. Чисті дороги, багато рослинності, красиві і, здається, легкі як пір'їнки, двоповерхові будинки і будиночки. Біля одного з них ми пригальмували. Автоматично відкрилися ворота у двір та в гараж, із якого ми потрапили у коридор будинку. Назустріч нам вийшла молода струнка жінка. Привітна усмішка, веселі очі, знайоме привітання рідною мовою збільшили мої симпатії до ще недавніх незнайомців. Із коридору ми опинилися у просторому фойє із красивою кришталевою люстрою та вигнутими дерев'яними сходинками на другий поверх, на якому розміщені, для кожного окремо, а в них іще два сини, спальня, гардеробна, ванна і туалет. Бібліотека, як на наш зразок, столова розміщені на першому поверсі. Поруч зі східцями – вхід у простору кухню, в якій, окрім столу та сервантів, як мені здалося, безліч апаратури. Галина і Йосип показали мені кімнату для гостей, тут же на першому поверсі, поруч з кухнею. В кімнаті, окрім двоспального ліжка, столика та шаф для одежі, я звернув увагу на стінку з матовим склом. Йосип відкрив, тобто відсунув дверцята в стінці і показав душову, ванну і туалет. Галина сказала: „Поки приймаєте душ, я замовлю вечерю. Скажіть, будь-ласка, якій кухні віддаєте перевагу – італійській, мексиканській, китайській, японській?.." Я забарився з відповіддю, та все-таки подумав, що краще італійську, ніж невідому китайську чи якусь іншу. Коли я вийшов з кімнати після душа, їжа уже була на столі. як і в чому кур'єр її доставив я не бачив.

Держава створюється задля того, щоб жити щасливо.

Арістотель

Вечеряли ми довго: і це була не вечеря, а цікава бесіда між тим, що мої добрі господарі залишили на Закарпатті, і тим, чим вони живуть тепер у цілорічно теплому місті Лос-Анджелес. Галину і Йосипа цікавило все, що відбувається в Україні і в основному на Закарпатті. Я дізнався, що не так давно вони відвідали Закарпаття, адже в Ком'ятах живе найкраща подруга Галини, з якою вона вчилася в одному класі.

Та приїхавши з намірами побути два тижні, Галина уже через два дні захотіла повернутися додому. І як її Йосип не просив, закарпатські гості повернулися в Америку. В гостях я дійсно почував себе як вдома: рідна мова, щирі люди. Тільки їх два сини нагадували мені, що я дійсно в Америці. Вони українською мовою не розмовляли й не розуміли її. Та це природно. Як я вияснив пізніше, далеко не всі діти етнічних українців розмовляють українською, тобто материнською для них мовою. Та від цього нікуди не дітися. Без асиміляції не обійтися. Мене цікавили подробиці їхнього життя. Йосип та Галина дружили ще на Закарпатті. Але у 1970 році доля їх розлучила. Галина з батьками виїхала в Америку, а Йосип виїхав тільки через два роки і то в Ізраїль. Та зв'язок між ними не обірвався. Вони листувалися, дзвонили один одному і в кінці кінців Йосип опинився поруч з Галиною. Правда мама Йосипа залишилася в Ізраїлі. І син її тепер навідує по мірі можливості.

Батьки Галини проживають у тому ж Лос-Анджелес, тільки не в Беверлі-Хіллз, а поблизу місця проживання Рейгана. Галина про мене повідомила батькам, які запросили нас наступного дня на вечерю. І Галина, і Йосип, і її батьки – мільйонери. Їхній бізнес – будівництво та утримання будинків для престарілих, тобто пенсіонерів. Це відрізняється від тих закладів, про які ми дізнаємося з кінофільмів, куди здають чи краще сказати влаштовують своїх батьків діти, які самі не можуть їх доглядати. Робота з цими мешканцями вимагає терпіння, душевної теплоти. Адже це в основному одинокі люди.

Остаточно Галина і Йосип ще не звикли цілком до американського способу життя та відношення між батьками та дітьми. З осторогою Галина розповідає про старшого сина, який вчиться у коледжі і як усі американські діти мріє про самостійне життя. Батьки вважають, що ще зарано таку пташку випускати з батьківського гнізда. З сумом Галя говорить, що не знає, чи ще довго зможе сина утримувати біля себе і знає, що відпускати його доведеться. Засиділися ми до півночі. І тут Йосип заявив: „Давайте будемо спати, а завтра я пропоную, Степане,

відвідати Діснейленд, якщо маєш бажання, і тому потрібно буде встати рано". Погодившись на пропозицію, я подякував господарям і пішов у свою кімнату, чи вірніше кімнату для гостей. Заснув не скоро. Окрім того, що я вже був адаптований до американського часу, багато роздумував над почутим і побаченим. Думав, чи проявив би я таке тепле відношення до незнайомих людей тільки тому, що вони з моєї, не знаю як і сказати по відношенню до Галини і Йосипа, „малої" Батьківщини, чи просто з рідної землі. Уточняти, чи рахують вони Закарпаття та Україну своєю Батьківщиною, я вважав недоречним. Біля 7-ї ранку я почув рух на кухні. Встав, привів себе до порядку і пішов на кухню. Йосип був уже одягнений. Ми випили каву, перекусили і відправилися в Діснейленд. По дорозі зупинилися у Голлівуді, де на тротуарі чи в тротуар вмонтовані зірки з прізвищами знаменитостей Голлівуда.

„Потоптавшись" хвилин 10 по зірках, продовжили рух. Їхали ми швидкісною дорогою біля півтора-двох годин. З нетерпінням чекав зустрічі з цією казковою землею. Йосип оплатив нам вхідні білети, скільки вони коштують. Тільки Йосип сказав, що білети продають на два дні, бо за один день побачити все неможливо. В зв'язку з цим на руку ставлять штамп. Для тих, хто приїхав здалеку і хоче все бачити, надають місця у готелях. Та ми повинні ще сьогодні повернутися в Лос-Анджелес. На території Діснейленду було багатолюдно. До багатьох атракціонів тягнулися черги, оскільки атракціон продовжується певний час. Йосип попередив мене, що є атракціони, якими користуватися людям із слабкими нервами протипоказано. Та я не хотів виглядати страшком і йшов туди, куди Йосип казав,

Один із них – механізована прогулянка серед трупів, смертей з косами, відьом, кладовища та обплетених павутинням гробниць. І хоч здавалося, що мене це не повинно лякати, веселого там було мало чого. Та ще страшнішою була прогулянка в космосі. Враження, що випадаєш із крісла, і ось в тебе вдарить метеорит чи ракета, примушувало міцно триматися за поручні крісел, відхиляти голову. І це все проходило у закритих приміщеннях.

Ми вирішили покататися на свіжому повітрі в індіанських човниках, які піднімаються на гірку за рахунок течії води та опускаються з неї, складаючи враження потрапляння човника під воду. Після закінчення цієї прогулянки ми з Йосипом пішли пообідати, оскільки до парадної ходи, на яку чекали всі, хто тільки був там, залишалося більше години. Правда потрібно було поспішати, щоб зайняти вигідне для огляду місце. Парад був цікавим видовищем і тривав більше години. Час був післяобідній і після зроблених декількох фотознімків на пам'ять ми вирішили повернутися в Лос-Анджелес, адже нас чекали батьки

Галини. Вдома у Йосипа та Галини ми затрималися на час, необхідний для того, щоб привести себе у форму після дороги.

До батьків ми їхали понад океаном, на хвилях якого каталися на дошках для серфінгу люди. Йосип запитав, чи хочу спробувати і я цього задоволення. Та я океану боявся більше, ніж польоту. Досить вузькими вуличками ми піднімалися вгору По дорозі Йосип показав напрямок, яким можна заїхати до Рейгана. Досить швидко ми опинилися перед воротами, через які в саду було видно розкішний великий особняк. Тільки ми під'їхали до будинку, назустріч вийшли батьки. Галя нас познайомила. Батько Галини, Олександр, влаштував і мені ознайомчу прогулянку по будинку. Як я не намагався запам'ятати план будівлі, у мене це не виходило. Дуже вже багато було там кімнат різного призначення і сполучення між собою. Коли ми сіли за стіл, Олександр задавав мені дуже багато різних запитань. Його цікавило не тільки наше життя, але і доля друзів, знайомих та співробітників. Адже він у Ком'ятах очолював кооперацію. Не на всі питання я знав відповідь. Олександр запитав мене, чим і як він міг би мені допомогти, адже він хотів би, щоб його діти, коли відвідають Закарпаття, мали до кого звернутися. Я щиро і дещо червоніючи подякував за пропозицію. Те, що я був гостем у таких поважних людей Америки мене, як людину вдячну, уже багато в чому зобов'язувало. Пізно ввечері ми розпрощалися з батьками Галини і повернулися в Беверлі-Хіллз.

Дружба – найнеобхідніше для життя, тому що ніхто не побажає собі життя без друзів.

Арістотель

Коли я ранком зайшов на кухню, Йосип уже пив каву. Він мені сказав, що з'їздить на роботу, дасть розпорядження й фотоплівку для проявлення і друку фотографій, і повернеться, щоб ознайомити мене з будівництвом дерев'яних два-, три-, а іноді і чотириповерхових будинків, які готові до експлуатації протягом двох тижнів. Галя подала мені сніданок і до приїзду Йосипа ми вели неквапливу бесіду. Я пропонував їй організувати на Закарпатті бізнес. Але на нашій землі її міг би зацікавити хіба що готель „Закарпаття", який на той час ще мав привабливий вигляд, як вона повідомила.

Йосип, як і обіцяв, довго не затримався. Мене тоді цікавило все: план будинку, меблі та їх розташування, сходинки, спальні з кімнатами для одягу, ванні кімнати, планування подвір'я, якщо так можна назвати те, що я бачив, басейн. Не втримався я, щоб не попросити Йосипа ознайомити мене із спорудженням таких будинків, які вигляда-

ли, як пір'їнки, а разом з тим мали антисейсмічне значення. Виявляється, стіни будинку складають на землі і вони представляють собою дерев'яний каркас. З внутрішньої сторони вони обшиті гіпсокартоном, а ззовні оббиті спеціальним папером та металевою сіткою, на яку наноситься штукатурка. Між зовнішньою та внутрішньою поверхнею стін закладається скловата. Єдиний недолік таких будинків у тому, що при несправній електропроводці горять, як сірники. До речі, вартість такого будинку близько 50 тисяч доларів, але земля надто дорога: майже 2000000 $ 10-15 сотин.

Басейн у Галини і Йосипа мав довжину 20 метрів, а ширину 10. Та у спеціальному біля нього будиночку знаходилась уся необхідна апаратура для його очищення, обеззараження, підігріву та підсвічування.

На обід до Галини приїхали і її батьки, щоб разом пообідати і провести мене в аеропорт. Мені бракувало слів, щоб висловити вдячність за їхню щиру гостинність. Знаходячись у повітрі на шляху до Сан-Франциско, я думав про все побачене, пережите, про можливі воістину людські стосунки. Адже люди, у яких я гостював, бачили мене вперше, нічим мені не зобов'язані.

А в Сан-Франциско на мене чекали такі ж самі доброзичливі люди, як і в Лос-Анджелес, Світлана, Тетяна та їх чоловіки. Пригадав слова батька: „Синку, ніколи не зможеш віддячитися людям". Це було сказано стосовно тих, які допомагали мені при будівництві хати в Доманинцях. „А чи зможу віддячити цим, – думав я, – котрим від мене нічого не потрібно, які мають все? Чи буде у мене така можливість чи нагода?" Час у роздумах пролетів і в прямому, і в переносному значенні швидко. В аеропорту мене зустріли Тетяна та Володимир. Із готелю я передзвонив Марині Полянській, яка мешкала і працювала в Чикаго, в одній із приватних клінік. Марина запропонувала погостювати у неї один тиждень, і вона обіцяла познайомити мене з керівництвом та фахівцями клініки. Тетяна передзвонила Марії Твардовські. Згоду на продовження перебування в Америці було отримано. Ми заїхали до Світлани. Я попрощався з нею та її чоловіком, а згодом в аеропорту і з Тетяною та Володимиром. Не буду описувати сентименти прощань, але я відчував, що якась часточка моєї душі залишилася в Америці разом з ними.

В аеропорту Чикаго я вже почував себе більш вільно. На виході на мене чекала Марина. Радість зустрічі була безмежною. Адже з Мариною ми бачились не тільки в обласній лікарні, але і на кафедрі урології Київського медінституту, де вона проходила аспірантуру у професора Олександра Федоровича Возіанова і, захистивши кандидатську дисер-

тацію, ще три роки працювала. Щиру посмішку, веселі очі Марина набула не в Америці. Вона їх мала мабуть від народження. Скориставшись таксі, ми досить швидко прибули в район Донтаун. В одному із декількох висотних будинків, розташованих на березі озера Мічіган, здається, на 32-му поверсі жила Марина в однокімнатній квартирі, за яку платила більше 600$ у місяць. Марина мені пояснила, що є квартири і дешевші, але у віддалених районах. А з цієї квартири на роботу ходить пішки, що займає не більше 10 хвилин. Марину цікавило життя вдома, що там відбувається, які зміни у лікарських та університетських колективах. Мене цікавило, як Марина опинилася в Америці, і вона терпляче розповідала, хоч у самої було до мене безліч запитань. Я дізнався, що Марина, перебуваючи в Києві, досить часто брала участь у прийомах міністерством МОЗ та медичним університетом іноземних делегацій. Адже на той час рідко хто володів англійською мовою так, як Марина, а окрім того, ще й угорською, чеською, словацькою та польською. На одній із таких зустрічей познайомилася з американським сенатором-бізнесменом, який мав денну приватну хірургічну клініку, Полом Сасманом. Пол пообіцяв Марині роботу в США, у своїй клініці. Але коли поїхав додому, довго не давав про себе знати. І Марина погодилася поїхати на роботу у Швецію. Це країна націоналістична. Там емігрантів дуже мало. І відношення до них хоч і інтелігентне, але вони на кожному кроці відчувають, що знаходяться в чужій країні. Рівень медицини високий. Марина пригадала присутність на операції людини похилого віку, живіт якої був розрізаний від грудної клітки до кісток миски. І операція продовжувалася 11 годин. Та здивування у Марини появилося, коли вона на другий день зайшла у палату до прооперованого вчора пацієнта, а він стоїть біля тумбочки і витирає розлиту воду.

Коли вже вона пропрацювала там майже рік, появився Пол Сасман, який запросив її та киянина Олега Скляра, сина доцента кафедри урології Київського медінституту, теж уролога, на роботу в Америку. Марина і Олег дали згоду на виїзд у США. Ще до приїзду для них підготували квартири, навіть на рушниках та халатах були вишиті їхні імена. Місце роботи – клініка Пола Сасмана, посада – помічники лікаря. Це значить, що у їх обов'язки входить доставка пацієнтів в операційну, на ліжко, виконання навіть санітарної роботи, асистенція під час операцій. Помічникові дозволялося хіба що зашити рану.

Клініка працює 5 днів на тиждень. Робочий день починається о сьомій годині ранку і закінчується о такій же, а то і пізніше ввечері. „До речі, – сказала Марина, – лягаймо спати, бо вранці не прокинемо-

ся". Ще довго ми перемовлялись при виключеному світлі, та все-таки заснули. О шостій ранку вже приймали душ. Випили каву. Хвилин за 10 до сьомої ми вже бігли в клініку. Марина мене представила своїм колегам, в основному мексиканцям. Повернувшись з кабінету шефа, вона повідомила, що Пол Сасман чекає на нас. Я несміливо зайшов у кабінет. З-за столу назустріч мені підвівся Пол. Привітна посмішка не сходила з його лиця. Не сідаючи, почав розповідати мені про клініку, які операції в ній проводять хірурги, акушери-гінекологи, урологи і травматологи. Психолог теж входив у штат клініки. Майже всі стіни були у фотографіях у рамках. Біля багатьох із них Пол зупинявся і ознайомлював мене з персонажами, зафіксованими фотооб'єктивом. На них він був з відомими спортсменами, артистами, президентами. Від Пола я отримав дозвіл бути присутнім на всіх операціях. До речі, операційні без вікон, у них можна розмістити тільки необхідну апаратуру та операційну бригаду, як і в тих, що я бачив в інших американських містах. Мені потрібно було бути обережним, щоб не заважати ні хірургам, ні анестезіологам, ні допоміжному персоналу, не затуляти екран монітора і не зачепити апаратуру. Благо, що за діями основного хірурга та асистентів на моніторі можна було прослідкувати краще, ніж дивлячись у рану через плече, на що ми звикли вдома.

Лікар – філософ, адже немає великої різниці між мудрістю й медициною.

Гіппократ

Протягом тижня я з Мариною відвідував денний медичний центр, у якому працювали Марина та Олег. Почував себе поруч з ними комфортно. Адже завжди в операції брав участь хтось із них: або Марина, або Олег. По відношенню до перебігу операції я отримував професійний коментар без перекладача. Моя ситуація була полегшена не тільки добрим ставленням шефа клініки Пола Сасмана, але й акушера-гінеколога, лікаря Маданіса. Адже мама його родом із Мукачева. Потрапила за кордон із німецьких концентраційних таборів. Вона добре знає угорську мову і Марина нерідко навідувала її. Старенькій було приємно розмовляти з Мариною мовою свого дитинства та молодості. Як бачите, світ хоч і великий, але тісний. Часом знаходиш у ньому людей близьких, а то і рідних, не знаючи навіть про їх існування.

У центрі денної хірургії за робочий день робили від 17 до 20 операцій. При цьому після кожної операції проводилась повноцінна дезінфекція операційних. Благо, що вони невеликі. Інструментарій та

необхідний матеріал одноразового користування. Площі допоміжних приміщень чи не більші за площі операційних. Пацієнтів виписували з клініки в той же день. У цій клініці, окрім тих операцій, що я уже бачив, новими для мене були артроскопії. Слід сказати, що травматологи настільки часто користуються нею для лікування артрозоартритів, що лікарі рідко хто лікує більше одного суглобу. Маю на увазі, хтось робить артроскопії тільки колінного, а хтось гомілко-ступневого суглобів. І це не тому, що не володіє артроскопією і того, й іншого, а тому, що патології одного із них достатньо, маю на увазі за кількістю пацієнтів, на повний робочий день, а відтак на тиждень, місяць...

У цій клініці за весь час перебування в Америці я вперше побачив оперативне ускладнення під час лапароскопічного видалення кісти яєчника. Відокремлюючи злуки, оператор пошкодив артеріальну, хоч і малого діаметру, судину. Кровотечу припинити не вдалося протягом 30 хвилин. Лікар попросив Марину, щоб відвела мене в інший операційний зал. І коли я повторно приїхав до Чикаго для стажування у цій самій клініці з приводу урогінекології, Марина нагадала мені про цей випадок. Виявляється, у договорі між гінекологом і пацієнткою не було обумовлено можливий перехід на операцію звичайним розрізом. А кровотеча була зупинена таким шляхом, і пацієнтка подала на лікаря в суд з вимогою компенсації за розріз черева – 2000000$. Благо, що у США кожен лікар хірургічного профілю платить страховку від таких непередбачених ускладнень. І пацієнт судиться не з лікарем, а із страховою компанією. Правда, я ніколи не питав у Марини, чим закінчилась ця судова справа.

За тиждень перебування у клініці я не тільки збагатився професійно, але і мав можливість отримати дещо з інструментарію: чи то ножиці, чи затискач, чи десектор були приготовлені для операції, а вони не знадобилися, то їх все одно викидали як використані. Адже вони входили у вартість оперативного лікування. За підказкою Олега та Марини я просив віддати інструменти мені. І їх мені без вагань віддавали. Але якщо б на них була кров, то їх би не віддали нізащо.

З клініки я повертався додому раніше за Марину. І у мене був час передзвонити знайомим, телефони яких я мав. Один із них, Саша Шварц з Іршави, який в обласній лікарні, коли я проходив аспірантуру, працював анестезистом, а пізніше закінчив медфак і виїхав в Америку. Від Саші я дізнався, що живе у Брукліні, підтвердив у США диплом і працює ендоскопістом. Як він казав, працює важко. З дому виходить о сьомій ранку, а повертається о дев'ятій вечора. Має свій ендоскопічний кабінет і необхідну апаратуру. Другий дзвінок був у

той самий Бруклін, але Галині, яка народилася в Горінчові і жила по сусідству з нами. Я часто бував у них дома, адже її брат Мендель був на рік чи два молодший за мене. Та телефон взяла її мама – Двойра, якій я відрекомендувався як Степан Біляк, син Томи. Вона здивовано запитала: „Штефанку, есе ти?" „Так", – відповів я. Двойра мене розпитувала про односільчан. Говорили ми довго. Від неї я дізнався, що її чоловік Гершко помер. І Саші, і Двойрі з Галею я пообіцяв, що колись приїду і в Нью-Йорк і завітаю до них у гості.

Дзвонив я і українцям, членам Українського лікарського товариства Північної Америки, які й організували Світову Федерацію українських лікарських товариств. На той час я був головою Закарпатського відділення ВУЛТ (всеукраїнського лікарського товариства), організованого з підтримки завідувача ОЗВ Василя Миколайовича Рішка. Та, на жаль, українці не мали можливості зі мною зустрітися, аж поки я не сказав, що мені від них нічого не потрібно. В призначений час ми з Мариною поїхали в Українське село, розташоване біля Чикаго. У цьому селі щільно проживають українці. Мають спільний центр, а моляться, хто у Православному, а хто у Греко-Католицькому храмах. Розмовляють між собою українською мовою, та коли необхідно, швидко переходять на англійську. Після того як нас ознайомили з офісом, запропонували обід. На запитання: „Чи бажаєте пообідати?" я відповів: „Дякую". Вони перепитали: „Дякую, так, чи дякую, ні?" Після обіду показали мені список гостей, які у них були, починаючи з Міністра МОЗ України Юрія Панасовича Спіженка. Я тоді зрозумів, чому у них не було бажання зустрітися зі мною. Ми досить швидко порозумілися.

Після повернення Марини додому зателефонувала Марія Твардовскі, яка приїхала, щоб попрощатися зі мною. Марія зупинилася в готелі, але зустріч призначила в італійському ресторані. Марина знала, де він знаходиться, і в призначений час ми були біля входу. На вільний столик довелося чекати майже 10 хвилин. Адміністратор показав нам місця і тут же підійшов офіціант і приніс меню. Марія, перепитуючи нас з Мариною, що ми хочемо, зробила замовлення. Офіціант приніс італійське вино і показав пляшку Марії. Вона схвально кивнула головою! Він відкоркував пляшку, подав Марії пробку, яку вона понюхала і знову схвально кивнула. Тоді офіціант налив Марії в келих трохи вина. Вона знову поводила келихом перед носом, зробила ковток і тоді знов схвально кивнула. Після цього офіціант налив нам вина у келихи. Повечерявши, я попрощався з Марією, а на другий день ранком Марина провела мене в аеропорт. Наближалися Різдвяні свята. Настала мить прощання з Мариною і святково прибраним Чикаго..."

Мрія – не втеча від дійсності, а засіб наблизитися до неї.

С. Моем

Повертався я з Америки тим самим маршрутом, котрим дістався до неї. З Чикаго – 9 годин у повітрі й літак приземлився у тому ж самому аеропорту Франкфурт-на-Майні. Пересадку на рейс до Будапешта я здійснив уже без сторонньої допомоги, зрозумівши показники напрямків, щоб дістатись до тієї чи іншої льотної доріжки, і після вильоту з Німеччини уже через дві години я був у Будапешті. В аеропорту „Фері-1 ” мене зустрів працівник „Лісбанку” і відвіз в Ужгород.

Їхав я додому з намірами наблизити нашу медичну допомогу хоч на крок, а якщо вдасться, то і на декілька, до американської чи європейської. Велика надія була не лише на „Лісбанк”, але й на інші бізнесові структури та бізнесменів, котрі в той час з’являлися, як гриби після дощу. Та надії мої були марні. Ще влітку, напередодні моєї поїздки на IV Конгресі Світової Федерації українських лікарських товариств (1992 р.) Петро Скунць на сторінках газети „Карпатська Україна” повідомив про створення мною приватного медичного центру „Санус” з надією на фінансову підтримку нової форми медичної власності тих підприємств та громадян, які мають кошти. Та, як висловився Петро, Царство йому Небесне, – „Однак, навряд чи добровольці легко знайдуться. І все ж...” Петро, як завжди, мав правду. Добровольців немає і по сьогоднішній час. Та охочих на словах, а не на ділі допомогти знедоленим, збіднілим та ще і хворим людям з кожним роком і до кожних виборів все більше і більше. І вони з кожним роком примножують свої капітали, забуваючи про те, що маєш тільки те, що віддаєш. Мабуть, ці ситі до нестями бояться голоду.

Та колектив „Лісбанку” на чолі з Василем Сивулею думав категоріями не минулого, а майбутнього. Коли я розповів Василю Дмитровичу про своє бажання майбутньої медичної допомоги населенню регіону, він сказав, що дасть додаткові кошти, щоб я знайшов приміщення для приватної лікарні.

Почались мої візити до міського голови Еміла Ландовського. Зустрітися з ним не представляло жодних труднощів. Умів пан голова і вислухати та, мабуть, умів і не все чути. Я просив окреме приміщення. У той час розформовувалися дитячі садки. Один із них, який належав до УВС в Закарпатській області, знаходився у приміщенні чи на території, яка тепер належить ресторану „Грант” по вул. Собранецькій. Єдине, що було необхідним від мера міста, – розмістити діток в інших напівпорожніх садках. І дарма я говорив Емілу Федоровичу, що у нього

син медик, будемо разом з ним працювати. Закупимо йому артроскоп, адже він травматолог, і запровадимо дві сучасні методики лікування урологічних, хірургічних, гінекологічних і травматологічних хворих. Чи я не викликав у Ландовського довіри, чи сам він був обтяжений підозрою, але відправив мене в дитсадок по вул. Благоєва, 9 Б, прийнявши рішення, щоб „Санус" зайняв 1/3 приміщення. І мені припадало 245 квадратних метрів, які в подальшому виявилися на 45 квадратних метрів меншими, хоч я роками платив за оренду 245. Не вгадав пан Ландовський і з артроскопом. Закупити він його закупив, але не на „Санус", а міській лікарні. Та коли Еміл Федорович позбувся мерського (ледь не написав мерзкого, – *авт.*) крісла, допуску до артроскопа його син Володимир не мав.

„Санус" з „Лісбанком" заключили договір про спільну діяльність. Я зобов'язувався лікувати працівників банківської системи безкоштовно, а „Лісбанк" провів реконструкцію приміщень під сучасну медичну установу. То було потім. А до того дізналося керівництво області на чолі з Михайлом Івановичем Країлом і заборонили, правда, не у письмовій формі, а в усній, Василю Дмитровичу надавати грошову допомогу не „Санусу", а Біляку. А в мене був уже підписаний договір на розширення лапароскопічної допомоги хворим з фірмою „Страйкер" на суму 32000$. Керівники радянського ґатунку вимагали від Василя Сивулі надати ці кошти обласній лікарні. Після розмови з директором „Лісбанку" я зайшов до головного лікаря ОКЛ Івана Емеріховича Цурка. Після нетривалої, але гострої розмови Іван Емеріхович, я йому вдячний і сьогодні, відмовився від коштів, які були заплановані для ПМП „Санус". Задумане мною ще з дитинства збувалося. Як тільки з'являлася вільна хвилина, я замислювався над життям, що нас чекає в майбутньому з висоти чи з глибини тодішньої дійсності. Часто стає соромно самому за себе: тепер таких мрійників і не знайдеш. Не дарма мені жінка нагадувала: „Степане, знай, що тільки дурень думкою багатіє".

Куди я не навідувався, всюди мене розпитували про життя в Америці. Часто згадував розмови з українською діаспорою, яких найбільше цікавило одне запитання: „Чи можлива в Україні реставрація комуністичного режиму?" Я впевнено відповідав: „Ні". І на запитання: „Чому?" додавав: „Бо вони вже відчули запах і смак долара. Реставрувати комунізм уже немає кому. Та вони не відсторонені від влади і мають основні шанси стати капіталістами". Мені здавалося, що така аргументація заспокоювала наших американців.

Повернення в умови, далекі від американських лікарень, мені тільки додавало бажання та сили змінити їх на краще. Ви, мабуть, бачили

і можете уявити собі кількість ліжок і їх густоту в одній палаті. І я почав виношувати з палат хоча б по одному ліжку. Вже навіть цей крок робив палату привабливішою, та хоч трохи наближав її до санітарно-гігієнічних нормативів. Наближався Новий рік. І, як і раніше, сподівання на нього були великі. Я навіть написав вірша „Новорічне", якого згадуваний Петро Скунць надрукував на першій сторінці „Карпатської України".

Ні, не спить уже русин,
України рідний син.
Пробудила його мати,
Помогла на ноги встати.
Ні, не Сладек, ні Магочі
Помогли відкрити очі, –
Не загнали до печери
Нас і ленінські хімери.
– Ні, – тепер мій скаже син, –
Українець я, русин,
Українка моя мати,
З нею буду розмовляти,
І не тихо, як колись,
А щоб чути вшир і ввись,
Бо висока мова ця
Русинові до лиця.
Не надійтесь псевдовчені,
Записати нас в нікчеми, –
Не зімкнути нам повік,
Час пішов на денний лік.
З Новим Роком, друже-брате!
Нас вітає наша мати,
Хай іще тендітна й бідна –
Але рідна, рідна, рідна!

До „сьогоднішнього дня" належить лише той, хто заповнює його вчинками, що звернуті в завтра.

К. Іжиковський

Одного дня задзвонив телефон із Австрії. На другому кінці проводу я почув голос українською мовою, мене повідомили, що через два дні я повинен зустріти на кордоні зі Словаччиною транспорт з медичним обладнанням. Пройти митницю виявилось зовсім неважко. Благо, що куди я не йшов, завжди знаходився хтось, хто мене знав як лікаря, або кому я поправляв здоров'я. Відкривати ящики самовільно я не мав права. Для цього приїхав інженер, представник фірми „Страйкер" із Москви. Протягом дня лапароскопічну установку було зібрано.

На той час в операційній уже стояв металевий сейф, виготовлений з дозволу директора механічного заводу Дмитра Івановича Плоскіни. Переконавшись у справності апаратури, я підписав відповідний акт. Лапароскопічну стійку ми перемістили в сейф, який пізніше операційні сестри перейменували на гараж. Про придбання апаратури з Америки спільнота краю вже знала. Цьому сприяла моя інформація в газеті „Карпатська Україна" під заголовком „Багаті – за бідних, чи здорові –

за хворих". Знаючи, що до страхової медицини нам ще далеко, правда, майже нічого не змінилося і сьогодні, я наївно надіявся, що у нашій ще економічно слабенькій країні багаті зможуть хоч частину лікування передовою світовою технологією оплатити бідним, яких з легкої руки президента Леоніда Кравчука було лишено і тих мізерних вкладів, які вони заощадили ще у радянський період, щоб хоч щось мати на „чорний" день.

Окрім мене, багато уваги на сторінках ЗМІ, зокрема, у газеті „Ділове Закарпаття" цій технології приділяла відома як тоді, так і тепер кореспондент Надія Тегза. До мене почали заходити пацієнти з різними діагнозами, але переважно з діагнозом „холецистит" і цікавитися методикою проведення майже казкової операції без традиційного розрізу. Я терпляче розповідав про можливості лапароскопії. Не тільки своїм бажанням втілення в медичну практику краю я прискорював революційну технологію, як виявилося в подальшому, і всієї України, але і під тиском хворих, які вже не могли витримувати клінічні прояви патології.

На той час в урологічному відділенні ОКЛ, яким я завідував, знаходилась хвора із Свалявського району з діагнозом „злукова хвороба". Де тільки вона не лікувалася, спасіння не було. Я їй запропонував роз'єднання злук за допомогою лапароскопії. Мабуть через безвихідь, а не тільки довіру до запропонованої методики, пацієнтка дала згоду чи не на експеримент, незважаючи на те, що західні та американські хірурги уже давно користувалися цією методикою. Страху перед операцією, яку мав проводити вперше, у мене не було. Була тільки надмірна обережність і, мабуть, завдяки їй усі перші мої операції мали найкращі наслідки. Мені ніколи не спадало на думку, і не було потреби згадувати прислів'я: „Перший млинець – грудкою". Проникнути лапароскопом у черевну порожнину при „злуковій хворобі" іноді буває неможливо. Я розумів, що в разі невдачі злі язики зроблять свою чорну справу і захочуть похоронити ще ненароджену в умовах тодішньої нашої дійсності добру справу. Адже вони тільки те й робили, коли стверджували, що Біляк привіз з Америки те, що капіталісти викинули на сміття. Не буду називати їхні імена, вони і так відомі краянам, оскільки своїм злочинним задумом користуються ще і до сьогодні.

Роз'єднавши немалу частину злук, я закінчив операцію. Пацієнтка встала з ліжка у той же день. І це вже вражало як медперсонал, так і інших хворих. Адже не завжди пацієнти після таких операцій піднімалися на 3-4-й день. Ця новина швидко розповсюдилася по лікарні. Адже, окрім хірургів, лікарі інших спеціальностей та середній і молод-

ший медперсонал тільки раділи успішному застосуванню нової мало травматичної операційної технології. Чи не на другий день до мене навідалась пацієнтка із Сторожниці, у якої були майже постійні болі та температура за рахунок холециститу. Їй же і була зроблена перша лапароскопічна холецистектомія в області, та і в Україні. Адже того ж дня у 22-й лікарні Києва професор із Москви робив лапароскопічну холецистектомію, навчаючи хірургів лікарні. І коли я був на організованій ними конференції по лапароскопії на їх рахунку були 32 пацієнти і на моєму більше 40.

Невдовзі до мене в кабінет зайшла дружина мого колишнього пацієнта, а на той час щирого друга, який, як ніхто в майбутньому допоміг мені в будівництві приватної лікарні, і наполягала на проведенні їй лапароскопічної холецистектомії. Адже вона вже не могла терпіти постійного болю і частої блювоти після вживання їжі. Моя спроба хоч на деякий час відкласти операцію викликала у неї обурення. Вона сказала: „Або ви мене оперуєте тепер, або ніколи". У мене не було вибору і на другий день я їй зробив лапароскопічну холецистектомію. Це була третя чи четверта операція. Рішучість і довіра такої пацієнтки я назву її ім'я – пані Віра, тільки підсилила впевненість у собі. Як і попередні операції, ця теж була не з легких. Жовчний міхур був весь у злуках, містив гній. Уже потім мені було дивно, як я впорався з першими, настільки складними ситуаціями, яких за час перебування в Америці навіть не бачив, оскільки там, якщо випадково виявили камінь у жовчному міхурі, тут же направляли на лапароскопічну операцію.

Та добрі справи благословляє сам Господь Бог. У цьому я переконувався неодноразово. Кількість лапароскопічних операцій зростала. Почали приїжджати пацієнти із-за меж області і навіть із-за кордону. Поверталися до мене, особливо жінки, яких я вже оперував, з однією скаргою і запитанням: „Що робити, щоб не набирати вагу? Адже вживання їжі не супроводжується болями, їмо зі смаком і скільки хочемо". Відповідь була традиційна: „Їжте так, щоб відчувати голод по закінченні прийому їжі і більше рухайтеся. Вживайте несмачну їжу". Але були серед них і такі, які говорили, що хірурги, до яких вони звертаються для продовження лікарняного листа, не вірять їм, що Біляк через такі одно-сантиметрові дірки видалив жовчний міхур разом з камінням. Казали: він вас обманює. На жаль, це свідчило про рівень обізнаності медиків з передовими медичними технологіями. З такими пацієнтками я йшов на УЗД-обстеження, де вже лікар, який його проводив, переконував їх, що в них уже немає ні каменю, ні жовчного міхура.

Завдяки передачі центрального телебачення, організованої Оленою Василівною Полянською, у програмі „Vis a visi" до нашої лікарні почали приїздити пацієнти із Луганської, Донецької, Дніпропетровської таї інших областей України. З багатьма я підтримую зв'язки і по нині. Вдячність цих пацієнтів не мала меж. Вони зі сльозами на очах прощалися зі мною, з персоналом відділення, хворими по палаті підчас їхнього перебування в лікарні, яка жила ще традиціями доби професора Олександра Фединця, зробило революцію у свідомості людей. Вони побачили культуру відношення до них медперсоналу та оточуючих краян. Для них „западенець" перестав бути ворогом та „бандерівцем". У цьому я побачив основу політичного зближення між Заходом і Сходом і вирішив, що моя фахова справа і повинна бути моєю політичною справою. Так я почав поступово відходити від політики. Марія Твардовскі захотіла побачити край, у якому працює перша лапароскопічна установка, придбана в Америці. Уже згодом, через декілька років, апаратура цієї фірми була закуплена й іншими медичними установами України.

Бути щедрим означає давати більше, ніж ти можеш...

Д. Джебран

Перебування Марії Твардовскі в Ужгороді було недовгим. Не були зацікавлені в зустрічах з нею ні керівники області, ані медичні. Лапароскопічні операції для мене і операційної бригади стали звичними. Часом доводилося робити в день і по дві-три. Основними асистентами у мене були медичні сестри – Марія Куцик та Уляна Дрозд. Мені з ними було легко й зручно. Та ми не відгороджувалися від медичної спільноти. І відкривали двері операційної, а точніше кажучи, передопераційної, оскільки звідти на моніторі всім бажаючим було можливо бачити хід операції в повному об'ємі. Та, на жаль, лікарів-хірургів серед них було мало. Більшість учасників показової лапароскопічної були представниками засобів масової інформації, прокуратури, суду, а також судмедексперти, патологоанатоми і мої друзі.

Анестезіологічне забезпечення в той час випало на долю Володимира Яковича Солодова, винятково веселу людину, котрий не давав дрімати ні операційній бригаді, ні присутнім спостерігачам. Мало того, Володимир Якович при лапароскопічних операціях зумів застосувати спинальну анестезію, завдяки якій пацієнти не тільки не відчували болю, але і були при свідомості і могли спостерігати за ходом операції, дивлячись на екран. Якщо в Америці всю операцію запису-

вали на відеоплівку і хворі після могли бачити хід операції, то в умовах нашої „забезпеченості" був знайдений чи не кращий вихід. Таких операцій, під спиналкою, було зроблено понад 300. Тепер Степан Степанович хід лапроскопічних операцій транслює онлайн. Дивляться її усі бажаючі.

Кількість проведених операцій нестримно збільшувала кількість заздрісників. Почалися рейди до головного лікаря ОКЛ Івана Цурка, завідувача ОЗВ Василя Рішка, голови облради Михайла Країла. Рейдерства на той час іще не було. Іван Емеріхович скільки міг, стільки залишав мене у спокої. Та і він був змушений тиснути на мене, щоб я припинив робити лапароскопічні хірургічні операції. Я головного лікаря розумів, адже його сину було обіцяно аспірантуру по нейрохірургії, де кафедрою завідував всебічно відомий Василь Русин. Василь Миколайович Рішко відповів ходакам: „Це зроблено без мене і розбирайтеся без мене". До Михайла Івановича Країла я зайшов і сам. Дарма пояснював, що ця технологія мало травматична, прискорює процес одужання з малими затратами як на операцію, так і на реабілітацію. Вийшов я з його кабінету ні з чим, як і від Олега Оладаровича, перед моїм незаконним звільненням з роботи владою, якої я домагався, маю на увазі Рух за демократію та незалежність. Є якась паралель між цими двома керівниками обласного масштабу, незважаючи на те, що одного називали спеціалістом по тарі, іншого – учителем.

Невдовзі після моїх відвідин головного урядовця краю до мене в кабінет зайшла молода дівчина, котра сказала, що вона податківець і буде робити перевірку. „Будь ласка", – відповів я. Бухгалтер надав у її розпорядження усю документацію. Та через декілька днів до мене завітала головний податківець – Марта Гнатівна Волощук, яка ніколи не втрачала доброти, жіночності та страху перед Богом, не зважаючи на її високі звання та посади. Я не стільки поскаржився, скільки поінформував її про перевірку. „Степане Томовичу, я про це нічого не знаю. Сьогодні розберуся", – сказала вона і попрощалася зі мною. Через декілька годин Марта Гнатівна повідомила мене по телефону, що ця перевірка робиться за вказівкою Михайла Країла і додала: „Не переживайте, ми вам тільки допоможемо виправити можливо допущені помилки". Багато води протекло в гірських річках Закарпаття, та і немало змін відбулося в податковій службі області. Відійшла вона від функцій карального меча влади і чимало робить для того, щоб підприємства краю трималися на плаву, адже від них залежить і наповнення бюджету, і зарплати, і пенсії, і добродійні справи.

Знаючи можливості лапароскопічної технології, я не міг зупинятися на досягнутому, не дивлячись на палиці в спицях коліс, які мусили крутитися вперед. Гінекологічні проблеми я знав не з чуток. Ще будучи студентом, працюючи медичною сестрою в хірургії ОКЛ, я з болем в душі дивився на жінок, які терпіли нестерпні муки після перев'язки та пересічення сечоводу під час складних гінекологічних операцій. Будучи урологом, мені нерідко доводилося робити постраждалим гінекологічним пацієнткам пластичні та реконструктивні операції.

Не звинувачував я в той час гінекологів, а тільки хотів замінити традиційні гінекологічні операції на сучасні, як у цивілізованому забезпеченому світі. Зателефонував Марині Полянській, яка організувала мені виклик в Америку та можливість проведення стажування в медичному центрі Пола Сасмана в Чикаго. Я не вагаючись і не дивлячись на витрати, полетів випробуваним небесним шляхом у США для освоєння гінекологічної лапароскопії та нової на той час і в Америці, і в Європі й відсутньої в Україні і до сьогодні урогінекології. І щоб не вигадувати велосипед пропоную вам часточку замітки в газеті „Срібна Земля" після мого повернення додому:

„Після стажування директору ПМП „Санус" було вручено сертифікат, котрий засвідчує набуті знання. Вже нині, і не тільки в далеких США. а в Ужгороді можливо проводити хірургічні втручання для видалення кісти яєчника, фіброміоми матки, відновлення прохідності маткових труб або стерилізацію жінки способом їх перев'язування. Останнє, до речі, є більш ефективним і безпечним, ніж користування матковими спіралями, які можуть викликати ерозійні чи запальні процеси матки.

Не обійдені увагою і чоловіки. Закуплено медичне обладнання для лікування аденом простати. Новинка дає можливість ефективно лікувати й поверхневий рак сечового міхура. Між іншим, американський бізнесмен Пол Сасман за найнижчими у світі цінами готовий забезпечити лапароскопічним та ендоскопічним обладнанням усю Україну. В цій справі і мале підприємство „Санус" може взяти на себе роль посередника.

Метикуватого українського спеціаліста гідно оцінили у США, однак у рідному Ужгороді адміністрація обласної лікарні на талант свого колеги, певно, дивиться крізь чорні окуляри. Інакше не вставляла б палиць у колеса. Що ж, у нас традиційно не люблять тих, хто виділяється на загальному фоні".

Далеко не кожна людина може стійко стерпіти правду або сказати її просто в вічі.

Л. Вовенарг

Успішність та результативність лапароскопічних операцій на фоні потоку пацієнтів з різних регіонів України посилювала заздрість та прояв злих намірів до мене особисто. Якщо ще на відкритті медичного центру „Санус" у колишньому дитячому садочку по вул. Благоєва, 10б був присутній заступник міського голови Степан Васильович Сембер, заступник завідувача ОЗВ Володимир Дмитрович Брич та деякі колеги хірурги, котрі схвально висловлювалися щодо появи медичних центрів та впровадження нових технологій, то зовсім скоро ці фактори в усієї медичної спільноти мали зовсім протилежну оцінку. І якщо уже ніхто не смів сказати, що лапароскопія – це щось викинуте капіталістами на сміття, основним її недоліком почали вважати необхідність її оплати, незважаючи на те, що уже і в державних лікарнях хірурги вимагали гроші. Хоча і в той час, і значно пізніше, сталої оплати не могло бути. Адже не кожен пацієнт мав необхідні гроші. У той час бюджетники місяцями, а то і роками не отримували зарплатні. Та нікому в операції через оплату не було відмовлено. І свідками цьому можуть бути вчителі, особливо Великоберезного району. Я розумів, як освіченим людям, можливо кращим представникам нашої інтелігенції, було важко сказати: „Степане Томовичу, я хочу, щоб ви мене оперували, але у мене немає грошей". Знаючи ситуацію в краї, я звернувся до Сергія Івановича Устича, який на той час очолював обласну владу, з пропозицією, що буду робити усі лапароскопічні операції без оплати їх пацієнтами, якщо влада буде нараховувати на ПМП „Санус" хоча б третину зекономлених мною бюджетних коштів. Адже якщо після традиційної холецистектомії пацієнт знаходився у лікарні 10-15 днів, то після лапароскопічної – 2-3 дні. Економія була немала.

Сергій Іванович уже тоді мав дипломатичну відповідь: „Пропозиція слушна, треба подумати". Як ви здогадуєтесь, цією розмовою все закінчилося. Та не виконав керівник області обіцянку виділити для ПМП „Санус" 40000$ для придбання нової урологічної апаратури. Частину операцій я почав проводити у медичному центрі – „Лікарня ім. О.В. Фединця" на Благоєва, 10б, в основному пацієнтам, за рахунок яких було можливо оплатити операційну бригаду та чергування медичної сестри. Перейти туди з лапароскопічною апаратурою я не наважувався. Такий крок міг залишити без сучасної медичної лапароскопічної допомоги більшість пацієнтів, особливо нашої області, яким не відмовляв у

лапароскопічній операції за ті кошти, які мали. Та тиск на мене з боку головного лікаря ОКЛ Івана Емеріховича Цурка посилився. На той час уже було закуплено подібну апаратуру для хірургічного відділення ОКЛ, тобто для Русина за гроші, виділені обласною радою. Правда, не скоро Василь Русин став моїм конкурентом. Він та Роман Шніцер за тиждень перебування у Німеччині зуміли купити собі автомобіль і „пройти" необхідне стажування.

Я згадав про Івана Михайловича Рогача, який як спеціаліст виріс в обласній лікарні, знав її колектив, традиції. Зайшовши в його кабінет – кабінет головного лікаря міської лікарні, запропонував йому повернутися в його рідну обласну, на таку ж посаду головного, але закладу обласного масштабу і на той час лікарні №1 в області. Чутки про зміщення з посади Івана Емеріховича посилювалися. І настав день, коли колективу обласної лікарні представили нового головного лікаря Івана Рогача. Безумовно, я радів цьому. Привітав Івана Михайловича.

Радів я недовго. Іван Михайлович, як і його попередник, почав наводити порядки у лікарні із того ж Біляка. Він дав розпорядження, щоб усі пацієнти, які бажають оперуватися у мене, писали на його ім'я заяву і тільки коли він її завізує, мають право лягти в стаціонар. Така новизна мене б влаштовувала. Та було так, що пацієнти годинами вистоювали під кабінетом головного лікаря, а деякі з них його в той день і не дочекалися. І цю ситуацію потрібно було якось переломити.

Я зателефонував редактору газети „Срібна Земля" Василю Івановичу Ільницькому і розповів йому про нововведення, запроваджене Іваном Михайловичем, а також про своє бажання висловитися з цього приводу на сторінках чи не єдиної на той час демократичної газети. Довго чекати не довелось. В суботу моє інтерв'ю було надруковане. Близько до обіду я підняв телефонну трубку. Почув у ній голос головного лікаря. Не привітавшись, він почав свою грізну промову. Я тільки слухав і нічого не говорив, бо добре знав Івана Михайловича. Ми зналися ще зі студентських років і працювали разом ординаторами урологічного відділення. До того ж Іван Михайлович був єдиний з медичних керівників, з рук якого я отримав „Грамоту" за роботу в добровільній народній дружині. Я Іванові нічого не відповідав, тільки вислухав все, що він про мене на той час думав. Бо я знав, що Іван Михайлович – керівник-професіонал, цінує кадри. Понеділок і вівторок Іван Михайлович витримав паузу. У середу ранком сам мені передзвонив і попросив зайти до нього. Я зайшов, привітався, присів після запрошення. Керівник лікарні без вступного слова сказав „Я не хочу втрачати тебе як спеціаліста..." Не дочекавшись, коли він виговориться, я

заявив: „Іване, ти мене не те, що не втратиш, ти мене не позбудешся". На цьому закінчилася наша „гостра" розмова. Після неї Іван Михайлович почав думати, як узаконити мої лапароскопічні оперативні втручання з приводу хірургічних, урологічних та гінекологічних хворих. І дав завдання головному бухгалтеру Йолані Шандорівні Андрух скласти договір оренди приміщення чи ліжок. Такий договір був розроблений і підписаний двома сторонами. Іван Рогач на відміну від Івана Цурка не мав залежності від Василя Русина. Життя і робота моя в лікарні стали більш спокійними. Єдине, що вимагав від мене головний, то це відвідування ранішніх п'ятихвилинок, які проводив завідувач кафедри. Та я на них ішов тільки тоді, коли їх проводив головний лікар. Стосунки з Іваном Михайловичем залишалися, я і сьогодні так скажу, дружніми. І навіть, коли у мене викрали машину з-під операційної за час, коли я робив операцію, Іван Михайлович докладав усіх зусиль, щоб її повернути. І він, і я знали, хто її вкрав, та мені тільки сказав: „Кажуть, що вони повернули собі тільки те, що ти від них забрав, оперуючи хірургічних хворих". Але вийшло так, що нічого собі вони не повернули.

Мій брат Михайло сказав: „Машину твою знайдуть. Я дав на молитви монаху Василю Петьовці". І через рік прийшло повідомлення, що машина знаходиться у Серпухові (під Москвою). Працівник ДАІ, запідозривши, що номери кузова і двигуна перебиті, забрав її на штраф-майданчик. При цьому у водія вилучили шість генеральних доручень, виданих у Дніпропетровську. Водія відпустили і більше за машиною ніхто не приїжджав. Після оформлення відповідних документів та дотримання необхідних вимог між Україною та Росією машина з участю міліції була доставлена в Ужгород. Велика сила молитви. Та і причетні до злодійства були покарані. У одного – інфаркт, у другого – перелом ноги, третій переніс операцію, а двоє безпосередніх виконавців, як я довідався у Андрія Русина, загинули у Чехословаччині. Зло – причина покарання. Тільки добро має винагороду як на Небі, так і на Землі. Та, на жаль, ворогів моїх, за яких молюся щоденно, життя нічому не навчило.

Якщо експериментатор прагне бути вартим цього імені, він повинен бути одночасно теоретиком і практиком.

К. Бернар

З придбанням лапароскопічної апаратури для Василя Русина, бо ніхто, окрім нього, не мав права застосовувати її для оперативного лікування хворих, для мене настало полегшення. Противники лапароскопії самі прагнули втілити її в роботу. Не маючи належної підго-

товки, не побувавши на відповідних курсах, кожну холецистектомію пробували виконати лапароскопічно. Та це їм вдавалося рідко. І про це знали в лікарні всі. Перейняти мій досвід, повчитися було для них принизливим. Доцент Переста іноді заглядав у нашу операційну і то тільки тоді, коли не бачив Русин. Та критики на мою адресу вже не було.

Начальником управління ОЗВ у той час був Василь Вайнагій, котрий часто повторював, що якби не Біляк, то лапароскопія не скоро була б застосована у лікуванні наших краян. Я, як хірург з немалим стажем та досвідом, кожну операцію проводив з такою увагою, ніби робив її вперше. Мені було відомо, що хірургія – не завжди безхмарне небо, і грім може вдарити і при ясній погоді. Із острахом та надією відстрочки я чекав вибуху. Адже статистика – річ уперта. І, на жаль, не всі операції закінчуються одужанням. У 6 пацієнтів з 1000 під час лапароскопічної та і традиційної холецистектомії пошкоджуються жовчні шляхи, що відноситься до операційних ускладнень. Єдине, що тримає хірурга на роботі, нечасті фатальні наслідки його діяльності. А коли повернеш хворому здоров'я, а то і життя, то відчуваєш свою вагомість і необхідність. Радієш не менше, ніж сам пацієнт або його родичі, чи батьки.

Пам'ятаю молоду дівчину років 17-ти. Лапароскопічна холецистектомія пройшла добре. Та на третій день виявлено підтікання жовчі з ложа міхура. Взяв я дівчину на повторну лапароскопію. Промив черевну порожнину. Ввів дренажі в над- та підпечінковий простір. Тоді справді ніхто не заважав мені працювати. А головний лікар Іван Рогач, маючи хірургічну професію уролога, як ніхто із його попередників знав і розумів, і міг оцінити професійний рівень, незважаючи на ставлення його заступників до того чи іншого спеціаліста. Виписуючи здорову дівчинку, я з жахом думав, що б я сказав, якби, не дай Бог, дівчинки не стало, її батькам. Я все більше усвідомлював, що тільки Господь Бог відвів таку страшну кару від мене та батьків дівчини.

Не меншою нагородою для мене були і слова маленького семирічного хлопчика зі Львова, який, як тільки прокинувся після наркозу, відразу запитав: „Лікарю, я тепер зможу уже все їсти?" „Так, – відповів я. – Ти виростеш здоровим і сильним". Важко уявити собі стан дитини, яка через біль була обмежена в їді. Адже добровільно від їжі мало хто може відмовитися. Хіба що християни під час посту. Інші, навіть якщо набирають надмірну вагу, що є причиною багатьох захворювань, роблять в більшості тільки спроби „урізати" своє меню. Таких і у нашій країні чи не 35%, як і в сусідній Польщі.

Парадоксально таке казати, але ті, що сьогодні не доїдають, більше користі приносять своєму тілу, я вже не кажу про душу, ніж ті, котрі

їдять вдосталь, і те, що їхня грішна душа бажає. Адже сьогоднішня їжа забруднена солями важких металів, барвниками, консервантами...

Іван Михайлович цікавився лапароскопією, раз на тиждень брав участь в урологічних операціях. Не знаю наскільки він на той час любив чи полюбив керівну роботу, але любов до практичної урології його не покидала. Якщо можу забути щасливі наслідки оперативного лікування, то забути трагічні неможливо до кінця свого життя. Навіть ті випадки, які не залишають сумніву, що ти зробив не просто, як кажуть, все можливе, а все необхідне і правильно.

Ніколи не забуду родичку Івана Михайловича, жінку та матір відомих лікарів, яка поступила в урологічне відділення з каміннями та нагноєнням в обох нирках і нирковою недостатністю. Разом з Іваном Михайловичем та родичами ми прийняли рішення: якщо операція на одній нирці пройде гладко, без ускладнень, то тут же зроблю операцію і на протилежній. Адже пацієнтка мала багато зайвої ваги. Та і ймовірність післяопераційних ускладнень, якщо оперувати кожну нирку в різні строки, подвоювалась.

Іван Михайлович не відходив від операційного столу, поки я не зав'язав останній вузол при зашиванні операційних ран. Головний лікар привітав мене з бездоганним виконанням операції. Ми вийшли задоволені з операційної. Та через 15 хвилин нас терміново покликали. Виявилося, що анестезіолог зарано видалив трубку, з допомогою якої проводилося штучне дихання. І хоч здавалося, що пацієнтка зможе дихати сама, насправді вона почала задихатися. М'язи грудної клітки були не в змозі перебороти опір її зайвої ваги. Вона почала синіти. Життя її було ще в наших руках, але повторно ввести трубку в трахею анестезіологам, бо всі прийшли на допомогу, вже не вдалося. Душа покинула безсиле тіло у присутності десятка лікарів і головного. Ні Іван Михайлович, ні родичі мені не сказали ні слова. Та від цього легше не було. Адже всі ми разом, хто більше, хто менше, не змогли зарадити такому лиху. Не було втішних слів ні для родичів, ні для себе. Всі ми мовчали.

Не принесла радості лапароскопічна холецистектомія і матері лікарів з міста Бар Винницької області. На той час мною було успішно прооперовано більше десятка пацієнтів з цього міста і більше трьох десятків з Вінницької області. Молода жінка біля 50 років, практично здорова, мала жовчнокам'яну хворобу. Лапароскопічна холецистектомія пройшла вдало. Я вийшов з операційної та повідомив про це її дітей, колег. І через 15 хвилин мене знову терміново покликали в операційну. На той час у хворої зупинилося серце, не зважаючи на штучне дихання, адже інтубаційна трубка знаходилась іще в трахеї. Відновити

роботу серця нам не вдалося. Я вимушений був повідомити про трагедію дітей. Тривожні погляди, вираз обличчя, плач та запитання: „Як це могло статися, адже...?" розривали серце. Причина смерті не була виявлена, маю на увазі якесь захворювання, або пошкодження і на розтині. Та було все-таки виявлено гіпоксію – недостатність кисню у всіх внутрішніх органах. Виявилося, що наркозний апарат, який давно відпрацював свій ресурс чи навіть був списаний, неправильно дозував кисень. Хвора була за час операції доведена до незворотної гіпоксії. У клініках Заходу такого б не сталося, адже там під час операції ведеться контроль за оксігенацією пацієнта.

Із міста Бар за всі наступні роки до нас на операцію не поступав жоден пацієнт. Але потік пацієнтів з інших регіонів України не припинявся. Не можу не згадати пацієнтку Аллу з Донецької області, у якої мала місце кіста правого яєчника та дистопія, тобто зміщення правої гідронефротичної нирки в поперекову ділянку. На той час я вже виконував симультанні, тобто різнопрофільні оперативні втручання. До речі, пацієнтка і приїхала до нас тільки тому, що мала надію, що дві операції будуть виконані одночасно і під одним наркозом. Виконавши спочатку лапароскопічно кістектомію, розпочали пластичну операцію на нетипово розташованій нирці. Операції та одужання пройшли успішно. Через тиждень Алла прощалася з друзями по палаті, медичним персоналом. Пройшло уже більше дванадцяти років, але Алла не забуває привітати мене з днем народження та іншими святами. Один або два рази на рік мені доводиться оздоровлювати друзів та знайомих моєї далекої та безмежно вдячної пацієнтки. Алла – людина віруюча і не забуває дякувати за все Богу.

Без практики не вийде тактики.

Народна мудрість

У 90-ті роки економічна ситуація в Україні була чи не катастрофічна. Неймовірна інфляція, відсутність можливості працювати, а значить і заробити та невиплата зарплат і тим, що працюють, втрата заощаджень, які мала чи не кожна сім'я за радянських часів, перетворили майже 90% українців на жебраків. Закарпатців рятувало вільне пересування через кордон. Медична спільнота не була виключенням. Медика і не поодиноко можна було зустріти на ринку не тільки в Угорщині чи Чехословаччині, але і в Польщі та Туреччині.

Декілька разів і я був у таких „туристичних" поїздках. Була і позитивна сторона такого вимушеного, про яке ми до цього часу майже не

знали, життя. Спілкування в автобусах, готелях, на ринку відкривало очі на незнані до того часу реалії та і здібності кожного з нас. Відтоді я почував себе винним у тому, що сердився, коли поляки витрушували останню краплю бензину при заправці автомобіля. У той час літр бензину у нас був дешевшим за склянку мінеральної води.

Світова українська медична спільнота намагалася нам допомогти. Проведення в Україні Конгресів Світової Федерації українських лікарських товариств мало для нас у професійному сенсі велике значення. Адже перед нами виступали медики-вчені, представники найсучаснішої світової медицини. Ми бачили можливості таких же українців, як і ми, і з таким же генетичним кодом у відповідних економічних умовах.

Проведення Конгресів у різних містах України мало, у будь-якому разі для мене, культурно та історично пізнавальне значення. У Дніпропетровську я був і до Конгресу СФУЛТ на одному із республіканських з'їздів урологів. Та, окрім доповідей та спілкування під час вечері, я майже нічого і не запам'ятав. Та коли ми поселилися в готелі, прибувши на Конгрес, то відчули цікавість обслуговуючого персоналу до нашої делегації із Західної України. І вже в перший день, коли ми зібралися в одному із номерів, у якому поселився професор онколог зі Львова Борис Білінський, і почали співати українські, переважно стрілецькі пісні, з усіх поверхів почали приходити до нас чергові покоївки. На їх очах можна було бачити сльози. Вони почали говорити, як могли, українською мовою. Відчувалося, що більшість із них виховувалися, а то і жили на той час на селі. Спів лунав чи не до ранку. Ніхто не хотів розходитися. Ніхто не робив нам зауважень.

А організовані туристичні поїздки по козацьких місцях, в тому числі і на Хортицю, а також у музей Петровського дозволяли нам дивитись на себе іншими очима. Я зрозумів, що глибокі корені українства знаходяться у цій землі. І тільки тоді Україна буде єдиною і неподільною державою, коли створимо умови, щоб із цього глибокого та потужного коріння проросли міцні стовбури, які дадуть буйний ріст кроні з плодами українського етносу. Без таких умов розраховувати на міцну українську державу та ще з національною ідеєю немає сенсу. Так, українство збережено західними регіонами, але без просунення його на схід, єдиної України не буде.

І мені боляче чути від тих політиків, які хочуть бачити Україну єдиною і нероздільною, і разом з тим на весь світ заявляють, що коаліції з Партією регіонів ні в якому разі створювати не будуть. Інакше як ви об'єднаєте український народ, який зайняв чіткі позиції стосовно „На-

шої України", БЮТ та Партії регіонів. Безплідна та шкідлива така ваша політика і ви цього не розумієте і на 16 році подарованої Богом можливості створити державу Україну. І хоч всі ми любимо казати, що народ мудрий, але вам ще досить легко вдається ввести його в оману, не зважаючи на ваші уроки після Майдану. Та на все воля Божа. І справді кожен народ має тих правителів, на яких заслуговує.

Перебування, а вірніше участь у такому світовому форумі, на якому представлені найбільш передові та ефективні медичні технології, вселяло в нас бажання зробити все, щоб хоч деякі фрагменти із почутого та побаченого втілити в свою практику. Результати по пересадці нирок, печінки, серця, судин, пластичних операцій не давали спокій думкам. Адже для цього ми мали голову і руки. Залишалось ще мати кошти. А коштів, складалося враження, не було взагалі. Бо з якою пропозицією не звернешся до головного лікаря, завжди чуєш одну й ту саму фразу: „Немає коштів".

Після повернення додому на другий день я доповів на ранковій п'ятихвилинці про почуте та побачене на Конгресі та в Дніпропетровську. Ті, що рахували себе, як мій батько казав, навелико (високо) вченими, робили вигляд, що про все це вони давно знають і їм це нецікаво. До речі, вони і не брали участі в Конгресах. Та головний лікар Іван Рогач загорівся ідеєю створення в ОКЛ відділення штучної нирки. Цю ідею він, як жінка вагітність, виношував давно. У Івана Михайловича були дружні стосунки з урологами Львова і особливо із завідувачем відділення трансплантології та гемодіалізу кандидатом медичних наук Петром Кондратом. Іван Михайлович був не тільки прихильником збереження довголітніх традицій обласної лікарні, але весь час хотів втілити в роботу колективу щось нове. Тому він і цінив спеціалістів. Амбіції головного завжди були якщо не рушійною силою, то каталізатором процесу. Розмовляючи у його кабінеті про можливості пересадки нирок в наших умовах, я зрозумів, що до цього питання Іван відноситься з усією серйозністю.

На той час пересадки нирок успішно виконували в Києві, Донецьку та Львові. Були певні напрацювання і навчитися було у кого. У Київському інституті урології відділення трансплантології очолював спеціаліст високого ґатунку, професор Євген Петрович Баран. І оскільки його дружина Марія родом із Лучок, Євген Петрович відносився до закарпатців, у т. ч. і до мене, як до земляків, з особливою повагою та виділяв нас з-поміж інших курсантів. На урологічних форумах ніколи не обходив нашу делегацію. Івану Михайловичу я сказав, що техніку пересадки нирки ми освоїмо, але виникала про-

блема: як бути з необхідною лабораторною та іншою допоміжною апаратурою. На цей рахунок головний лікар мав свою думку і запевняв, що все необхідне осилимо.

Невдовзі почалася підготовка до відкриття в ОКЛ нефрологічного відділення з гемодіалізом, тобто штучною ниркою, яка б забезпечувала життя хворих з хронічною нирковою недостатністю. Думаю, що на той час, мабуть, тільки у нашій лікарні із обласних не було такого вкрай необхідного відділення. Та знову та ж злощасна нестача коштів була чи не основним керівником медичних установ. Слід сказати, що Іван Михайлович небезпідставно мріяв про пересадку нирок. Ще будучи начмедом у центральній Ужгородській міській клінічній лікарні, відвідав Іршавську районну лікарню, у якій уже з 1990 року функціонувала штучна нирка. Невдовзі гемодіаліз був впроваджений завдяки пану Рогачу і в міській лікарні. Виходило, що Іван Михайлович прийшов в ОКЛ не просто як керівник, а для того, щоб відновити славу обласної лікарні як флагмана медичної допомоги краянам і не тільки.

Як парость виноградної лози, плекайте мову.

М. Рильський

Не зважаючи на економічний розлад, високу інфляцію, безробіття та бідність більшої частини населення, я все ще думав, що ці труднощі тимчасові. Та багато хто вже втрачав оптимізм і віру, що Україна вирветься з прірви, в яку потрапила в результаті розриву звичайних виробничих відносин між створеними державами, які мали широке розгалуження між республіками Радянського Союзу. Адже кінцевий виробничий продукт залежав від поставки комплектуючих з багатьох із них. Майже не було циклу виробництва, який би не виходив за межі країни. Безумовно, налагодити зв'язки наново, чи знайти виробничу можливість в межах України виробляти кінцеву продукцію було майже неможливо. До цього ще слід додати розкрадання і того, що було, як керівництвом країни, так і керівниками аж до нижчих ланок, котрі здавали на металобрухт добротні верстати, теплиці... Не були осторонь і прості робітники.

Ситуація не могла не вплинути і на медичну спільноту. Керівництво медициною, головні лікарі затримували зарплату, „прокручували" її через банки, отримували дивіденди. Торгівля медикаментами, відсотки, отримані при закупівлі медичної апаратури та медикаментів від різних іноземних фірм швидко та занадто збагачували

тих, які мали спроможність цим займатися. До цього необхідно додати розпродаж навіть через аптеки, а не тільки на „чорному" ринку гуманітарної допомоги. Недарма було заведено, чи хотіли їх завести, декілька кримінальних справ, за які тихенько й швидко забули. Розлад стосувався і науково-практичних досліджень між фахівцями різних медичних профілів.

У той час директор КНДІ урології, професор Олександр Федорович Возіанов знаходив можливість продовження роботи урологічних товариств і скликав конференцію, на яку були запрошені головні урологи областей України. Проходила вона під Києвом, в одному із санаторіїв, де до того, мабуть, відпочивали тільки працівники ЦК компартії. Мальовнича природа, добротна будівля основного корпусу, просторі фойє, коридори, кімнати, їдальні були німими свідками того, що ще не все в державі розікрали.

Йдучи на конференцію, я пригадав, як на початку 90-х років запитав у Олександра Федоровича: „А як Ви будете розмовляти українською мовою?" Почувши відповідь: „Ти що думаєш, я не можу сказати: „Здоров, як ся маєш?", я був здивований, адже він тільки один раз відпочивав на Закарпатті і брав участь в одній із конференцій. Та коли я почув доповідь на конференції і патріотичну промову Олександра Федоровича на неофіційному зібранні, тобто на вечері, українською мовою, я, як у нас кажуть, був на сьомому небі. Адже українська мова у той час була основним та і майже єдиним проявом патріотизму. Вагомість цієї ознаки часом викликала хибні судження стосовно російськомовних.

Коли я їхав у Київ, моїми сусідами були бізнесмени із Луганська, які розмовляли російською і говорили: „Мы за независимую Украину. Мы не хотим обратно в Союз. Не хотим, чтоб наши дети гибли в Афганистане, Чечне... Но мы хотим разговаривать на родном русском языке". Я не наважувався дати цим людям оцінку. Вони говорили щиро. І коли я повернувся із Києва додому, мій син попросив мене написати йому вірша, бо учителька української мови дала завдання вивчити, хто який захоче, вірш напам'ять. Під враженням питання мови, її актуальності я написав:

Мова рідна українська
Плекана віками,
Пісне наша материнська
Нерозлучна з нами.
Ти прости нас за діяння
Вільні і невільні,
Від сьогодні ми з тобою –
Крила нероздільні.
Розуміють тебе гори,
Зелені дубрави,
Покохають тебе люди
Вільної держави.

Син прочитав на уроці написані рядки. Учителька після паузи запитала: „Степанку, а хто автор цього вірша?"

Їй мабуть було дивно, що вона його чує вперше. „Тато", – відповів Степан. „Прочитай його ще раз", – попросила вона. Що про вірш подумала український філолог, не знаю, але син отримав п'ятірку. Та як у той час, так і тепер, ми, ті, що назвали себе демократами, не маємо терпіння чекати. За пройдені 16 років незалежності ми так і не збагатились любов'ю до ближнього, не відносимося до інших так, як би ми хотіли, щоб до нас відносилися. А навпаки, у нас більше ненависті та заздрощів до тих, котрі хоч якоюсь мірою, якщо не творять добро, то хоч мають наміри це робити. І забуваємо, що Бог і добрі наміри благословляє.

На тій вечері у Києві підійшов до мене головний уролог Черкаської області і почав: „Що буде далі? Інфляція, зарплати не видають, як будемо жити?" У мене і тоді не було песимістичного настрою. Та і стіл, за яким ми сиділи, мав таку сервіровку, якої ми не бачили за радянських часів. Майже сердито я його запитав: „Тебе що, зняли з посади обласного уролога?" „Та ні, я працюю як і працював", – відповів колега. „Ну тоді чого плачеш?" – продовжував я. „Та я не за себе говорю. Інші, більшість людей бідно живе", – виправдовувався співрозмовник. „Так хай ті і плачуть, і хай шукають вихід із ситуації, а не ти. Тоді уже на одного плаксія буде менше". На цьому і закінчилася наша бесіда. Та мені було не по собі. І тому, що говорив із шанованою людиною в такому тоні, і тому, що я, як рухівець, який робив усе, що міг, щоб Україна була незалежною та демократичною, відчував і свою вину за ситуацію, до якої доведений наш народ. У ті роки я розумів, які помилки були допущені за цей період, і відчув, що незалежна, але міцна економічно та соціально благонадійна Україна світові не потрібна. І не думаю, що з цим твердженням після 16 років незалежності хтось може не погодитись та твердити протилежне.

Не було радості від „досягнутого". В медицині склалася ситуація, що пацієнтам за все необхідно було платити. І за операції, і за медикаменти. Та, окрім усього, лікар, який готував хворого до операції, зобов'язував родичів закупити все необхідне для проведення оперативного лікування. Список мав 12-15 пунктів. Жаль, що я такі записки не зберіг, бо закупленого по тому списку хватило б на три операції. У цей список входили: бинти, марля, голки, шовний матеріал, стерильні рукавиці, спирт, вата, стериліум... Про безплатну медицину ніхто уже не говорив тоді і не говорить тепер. Та не зважаючи на це, в Конституції

з'явився лицемірний пункт, що медицина наша та і навчання безплатні, тобто забезпечуються державою.

У той час я і почав будувати лікарню. Адже, якщо хворому доводиться платити за операцію, яку проводить спеціаліст не завжди відповідної кваліфікації, та ще й знаходитися в умовах, не відповідних до європейських стандартів, то коли буде вибір, він за ті ж самі гроші пролікується у приватній сучасній лікарні. Мало того, в інтерв'ю казав, що приватна платна медицина буде дешевшою, ніж „безплатна" державна! У цьому я переконуюся щоденно.

Повне засвоєння – це удосконалення.

О. Потебня

Як було модно говорити ще в радянський період, отримавши від Олександра Федоровича програму дій, я повернувся додому з намірами покращити надання урологічної допомоги краянам. Основним гальмом у роботі в цьому напрямку були міжусобиці основних спеціалістів ОКЛ. Ординатори відділень, в основному хірургічних профілів, теж не були осторонь цих процесів. Та вони вели свою „чорну'' роботу тишком-нишком. Частина з них виконувала цю роботу за вказівкою своїх шефів.

Молодий учений, кандидат медичних наук, доцент Юрій Переста був неперевершеним виконавцем злочинних намірів Василя Русина. Як тільки виникала необхідність надавити на когось, в першу чергу на мене, Юра на комп'ютері набирав необхідний текст. І це при тому, що я був спонсором та ініціатором надати йому посаду завідувача першого хірургічного відділення. У нас із ним завелася ціла переписка, яку сьогодні не хочеться обнародувати, оскільки Юрій Юрійович визнає свої помилки, списує все на молодість і є уже професором, деканом стоматологічного факультету. Я особисто вважаю, що в обласній лікарні кращого із молодих спеціаліста-хірурга в теперішній час немає. У нього в порівнянні з іншими декілька переваг: висококваліфікований спеціаліст, молодий, не має шкідливих звичок – не п'є, не палить, відсутній тремор рук, на відміну від тих, котрі не ведуть здоровий спосіб життя. Однак, коли я йому сказав: „Визнаєш свою помилку, то заяви про це в суді". Хоч він був уже не в дружніх стосунках із завідувачем кафедри хірургії Василем Русином, відмовився, ще все надіявся на залагодження з ним відносин.

Окрім Олександра Пецкара та Діми Ковальчука, в урологічному відділенні з'явився Сергій Попович. Вірніше він і належав до урологічного профілю, оскільки був аспірантом професора Івана Олексан-

дровича Ковальчука. Та за три роки перебування, кращого слова не знайти, в аспірантурі Сергій не пролікував жодного хворого, не був ані раз в операційній. Коли Попович „закінчив" аспірантуру, до мене зайшов його керівник Іван Олександрович і заявив: „Уявляєте собі, він хоче залишитися працювати в обласній лікарні. Йдемо до Рогача і скажемо, щоб не приймав його на роботу, адже це обласна лікарня, в яку приймають спеціалістів високої кваліфікації". „Ні, – сказав я. – Не піду, це ваш вихованець, самі і йдіть".

Професор Ковальчук пішов, але головний лікар прийняв Сергія на роботу андрологом. Хоча Сергій не мав навіть курсів спеціалізації. Мабуть, у Івана Михайловича були інші підстави, такі ж самі, як і в Івана Олександровича, які давали Сергію можливість займатися не урологією в аспірантурі, а бізнесом.

Це уже був початок нової хвилі прийому на роботу не тільки не за фаховим рівнем. На той час, незважаючи на те, що кількість ліжок в ОКЛ зменшилася чи не вдвічі, кількість лікарів в такій же, але зворотній пропорції збільшилася. Та про це з часом...

Не маючи підтримки серед колег, я самотужки почав виправляти ситуацію урологічної служби області. На мою думку, позитивний результат повинен був дати розбір лікарських помилок. Лікування та діагностика в урологічному відділенні, яке я очолював, були мені підконтрольними. Але залишалося мало контрольованою робота урологічного кабінету в поліклініці. Мої вимоги щоденно консультувати зі мною незрозумілих у діагностичному плані хворих у лікарів підтримки не знайшли. Я почав аналізувати амбулаторні картки. Знаходив, що пацієнтів, у яких неможливо було не запідозрити пухлини нирок, яєчок, простати, відправляли додому із зовсім іншими діагнозами та неадекватним лікуванням. Деякі з цих пацієнтів, особливо із Виноградівського, Тячівського, Берегівського та Мукачівського районів приходили до мене на консультацію через деякий час, але так, щоб не бачив лікар, у якого вони були на прийомі місяць чи два тому. Особливо було боляче за молодих пацієнтів, які мали запущений рак яєчка, а їх місяцями лікували від орхоепідідиміту, тобто банального запалення яєчка та додатку. Таких було тільки з Виноградівщини четверо. Дарма я мав розмову з урологом Пірусом та завідувачем курсом урології професором Ковальчуком. Ці розмови мали хіба що один наслідок – наживав собі ворогів. Тоді подумавши, що коли буду говорити про допущені помилки на засіданні товариства урологів, на якому присутні усі урологи області, сором примусить підвищувати свою ква-

ліфікацію та відповідальне ставлення до роботи. І це справді почало діяти.

Урологи з районів почали направляти пацієнтів із сумнівними діагнозами не в поліклінічний кабінет, а безпосередньо до мене. Дехто з них сам приїздив разом з пацієнтом і тоді ми робили цілий діагностичний розбір.

Найактивнішим у цьому плані був нині покійний районний уролог Хустського району Микола Медвідь. Мало того, він часто консультувався зі мною по телефону. Така співпраця вивела урологічну службу на перше місце в області.

Але були й інші урологи. Один із них – Василь Бабіля – районний уролог та завідувач урологічного міжрайонного відділення Мукачівської лікарні, з котрим у мене були дружні стосунки. Та пан Бабіля, не маючи відповідної кваліфікації (я не маю на увазі формальну першу чи вищу кваліфікацію) та навиків, узяв на операцію маму свого колеги. У пацієнтки був камінь нижньої третини правого сечоводу. Видалити камінь не зумів, та розріз на сечоводі став причиною сечової нориці. Цю помилку ще можна було виправити. Зробити повторну операцію і видалити камінь. Та після певних роздумів, а може і з допомогою деяких „консультантів", син не погодився на повторну операцію і забрав маму додому. Через деякий час дізнаюся, що той же Бабіля взяв пацієнтку на повторну операцію і знову, не зумівши видалити камінь, продовжив розріз від лона вверх, аж до ребер, і видалив здорову нирку. Я ніяк не міг збагнути, як таке міг зробити лікар. Адже золоте правило гласить: „Лікарю, не зашкодь!" Я не міг не реагувати на такий злочинний поступок. Пішов до головного лікаря Мукачівської райлікарні Василя Васюти і сказав, що пишу рапорт на зняття категорії з Василя Бабілі, а також усунення його з посади завідувача.

Ми з головним лікарем зналися ще з того часу, коли я викладав хірургію у Міжгірському медичному училищі, а він був студентом. Враховуючи прохання головного, я рапорт так і не написав. І Василь Бабіля в присутності головного лікаря дав слово, що не буде більше робити таких злочинних вчинків. Та чи не вперше я переконався у справедливості та правдивості слів Ісуса Христа, Який учив: „Не викривай злого, бо тільки собі нашкодиш, викривай розумного, бо він зрозуміє тебе і буде вдячний тобі". Василь Бабіля навіть не затаїв, а відкрито проявляв злість до мене, як і деякі інші. Уролог із Тячева, який не зміг зробити пластичну операцію при пошкодженні акушер-гінекологом сечоводу, відрізав його і вивів на шкіру, зробивши молоду матір трьох дітей

інвалідом. А уролог із Берегова, не видаливши камінь із нирки, замість того, щоб направити хвору в ОКЛ, через місяць її страждань видалив нирку. Мало того, що ці „спеціалісти" не прислухалися до моїх порад, ще й самі вимагали, щоб я їх захищав перед іншими та родичами. Я не міг собі дозволити так відстоювати „честь" фахівця. Не наважуся назвати їх прізвища, бо і ворогові не можна побажати такої ситуації, у якій вони опинилися.

Чомусь розумного, про якого говорив Христос, я не зустрів і до цього часу, хоча критикував багатьох. Та не думаю, що розумних немає зовсім. Це, мабуть, я такий нерозбірливий, що не можу пізнати їх серед інших, а можливо розумних і не має за що критикувати.

І знову я згадав анекдот професора Фединця. Рабин, навчаючи дітей сказав, що хліб помазаний маслом впаде на ту сторону, на якій масло. Та одного разу у хлопчика впав хліб на протилежну сторону і він дорікнув рабинові. А той йому відповів: „Ти, хлопче, не на ту сторону масло намастив".

Все своє життя я вважав героями людей, які люблять і вміють працювати.

М. Горький

90-ті роки минулого століття для громадян України були чи не найважчими. Та все-таки вони не йшли в порівняння з голодомором, війною та хрущовським періодом нестачі хліба, коли чи не з вечора займали черги біля хлібних магазинів. Наших краян рятувало географічне становище Закарпаття. Вільне пересування через кордон, починаючи з Югославії, Угорщини, Польщі і закінчуючи Туреччиною, давало можливість покращити матеріальне становище. Але були і такі пацієнти, які знаючи, що без грошей надіятися на ефективну медичну допомогу не варто, вичікували з надією, що хвороба відступить. І більшість з них поступали у важкому стані із запущеними раковими захворюваннями.

Пам'ятаю, зайшла до мене жінка, якій лікуючий лікар дав список необхідних для операції матеріалів, і говорить: „Степане Томовичу, скажіть мені правду, чи є в мене шанс залишитися після операції жити. Якщо ні, то хай не витрачаю ці гроші. За них мене діти зможуть похоронити". Боляче було чути такі слова. Та у той період багато дітей та їх сімей жили на пенсію своїх батьків. Як-не-як, а пенсії видавали регулярніше, ніж заробітну платню. Та не зважаючи на таке зубожіння

людей та безпорадність бюджетного медичного забезпечення, ніхто у лікарні не помер через те, що не мав грошей на медикаменти. Знаю, що адміністрація мала борги перед аптекою, але все-таки знаходила медикаменти для важкохворих та неспроможних купити ліки. Хоча з якою пропозицією не звернешся до головного лікаря, завжди почуєш одну й ту саму відповідь: „Немає грошей".

Не було п'ятихвилинки, на якій би Іван Михайлович Рогач не дорікав завідувачам за отримання від пролікованих хворих винагород. Він хотів, щоб лікарі із тих грошей, які отримували від пацієнта, забезпечували його медикаментами. І хоч я у той час орендував у лікарні палату і мене це стосувалося у меншій мірі, ніж інших, на одній із таких нарад я встав і заявив: „Іване Михайловичу, ви по урології маєте вищу категорію. Давайте поміняємось місцями: Ви йдіть на моє місце завідувача урологічним відділенням, а я йду на Ваше – головним лікарем". Не почув я від Івана ні згоди, ні відмови. Тільки через декілька днів я зустрівся із завідувачем ОЗВ Василем Вайнагієм. У той час ми з ним були ще у добрих стосунках. Після привітання головний медик краю почав відмовляти мене від посади головного лікаря ОКЛ: „Степане, для чого тобі бути головним лікарем? Ти ту роботу не зможеш робити". Я дуже серйозно відповів: „Чому не зможу? Хіба я не зможу сказати: „Пішов... грошей немає. Я дійшов висновку, що і тебе легко б замінив на твоїй посаді". Василь здивовано подивився на мене. Та я його швидко заспокоїв. Але і він, як у воду дивився, кажучи: „Ти думаєш, я знаю, скільки буду на цій посаді?" Та час іще терпів. Василь захотів показати колективу обласної лікарні, хто господар у медичному домі. І разом зі своїми підлеглими вирішив провести в ОКЛ уже і не пам'ятаю яку медичну нараду. Я вирішив, що буду сидіти мовчки і сів далеко позаду в залі. Та довго мовчати не зміг. Декількох моїх реплік вистачило, щоб завідувач ОЗВ заявив про зрив засідання і закрив його. Від головного лікаря я не отримав ні прочухана, ні нагороди. Наші стосунки, як і раніше, були приятельськими, хоча не було жодного медичного зібрання, щоб він мене оминув зауваженнями, які з мого боку не залишалися без відповіді. Завідувачі з охотою відвідували ці довготривалі п'ятихвилинки. Та Іван Михайлович позитивно відрізнявся від своїх попередників.

Підтримував професіоналів та ініціативних лікарів. Особливо тих, ініціатива яких не потребувала державного фінансування. Іван нав'язував лікарям можливість скористатися орендою приміщень. Знаючи, що лікарі не в повній мірі завантажені роботою, зацікавлював і навіть примушував працювати в читальному залі медичної бібліотеки, що

поруч з лікарнею, писати наукові та санітарно-освітні статті. Сам багато читав. Із ним можна було порадитися з приводу найрізноманітніших хірургічних і терапевтичних захворювань.

Мою роботу в лікарні було полегшено не стільки за рахунок добрих стосунків з головним лікарем, скільки за рахунок, м'яко кажучи, напружених стосунків між ним та Василем Русином. Вони – два сокурсники – один – головний лікар, а другий – іменував себе завідувачем клініки, хоча такої посади не було і немає й дотепер. Мабуть, кожен із них бачив себе головним.

На той час Іван Михайлович не мав сумісництва ні на кафедрі хірургії, якою керував той же Василь Русин, ні на медфаці. Незалежність головного лікаря від Русина робила його вільним в оцінці роботи завідувача кафедрою. До того ж Іван Михайлович мав чималий досвід начмеда міської центральної клінічної лікарні і майже протягом всього перебування на посаді головного лікаря ніяк не міг розпрощатися з функціями відповідального за лікувальну роботу. Нелегко було виконувати свої обов'язки Роману Шніцеру, який, окрім цієї посади, залишався членом кафедри хірургії. Тобто мав подвійне підпорядкування. І хоч кажуть, що ласкаве телятко двох маток ссе, та обидва керівники рідко були ласкавими. Від Романа Івановича Іван Михайлович вимагав об'єктивної оцінки роботи лікарів, у тому числі й університетських працівників. Практично були відновлені клінічні та патологоанатомічні конференції, які майже не відбувалися без участі головного лікаря.

Від головного, який має кваліфікацію хірургічного профілю, щось утаїти було неможливо. І як сказав Ісус Христос, неможливо служити двом господарям, бо одного полюбиш, а іншого зненавидиш. Важко в цьому плані було і Роману. Думаю, що Роман Іванович не любив ні одного, ні другого, але напевно ненавидів, якщо не обох разом, то іноді одного, а іноді другого більше чи менше.

Василеві Русинові не вдавалося уже замовчувати чи утаїти свої помилки в діагностиці та лікуванні. Лікарня, маю на увазі колектив, знала, що Василь Іванович видалив жовчний міхур у хворого з пневмонією, що перерізав і перев'язав загальну жовчну протоку відомому в краї полковнику міліції, який тільки на шостий день після операції з ініціативи керівництва УВС був відправлений на повторну операцію в Київ, де відновили йому прохідність жовчних шляхів. Та, на жаль, через два роки полковник помер від руки хірурга, який у плановому порядку зробив йому операцію з приводу пахової грижі, яку як лікарі, так і пацієнти відносять до простої операції. Мене це не тішило, бо я

знав, що статистика – річ уперта і певний відсоток пацієнтів помирає від, здавалося б, нескладних операцій.

Я завжди з тривогою переживав найспокійніші часи моєї хірургічної роботи і з острахом чекав грому серед чистого спокійного хірургічного неба, бо ніколи не знаєш, коли той трагічний відсоток, для статистики незначний, а для родини померлого пацієнта він складає всі 100%, увірветься в твою роботу. І ніколи не тішив мене анекдот, коли пацієнт питає хірурга: „Який відсоток смерті після такої операції, яку ви хочете мені зробити?", і, почувши відповідь, додав: „Якщо ви вже цей план виконали, тоді я на операцію згідний".

І на запитання: „Чи я після операції не помру?" я ніколи не наважувався давати гарантійну відповідь. Бо результат залежить не тільки від лікаря, але й від пацієнта. Крім того, ми можемо бути владними над хворобою, а не над життям. Та надія на Бога і молитва – незамінні помічники як лікаря, так і пацієнта.

Як не шкода, але не час минає, минаємось ми.

П. де Ронсар

Те, що я, і, особливо, моя операційно-лікувальна робота під прицілом недоброзичливого ока, я відносив до позитиву. Адже не тільки моя совість, але і цей факт весь час нагадували мені, що не маю не те що права на помилку, але повинен робити все, щоб не було і післяопераційних ускладнень, які в тій чи іншій мірі зустрічаються у кожного хірурга і частіше у тих, котрі не відмовляються від складних операцій, які часто закінчуються трагічно.

Я у виборі методу лікування завжди думав тільки про пацієнта і використовував найменшу можливість повернути його до повноцінного життя. Мені ніколи і в голову не приходила думка, що там, де я доклав часом неймовірних зусиль, мене хтось може звинуватити у непрофесіоналізмі чи халатності. Родичів та хворих, які мені вірили, я ніколи не лякав трагічними наслідками. Я робив операції у найважчих хворих і надіявся на Бога та свій, і не тільки свій, але й відомих закарпатських хірургів досвід. Ніколи я не прибігав до формальностей, які б юридично захистили мене в разі втрати пацієнта. Та у моїй голові завжди звучали слова єврея-корчмаря, справи якого йшли добре, які були написані у нього перед прилавком: „Завжди так не буде". Тривога за пацієнтів ніколи не залишала мене. І ось поступає до мене жінка у розквіті сил, не зважаючи на її вік, з якою ми були добрими й щирими друзями, допомагали одне одному у вирішенні різних проблемних

питань. Я був лікарем її сім'ї і знав, що вона протягом 20 років хворіє жовчнокам'яною хворобою. Та ніколи я їй не пропонував оперативного лікування. Чи це було моїм захистом, чи невиправданою пересторогою, не розумію і до сьогодні. Та біль у ділянці жовчного міхура і підвищення температури майже щоденно протягом півроку (про це я не знав) змусили її звернутися до мене. Уже при огляді було зрозуміло, що без оперативного втручання не обійтись. Окрім перитоніту – гнійного запалення очеревини, – у знайомої був під- і надпечінковий абсцес та кутовий плеврит справа. Інфекція була генералізована і причиною цьому всьому був гнійний калькульозний холецистит. Під час введення в наркоз в операційній було декілька анестезіологів. Пацієнтка мала коротку шию і в таких випадках ввести інтубаційну трубку в трахею для штучного дихання під час операції дуже важко. Та все пройшло гладко. Вдалося мені ввести в живіт і лапароскоп. Та користі з нього було мало. Виділити жовчний міхур із конгломерату кишківника та сальника було неможливо. Довелося піти на традиційний економний розріз. Вийшовши на дно жовчного міхура, виявив гангренозно-флемонозне запалення. Стінка міхура була, як желе. Її не можна було брати ні затискачем, ні пінцетом, ні серветкою. 2 чи 3 камінці були поза жовчним міхуром, що свідчило про давність і запущеність запального процесу. Видаливши їх та велику кількість камінців із самого міхура, довелося видаляти сам міхур з допомогою ложки Фолькмана. Інакшому видаленню не підлягав. Із певними зусиллями роз'єднали злуки між печінкою, ребрами та діафрагмою. Відсмоктали гній з піддіафрагмального простору і підвели до нього дренажну трубку. Підпечінковий простір ревізії не підлягав. Роз'єднати задавлені та свіжі сформовані злуки було неможливо і дуже ризиковано. Дренаж ділянки ложа міхура. На цьому довелося закінчити операцію. У подібних ситуаціях доводиться не так рідко проводити повторні операції. Адже між петлями кишківника можуть сформуватися абсцеси. Щоденний та вечірній багаторазовий огляд пацієнтки був заспокійливим не тільки для неї, але й для мене. Явища перитоніту пішли на спад. Та десь на 4-5 день із дренажу, який був розміщений у ложа міхура, з'явився дуоденальний сік. Подібні явища я бачив досить часто, ще коли був студентом. Не зважаючи на це, стан хворої покращувався з кожним днем і кишкова нориця закрилась самостійно майже протягом тижня. Я був упевнений, що все буде добре. Та коли я залишався у палаті з хворою віч-на-віч, вона завжди твердила мені: „Степан Томович, я помру". „Не говоріть таке, – казав я. – Ви ходите, їсте, кишківник функціонує, температури майже немає, з чого ви це взяли? Вас незабаром випишу до-

дому". Та вона додавала: „Знайте, якщо б мені хтось казав і перед операцією, що помру, то все одно я б довірилася тільки Вам".

Після виписки я навідував пацієнтку вдома. Ні вона, ні я, ні сім'я не приховували свою радість. Та одного дня увечері піднялася температура до 38 градусів. Назначено антибіотики. Я сказав, що коли протягом декількох днів, тобто до п'ятниці, температура не нормалізується, ми вимушені будемо поїхати в лікарню, можливо, і на операцію. У п'ятницю ми у лікарню не поїхали. Вирішили ще почекати і розраховували на дію антибіотиків. Та наші прогнози не справдилися. Температура була високою і в суботу. Під'їхавши до лікарні, ми довго шукали і чекали на узиста. Явищ перитоніту не було, гази відходили. Та не давала спокою думка, що можливо все-таки між петлями кишківника є абсцес, який не можемо виявити.

У хірургів є правило: „Краще піти на операцію і нічого не виявити, ніж запізнитися з нею". Та не тільки це і висока температура підштовхували мене до оперативного втручання. Вперше я подумав про себе: „А що буде, якщо я дійсно не зроблю своєчасно операцію? Буду звинувачувати себе все життя та і ці „доброзичливці" скористаються з такої нагоди, адже вони, як шакали смерті, чекають найстрашнішої моєї помилки". Викликав анестезіолога. Він, оглянувши пацієнтку, визначивши її трохи підвищений тиск крові та часте серцебиття на фоні відсутності перитоніту, дійшов висновку, що у неї септичний стан. Пацієнтку взято на операцію. При ревізії живота міжпетельних абсцесів не виявлено, як і не виявлено під- та надпечінкового абсцесу. Закінчивши операцію, я вийшов до її дітей. Розповів, що гнійників не виявлено, що операція пройшла добре. Через певний час, коли я ще розмовляв, підбігає операційна санітарка і з тривогою кличе в операційну. Я побачив, що пацієнтці проводять масаж серця, а анестезіолог не може повторно ввести в трахею трубку і проводити штучне дихання. Окрім того, я побачив, що в системі багато повітря, яке разом з фізрозчином поступає у вену. Я одразу ж перекрив систему, та було вже пізно. Як прийнято у таких ситуаціях записувати в історії хвороби: „Реанімаційні заходи ефекту не дали". Нелегко мені було сказати дітям, що вони вже не мають матері. Про факт введення у вену повітря я промовчав і не записав у посмертному діагнозі. Я знав, що це може бути причиною кримінальної справи, а відповідальність на анестезіологові. А матір, дружину і бабусю цим до життя не повернеш. Та про це знав не тільки я, а й анестезіолог з багаторічним стажем і анестезист, який проводив внутрішньовенні вливання.

Наступного дня проводили розтин у присутності адміністрації лікарні та лікарів, причетних до операції. Під час проколу серця із його

порожнини виділилась велика кількість повітря. Патологоанатом стривожилася і пошкодувала, що не зробила пробу на повітряну емболію. Раніше така проба була обов'язковою. Черевна порожнина була чиста. Тільки по задній поверхні печінки була смужка зміненої запальним процесом тканини. В подальшому у всіх внутрішніх органах, в тому числі і в самих м'язах серця, були виявлені мікро-гнійнички. Я картав себе, що у вирішенні повторної операції думав не тільки про пацієнтку, але і дбав про себе. Можливо, пацієнтка без операції одужала б. Але не можу не сказати, що після кожного трагічного кінця як оперативного лікування, так і без нього, я завжди знаходив свої „помилки" і думав, що якби зробив інакше, то цього може б і не сталося...

І майже через декілька днів поступає до мене пацієнтка – молода вчителька історії – з високою температурою, болями внизу живота, яка 3 місяці лікується стаціонарно та амбулаторно у гінекологів. Коли я її оглянув, то зрозумів, що у неї запущений генітальний перитоніт і септичний стан. Коли сказав їй, що переведемо її в гінекологію, вона заплакала і відповіла: „Я від Вас, Степане Томовичу, нікуди не піду". Я вийшов з палати, нічого не сказавши. За мною в кабінет зайшла її сестра і сказала: „Хочете, стану перед Вами на коліна, тільки допоможіть моїй сестрі, у неї ще двоє малих дітей. Ми уже були в гінекологів..." І перерахувала мені їхні титуловані прізвища.

Навчений гірким досвідом, я переймався тільки хворою. З надією на Бога взяв її на операцію. Черево повне гною. Розплавлений один яєчник і маткова труба. Провів санацію черева та видалив вказані органи. Ще не виписавши хвору із стаціонару, взяв на повторну, але не об'ємну операцію. Почистив іще один гнійник. Уже й після виписки, так хочеться назвати її ім'я – Калина – довго відходила від наслідків сепсису. Низький гемоглобін та, хоч і не висока, але підвищена температура, позначались на її фізичному стані. Але хоч у той час зарплати майже не виплачували, вона не відмовила своїм вихованцям, яких готувала до випуску, і пішла на роботу. З розумінням до неї віднеслось керівництво школи. Декілька років вона була у мене на контролі. Та за останні 3-4 роки ми не бачились. Радісною була зустріч на „п'яному" базарі. Рум'янощока, здорового вигляду, як кажуть кров з молоком, з усмішкою та веселим поглядом дивилася на мене чи впізнаю її. „Господи, – подумав я. – Яка велика нагорода для мене бачити своїх пацієнтів щасливими та здоровими". Зі словами вдячності розпрощалася зі мною. Я прийшов додому, взяв її фотографію, зроблену ще в минулому столітті, і радів з того, що зміг їй допомогти.

Насолода від спілкування – основна ознака дружби.

Арістотель

Хоч і говорять, що на нещасті інших неможливо побудувати своє щастя, та на це мало хто зважає. Василь Русин, який майже не ходив на патологоанатомічну конференцію з приводу тих пацієнтів, для яких його операція закінчилась трагічно, на розбір причин смерті. Та на описану мною трагічну смерть з'явився Василь Русин... Не буду описувати подробиці розбору, але скажу, що Василь Іванович настільки хотів звинуватити мене в цій ситуації, що якби я не робив повторну операцію, не напустив у живіт повітря, то мікроб, який був причиною сепсису і для життєдіяльності якого потрібен кисень, не мав би розвитку. До такого не міг би додуматися навіть студент, який ще не розуміє, що говорить. Він, думаю, знав, що в організмі живих людей чи тварин достатньо кисню, адже без нього не може існувати жодна його клітина. „Учений", мабуть, розмірковував, що перед ним сидять, як уже тоді він любив говорити „лохи". Та патологоанатом Наталія Гаврилівна сказала: „Про що ви говорите?" І ця версія звинувачення не пройшла, а іншої і не було. Головний лікар Іван Михайлович Рогач не дав мені слова і я не зміг висловитися з приводу цього звинувачення. Очікуваного Русином рішення не вийшло. Я продовжував працювати. Адже до мене приїздили пацієнти з усієї України.

У той час адміністрація лікарні та керівництво медициною ще вболівали за авторитет лікарні та області. Гроші, які в подальшому затьмарили всі добрі справи і вибілювали чорні діла, ще тільки набирали силу. І, на жаль, на сьогодні вони відіграють вирішальну роль чи у справі судочинства, чи у влаштуванні на роботу, чи у лікуванні, чи навіть в кінцевому ритуалі погребіння. Але як казала мені моя нині покійна теща: „Маєте те, що хотіли, і нарікати вам ні на кого". Живемо за словами героя Фонвізіна із „Недоросля" Скотініна: „Или сам лежи в грязи или другого грызи". І дай Бог, щоб я помилявся, але майже немає тепер таких медичних колективів, у яких би не перегризлися між собою лікарі. Як на мене, то уже з'явилися гризуни-професіонали, які без цього жити не можуть. Мабуть, ми в країні живемо, як щурі в залізній бочці. І як мені сьогодні сказав киянин, один із відомих політиків Закарпаття: „Що ж ти хочеш, коли двоє закарпатців не можуть вжитися між собою, а за більше і говорити ніщо".

Більшість пацієнтів, яким я допомагав, ставали щирими моїми друзями. Вони брали вирізки із наших регіональних газет, які інформували краян про застосування мною нових сучасних методів опера-

тивного лікування, відносили їх у редакції місцевих ЗМІ і таким чином про мене дізнавалася, не перебільшу якщо скажу, – вся Україна.

Одного вечора я підняв слухавку. Дзвінок із Кам'янець-Подільського Хмельницької області: „Степане Томовичу, це Ви?" „Так", – відповів я. „Дзвоню Вам із приймального відділення нашої районної лікарні. Лікарі мені ставлять діагноз – флегмонозно-гнійний калькульозний холецистит. Пропонують операцію. Методики, якою оперуєте Ви, ні у нас, ні у Хмельницьку ще немає. Чи можу приїхати до Вас?" Після деяких уточнень температури, яка була 39 градусів, кров'яного тиску, пульсу, лейкоцитозу та гемоглобіну і еритроцитів крові я запитав: „За скільки годин можете бути в Ужгороді?" Відповідь була: „За 8, під ранок. Мій водій добре їздить і знає дорогу до вас, адже ми у вашому місті беремо горілку". „Приїжджайте, але хай вас обезболять і введуть подвійну дозу сучасного антибіотику", – зауважив я. На 7.00 і я, і пацієнтка – молода жінка з довгим волоссям, сірим та змученим болями лицем і інтоксикацією – були вже у лікарні. Водій – молодий чоловік – обережно її підтримував. Оглянувши її, не було сумніву у правильності діагнозу, та болі були і в ділянці правої нирки. Я відразу організував лабораторне та УЗД обстеження. Окрім великого жовчного міхура з камінням та гнійним вмістом, лікар Стойка Василь Іванович виявив і збільшення правої нирки та її миски. Після короткочасної підготовки пацієнтка ще до початку робочого дня в лікарні була вже в операційній. Лапароскопічне видалення жовчного міхура пройшло гладко. Міхур разом із його вмістом та стінками товщиною, як у нас люблять казати, як талпа (підошва черевиків) непошкодженим був видалений. Та непокоїла випуклість в ділянці правої нирки, яка так і випирала через вісцеральну очеревину. І виявилося правильним рішення зробити пункцію, оскільки був отриманий гній, стало зрозуміло, що і нирка з гнійним запаленням, – піонефрозом. У таких випадках надіятися тільки на антибіотики та дезінтоксикаційну терапію – це все одно, що залишити людину з петлею на шиї, не знаючи, коли з-під неї випаде стілець. Я поглянув на анестезіолога Володимира Яковича Солодова. Володя опустив очі і почервонів. Я сказав: „Повертаємо хвору на лівий бік". Медсестри Уляна та Люба знали, що в таких випадках треба робити. Протягом декількох хвилин було організовано додатковий інструментарій та матеріали, необхідні для традиційних операцій на нирці. Оброблено й покрито стерильними простирадлами операційне поле. „Володю, коли починати?" – запитав я. Почувши відповідь: „Уже", відпрацьованими навиками швидко виділили збільшену праву нирку. Гній не тільки заповнював лоханку, але і був

у вигляді карбункула, тобто скупчення декількох фурункулів на прилеглій до очеревини поверхні. Ще декілька років тому урологи таку нирку видаляли. Я вирізав карбункул і видалив гній із миски, залишивши в ній та в ділянці карбункула дренажні трубки. Не зважаючи на подвійну операційну травму, завдяки вмілому веденню наркозу стан пацієнтки був стабільним. Таке оперативне втручання, коли проводяться 2 або 3 різнопрофільні операції одноразово, під одним наркозом, називається симультанним. Я і до того часу проводив симультанні операції, але вони були планові і набагато простіші. Так, я міг зробити аденомектомію, а також герніотомію чи флебектомію... Але ці дві операції на жовчному міхурі та нирці були набагато складнішими, і вони стали початком оперативних симультанних, які собі міг дозволити у нашому краї професор Фединець та професор-уролог у Чернівцях – Роман.

Я ніколи під час операції не відчував втоми. І найкраще я себе почував в операційній. Забував про всі проблеми та обов'язки, окрім обов'язку, який на мене поклав Господь Бог, – допомагати людям. Та поки знімав халат, шапочку й маску, виходив з операційної і тихою ходою ішов у кабінет, моє тіло ставало глиною. Мабуть, відповідним був і мій вигляд, бо всі, кого я зустрічав по дорозі, вдивлялися в моє обличчя та очі. Проходячи повз них, я вітався. Та біля мого кабінету стояв і плакав водій пацієнтки. Я не бачив, щоб хтось навіть із дітей оперованих мною батьків так плакав. Вони зазвичай мали стривожений вигляд і першими їх словами були: „Ну як?" Я взяв хлопця в кабінет, розповів йому про зроблене. Він заспокоївся і пішов дзвонити її чоловікові та дітям. Я залишився у кабінеті. Телефонний дзвінок. Приємний жіночий голос: „Степане Томовичу, Вас турбує Марія Петрівна Підгорна. Незабаром 8 Березня. Ми відомим у краї людям задаємо одне запитання: „Які жінки Вам подобаються?" У мене не було не стільки нестачі сил, скільки бажання щось вигадувати. І я сказав: „Марія Петрівна, я не дуже перебираю" і поклав трубку. Після думав: „А що як ця відповідь буде надрукована в районній газеті?" Не знаю, що подумала журналіст, але цієї відповіді надруковано не було. А насправді мені подобалися ще з юних років дівчата, які мали довге волосся, а надто косу.

Ніколи не забуду, коли, ще будучи студентом IV курсу медфаку, був залучений до профілактичних оглядів абітурієнтів. І була дівчина, не пам'ятаю, на який факультет поступала, з довгим білявим волоссям, коса якої досягала п'яти. Коли вона йшла містом, всі, не тільки чолові-

ки, але і жінки зупинялися і дивилися їй услід. Я так надіявся, що вона буде вчитися у нашому вузі. Та не судилося. Мабуть, хтось все-таки із жінок, бо не вірю, що це могли зробити чоловіки, які приймали екзамени, через заздрощі провалив її на іспитах. Дарма я придивлявся чи не побачу її на одному із факультетів у суботній вечір відпочинку.

Ввечері, а це я робив завжди, провідав пацієнтку. Вдячний погляд та теплі тихо вимовлені слова зігрівали мою душу. Та коли наступного дня о 7.00 вона зайшла до мене в кабінет із дренажними трубками в руках, я остовпів. Ще не встиг нічого сказати, а вона випалила: „Мені після операції набагато краще, ніж до неї. Надіюся, Ви дозволите мені викурити одну сигарету". Цього я не дозволяв нікому, та їй відмовити не зміг. Відчинив вікно. Дивився як артистично вона це робить. З того часу, поки пацієнтка не виписалася, мій кабінет був її „курилкою". І так тривало тиждень.

Творіння людської руки в мистецтві ніколи не може перевищити натхнення її серця.

Р. Емерсон

Міжколегіальні стосунки в межах України ще зберігали вироблену роками чистоту та традицію. І якби розповідав про них в ОКЛ комусь із лікарів поза межами Ужгорода, а тим більше Закарпаття, мало хто не назвав би їх вигадками. На Львівщині я працював недовго – всього три роки. І хоч були між лікарями і там деякі професійні непорозуміння, та вони не переростали у конфлікти. Колеги – члени Всеукраїнського лікарського товариства, отримуючи різнопрофільні інформації, майже одразу телефонували мені і пропонували бути активним учасником. Жаль, уже сьогодні, що не всі їхні пропозиції я міг осилити. Та від ключових, професійно важливих, я не міг відмовитися.

Іван Луць – директор Львівського медичного училища, член Папської академії, матері якого я зробив лапароскопічну операцію з приводу калькульозного холециститу, адже його львівські колеги не наважувалися її робити, оскільки у мами був штучний водій ритму серця, одного вечора зателефонував мені і запропонував: „Степане, раджу тобі взяти участь у XI міжнародній конференції, яка традиційно організована Папою Іоаном Павлом II. Тема: „Людина – подоба Божа, чи завжди?" Правда, необхідно самому оплатити дорогу. На цій конференції, як і на попередніх, будуть брати участь учені та священнослужителі різних конфесій із світовим іменем". Не роздумуючи, я майже

вигукнув: „З великим задоволенням! Адже коли я ще там буду. Після цього зможу говорити, що пройшов і Крим, і Рим". За мідні труби (випробовування славою) я і не думав.

Я замовив нам квитки на літак із Будапешта. Одного ранку ми вилетіли до Риму. Десь через півтори години вже знаходилися над Італією. Погода була ясна. Добре було видно море та майже кам'яні італійські гори. Тільки пізніше я зрозумів, чому в Італії, і в першу чергу в Римі, мармур присутній на всіх будівельних об'єктах: храмах, будинках, мостах, пам'ятниках... Його там значно більше, ніж у нас лісу. Приземлившись в аеропорту, уже через 40 хвилин ми були в серці вічного міста. Готель, у який нас направили, знаходився неподалік від Ватикану серед зелені на одному із пагорбів чи гір, на яких були в основному жилі будинки. Не затримуючись у готелі, ми випили по філіжанці запашної кави і поспішили на площу Петра і Павла.

Йдучи пішки по місту, я зрозумів, чому Рим називають вічним. Там усе побудовано настільки монументально, майже як Єгипетські піраміди. У мене склалося враження, що це місто існувало вічно, від створення світу і буде існувати завжди.

У той час я ще мало думав про гріховність, про знищення духовності та Страшний суд. Постоявши у центрі площі Петра і Павла, з якої видно у всій красі та величі храм, названий на честь згаданих святих апостолів, я не міг повірити, що маю таке щастя відвідати цю святиню та державу Ватикан в державі Італія. Пройшовши через площу, ми східцями піднялися у храм. Ніхто нас не оглядав, ніхто не розпитував. Та Іван уже не вперше бував у Римі. Він був моїм екскурсоводом. До того часу я бував у Києві у Володимирському соборі, у Києво-Печерській Лаврі, але побачене мною вражало. Ми з легкістю, завдяки Івану, віднайшли каплицю майже в центрі собору, яка була фрагментом Софії Київської. Не обійшли ми всі яруси та приміщення собору і не побували на верхньому ярусі, з якого можна роздивитися чи не весь Рим.

Повечерявши, ми досить рано полягали, адже вранці запланували відвідати богослужіння, яке проводять католицькі священики тут же в готелі, і причаститися. Та не зважаючи на втому, я заснути не міг. В думках та запитаннях до Івана пройшов ще раз шлях по Риму, площі та соборі Петра і Павла. Хоч ми прокинулись не скоро, та на богослужіння встигли. Я там вперше прийняв причастя, яким причащаються католики. За нашими традиціями я до причастя не їв і не пив кави. Із готелю ми автобусом поїхали у Ватикан. Там я вперше побачив

справжню ватиканську охорону. У нас попросили запрошення. Незабутні враження залишились у мене і після відвідин конференц-зали. І хоч я бував на різних форумах, але залу такої величезної площі на 7000 місць я ще не бачив. Наші місця були десь посередині, та люди на сцені виглядали меншими за карликів.

Відкрив конференцію Папа Іоан Павло II. Доповіді можна було чути тільки через навушники. Синхронний переклад був на англійську, німецьку, французьку, іспанську та італійську. Я сподівався, що буде переклад і на польську. Але цього не було. Мабуть, на той час польські делегати – земляки Павла II уже володіли однією з названих мов. Я надіявся на Івана щодо перекладу. Та, на щастя, мене відшукав семінарист Української греко-католицької семінарії в Римі Володимир, батьки якого і тепер проживають в Ужгороді, і з яким ми добре знались, оскільки мені доводилося його консультувати. Володя усі три дні засідань був зі мною поруч і доводив до мене почуте. Там я вперше почув, що Господь при народженні людини, тобто дитини, дає їй чисту душу, а батьки грішне тіло. Людина народжується вільною і на чистому аркуші пише вибрану нею долю. Нічия доля не вирішена наперед згори, кожен сам господар своєї долі. Тому у нас і є у всьому вибір, і в залежності від нього маємо створену нами долю. І це справді так, адже не міг Господь одних зарахувати до злодіїв, інших до вбивць, а ще когось до праведників. І коли ми говоримо „така його доля", то цим тільки хочемо перекласти з себе на Всевишні сили тягар гріха. Так, Бог знає долю кожного з нас ще до нашого народження. А ми, вибираючи свою долю, можемо молитися і просити Бога, щоб допоміг нам у цьому виборі і направив нас на вірну дорогу, дорогу життя, а не смерті. А якщо прочитаєте про кожного праведника, то побачите, яка його доля була важкою, скільки страждань він переніс. І подумайте від скількох життєвих та тілесних „насолод" відмовляються ті, котрі вирішили прожити життя у чернецтві.

На тій же конференції я почув, що щаслива та людина, яка змогла втілити в життя свої чисті дитячі мрії. В цьому сенсі я щасливий і завдячую Богу, що дозволив мені реалізувати не тільки свої мрії, але і побажання моїх батьків, які народили мене пізно, після 40 років, і хотіли бачити мене священиком. На жаль, вони цього не побачили, але я переконаний, що мої молитви доходять до них, бо їхня віра у Господа нашого Ісуса Христа була глибокою і непохитною, і їхня совість не суперечила заповідям Божим.

Християнство скидало імператорів, але рятувало народи.

А. де Мюссе

Після закінчення конференції ми з Іваном жодного разу не залишалися в готелі. Дні були теплі й сонячні. По місту ми ходили пішки, заходили в магазини. Зустрічали нас дуже привітно. І хоч ми не завжди щось купували, власники магазинів давали нам свої візитівки. При переході вулиць вражав не стільки потік автівок, скільки майже безліч моторолерів, які поміж машинами під час червоного світла виїжджали на передові позиції руху.

Ми не пройшли повз жодного пам'ятника архітектури. І цікаво було розглядати ті, що уціліли, та деякі колони, повалені й розвалені. І так ми дійшли до Колізею. Оглянувши його з усіх сторін, заглянувши в середину, згадувалися фрагменти історії та різного характеру боїв, які можна було побачити у фільмах. Поруч, перейшовши через вулицю, ми піднялися на підвищення, з якого Колізей було видно здалеку. І справді велике здалеку бачиться краще.

Пізно ми поверталися додому. Втому перемагали позитивні емоції від побаченого. Засинали не скоро, але спали безпробудно. Вранці служба, причастя, сніданок, автобус, конференц-зал і мої вуха – студент духовної семінарії Володимир.

Про Йосифа Сліпого я багато чув і в радянський період, ще тоді, коли я дійсно думав, що він сліпий. Та більше дізнався я про цього священнослужителя Української Греко-Католицької церкви, працюючи на Львівщині у Новому Роздолі. Я знав, що він побудував у Римі храм, який нагадує чи є малою копією Софії Київської. Володя погодився відвести мене до цього храму. Коли ми під'їхали, до нас приєдналося ще декілька семінаристів із Закарпаття. Серед них був і молодий, але кремезний семінарист Петро, якого сокурсники й рекомендували мені в ролі гіда. Я з цікавістю оглянув цей храм-святиню. У той час я був гордий за Україну, адже і в Соборі Петра і Павла, і під італійськими небесами є свідчення нашої належності до християнства та традиційної глибокої віри в Господа нашого Ісуса Христа, починаючи з Х століття. У той час я роздумував про можливе об'єднання Церков, а також про мету створення унії. Чи вона повинна була об'єднати Православну та Римо-Католицьку Церкви, чи зупинитися на окатоличенні слов'ян. Мабуть, історія є свідченням на користь окатоличення. Бо для об'єднання необхідно було як Православній, так і Римо-Католицькій Церкві стати під омофор Греко-Католицизму. Та з 1646 року цього не сталося. І боюся задавати сам собі запитання: „Чи станеться це коли-небудь?"

Адже сказано, шо буде одне стадо і один пастир. Та чи не буде це тоді, коли загублені чи відлучені від стада загинуть?

Сьогоднішні свідчення про наближення кінця світу: тоталітарна гріховність, ненависть та злоба між людьми, ворожнеча між народами, відведення духовності на друге місце після задоволення тілесних потреб та збагачення, а також масштабні природні катаклізми, мабуть, і є підтвердженням цьому. Та тільки один Бог знає, як воно буде далі і наскільки вистачить Господнього терпіння. Адже Господь не допустить, щоб усі втопилися в гріху.

У неділю перед від'їздом ми з Іваном знову пішли на площу Петра і Павла. Прийшли завчасно, щоб зайняти місце, з якого було б краще чути виступ Папи Іоана Павла II. На площі ми зустріли декілька українських жінок, які нелегально перебували в Італії і прислуговували в тамтешніх сім'ях. Ми не чули нарікань на долю, та і, мабуть, жінки нам не дуже довіряли. Розмовляли з нами неохоче. Люди прибували на площу. Часто було чути польську мову. Мабуть, у Римі не було поляка, який би не прийшов подивитися та послухати свого великого земляка Іоана Павла II. Його я бачив тричі під час конференції і був на відстані витягнутої руки від нього, не рахуючи виступ Іоана Павла II на відкритті конференції. Один раз я бачив, як він виходив з машини, вдруге, як сідав у неї. Це було легкове авто, верхня частина якого відкривалася. Адже через захворювання хребта Іоан Павло II не міг зігнутися і сісти, як звичайно ми сідаємо у машину. Мені і як лікарю, і як людині було жаль цього могутнього на зріст та величного душею душпастиря. Не покидала думка про те, наскільки більше Він міг би зробити добрих справ, якби би був повністю здоровим. Адже і так Іоан Павло II робив набагато більше для стабілізації миру на землі, ніж його попередники. Та Господнє випробовування, мабуть, тільки сприяло чистоті його душі.

Втретє я, перебуваючи в третьому ряду, чекав на благословення Папи. Та я його так і не отримав. Мабуть, і на це була воля Божа. Іоан Павло II благословив тільки тих, що сиділи в першому та другому рядах. І як я не просив охорону дозволити мені сісти в другий ряд, вони мені так і не дозволили. Правда, просив я їх рідною українською мовою.

Вийшовши з конференції, я зустрів журналістку з Росії Лену, яка переїхала жити до Риму. Вона мені розповіла, що у Ватикані є деякі кардинали, котрі хочуть примусити Іоана Павла II відректися від Престолу. Я подумав, що і тут не обходиться без гріха.

Після виступу Іоана Павла II з вікна четвертого поверху своєї резиденції ми з Іваном направилися у готель. Того вечора для учасників XI міжнародної конференції, які в ньому проживали, була організова-

на святкова вечеря. Під час трапези я познайомився з багатьма російськомовними делегатами. Це були прибалтійці, москвичі, ленінградці й калінінградці. Майже всі вони були представниками різних благодійних організацій.

Ранком, викликавши таксі, ми з Іваном направилися в аеропорт. Я роздивлявся навкруги, хотів запам'ятати все побачене. Не хотілося прощатися з цим вічним містом, до якого ведуть усі дороги. Усі дороги ведуть в Рим, а я повертаюся з Риму... Через Будапешт я повернувся додому.

Наступного дня передзвонив редактору газети „Фест" Василю Ільницькому. Мені так хотілося розповісти усім краянам про побачене та почуте мною. Василь прислав до мене журналіста Володимира Павлюха. І коли я прочитав, що він надрукував із того, про що я йому говорив, я, згідно зі своєю прямотою, сказав: „У мене таке враження, що ти все, про що я тобі розповів, пережував і виплюнув те, що сам хотів". Це я повторив і Василю Івановичу. Та відношення моє до колективу редакції і самої газети не змінилося. Адже це була, думаю, єдина на той час незалежна газета демократичного напрямку, для збереження якої і я зробив свій внесок, хоч і скромний, а за нинішніми мірками – мізерний. Тепле відношення до „Фесту" зберігаю і сьогодні. І немає номера, який би я або моя дружина не прочитали чи принаймні не проглянули.

Натхнення народжується тільки з праці і в ім'я праці.

П. І. Чайковський

За декілька років незалежності колектив обласної клінічної лікарні зазнав значних змін. Щорічні скорочення літніх, але досвідчених професіоналів, на місці яких з'являлися по двоє, а то і троє молодих, так і хочеться написати „ніби" спеціалістів, які деформували набуте роками обличчя лікарні та знівечили традиції. І вони в цьому не винні, бо живуть в інших умовах.

Деякі з них настільки знахабніли, що не дозволяли пенсіонерам лікарям, які десятки років свого життя та здоров'я віддали тим, котрим була необхідна їхня допомога, з'являтися у відділеннях, у яких пройшло їх життя. Причому робили це не заради грошей, бо і тоді їх було замало, щоб оплатити їхні нічні чергування, на дому та чергування по санавіації. А це значило, що лікар фактично був на роботі як у день, такі в ночі, як у лікарні, так і дома, як у робочі дні, так і у вихідні. І хоч формально можна було брати відгули та рідко хто цим користувався.

Після нічної поїздки у найвіддаленіші райлікарні області ранком усі як один були вже на роботі. Адже їх з нетерпінням чекали хворі, оскільки стан їхнього здоров'я був нерідко важким та ускладненим соціальними проблемами.

Уявіть собі, який був стан душі відомого у краї хірурга Йосипа Йосиповича Уйлакі, який багато років пропрацював з Олександром Васильовичем Фединцем, будучи завідувачем хірургічного відділення, коли йому було сказано про заборону заходити у відділення. „Та яким погаром міряєш, таким тобі і повернуть", – говорить наше прислів'я. І уже тепер немає щирості у стосунках, не кажу за спадкоємність теперішніх хірургічних кадрів. Я не хотів би цю ситуацію узагальнювати, та від реальності нікуди не сховаєшся. І коли тепер запитую, як у них справи, чую стандартну відповідь: „Не знаєш як..., постійна гризня".

Уже в той час через ворожнечі між лікарями не було на кого надіятися. Це бачили хворі, лікарня поступово почала втрачати авторитет. Люди почали шукати порятунку в інших лікарнях, не зважаючи на те, що все-таки в їх колективах не було кращих фахівців, але атмосфера була більш обнадійлива.

Лікарі та лікарні не відчували не тільки контроль з боку облздороввідділу, але і не мали звідки чекати фахової допомоги. На той час згідно чуток ОЗВ та головні лікарі мали уже свій сталий бізнес. Укладання договорів на поставку апаратури, медикаментів, ремонтно-будівельні роботи, присвоєння категорій та розбазарювання гуманітарної допомоги давали чималі прибутки. 15–20% суми, зазначеної у договорі, потрапляли у відповідні кишені. Мало того, керівництво лікарень почало створювати ремонтно-будівельні фірми, оформляти на інших осіб і самі їх забезпечували роботою, на що ішли бюджетні гроші. Крім того, умудрялися продавати хворим те, за що уже було заплачено державою. Гроші руйнували лікарську мораль. Серед лікарів з'явилися так звані „лікарі-перехватчики", які ішли в поліклініку раніше за тих, що повинні бути на прийомі і таким чином ставали лікуючими і тих пацієнтів, допомогти яким їхньої кваліфікації було недостатньо. А якщо пацієнт говорив, що шукає такого то лікаря, часто відповідали: „Його сьогодні немає". Та такі аморальні дії лікарів виявлялися тоді, коли у хворих виникали ускладнення під час чи після операції.

Пам'ятаю молоду жінку років тридцяти з камінням у лоханочно-сечовідному сегменті з внутрішньо-нирковою лоханкою. „Перехватчик" під час видалення каменю відірвав сечовід від лоханки. З дня опера-

ції у жінки підвищилась температура. Нелегко було виявити причину підвищення температури до високих цифр. І через декілька днів довелося взяти хвору на повторну операцію. Виявлено відрив сечоводу. Зробити анастомоз із запальною лоханкою було неможливо. Довелося зробити його з нижньою чашечкою нирки. Таким чином, нирка була збережена, інакше її треба було видалити, тобто залишити жінку з однією ниркою. А у 10% те ж саме захворювання через деякий час виникає і в протилежній нирці.

Про лікарську етику майже вже ніхто і не згадував. Кожен старався забезпечити себе роботою, але аж ніяк не набути знань. Центри спеціалізації та підвищення кваліфікації існували за рахунок рознарядки путівок на облздороввідділи. Примусово у будь-якому випадку найчастіше виділяли путівку тому чи іншому спеціалістові. Та заробітки йшли цим центрам не за рахунок кількості прочитаних лекцій чи практичних занять, а за рахунок відкуплень від них лікарями. Лікар, який мав бути на курсах, продовжував працювати в лікарні, а головних лікарів це влаштовувало, бо таким чином отримували теж викуп. Не був на курсах, нічому не навчився. Та цей досвід швидко перейняли і медичні вузи. Мені здається, що це і стало причиною запровадження в лікарську роботу розроблених стандартів. Лікар, користуючись ними, перестає клінічно мислити, адже для цього потрібні і неабиякі знання, і стає подібним на продавця, який без калькулятора вже не наважується додати до двох два. Йому, як і Василю Івановичу Чапаєву, коли його запитали скільки то 0,5, який відповів: „Нутром чую – поллитра, а сказать не могу", не вистачає знань.

Та не зважаючи на таку похмуру картину і в теперішній час є і будуть народжуватися лікарі від Бога, для яких духовне начало та професіоналізм будуть основними, а інше матеріальне – додасться їм. Саме такі лікарі мають душевний спокій та моральне задоволення і ніколи не будуть бідними та жебраками. Недарма Сталін, який, якщо не закінчив, то вчився в духовній семінарії, назначаючи зарплату лікарям, говорив: „Хорошого лікаря народ прогодує". Після того як я побував у Римі, то все частіше звертався до Святого Письма. Я почав розуміти, що лікар без віри в Бога не може надати пацієнту ефективне лікування. Адже лікарю теж потрібна допомога. І це все гостріше відчувалося у нас, коли надіятися на колег було марно. Вони не виправляли твої помилки, а почали виявляти їх, щоб використати можливість тебе осудити чи навіть засудити, незважаючи на те, що у них цих помилок було значно більше. І я не раз говорив їм: „Що б ви зробили зі мною, якщо б я допускався вчинених вами помилок?" Та

все частіше я почав переконуватися, що і невіруючу людину лікувати нелегко. Адже якщо вона не надіється на Бога, то вона не надіється й на лікаря. Така людина надіється на випадок і на те, що з нею нічого поганого не станеться.

Мені доводилося лікувати ієрархів Православної, Греко-Католицької та Римо-Католицької Церков. І не зважаючи на відповідальність перед ними, мені було з ними легко. Я бачив і відчував, що вони надіються, що я їм допоможу, тільки в основному тому, що мають велику надію на Бога. Їхня віра додавала мені впевненості в собі та сміливості. Мене подвійно втішало те, що представники інших конфесій, знаючи, що я православний, довіряли мені. І як я від них чув пізніше, уже після їх одужання, коли ми зустрічалися, як рідні, як брати у Господі нашому Ісусі Христі, адже Бог, Святий Дух – Свята Трійця один. Жаль тільки, що ми це іноді або часто забуваємо…

Та скільки разів проїжджаю біля Греко-католицької Академії, стільки разів згадую ті празники, на які мене запрошував мій пацієнт – єпископ Іоан (Семедій). На цих празниках були присутні священики, викладачі семінарії, семінаристи, вірники, гості... І жодного разу не було так, щоб мені не надано було слова. Мої щирі слова привітання завжди знаходили відгук у преосвященного владики Іоана, який казав: „Якби Степан був молодшим, я б його зарахував у семінарію”. Та мені було уготовлено інше...

Смійся з іншими, а не з інших.

Е. Хаббард

Початок другої половини 90-х років нічим не відрізнявся від першої. Невиплата зарплат, високі ціни, постійні сварки у парламенті, майже необмежена влада Президента, поступлення хворих у лікарню у важкому стані та жевріння надії, що ось все зміниться на краще, завжди так не буде. Адже світ живе по-іншому. Я все це бачив на власні очі. І не тільки я. Що бачиш на іншому, чекай на себе. За приклад можна було брати прибалтійські держави й Польщу. Та в цьому безладі треба було жити і працювати.

Як пацієнтів, так і медиків виручав світ. Одні заробляли гроші, продаючи свою дешеву робочу силу та, якщо не сказати високий, достатній фаховий рівень. Інші – за рахунок різниці в ціні товарів по обидві сторони західного кордону. І хоча гуманітарна допомога надходила у вигляді „На тобі небоже, що мені негоже’’, все- таки вона багатьом допомогла.

Не можу не згадати як завідувач кафедрою чи курсом інфекційних хвороб доцент Сергій Михайлович Туряниця зателефонував мені і запропонував приїхати до нього на кафедру. По дорозі я згадав, як ми з ним їздили у Москву до академіка Веліхова, щоб не дозволити продовження будівництва РЛС біля Мукачева. Я тоді чи не вперше побачив, як плаче чоловік. Сергій зі сльозами на очах аргументовано виступав проти будівництва цього монстра, хоча санітарний лікар і поет Щербак підтримував будівництво її, заважав виступу, в т. ч. і моєму. Та все-таки будівництво було припинено!

Сергій Михайлович мене привітно зустрів, запросив у свій кабінет, в якому на підлозі, на столах були ящики з гуманітарною допомогою. Окрім специфічних матеріалів, які використовують тільки в урології, він запропонував взяти великий ящик, у якому був сучасний антибіотик – заноцин, з немалим терміном зберігання. Цього нового та дорогого антибіотика ще не було у наших місцевих аптеках. Багатьом моїм пацієнтам, особливо тим, які, маючи важкий стан, не мали можливості забезпечити себе необхідними медикаментами, прискорив одужання. Кожному такому хворому, якому необхідно було продовжити антибактеріальну, тобто протизапальну терапію вдома, амбулаторно я видавав упаковку заноцину, розповідав, як його приймати і згадував Сергія, який для мене і багатьох моїх пацієнтів став ближнім, адже він, як і той самарянин, допоміг тим, котрих ніколи не знав і від яких не чекав вдячності чи винагороди.

Незважаючи на те, що в гуманітарних вантажах були великої ваги, а не значення, старі медичні книги, написані англійською мовою, апарати та їх частини, які неможливо було застосувати в своїй практиці, все-таки ці вантажі, проти яких виступали деякі медики в ЗМІ, мали і корисні, і потрібні нам медичні засоби та інструменти. Я завжди висловлював вдячність тим, хто їх збирав і присилав. Адже дарованому коню в зуби не дивляться, а на безриб'ї і рак риба.

Я використовував кожну можливість навчитися чомусь новому. І для мене не було питанням їхати чи не їхати на Конгрес українських лікарських товариств в Одесу. Я знав робочий план СФУЛТу і не міг проігнорувати цікаві доповіді та наочний відеофільм нашого земляка – австрійського українця Ігоря Гука. Адже вони стосувалися такої важливої теми, як пересадка внутрішніх органів, а саме – пересадки печінки при її цирозі. Такі операції виконував у цій капіталістичній, правда, на той час ми уже забули це слово і вживали демократичній країні, своїми українськими руками пан Ігор. І тут аж ніяк не підходить теза одного із наших земляків, що випускаємо неякісні товари,

тому що руки у нас радянські. Наші українські роботящі руки нічим не відрізняються від рук корінних жителів найбільш забезпечених та розвинутих європейських країн

Я чекав доповіді американського лікаря по сімейній медицині – Оліарчика. Від сімейного лікаря багато в чому залежить здоров'я кожного члена, як ми звикли говорити „ячейки" держави – сім'ї. Лікар сімейної медицини не був тим диспетчером, який знав куди направити пацієнта. Він в першу чергу знав, як йому своєчасно допомогти і заощадити його кошти, знав своїх пацієнтів чи не від народження. Знаючи все про них та про умови життя сім'ї і не тільки, але і взаємовідносини між ними, міг наперед бачити ризики, які можуть нашкодити здоров'ю. Не дивно, що за цей медичний напрямок вхопилися і керівники медициною. Та, як завжди, рідко коли ми в змозі довести справу, в т. ч. і корисну, до логічного завершення. Завжди нам щось заважає – чи то відсутність коштів, чи... Ми знищили, хоч і заформалізовану диспансеризацію, адже і вона мала позитивні риси та тенденції, і не досягли в необхідному об'ємі в сімейній медицині.

Цікавість відвідати Одесу підсилювала іще одна складова. Наш земляк, уродженець Тячівщини Михайло Іванович Ухаль, доктор медичних наук, професор, ще недавно був завідувачем кафедри урології Одеського медичного інституту. Пана Михайла я знав ще із затвердження теми його докторської дисертації на Вченій Раді Київського НДІ урології. З того часу ми при зустрічах на різного рівня урологічних конференцій та з'їздах спілкувалися, цікавилися справами один одного. Безумовно, Михайла Івановича цікавили новини його рідного краю Закарпаття. Крім того, з літератури та й із розповідей пацієнтів, які приїжджали до мене на лапароскопічні холецистектомії, я знав, що ректор інституту, професор акушер-гінеколог пан Запорожан застосував лапароскопічну технологію в гінекології. Та і бажання побувати в Одесі – рідному місті гумористів, сатириків та відомих артистів теж сприяло поїздці в цю південну столицю України. І знову медики Львова простягнули мені дружню руку. І запропонували поїхати разом з ними в одному вагоні, який вони замовили і додали: „Квитком тебе забезпечимо". Я і сам хотів їх просити про це. Залишивши машину у тещі в Старому Роздолі, я поїхав на відповідну годину на львівський вокзал. Львів'яни майже всі були в зборі. Щирі усмішки, обійми та поцілунки веселили душу. Як завжди, для підтримки такого настрою я мав домашнє вино та закарпатські коньяки виробництва Ужгородського коньячного заводу. Після виїзду зі Львова почалося готування вечері. Майже всі пасажири вагону зібралися в одному купе та поблизу нього.

Це варто було уваги комітету рекордів Гіннеса. Майже до півночі не вщухали розмови, тости та стрілецькі пісні. Навіть завдяки цьому поїздка була оправдана. Адже немає більшої насолоди, ніж спілкування між людьми, не пам'ятаю, хто це сказав.

Професійним розмовам не уступали політичні. Погляди наші збігалися. Я, як один із перших учасників Руху на Закарпатті, борець за незалежну, єдину та неподільну демократичну Україну мав ідентичні погляди з галичанами.

У той час я не міг припустити і тим більше знати, що мене чекає у цій штучно названій демократичною та беззаконній державі. Я ще не дуже добре знав Євангеліє, в якому сказано, що одні сіють, інші жнуть. Та сьогоднішні женці жнуть тільки для себе, не маючи міри і совісті, втративши таку просту рису людського характеру, як ганьба.

Ранком ми вийшли з поїзда і тут же біля вагону в однієї із лікарів із сумки поцупили гаманець. Це нас насторожило і ми відчули, що знаходимось вже в Одесі. Колеги не залишили потерпілу без допомоги. Організований автобус привіз нас на місце реєстрації делегатів та гостей Конгресу в основний корпус медичного інституту. Нашу делегацію розмістили в одному з гуртожитків. Там ми дізналися, що делегації з України будуть розміщені по готелях та гуртожитках, а делегації з Америки і Канади – на одному із одеських кораблів. До речі, ми ніч переночували в гуртожитку.

Та умови, в яких ми опинилися, змусили нас переїхати в готель, не зважаючи на дорогу ціну номера на двох. Ситуація, в якій опинилися делегації, не подобалась нікому: ні українським, ні зарубіжним делегатам. Адже те, заради чого організовують такі форуми, заради спілкування в режимі не тільки офіційному. Така організація проживання обмежувала можливості спілкування між делегатами. Навіть обіди були організовані з врахуванням „кастовості" делегатів. Та все-таки при зустрічах делегатів з різних країн та регіонів України про все це ми забували. Ми раділи один одному, у кожного із нас було безліч запитань і навіть нам було чим похвалитися у приватних розмовах. Виступати перед професіоналами, представниками сучасної та ефективної медичної допомоги ми із своїми досягненнями ще не наважувалися. А хто і наважився, то і сам відчував тактовність колег до його здобутків. Хоча на кожному такому форумі звучали слова, які свідчили про те, що в наших умовах зарубіжні колеги працювати б не змогли зовсім. Це нас і тішило, і засмучувало, та примушувало самим собі створювати необхідні умови.

Настрій благородної людини не залежить від її благополуччя або від її нещасть.

Р. Декарт

Саме перебування в Одесі виправдовувало поїздку. Перше, що нас дуже здивувало, так це зупинка власних машин, практично в ту ж мить, коли ти підняв руку. Привітні й усміхнені обличчя і тут же запитання: „Куди скажете?" В машині одразу починалася розмова: „Що ви тут робите? Звідки приїхали?" Після цього кожен із наших водіїв виступав у ролі гіда. Розповіді про історичні місця та пам'ятники, про пригоди значно скорочували час поїздки. За таку послугу від нас брали, на мою думку, символічну плату – 5–7 грн. Все це до купи і створювало настрій, притаманний перебуванню у цьому чудовому місті біля моря. Я намагався розпізнати, хто з цих людей єврей, а хто іншої національності. Та це мені майже не вдавалося. У мене склалося враження, що вони не стільки за етнічним походженням, скільки за характером і звичкою усі євреї.

Відкриття Конгресу відбулося у знаменитому Одеському театрі. І це було свідченням поваги до делегатів та демонстрація можливостей медичної спільноти. Протокол був збережений. Вітання від мера міста (але не мер), губернатора, громадських спільнот... Після чого усі із задоволенням дивилися театральну виставу. Вийшовши з театру, в готель ми не поспішали. Пройшлися Потьомкінськими східцями, оглянули пам'ятник Дюку Рішельє та заглянули в одне кафе. Там ми відчули, що таке ринкові ціни. У місті довго не затрималися. Адже в готелі проживали делегати з різних регіонів України. Кортіло чим швидше поспілкуватися з ними і як годиться на них подивитися, і себе показати.

Поряд з нами поселився лікар Попович з Михайлівців, з яким ми добре зналися, адже він не пропустив жоден Конгрес. Пан Попович не захотів проживати в готелях для іноземців. Йому було цікавіше поспілкуватися з нами. І в розмовах відчувалося, що йому боляче не тільки за державу, у якій проживає, але і за Україну. Наші розповіді мало його радували, але ми ще були мрійниками, оптимістами. Говорили про перспективу. У той час ми ще не відчували, що в нашій країні перспектива з кожним днем стає все більшою і віддаленішою. Ми жили за „Отченашем" – сьогоднішнім днем. При таких зустрічах вечері затягуються, і тільки час, необхідний для відпочинку, вимагає їх закінчення.

Вранці прокинулися своєчасно. Випили каву і звичним маршрутом доїхали без запізнення до основного корпусу медінституту. Пленарне засідання. Час, відведений на вітання, використаний, і розпочалося засідання. Не буду детально описувати те нове, що ми почули в допо-

відях закордонних та вітчизняних провідних вчених. Воно було для нас не просто цікавим, але і стимулом для вдосконалення не тільки теоретичних знань, але і практичного їх застосування. Це стосувалося хірургічної допомоги при серцево-судинних, пухлинних захворюваннях. Лапароскопічна технологія мені була близька. Адже на той час я її застосовував не тільки для видалення жовчних міхурів, але і для ліквідації гриж, фіброміом матки, кіст яєчників, трубної вагітності... Та доповіді про видалення з допомогою лапароскопії пухлин нирок, наднирників мене зацікавили. Я переглянув наявні відеофільми. Безумовно, для виконання таких операцій тільки моєї кваліфікації було недостатньо. Я розумів, що для цього необхідна команда висококваліфікованих спеціалістів, починаючи з анестезіологів, закінчуючи асистентами. А на той час моїми асистентами були хоч і досвідчені, але медичні сестри. Починати проводити такі оперативні втручання я не наважився. Та все-таки як початковий крок до них я почав видаляти кісти нирок з допомогою лапароскопії. І ці операції були ефективними. По-перше, вони радикальні, по-друге, не потребували перебування в лікарні більше 2-3 днів.

На той час львівські хірурги уже видаляли аденоми наднирників з допомогою лапароскопії. Та якщо пам'ятаєте, і вони не обійшлися без звинувачень. При видаленні, вірніше після видалення аденоми наднирника у нашої землячки із Свалявщини виникла кровотеча із нирки на стороні операції. Довелося робити повторну операцію і видалити нирку. Та у виписці з історії хвороби цей факт не був вказаний. У подальшому хірургів звинуватили у навмисному видаленні нирки з метою використання її для трансплантації. І хоч це звучало абсурдно, адже пошкоджену нирку, та іще таку, яка була в умовах неабиякого підвищеного кров'яного тиску, трансплантувати ніхто не буде. Немало часу, нервів і здоров'я забрало у львівських медиків виправдування.

Після пленарних засідань продовжувалися секційні. Мені було важко вибрати між урологією, хірургією та гінекологією. Але оскільки урологічну секцію вів наш земляк професор Ухаль, я першою відвідав урологічну. Як завжди, на таких форумах є чому повчитися. Та після закінчення роботи секції Михайло Іванович приділив моїй персоні немало часу і уваги. Ми оглянули урологічну базу, на якій він працює. Безумовно, що забезпечення апаратурою, інструментарієм та умови перебування хворих були значно кращими, ніж у нашій обласній лікарні. Крім того, мене цікавили відносини між професором Ухалем та його колегою, теж урологом, професором Федором Івановичем Костівим. Адже, як кажуть, два півні не вживаються на одному смітнику.

У цьому я переконався за період роботи в обласній лікарні, коли завідував урологічним відділенням. Виявляється, в Одесі це не проблема. Михайло Іванович і Федір Іванович розділили між собою роботу і в них не було ґрунту для ворожнечі. Втілення їхнього досвіду в роботу хірургів Ужгорода виявилося неможливим.

Робота Конгресу закінчувалася. Настав другий етап її проведення, не менш цікавий, ніж перший, – спільна вечеря. Тут уже ми мали можливість поспілкуватися з усіма делегатами, хоча і тут одесити спробували розсадити нас по делегаціях. Та невдовзі делегати займали місця, як кажуть, за інтересами. Я спілкувався з багатьма. Адже я їх усіх знав. Та і хотілося, щоб наступний Конгрес відбувся в Ужгороді. Делегація з Луганська наполягала на проведенні його в Луганську. Аргумент – необхідність популяризації вживання української мови медичною спільнотою Східного регіону України. В Одесі ми відчули, як відомі вчені намагаються розмовляти державною мовою. І це тішило, хоча деякі делегати говорили, як тільки закінчиться Конгрес, про українську мову забудуть. Чи так це тепер, не знаю. Та все-таки проведення Конгресу одеситам пішло на користь хоча б тим, що американська делегація подарувала медінституту видавничу базу на 40 000$.

Делегатами було відкрито декілька пам'ятних знаків провідним ученим медикам. Після одного із таких заходів представників делегацій повинен був прийняти Гурвіц, який був, здається, мером міста чи губернатором. Та дарма поважні гості чекали більше години. Зустріч із мером так і не відбулася.

Наступного дня представники делегацій зібралися для вирішення програми та місця проведення VII Конгресу СФУЛТ. Делегати віддали перевагу Ужгороду. Мене це порадувало. Я розумів, що як тільки повернуся додому, відразу повинен розпочати підготовку. Правда, перед поїздкою в Одесу я заручився підтримкою ректора УжДУ, нині покійного Володимира Сливки та керівництва міста і області.

Істинне, як і все добре, легко знаходить шлях до душі.

У. Еко

Прислів'я „У гостях добре, а дома краще" підтверджується не завжди. Можливо, це так тільки у мене. Адже, коли я виїжджаю з дому чи на конференцію, чи в одну з клінік, а відпочивав я за своє життя 2-3 рази, одразу, як сідаю у вагон, перестаю думати про проблеми, які залишилися дома і на роботі. А коли повертаюся – всі вони, як сніг на голову. І хочеш чи не хочеш, ще в дорозі починаєш їх вирішувати, тасуєш їх у

своїй голові, як гравець карти. Так і хочеш їх вдало розпланувати, щоб на вирішення всіх справ затратити чим менше часу, сил, а іноді і коштів. Так є і до цього часу, і так було, коли я повертався з Одеси.

Дома на мене чекали хворі з різним ступенем складності патологіями та розпочате будівництво лікарні. На той час будинок у Минаї уже був збудований. Починалася осінь. Переді мною було завдання завершити будівництво даху до зими. На жаль, я мав не дуже вдалий та приємний досвід стосунків з найманими так званими майстрами. Бажання заробити було настільки актуальним, що яку б ти роботу не пропонував, „майстер" за неї береться. Хату будували люди, які вперше робили кладку. Я це зрозумів, і вони зізналися в цьому, коли мені довелося їх виправляти. Єдиним позитивом було те, що вони не були п'яницями. За ними я не знаходив сховані пляшки з-під вина та горілки. Знаючи важливість роботи при зведенні даху, я не ловився на гачок перших-ліпших. І, оскільки до зими вже було рукою подати, домовився з двома бригадами, з якими також не дуже пощастило. Зате Бог дав теплу осінь, не дощову і дах лікарні до Різдвяних свят був завершений.

На той час я заборгував 29000$. Мені ніколи не подобалося прибіднятися, але за той період я не купив собі жодного костюма чи пальта. Благо, що дружину одягала її мати. Та все-таки Тамара сказала: „Степане, припини будівництво хоч на рік або на два. Ситуації можуть бути різні. Ти не відірвеш зі стіни цеглу і не розрахуєшся нею. Окрім боргів та витрат, необхідно мати хоч якісь гроші на „чорний" день". Я послухався мудрої поради і припинив будівництво на два роки. На щастя, „чорний" день не настав аж до помаранчевої революції, коли мене звільнили з роботи за вигаданим порушенням трудової дисципліни. Та і той день я б назвав не „чорним", а брудним, який не так легко відмити з помаранчевої влади. Як стало відомо, таких днів помаранчеві „подарували" більше 20000 українців.

Ведення такого будівництва, коли ти і прораб, і постачальник, а часом і майстер та сторож, забирало чимало часу і сил. Та я не міг собі дозволити, щоб це якось позначилося на моїй основній професійній роботі. Бувало і так, що прийшовши з роботи додому, я уже не мав сил їхати за цементом чи ще за чимось. Знав, що мені до ранку необхідно відновити сили, адже на мою допомогу чекали хворі, які, до речі, часом виступали в ролі інвесторів будівництва лікарні.

У той час я думав, що в моєму житті ніколи не буде ранку, коли я сам захочу встати, а не буду підніматися тільки тому, що вимушений іти на роботу. Як я згадував і раніше, хворі поступали переважно у важкому стані. Майже не було такого дня, щоб не доводилося опе-

рувати з приводу раку нирки чи сечового міхура, чи простати. Якщо при раку нирки операція зводилася у переважній більшості до видалення пухлини разом з ниркою, то при раку сечового міхура прийняти рішення по видаленню сечового міхура чи простати було важко. Ми не мали можливості, вона з'явилася тільки недавно, визначати межу розповсюдження раку по поверхні та глибині сечового міхура. Після операції видалення пухлини хоч і в межах здорових тканин, як нам здавалося візуально, та все-таки ця патологія часто продовжувала рости. Було так, що протягом року доводилось оперувати хворого повторно. Разом з тим пропонувати пацієнту видалити сечовий міхур при першій операції було важко не тільки тому, що це йому було важко сприйняти, але і тому, що у мене, як у лікаря виникали сумніви: „А якщо можна було обійтися тільки видаленням частини міхура? Сумління не дасть мені спокою. Адже пацієнт до кінця життя залишиться інвалідом, оскільки сечовідвід з нирок буде зроблено через шкіру передньої черевної стінки". І хоч я володів і застосовував. особливо у молодих, методику відведення сечі у сигмоподібну кишку, використовував її рідко, із досвіду, знав, що хворі, яким було так зроблено, живуть менше, ніж ті, котрим відвести сечу попередньою методикою. Один із таких пацієнтів, якому у 43-річному віці було видалено сечовий міхур з приводу ракового пошкодження, а через нетривалий час і знищену нирку та метастаз пухлини в лімфовузол (на той час я ще не робив радикальні цистектомії з видаленням лімфовузлів) прожив ще 18 років.

Щоб не відчувати втому, я пив каву між операціями. Виходило, що ще до обіду я випивав 3-4 кави. А це було не що інше, як батіг для роботи серця та нервової системи. Допомогти собі нічим не міг. І якщо мені доводилося бути в Києві, то ще до обіду я міг ходити і вирішувати справи. Після обіду мусив відпочити, щоб ще до кінця робочого дня встигнути щось зробити. Якось з цього приводу поскаржився своїм друзям киянам. Один із них сказав мені: „Степане, недавно мені ввели дозу стовбурових клітин. Я настільки добре себе почуваю, що впевнено можу їх і тобі рекомендувати. Ось побачиш, що будеш почуватися цілком нормально, як і належить у твої роки". І хоч я і боявся уколів, не маючи іншого вирішення проблеми покращення свого фізичного стану, я дав згоду.

Наступного ранку ми відвідали клініку, в якій зберігалися в рідкому азоті при температурі – 190 °С клітини, вилучені з ембріонів до 3-місячного віку, коли ще вони не мають генетичного коду і сприймаються чужим організмом будь-якого віку як свої. Особливістю є ще і те, що із них утворюються ті клітини для того органу, який є хворим. Якщо це малокрів'я, то вони покращують роботу червоного моз-

ку кісток, якщо це захворювання печінки, то відновлюють її клітини. В той час вартість цих клітин була не більше 500$. Тепер вони в ціні і не знаю скільки тисяч чи десятки тисяч доларів.

Вирішуючи в той день у Києві різного характеру проблеми, я і не згадав про ці клітини. І схаменувся біля десятої години вечора, подумавши, що цього дня я не був змушений відпочивати, і в цей час ще не хочеться спати. Мені сказали, що ця доза клітин буде діяти протягом 7-10 років. І так воно і було.

Приїхавши додому, розповів про чудо-клітини своїм, на той час ще друзям, які також забажали дози такого ефективного і природного стимулятора. Мабуть, їх ці клітини тримають більше обіцяних 10 років, що і дало їм можливість „віддячити" мені за ці останні 3 роки.

У той час я ще не задумувався над походженням цих клітин. Адже вони були отримані із печінки плода – живого організму, у якого шляхом аборту відібрано життя. В теперішній час я б цього не повторив, хоча аборт може бути і медичним показом, щоб зберегти життя матері. Та, здається, рік тому Римо-Католицька Церква канонізувала в лик святих жінку, яка не дала згоду загубити життя дитини, котру носила в собі заради того, щоб зберегти своє. Не буду вдаватися в судження правильно чи неправильно вона вчинила. Кожен хай подумає про себе, особливо ті молоді дівчата та жінки, які мають, хоч і небажану, вагітність. Краще вже, мабуть, ту дитину народити, не позбавляти її життя ще до народження і залишити її в лікарні. Адже скільки є сімей, які позбавлені щастя мати власних дітей з різних причин, в тому числі і після аборту під час першої вагітності. Важко про це писати, але дитина мстить матері, яка позбавила її життя. І якщо вже я торкнувся теми материнства, не можу не написати про важливість збереження цнотливості дівчиною до шлюбу. Науково доведено, що якщо дівчина втратила свою невинність і вийшла заміж не за того, з ким вона її втратила, то навіть якщо і не завагітніла, сперматозоїди, які потрапили в її організм, впливають на її генетичний код. І вона може народити від свого чоловіка дитину, подібну і з тими ж вадами на людину, з якою втратила невинність. І це обґрунтовано фактами, в тому числі і в тваринному світі.

Кобила, яка мала стосунки із зеброю, завагітніла пізніше не від зебри, а від жеребця, але народила лоша в смужку, як зебра. Окрім того, описані випадки, коли ні в чому не винна жінка народила дитину-негреня від білого чоловіка. Виявилося, що її бабка колись мала статеві стосунки з негром. А я грішним ділом, коли чув, що жінка народила дитину, подібну на сусіда, бо задивилася на нього під час вагітності, думав, що жінки вигадали легкий спосіб приховати свою невірність.

Не питай, що батьківщина може зробити для тебе, а питай себе, що ти можеш зробити для батьківщини.

Д. Кеннеді

На щоденну роботу та будівництво лікарні витрачав чимало часу. Та не міг не думати про необхідність підготовки Конгресу українських лікарських товариств. Я розумів, що мушу відійти від звички вирішувати все тоді, коли терміни припруть до стінки. Та великим стимулом для мене був дзвінок із США голови Світової Федерації українських лікарських товариств пана Павла Джуля. Після привітання і традиційних запитань пан Павло сказав: „Пане Степане, протягом двох місяців я приїду до вас в Ужгород. Хочу оглянути конференц-зали та готелі, де ми будемо жити". Я подякував за дзвінок і, запевняючи, що чекаємо і будемо раді його приїзду, розпрощався із заокеанським колегою.

Подумавши, що час летить швидко, а відповідальність перед делегатами Конгресу велика, наступного дня я сам почав обхід можливих баз розташування гостей та проведення засідань. Мені хотілося, щоб лікарі-українці з усього світу відчули за час проведення Конгресу всю повноту гостинності наших краян. Адже ми звикли, що гостям – усе найкраще. Так було у кожній закарпатській сім'ї, так нас виховували з дитинства. І хоч я знав, що на таких форумах їх організатори шукають зиску з їх проведення, навіть про це не думав. У моїй голові роїлися спогади, особливо негативні, про проведені попередні Конгреси. Дуже хотів, щоб про нас – закарпатців у гостей залишилася справедлива позитивна думка, щоб ми показали істинне своє традиційне лице закарпатського русина-українця.

Не чекаючи на приїзд пана Джуля, я методично майже щоденно навідувався у наші готелі: „Закарпаття", „Ужгород", „Дружба" та наявні уже на той час малі приватні. Адже я розмірковував, що можливо будуть і такі гості, які забажають усамітнення, тобто ті, котрі на такі форуми приїжджають в супроводі, і не завжди своїх рідних. Жоден з готелів, окрім „Закарпаття", не міг помістити усіх делегатів. Та й іншого залу для банкету приблизно на 300-350 персон не було. А я хотів врахувати незадоволення Конгресом в Одесі, у тій його частині, де йшлося про проживання делегатів, тобто іноземних українців, окремо. А ще не знав точку зору пана Павла на проживання усіх в одному готелі. Тому я повинен був довідатися про умови проживання та кількість місць у кожному із них.

На той час важливу роль для делегатів відігравала і ціна за проживання. Практика показувала, що не всі можуть платити однакову ціну.

Оскільки із ректором УжНУ Володимиром Сливкою було домовлено, що на час проведення Конгресу дає приміщення економічного факультету безкоштовно, я попросив зустрічі з деканом Василем Петровичем Мікловдою. Коли ми зустрілися, він повідомив мені, що чекав на мене, адже Володимир Юрійович мав з ним розмову. Ми ще раз оглянули приміщення великої аудиторії, у якій можливо проводити пленарні засідання та ряд інших, для секційних засідань. Та хотілося відкрити конференцію у муздрамтеатрі. Хоч ми і розповідали про його будівництво анекдоти, але кращого приміщення для відкриття такого форуму не було. Безумовно, хотілося відкрити Конгрес або провести хоча б заключну його частину у великій залі обласної адміністрації, але вона була замала. До кого б я не звертався, усі йшли назустріч, кожен сприяв і, як мені здавалося, був гордий з того, що такої ваги світовий форум буде проведений у нашому краї. На той час лікарі ще мали заслужену повагу. І там, де йшла мова про кошти, я завжди відчував порозуміння.

Та тільки проведенням засідань і місцем перебування чи проживання делегацій на такому форумі не обійтися. Так звана культурна програма відігравала важливу роль. І про неї згадували більше, ніж про заслухані, хоч і актуальні, медичні доповіді. В Ужгороді ми могли похвалитися краєзнавчим музеєм, відвідати коньячний завод, кафедральні собори різних конфесій. В усі ці центри потрібно було протоптати стежку ще до приїзду голови Конгресу, все узгодити з мерією міста та облдержадміністрацією. І це було зробити уже не важко. Адже офіційна влада вже не була вороже налаштована до делегатів з капіталістичного світу.

Правда, Міністерство охорони здоров'я України у цих форумах участі не брало. І хоч мені доводилося організовувати республіканські конференції, та все-таки форум такого масштабу я організовував уперше. Визначеного приїзду пана Павла чекав з пересторогою. Адже мені було сказано, якщо не буде відповідних умов для проведення Конгресу, то його доведеться проводити в іншому місті. На той час делегація з Чернівців наполягала на його проведенні саме у них. Ситуація була неоднозначна. Мене лякало не те, що скажуть: „Біляк взявся за непосильну для нього справу", а те, що про нас знову будуть говорити на всіх континентах, як про Богом забутий край. Не можна допустити, щоб у центрі Європи не було умов для проведення світового форуму. Єдине, що я не наважувався і не наважився б і тепер, провести екскурсію делегатів у медичні заклади обласного центру. Я назавжди запам'ятав почуті у Чикаго слова уродженця Закарпаття, акушера-гінеколога Василя Трухлого, який повернувшись з України сказав: „Я в Україні бачив середньовіччя".

Пан Джуль прилетів у Будапешт. Я із своїм ще школярем, але майбутнім лікарем Степаном зустрів його, і привіз своїм авто в Ужгород. Майже всю дорогу Павло Джуль розпитував мене про мою, як він казав, розвідку. Я все докладно розповів, припудрюючи ті чи інші виразки досліджених об'єктів. Наступного дня після легкого сніданку та кави ми з гостем пішки почали свій похід по місту, готельних та наукових закладах. Спочатку ми обійшли готелі „Ужгород" та „Дружбу". У готелі „Ужгород" розпочався чи вірніше повинен був розпочатися ремонт. Керівництво обіцяло, що до дня проведення конгресу ремонт буде закінчено. Всюди пан Джуль вів розмову про воду і не тільки теплу, але і холодну. Він пам'ятав, як у Дніпропетровську не було води взагалі два дні. Чи повірив гість обіцянкам керівництва, не знаю, але ми на той час дійшли згоди, що найкраще розмістити делегатів у одному готелі, щоб вони мали змогу поспілкуватися тільки з перервою на сон. За звичай на таких форумах сплять мало. Готель „Дружба" виглядів привабливо, але його можливості були теж обмежені відносно малою кількістю місць. Та все-таки цей готель пан Джуль взяв на замітку. Директор готелю „Закарпаття" Василь Іванович Мацола готувався до зустрічі з інспектором і чекав на нас. Та ми, перед тим як до нього зайти, пройшлися поверхами. Оглянули зали ресторану, конференц-зал, номери. Пан Павло зазирнув чи не у кожну шпаринку. Виявив неполагоджені замки, сміття на східцях запасних виходів, пилюку, говорив мені: „Степане, але щоб тут було чисто, не потрібно інвестицій, потрібні лише віник, ганчірка, вода і, безумовно, руки. Невже із брудом ви не можете дати ради?" Я не знав, що відповісти, і додав: „Поговоримо про це з директором готелю". Василь Іванович зустрів нас, як і всіх інших гостей, з посмішкою, привітно. Та коли мова зайшла про побачене нами, пан Василь трохи зніяковів. Він, думаю, і гадки не мав з чого почне свій візит майже 80-річний чоловік. Василь Іванович запевнив нас, що на час проведення Конгресу всі приміщення будуть приведені до ладу, цілодобово буде і тепла вода, розмістить більше 500 делегатів, забезпечить сніданки, обіди, а кому буде потрібно, то і вечерю. Наша інспекція не була галопом по Європі. На готелі ми потратили цілий день.

Наступного дня відвідали драмтеатр, економічний факультет, обласну раду. Оскільки проведення Конгресу було заплановане на другу половину серпня 1998 року, пан Джуль, оглянувши драмтеатр, запитав у директора Івана Білака, чи працюють кондиціонери і про оренду приміщення. На економічному факультеті декан Василь Мікловда особисто показав нам аудиторії. І оскільки під кінець серпня уже немає абітурієнтів і ще немає студентів, запевнив, що у потрібні нам дні для проведення

форуму, українські лікарі будуть єдиними господарями на факультеті. До цієї, хоч і комуністичної будівлі, пан Джуль претензій не мав. А великий зал обласної ради не міг не сподобатися пану Павлу, і ми дійшли згоди, що у ньому можна буде провести заключне засідання.

Після розмови з ректором університету голова Конгресу заявив, що сам він не візьме на себе відповідальність за рішення про проведення форуму в Ужгороді, і щоб дати остаточну відповідь, він через півроку приїде знову і візьме з собою ще когось із Українського лікарського товариства Північної Америки. Окрім Ужгорода, пан Павло побував у Львові і в Києві. Я залишився без чіткої відповіді та з необхідністю реалізувати всі зауваження пана Павла. Та я був переконаний, що зроблю все, щоб Конгрес українських лікарських товариств відбувся в Ужгороді, що не зганьблю наш край.

Людина з ремеслом – дерево з плодами, а невіглас – пустоцвіт.
Українське прислів'я

Після від'їзду пана Павла Джуля, я залишився майже наодинці з проблемами підготовки VII Конгресу українських лікарських товариств. Маю на увазі підготовку культурної програми. Підготовку проведення наукової частини та друк матеріалів конференції, тобто видання тез, взяли на себе львів'яни та кияни. Ця дуже відповідальна справа вимагала наявності фахівців, які спроможні як з наукової та практичної медичної точки зору аналізувати подані матеріали, так і з точки зору чистоти української мови та дотримання граматики. Адже медичної літератури українською мовою майже не було. Та і медичну термінологію українською мовою кожен вживав як розумів. Пізніше, завдяки лікарям Північної Америки, з'явилися словники.

Пам'ятаю, коли я повернувся із Львівщини в обласну лікарню, то вже не повертався до написання історій хвороб російською мовою. Консультанти, які приходили в урологічне відділення, хтось з подивом, хтось і з цікавістю, а хтось і з презирством читав написане. А коли я в направленні у фізкабінет написав „Кварц на калитку", то не тільки лікарі фізіотерапевти, але й інші спеціалісти не знали, яке ж це місце людського тіла. Вони знали, що це написав уролог і, відповідно, націлювалися на певну частину тіла. Тільки, як вони казали, не знали точно чи це спереду, чи ззаду. Дарма у Степана Руданського є сатиричний вірш, у якому він просить єврея відрізати шмат матерії розміром на калитку. Сьогодні слово „калитка" як і інша медична термінологія не є дивиною.

В мою задачу входило підготувати на 4-5 днів культурну програму. Почав я із коньячного заводу. Прийшов до директора Володимира Васильовича Гісема. Розповів йому про майбутній форум, на який я дивився як на можливість дати знати світові про існування такого куточка землі, та і України, як Закарпаття. У той час на стіні у кабінеті директора за його спиною ще висів портрет Леніна. Володимир Васильович завжди притримувався „лівої" ідеї. Тоді він ще не думав, що доведеться стати капіталістом. Та свою ідею не зрадив і до сьогодні. Депутат обласної ради від соціалістичної партії Володимир Васильович і до того часу відгукувався на мої прохання. А на цей раз підтримав форум лікарів-українців, як кажуть, на всі сто, адже і його донька – студентка медичного факультету. Ми обговорювали питання можливої дегустації закарпатського чудо-напою делегатами безпосередньо на заводі. Але прийшли до висновку, що таку кількість людей, яка може бути на конгресі, навіть неможливо розмістити в цехах заводу. Тому вирішили, що пригостимо їх в день відкриття форуму та на заключній частині. Уже ця допомога Володимира Васильовича вселила надію на успіх.

Відвідавши музей, я теж переконався у гостинності та патріотизмі його працівників. Мене запевнили, що зуміємо так провести екскурсії, що відвідувачі-українці, з яких би вони країн не були, залишаться задоволеними.

Моє бажання показати гостям перлину Карпат – Синевирське озеро не вміщалося в рамки проведення конгресу. Адже все-таки знехтувати якогось дня науково-практичної частини було б гріхом. Залишалося домовитися з адміністрацією та медичним колективом Мукачева, а також відвідати Солотвинський солерудник, а точніше соляний стаціонар для пацієнтів з бронхіальною астмою, який знаходиться, здається, на глибині більше 300 м. На ці питання теж було затрачено чимало часу, адже в одну поїздку все не вирішиш. Але всюди була готовність зробити все, щоб гості почувалися якнайкраще. Це ще був 1997 рік.

Та 13 червня цього року достойному сину закарпатського народу, патріарху хірургії, засновнику хірургічної школи та Обласного товариства хірургів, професору, моєму учителю Олександру Васильовичу Фединцю виповнилося б 100 років. Однак керівництво хірургічного товариства вирішило проігнорувати цю дату. Я не міг дозволити, щоб не вшанували пам'ять Людини, яка за довгі роки своєї хірургічної праці, виконуючи оперативні втручання чи не з усіх хірургічних профілів, до кінця свого життя не зрадила клятву Гіппократа.

Я звернувся в обласну державну адміністрацію особисто до Івана Михайловича Різака, який у той час завідував оргвідділом. Івану Ми-

хайловичу довго пояснювати, що я хочу, не було потреби. Було домовлено відзначити цей славний ювілей в обласному музично-драматичному театрі. Та я на цей день мав і свою програму. Кого зміг повідомив, що збираємося о 13.00 в будинку саносвіти і звідти пішою ходою підемо на могилу Олександра Васильовича, яка знаходиться на Кальварії. Мені було приємно, що Василь Миколайович Рішко взяв активну участь у цьому заході. На кладовищі на нас уже чекали священики, які відслужили панахиду. Тоді ж ми відвідали могили й інших відомих у краї медиків: доцента Михайла Бідзілі, Антона Бращайка...

У той день я подумав, що добре було б, якби кожного 13 червня ми молилися за кожного медика краю, який іноді чи частіше передчасно відійшов у вічність. Тоді я ще не знав, що 14 червня Православна Церква відзначає день першого лікаря нашої теперішньої української землі монаха, святого Києво-Печерської Лаври Агапіта. Практично до цього року ми завжди 13 червня служили парастас на могилі християнина Олександра, згадуючи поіменно більшість медиків краю.

Із завершенням будівництва, з Божою допомогою, до 14 червня 2008 року літнього варіанту храму святого Агапіта, на престольний празник будемо проводити молебень за всіх медиків, котрі відійшли в потойбічне життя. Адже вони живуть і на цьому світі, поки про них жива пам'ять у наших серцях. Іще й тепер непоодинокі мої пацієнти згадують лікаря Фединця, який якщо не оперував їх самих, то їх рідних.

Після відзначення 100-річчя з дня народження Олександра Васильовича хірургічна спільнота, не знаю з чиєї ініціативи, у вересні місяці організувала хірургічну *конференцію до, а вірніше після ювілею.*

Почуття вдячності моєму вчителю Олександру Васильовичу Фединцю, глибока повага до Людини з великої літери, надихнули мене написати вірш, присвячений талановитому лікарю „від Бога".

Не кремезний, не високий,
Молодий, хоча в літах
Вчив робити перші кроки
І росли ми на очах.
Бо він сам завжди високо
Був над нами і горів,
Щоб ми бачили широко,
Виростали в лікарів.
В котрих є добро у серці
І в душі Ісус Христос,
Котрі хочуть бути перші,
Помогти, як хворий хтось.
Щоб не були сиротами
Дрібні діти, а батьки,
Щоб до старості дожили
Із дітками залюбки.
Він не шиє – вишиває.
І на тілі не рубець.
Це мистецтво добре знаєм
І тримаєм за взірець.

Мудрість полягає не в тому, щоб знати якомога більше, а в тому, щоб знати, які знання найнеобхідніші...

Л. М. Толстой

Щоденна необхідність лікування хворих вимагала немало часу і сил. Та успішне оперативне лікування різнопрофільних хірургічних хворих, маю на увазі урологічних, хірургічних та гінекологічних, було важливим стимулом у моїй роботі. Адже повторююся: я завжди мріяв бути схожим на Олександра Васильовича Фединця, який працював в умовах, коли хірург повинен був уміти оперувати пацієнтів різного хірургічного профілю. Того вимагало життя.

Лікарів, які вміли оперувати, було небагато. Але це були справжні митці своєї професії. Я не міг собі дозволити зробити тільки операцію з приводу аденоми простати, а залишити неоперовану грижу чи не перев'язати, якщо не видалити варикозні вени нижніх кінцівок, тромби яких, потрапивши в легеневу артерію, могли вдалу операцію аденомектомію перетворити на трагедію. Нема чого гріха таїти, доводилось госпіталізовувати в урологічне відділення хірургічних, а часом і гінекологічних пацієнтів, підмінивши діагноз на урологічний. Та щасливим я себе почував, коли разом з лапароскопічним видаленням жовчного міхура чи кісти яєчників, проводив і урологічну операцію. Хочу зауважити, що лапароскопія забезпечила таку можливість, адже вона за рахунок малого травмування людського тіла не погіршувала наслідки більш складних традиційних операцій. І коли я проводив такі комбіновані симультанні операції, анестезіологи з іронією говорили: „Може ще і шлунок видалимо чи селезінку". Але я бачив у їх очах вогник, який свідчив, що вони гордяться тим, що можуть забезпечити знеболення для двох-трьох операцій одночасно. Тому з їх боку я мав підтримку і відчував її. Без неї я не міг би робити такі серйозні оперативні втручання, на які необхідний був один реабілітаційний період, а не два або три, якщо робити ці операції через певні проміжки часу. Та і можливі ускладнення наркозу не були помножені на 2 чи 3.

На той час було заплановано провести у Львові з'їзд хірургів України. Здається, він був першим за час незалежності. В програму з'їзду було включене питання лапароскопічних оперативних втручань. Безумовно, я не міг пропустити цей форум, хоча і знав, що мої „друзі" налаштовували вчених-хірургів основних медичних центрів країни проти мене, мотивуючи тим, що я, як уролог, не маю права проводи-

ти хірургічні лапароскопічні оперативні втручання. Вони наче забули, що я три роки працював в Міжгірській районній лікарні анестезіологом і хірургом, навчався три роки в аспірантурі на кафедрі шпитальної хірургії, мав чергування по ургентній хірургічній допомозі в Тячівській ЦРЛ та обласній лікарні, на відміну від них, тричі проходив стажування в клініках Чікаго, Лос-Анджелес, Сан-Франциско та Окленд. Мені навіть говорили, що хірургічний з'їзд прийме рішення з приводу моєї лапароскопічної хірургії. Ці чутки тим більше мене зобов'язували бути присутнім на цьому зібранні. Адже, бачивши в США та деяких країнах Європи, які оперативні втручання проводили хірурги, урологи та гінекологи, мені було що сказати, аргументувати свої дії.

Прослухавши декілька доповідей, я не почув у виступах щось подібне, про що мене попереджали. Та в цей день було відкриття музею лікаря Мар'яна Панчишина. Пообіцявши колегам Львівського українського товариства, що обов'язково буду на цьому святі, я не міг залишатися на з'їзді до кінця дня. В той час я роздумував, що такий музей у нас в Ужгороді був би достойним вшануванням пам'яті професора Фединця.

Музей був відкритий у квартирі, в якій проживав лікар. Перший поверх налічував декілька кабінетів, у яких пан лікар приймав хворих, оглядав, робив незначні оперативні втручання та проводив рентгенобстеження. Сім'я лікаря проживала на другому поверсі. Фактично лікар, будучи дома, завжди знаходився і на роботі. Мені було приємно бачити, з якою любов'ю як старші, так і молоді лікарі Львівщини розповідають про свого земляка.

Переді мною І том книги „Українські лікарі"... На сторінці 173 автобіографічні дані Мар'яна Панчишина. А з 234 сторінки цієї книги на мене дивиться Олександр Васильович Фединець. Якщо про Олександра Васильовича читачі нашого тижневика знають немало, хоча можливо і недостатньо, то про лікаря Панчишина не знають, думаю, нічого, або мало і можливо і ті, котрих ми називаємо галичанами. У „Лікарі України" про нього написано достатньо.

Після проведеного часу в домі-музеї лікаря я поспішив на з'їзд хірургів. На той час засідання вже закінчилось. Зустрів декількох колег-земляків. Вони мені сказали, що все-таки хірург, доцент Орел, львів'янин, згадав про мене у своєму виступі: „Чому на Закарпатті уролог Біляк робить лапароскопічні хірургічні операції?" Та підтримки з боку професорів з Києва, котрі проводили оперативні лапароскопічні

втручання, він не отримав. Тоді я дуже пошкодував, що не чув це на власні вуха. Адже у той час я ще почуте ніколи не залишав без відповіді. Трохи пізніше, коли я почув, що лікар Орел помер, подумав, що і цього разу Бог подбав про мене. Адже, хто його знає, якою була б моя відповідь.

Довіра самому собі – перша необхідна умова великих починань.
С. Джонсон

Немало часу необхідно для того, щоб викласти на папері хоча б те, що залишилося в пам'яті по підготовці та проведенню VII Конгресу СФУЛТ. Тепер, коли згадую якого об'єму та якості, а також ентузіазмом скількох медиків та колективів проводилася ця робота, хочеш чи не хочеш, але гордишся збереженням у той час, на відміну від теперішнього, почуття ліктя, підставленого плеча, а не підніжки.

Виходжу з операційного залу... Під моїм кабінетом стоїть Рая Новак, яку я знав ще по профспілковій роботі. Привітавшись, сказала: „Степане, хочу з тобою поговорити". „Заходь", – відчиняючи двері, тихо промовив я. Тісний кабінет – 4 квадратні метри, як мені здавалося, зближав співрозмовників. Правда в цьому кабінеті не дуже комфортно почували себе різного ґатунку чиновники, які мало знали про умови, в тому числі і для хворих, в обласній лікарні. На їх докори про тісноту кабінету я відповідав майже черговою фразою. Далеко не всі завідувачі мають окремі кабінети, та і головний лікар сидить у не набагато більшому приміщенні, де й підлога вже згнила.

Раю цікавила підготовча робота до проведення такого відповідального форуму, світового, чи точніше сказати, планетного масштабу. І тому вона без традиційних запитань „Як ся маєш? Що нового?" сказала: „Ми розуміємо наскільки це відповідальна робота, і нам не байдуже, як буде виглядати наша медична спільнота в очах діаспори, і тому пропонуємо тобі допомогу". „Хто це ми?" – перепитав я. „Колектив Будинку санітарно-освітньої роботи, яким, як ти знаєш, керує Людмила Корольчук, котра згуртувала навколо себе хороших жінок та дівчат. Частина з них – медики міської лікарні, в якій вона працювала довгі роки головою профспілки. До речі, і твоя сокурсниця Оля Повч і її донька, яка вчиться на медичному факультеті, дочка твого сокурсника Богдана Штефуци Наташа, твоя землячка Ірина Ладижець. Та що я буду тобі розповідати. Прийдеш до нас і познайомишся з усіма. І якщо ти згідний прийняти нашу допомогу, то в Будинку саносвіти організу-

ємо штаб по проведенню Конгресу". Від такої допомоги відмовлятися було б нерозумно. Тим більше, що у мене не було дружніх стосунків з обласним керівництвом медициною.

У призначений день і час я зайшов до кабінету головного лікаря Будинку саносвіти пані Корольчук, за звичаєм, на 10 хвилин раніше. Там кипіла робота по розробці різних проектів розрахованих на отримання гуманітарної допомоги та грандів. Для мене це все було новим, адже, окрім лікувальної роботи та будівництва приватної лікарні, думати про щось інше не міг і не мав часу. Ця, майже нова для медиків, незвична робота та щирі привітання і усмішки не залишили в моєму серці перестороги, з якою я йшов у колектив. Я довго не міг забути проведення зборів пані Корольчук та Повч в ОКЛ по результатах перевірки медичних сестер у гуртожитку міської лікарні. Виявляється, у них знайшли у кого вату, у кого бинт, у кого йод та зеленку, а то і шприци, і спирт. І це розцінювалося не інакше, як обкрадання хворих. Мене це обурило і мої висловлювання аж ніяк не могли сподобатися представникам цього народного контролю. Та, мабуть, у згаданих мною панянок було більше християнського, ніж у мене, бо вони мені про це ніколи не згадували.

Після короткого знайомства з колективом Людмила Кирилівна взяла ініціативу в свої руки і повідомила: „Ми зараз розподілимо між собою, хто за що відповідає. Окрім того, у нас хороші стосунки з головними лікарями районних лікарень, яким не буде потрібно вказівок керівництва облздоровідділу. Рая у нас завжди відповідає за культурну програму. Маю на увазі концерт силами кращих самодіяльних колективів області в день відкриття і закриття конгресу. Крім того, зробимо так, щоб гості запам'ятали цей конгрес на все життя. Ти знаєш, Степане, що ми проводили уже декілька конкурсів, які продемонстрували, що жінки-медики дуже гарно вишивають. У будь-якому випадку запрошені гості будуть забезпечені, ми їм подаруємо вишивані рушники. А також замість різних папок чи сумок для матеріалів та програми конгресу кожному делегату подаруємо вишиту тайстрину". Я подумав, чи не образить це закордонних наших українців, дехто з яких вимушено після Другої світової війни покинули Україну, рідний край, а хто дійсно з тайстриною чи торбиною, чи бисагами пішли у світ шукати кращої долі. Та пані Людмила продовжувала: „Мало того, ми ознайомимо гостей з колективами районів у день відкриття конгресу, а також надрукуємо книжку, в якій буде інформація про кожний районний колектив з фотографією головно-

го лікаря району. Та все це можливо тільки при наявності коштів". Я розмірковував вголос: „Надіятися тільки на збір від делегатів і виручені гроші за друк тез матеріалів конгресу було б помилкою. Бо гроші потрібні і на екскурсії, і на фуршет під час відкриття, і потрібно здешевити святкову вечерю, адже інакше не всі делегати зможуть взяти в ній участь".

Більшість із них місяцями зарплату не отримували. Та і делегатами Конгресу СФУЛТ 99% були рядові різнопрофільні медики, які не боялися влади і не тремтіли за свої посади, бо вони їх не мали. І тому було вирішено шукати спонсорів, хто де може. Ці міркування підтримали усі члени штабу.

Підбадьорений такою підготовкою, я передзвонив у Детройт Президенту СФУЛТ Павлу Джулю. Пан Павло повідомив, що приїде через декілька тижнів в Ужгород разом із Мирославом Коленським на інспекцію. Я ще раз обійшов усі установи, маю на увазі готелі, конференц-зали та владні структури.

Переконавшись в існуванні домовленостей, я без остраху, що Конгрес буде перенесено в інше місто України, зустрів поважних гостей, американців-українців. Коли я познайомив їх майже із суцільним жіночим колективом, за виключенням 3-4 чоловіків, гості повеселішали пом'якли і на прийомах у влади міської та обласної вони вже самі й вели переконливі розмови, що Конгрес потрібно провести в нашому регіоні, бо із Закарпаття починається Україна. Почуті мною схвальні відгуки на мою адресу з обох сторін зобов'язували провести Конгрес якнайкраще. І, мабуть, тому не починав розмову про якісь подарунки чи подачки з боку зарубіжних гостей. Хоча я знав, що якщо від них не просити, то самі вони можуть нічого і не запропонувати. І коли я розповів про це у своєму колективі, одна із медсестер запитала мене: „Степане Томовичу, чи знаєте чим відрізняється бідний від багатого?" „Кажи, чим?" – поцікавився я. „Гордістю", – відповіла вона. З того часу роблю все, щоб не належати до гордих, тобто, до бідних.

Той, хто не любить своєї країни, нічого любити не може.

Д. Байрон

Плин часу набирав космічної швидкості. Ранньою весною зателефонував мені професор Боржієвський зі Львова і запитав, чи маю бажання взяти участь у конференції під назвою „Польсько-Українські хірургічні дні", яка відбудеться 15-16 травня в Любліні. Мало того, Це-

зар Кайтанович сказав, що має для мене місце у своїй машині. Мені потрібно буде тільки доїхати із Закарпаття до Львова. Безумовно, що не погодитися на таку пропозицію я не міг. Адже хотілося не тільки почути цікаві науково-практичні доповіді, але і подивитися як ці конференції, маю на увазі міжнародні, організовують у Польщі. Не принижуючи себе, але враховуючи і сьогоднішні наші реалії, я переконався під час подальших відвідин Польщі, що медична допомога та демократія у них на вищому, ніж у нас, рівні. Окрім того, мені завжди приємно зустрічатися з моїм науковим керівником, завдяки якому я і став урологом, бо кожна ця зустріч – не що інше як підвищення кваліфікації та оцінка моєї роботи.

Виїхали ми зі Львова о 6-й годині ранку. І уже на 10-ту годину були в Любліні. Ми не мали затримок ні на кордоні, ні в дорозі. На той час львівські колеги мали добрі імпортні машини. Перед початком конференції ми зустрілися з київськими хірургами на чолі з відомим академіком, на той час іще із головним хірургом МОЗ України, не зважаючи на його вік, Шалімовим. Знаючи, що академік російськомовний, переживали за його доповідь, адже відношення поляків до росіян неоднозначне. Так і було. Академік читав доповідь російською мовою. Але етика польських колег була витримана, адже вони розуміли, якої величини у світовій хірургії перед ними доповідач.

Під час перерви нас запросили в фуршетний зал. Я придивлявся до сервіровки столів, поведінки гостей та тих, що нас приймали. Мені хотілося усе побачене зафіксувати у пам'яті. По закінченні всіх доповідей розпочали дискусію. Я записався на виступ. Безумовно, хвилювався. І розпочав словами: „Для мене теж дорога польська земля. В ній покоїться прах мого рідного старшого брата Івана, 20-річного юнака, який загинув під час визволення Польщі від німецького фашизму..." Маючи за плечами досвід 6-річної лапароскопічної хірургії, я дав свою оцінку деяким доповідям. Після цього по закінченні до мене підходили деякі польські хірурги і ми обмінялися візитками.

Українську хірургічну еліту розмістили у готелях, а нас, інших, – у будинку „Карітас" по 2-4 в кімнаті. Вечеря і сніданок нічим не відрізнялися від ресторанної. Другого дня конференція тривала тільки до обіду. Після ознайомлення з містом нас відвезли до старовинного замку, який на відміну від багатьох інших під час війни не був розкрадений чи розтягнутий. Невідомий радянський майор, так поляки і не можуть дізнатися його Прізвища, біля замку поставив варту. Екскурсія в самому приміщенні та в парку була цікавою. Але на мене справила не-

забутнє враження сімейна каплиця, яка залишилася в оригінальному варіанті. І хоч вона римо-католицька, але її оформлення я хоч якоюсь мірою хотів використати під час будівництва храму святого архідиякона Стефана.

Погода не сприяла відпочинку. Насичена зеленим кольором трава була мокрою. Небо затягнуте хмарами, йшов дрібний, але неприємний холодний дощ. Посеред галявини, поруч із декількома альтанками горіло багаття. Майже ненависний дощ вогню не заважав. Нам усім роздали шомпури довжиною такою, як вудочки, у будь-якому разі довші за спінінги. На них кожен собі нанизував чи сосиски, чи сардельки. Не було людини, яка б із огляду на дощ не взялася за приготування їжі. І не тому, що всім дуже хотілося їсти, а тому, що це було цікаво і романтично. Ми забули, що мокнемо, і декілька разів поверталися до вогнища. Окрім цього, черговою стравою був сегединський гуляш. Хліб був напрочуд смачний. По бажанню було вдосталь пива та інших алкогольних напоїв.

Національні музики запрошували до танців. Швидко молода зелена трава змішалася з землею. Та ми хоч і були в костюмах та туфлях, продовжували танцювати. В травні день уже немалий. Та нікому із присутніх не хотілося розходитися. Підганяли нас організатори. Адже автобуси, якими ми приїхали, вірніше їхні водії, мали певні оплачені часові рамки. Дехто висловився про доплату. Та ця пропозиція не знайшла відповідної підтримки. Зручно розмістившись в автобусі, я в голові перебирав усе почуте і побачене. Я уже знав, що застосую у своїй практиці і що постараюся скопіювати під час проведення Конгресу СФУЛТ.

Того вечора ми ще довго не могли заснути. Відвідували колег з інших регіонів України. Розмови та дискусії тривали далеко за північ. Більшість колег на форум приїхали своїми машинами. І хоч вони остерігалися хмільного, але відпочити перед від'їздом було необхідно. Поснідавши, вирушили в дорогу додому. Біля оригінальних ресторанчиків зупинялися. Насолоджувалися кавою та пробували незрівнянні національні страви.

У Львові ми були звечора. Зі Львова своєю машиною доїхав у Старий Розділ до тещі. Там переночував, а наступного дня о 10-й годині був уже на роботі. Мені не терпілося побачити оперованих пацієнтів. І хоч по телефону я довідався, що з ними все гаразд, тільки тоді міг бути спокійним, коли переконався в цьому на власні очі. Про форум пацієнти розпитували більше, ніж колеги. І хоч на той час я застосовував такі передові медичні технології, як лапароскопію, резекцію через сечовий ка-

нал невеликих пухлин сечового міхура та аденоми простати, мені було сумно, що ми маємо мізерне матеріальне та медикаментозне забезпечення.

Та буквально через декілька днів до мене підійшов голова одного із райвиконкомів і сказав: „Степане, тобою цікавилися брати Горині". Це відомі в 90-х роках політики, соратники В'ячеслава Чорновола. Тепер про них, як і багатьох рухівців, не чути. Вони звернулися до польських спеціалістів з приводу патології нирок. Їм відповіли: „Для чого вам їхати до нас, коли у вас в Ужгороді є уролог Біляк. Зверніться до нього".

Мені було приємно і страшнувато це чути. Адже куди їх розмістити, в яку палату, коли найменша з них на 5 ліжок, а найбільша, здається, на 14. Тоді я почав потихеньку викидати з палат по 1-2 ліжка. Адже інтенсифікація роботи та застосування сучасних методів лікування значно скоротили перебування хворих у лікарні. Не так мало на той час ліжок пустувало, хоча кількість пролікованих хворих збільшувалась на 200-250 пацієнтів. Та я розумів, що перспектива покращення лікування в обласній лікарні ще дуже велика, і у зв'язку з науковим прогресом та майже відсутністю коштів вона не тільки збільшується, але і віддаляється. Задавав собі питання: „Невже японці мали правду, коли казали, що ми відстали назавжди?"

Найбільше людина досягає тоді, коли подає хороший приклад.
С. Цвейг

Літні дні 1998 року були для мене спекотними як у прямому, так і в переносному значенні. Адже 17 серпня повинен розпочати свою роботу VII Конгрес СФУЛТу. На домашній телефон дзвонили українці з різних куточків світу. Уточняли, хто дату проведення, хто місце проживання, хто наявність у надрукованих тезах своєї статті.

Наш штаб у будинку саносвіти засідав щоденно в післяобідній період, бо всі не полишали основної роботи. На кожному зібранні члени штабу звітували про виконану роботу. Спонсорські кошти, маю на увазі гроші, були незначні. Але куди б ми не звернулися, всюди йшли нам назустріч. Магазин „Рушничок" по вулиці Жовтневій за собівартістю забезпечив делегатів ручками, блокнотами... Директор коньячного заводу Володимир Васильович Гісем – відповідно алкогольними напоями. Директор ресторану „Коруна", тобто „Верховина", Віктор Васильович Бедь погодився за помірну ціну надати в облмуздрамтеатрі у день відкриття Конгресу фуршетне обслуговування. Ми відійшли від оп-

лати учасниками зібрання фуршету, адже в такому разі необхідно робити пропускну систему. А хотілося, щоб з першого дня перебування делегатів у місті над Ужем склалося враження про нашу закарпатську традиційну гостинність. Генеральний директор готелю „Закарпаття" Василь Іванович Мацола погодився забезпечити делегатів транспортом, адже пленарні та секційні засідання будуть проводитися в аудиторіях економічного факультету. І за це керівництво університету не вимагало від нас оплати. Крім того, Василь Іванович надав у розпорядження штабу два номери „люкс" та шість звичайних, щоб від особливо поважних гостей ми не брали оплату за проживання. За сніданки та вечерю делегати розраховувалися самі. З дозволу пана Мацоли ми не мали часових обмежень при проведенні банкету.

Оплатити вартість поїздок у Мукачево та Солотвино пообіцяв Іван Михайлович Різак, і мушу підкреслити, що він один із облдержадміністрації виконав свою обіцянку, що не можу сказати про співголову місцевого оргкомітету Конгресу Володимира Опанасовича Приходька. Мукачівський медичний колектив на чолі з Василем Васильовичем Васютою зобов'язався влаштувати екзотичний обід у Мукачівському замку. А Чонка Ярослав Васильович, головний лікар Республіканської алергологічної лікарні забезпечував проведення пленарного засідання, екскурсію в підземний соляний стаціонар та відпочинок на солених озерах.

Представники районних медичних закладів відвідували наш штаб, уточнюючи проведення святкової програми в день відкриття Конгресу та доповідали про готовність вишитих ними тайстрин та рушників. Конгрес, як ніколи згуртував медиків і не було потреби проводити відповідну виховну роботу чи діяти через адміністрацію.

Та не хвилюватися я не міг. Адже кожна людина, кожен делегат має певний характер чи навіть свої примхи, а догодити хотілося всім. Коли ми вже розходилися з останнього засідання штабу в будинку політосвіти, Людмила Корольчук відрекомендувала мені журналіста Михайла Темнова і сказала: „Міша напише, що треба". Я задумався, намагаючись згадати, що я читав за підписом „Михайло Темнов" і мимоволі, чи не зустрічалися ми на „Радванці", де я прожив 3 роки. Мабуть, Михайло це все помітив, бо не сказав ні слова, та і я попрощався й пішов. У мовчанці пройшло декілька років, поки Михайло Темнов, будучи уже відомим журналістом, нагадав мені про себе і написав, як казала Корольчук, те, що хтось(?) хотів.

Починаючи із суботи, ми зустрічали делегатів в аеропорту, на вокзалах. Для цього були задіяні декілька машин „Швидкої допомоги" та

медики, які мали свої автівки. У фойє готелю „Закарпаття” протягом проведення Конгресу чергували з перервою на сон лікарі, медичні сестри та працівники будинку саносвіти. Тут же проводилась оплата за проживання, забезпечення квитками на проїзд додому та оплата і запис на святкову вечерю.

Відкриття Конгресу відбулося у неділю. О 16.00 делегати зібралися в облмуздрамтеатрі. У фойє на другому поверсі була виставка вишивки та художніх картин. На третьому – йшла підготовка фуршету. В президію Конгресу були обрані його керівники та представники областей і міської влади.

Відкривши Конгрес, я надав слово його голові – пану Павлу Джулю. Пан Павло, привітавши делегатів та гостей зібрання, подякував владі та ректорату університету за надану можливість проведення Конгресу в мальовничому Закарпатті, перлині незалежної України, у центрі Європи. Не залишились у боргу і представники влади та гості. Рахуючи за честь проведення такого важливого світового медичного зібрання в краї, який ще півстоліття тому вважали Богом забутим, щиро бажали плідної творчої праці та успіхів у профілактиці захворювань та збереженні здоров’я людей. Після такої офіційної частини на сцену виходили медичні представники районів та делегацій. Вручені гостям подарунки викликали у них радість. Зал аплодував учасникам дійства.

Після невеличкої перерви розпочався концерт, організований силами самодіяльних колективів. Найбільше аплодували дитячим колективам. Їхня безпосередність, фаховість та щирість, особливо у закордонних гостей, викликала сльози радості. „Ось де майбутнє України”, – говорили одне одному делегати.

Під впливом чудових виступів маленьких закарпатців усі гості з веселим настроєм та впевненістю в майбутньому України піднялися на третій поверх. Перехиливши декілька келихів після щирих та добрих побажань, бажаючи поспілкуватися, учасники Конгресу розділилися на маленькі гурти по 4-6 чоловік. Спільна професія, українське коріння, зрозуміла рідна мова не залишала місця в їх серцях не те що розбрату, але і відстані місця проживання. Їхня розмова була не чим іншим, як спілкуванням між братами чи друзями, які давно знають одне одного, мають спільну мету та надію. І цьому не було б кінця, якби театр працював, як тепер звично казати, non stop.

Отримає той, хто дає.

Л. Силенко

На другий день у понеділок о 9-й годині розпочалося пленарне засідання учасників VII Конгресу СФУЛТу. Відкрив його голова Павло Джуль, який повідомив, що на Конгрес приїхало 540 делегатів.

Переді мною надруковані тези. Перечитую їх назви та прізвища авторів. Багато що із того ще й на сьогодні для нашої медицини є новинкою. Але якщо порівнювати з радянською медициною, то неможливо не помітити суттєву різницю. Вона є як у гіршу, так і в кращу сторону. В гіршу – від радянської залишилася тільки стаття в Конституції, яка гарантує безплатне медичне навчання та медичну допомогу. Сьогоднішня молодь здається радіє з того, що не обов'язково вчитися, щоб поступити в медичний заклад і в основній масі задоволена. Викладачі не вимагають, у будь-якому разі більшість, від студентів фундаментальних знань, їх влаштовують зібрані для них сумами за відвідування, заліки та екзамени. І це настільки прижилося в обох учасників навчального процесу, що навіть відмінники, які бажають закінчити навчання і отримати червоний диплом, платять за відмінну оцінку. Хоча робота, направлена на профілактику захворювань, в тому числі і диспансеризація хворих, не були досконалими в радянський період, практично відсутня в теперішній демократичний. Додалося і позитиву. В багатьох лікарнях, особливо в центральних та обласних клініках, з'явилися нові методики як обстеження, так і лікування. І ці новинки – не тільки за рахунок імпорту, але і завдяки вітчизняним науковцям та дослідникам. Якщо в радянський період пацієнти вимагають найбільшого: рентгенологічного обстеження та крапельниць, не знаючи їх лікувальних властивостей, то тепер самі спонукають лікаря до ультразвукового та комп'ютерного обстеження. І хоч ще багато лікарів, тих, котрі не володіють мало травматичними лапароскопічними та іншими ендохірургічними методиками, „переконують" пацієнтів давати згоду на традиційні хірургічні оперативні лікування. Їм це вже вдається менше й менше.

Іноді дивуєшся обізнаності хворих в медицині. І це добре, адже лікар, який не має достатніх базових медичних знань, який може і не ходив на навчання, залишиться без пацієнтів. Такий лікар не зможе займатися приватною практикою. І недарма немала їх кількість займається різного роду бізнесом, в т. ч. „купи-продай".

Цього ж дня після закінчення обговорення доповідей ми організували гостям пішу ходу через місто: від економічного факультету до Ужгородського замку. Гості придивлялися до архітектури міста, а його

мешканці – до гостей. Побувавши в старовинному замку та оглянувши музей під відкритим небом, в одному із будинків Гуцульщини та на його подвір'ї бізнесмен Карло Бігарі із села Оросієво Берегівського району проводив безкоштовну дегустацію вин його власного виробництва. Правда не всі, а тільки деякі представники делегацій і без винятку зарубіжні гості отримали подарунок: хто набір вин, а хто й декоративну 3 – 5-літрову бочку, наповнену вином. Дегустація вин продовжувалася і в готелі „Закарпаття", правда не лише виготовлених в Оросієві.

Того ж дня обласна влада організувала прийом керівникам делегацій. Це був іще один плюс на користь організаторів Конгресу, бо як виявилося, особливо делегати із-за кордону дуже цінують прояв поваги влади до Конгресу.

У вівторок, після сніданку в готелі, делегати провели секційні засідання в аудиторіях економічного факультету, тобто учасники Конгресу обговорювали вузькопрофесійні проблеми. І на 12-ту годину ми вже були в Мукачеві. Давши гостям можливість ознайомитися з містом над Латорицею протягом години, я з керівниками делегацій направився у мерію із сподіванням, що будемо ощасливлені прийомом тодішнього мера Мукачева Віктора Балоги. Та Віктор Іванович знехтував гостями і ми згодилися на розмову, здається, із заввідділом культури. Гості не виказали свого невдоволення, але якщо воно і було, то про нього швидко забули. Колектив медиків Мукачева, частина яких теж була делегатами Конгресу, на чолі з тодішнім головою профспілки, а теперішнім головним лікарем Василем Васютою, організував незабутній обід у Мукачівському замку, якому передувала екскурсія. Завдяки гіду Василю Станіславовичу Цигаку я і сам дізнався немало цікавого про історію замку. Уже здається темніло, коли ми повернулися в Ужгород. Майже у всіх делегатів було чи не одне бажання – відпочити. Тим більше, що наступного дня на нас чекали в Тячівській Республіканській алергологічній лікарні.

По дорозі ми зупинялися на „Красному Полі" біля Хуста. Там заспівали стрілецькі пісні. На той час не тільки закордонні гості, але і ми могли якщо не співати, то підспівувати. Адже не було такого лікаря, котрий би не мав записані на плівку пісні українською мовою, які були написані в період боротьби за незалежність України з глибини душі і так само в її глибинах відгукувалися у нас. Це тепер ці та і багато інших задушевних змістовних та мелодійних пісень як українських, так і російських замінені, як тепер кажуть, попсою.

Єдине, що по дорозі до Тячева псувало гостям настрій, так це придорожні туалети. Та, мабуть, вони іще й далі залишилися в такому ан-

тисанітарному стані. На їх фоні гості не звертали увагу на наші дороги чи бездоріжжя.

Медичні колективи Солотвинської алергології Тячівщини уже чекали на наш приїзд. Організував пленарне засідання та відпочинок головний лікар та успішний менеджер Чонка Ярослав Васильович. Засідання делегатів проведено без затримки. Я б сказав, з поспіхом. Цьому сприяли наявність тез доповідей, які отримав кожен делегат, а також бажання відвідати підземний соляний стаціонар. Від цього не відмовлялися ні гості, ні ті, хто вже там побували. Здається, в кліть заходили по 20 чоловік. Кожен піднімався на поверхню з соляним камінням. Та обід на природі і купання в солених озерах для багатьох були відкриттям. Дорослі люди, видатні вчені дивувалися, що можуть у цьому „мертвому морі" без якихось зусиль стояти чи лежати. Ніхто не нарікав на каламуть води чи якусь антисанітарію. Медики знають, що у ропі не живе ніяка мікроба. Туалети і душові хоч і не були сучасними, але пристойними. Закарпатські страви, в т. ч. і сир фрі – топлений сир, ніхто не залишав у мисці.

Під час повернення в Ужгород гості не скупилися на слова вдячності організаторам Конгресу і це було не просто дотримання етикету. Вираз обличчя та блиск в очах випромінювали душевне тепло. Сини і дочки України були задоволені перебуванням на Срібній Землі, оспіваній Ґренджою-Донським.

Найперший обов'язок людини – не бути легкодухим.

Р. Ролан

Останнього дня, як і годиться, представники делегацій зібралися на заключне засідання. Підсумкову доповідь оголосив Павло Джуль, який відмітив високий рівень організації та проведення Конгресу. Слова вдячності на адресу оргкомітету звучали з вуст усіх виступаючих. Пан Павло вручив мені грамоту. Виявляється, ця запроваджена ще Чингізханом форма нагороди, прижилася в усьому світі.

І як було не згадати анекдот радянських часів. Питають єврея: „Чим тебе нагородити: похвальною грамотою чи виписати премію 100 крб?" А він перепитує: „А скільки коштує грамота?" „5 карбованців", – чує у відповідь. „Ну тоді нагородіть мене грамотою і випишіть 95 крб". Майже так вийшло і в цьому випадку. Десь через місяць я отримав від Лікарського товариства Північної Америки 1000 доларів. І вони мені дуже знадобилися. Адже я мав борг перед рестораном го-

телю „Закарпаття". І якщо ви пам'ятаєте, 18 вересня 1998 року був знецінений російський рубль і українська гривня. Та як не дивно, мені це допомогло. 1000 доларів я виміняв на 5000 грн і таким чином майже розрахувався за борги.

Та деякі члени місцевого організаційного комітету не вірили, що я не отримав видавничу апаратуру на зразок тієї, яку отримали одесити. І ця невіра тривала аж до 2000 року, аж поки представники цих недовірливих не зустрілися з Павлом Джулем на VIII Конгресі СФУЛТ у Львові. Тоді пан Павло мене запитав: „Що хотіли ваші закарпатці, не розумію, про яку апаратуру вони вели мову?"

На цьому останньому засіданні було прийнято ряд важливих політичних документів-звернень до Президента Леоніда Даниловича Кучми, громадськості. Після закриття Конгресу декілька делегатів вирішили подякувати обласній державній адміністрації. Нас приймав у камінному залі нашого обласного „Білого дому" перший заступник голови ОДА Василь Петрович Лінтур. Настрій у всіх був чудовий. Мені було приємно, що задоволені всі: і гості, і господарі краю. Як одні, так і інші не приховували свої дружні почуття. І в цей останній день ми не залишили без уваги жодну делегацію, жодного її члена. Супроводжували кого на поїзд, кого на літак. Я залишився з американською делегацією. Поїхав з ними в аеропорт. При посадці в літак мені запропонували полетіти з ними в Київ. Пані Квітка, яка була туристичним менеджером делегації сказала, що місце в готелі „Русь" для мене знайдеться, а також запрошення на святкування 7-ї річниці Незалежності України. Знехтувати такою пропозицією я не зміг. Адже я завжди скільки міг, стільки прикладав зусиль, починаючи з часів перебудови, щоб Україна стала незалежною.

В Жулянах на нас чекав комфортабельний автобус готелю „Київська Русь". Проблем із розміщенням у готелі не було. Того ж вечора в одному із залів для делегації влаштували святкову вечерю. Як сервіровка столів, так і одяг офіціантів мали національний характер. Між розмовами про Україну, її майбутнє та політичну ситуацію „американці" згадували дні перебування на гостинній землі Закарпаття. Мені приємно відчувати, що я був причетний до цього міжнародного заходу. Сказане ними, причому неодноразово, що VII Конгрес СФУЛТу був кращий серед проведених, і вони його зам'ятають до кінця життя. Ще декілька місяців я отримував листи вдячності від делегатів із різних куточків світу.

Після закінчення вечері я зайшов у свій номер і був дуже здивований, коли побачив необхідні туалетні приналежності. Виявляться, що

пані Квітка і про це не забула. Адже американці індивідуальній гігієні приділяють велику увагу.

Після сніданку делегати розійшлися по місту: хто у Володимирський собор, хто у Києво-Печерську Лавру...

На 18.00 ми вже були в Національному Палаці. У фойє можна було побачити відомих українських політиків, причетних і непричетних до здобуття Україною незалежності, а також чи не всіх представників нашої закарпатської влади. Мене тішили їхні здивовані обличчя і запитання: „Як ти сюди потрапив?" Адже мене, колишнього рухівця, влада уже не запрошувала не тільки на такі державні заходи, але і на такі громадські, як Конгрес української інтелігенції, учасником перших трьох яких я був.

Святкування розпочалося своєчасно. Офіційна доповідь за інерцією носила радянський характер. Мені здається, що цієї властивості ми не позбулися і дотепер. Але гімн України, військовий марш та українські пісні не залишали в душі місця для спокою. Хотілося бути корисним для держави та народу. У деяких американців на очі набігли сльози. Повернувшись до готелю, ми ще довго вели розмови, як прийнято говорити, на злободенні теми. Та ні в кого не було сумніву, що Україна, як незалежна держава, відбулася. І ніхто не зачіпав тему реставрації комунізму. У 1992 році, коли я був у США, таке запитання мені задавали.

Наступного дня я в складі американської делегації потрапив на військовий парад. Я стояв на площі Незалежності навпроти трибуни. Час пролетів швидко. Я попрощався з американськими колегами, подякував їм за можливість бути в центрі святкових подій. Протягом десь 30 хвилин площа була майже пуста. Я побачив, як її пересікає швидкою ходою Митрополит Володимир у супроводі кількох молодих священнослужителів. Мені кортіло підійти до нього і розповісти про будівництво лікарні, храму святого архідиякона Стефана. Але тут же згадав, що Василь Трухлий – представник американської делегації, домовився про мою зустріч з патріархом УПЦ Київського Патріархату Філаретом. Довго я ще думав над тим, чи правильно я вчинив, що не підійшов до Блаженнішого Володимира.

Поїздом я повернувся в Ужгород. Обійшов усіх благодійників та причетних до успішного проведення Конгресу. Кому я подякував, а куму був винен іще гроші. Були й такі, котрі вибачили мені деякі борги, а були такі, що погрожували судом. Та до суду не дійшло. Я нагадав їм про їх борги...

Правдивість – це подих життя, це основа кожного достоїнства.

Т. Драйзер

1998 рік добігав кінця. Як для України, так і для Закарпаття він не був легким. Заборгованості по зарплаті, відсутність робочих місць створили такі соціальні умови в сім'ях, що своїх дітей годували пенсіонери, яким більш-менш виплачували пенсію, хоч і мізерну. Та і, як кажуть, на слуху був 2000 рік. Як телебачення, так і преса рябіли історичними спогадами про буремні події на зламі століть, та якими ці події можуть бути, кожен малював у своїй уяві.

Ще не пережита фінансова катастрофа, як над Закарпаттям заплакало Небо. Та якщо раніше його сльози стримували багаторічні та посаджені на схилах Карпат ліси, то в 1998 році далися взнаки безсистемні вирубки тут же на схилах біля доріг та річок. І виною цьому були ми – закарпатці. Нам уже не вдавалося звинувачувати Радянський Союз, який хоч і вирубував ліси, але і проводив їх посадку. Ми самі, починаючи з керівників області, які продали по 2$ за куб лісу різним безсовісним світовим зайдам, закінчуючи кожним, хто мав хоч якесь відношення до лісу. Повені нищили все на своєму шляху. Руйнували дамби, дороги, хати, мости та здоров'я потерпілих.

Пам'ятаю 1969 рік, коли вода Тиси прорвала біля Тячева дамбу, яка була перекопана і наспіх, абияк, засипана згідно нашим радянським звичкам. Я десь через 2 тижні після потопу в Тячеві їхав у Чернівці до свого наукового керівника, щоб поміняти тему кандидатської дисертації. Бо поки я був у 1968 році на курсах по анестезіології і реанімації у Львові, медпрацівники Міжгірської райлікарні та інші жителі селища розібрали собак, на яких я проводив наукові експерименти, по домівках.

Вийшовши у Тячеві на автобусній зупинці, я справді був шокований виглядом будинків, яких вода досягла стріхи. Можливо тому, що я не бачив війни, мені здавалося це страшнішим за неї. Та коли я вже у 1977 році приїхав у Тячево на роботу, про цей катаклізм, я б його не назвав природним, адже винною була людина, яка дозволила собі перекопати дамбу, не залишилося і сліду. На той час майже кожен із лікарів мав двоповерховий будинок.

У 90-ті роки до нас у лікарню найчастіше поступали запущені хворі, які довго не наважувалися звертатися за медичною допомогою завдяки своїй бідності, а в ці дні після повені пацієнти поступали у важкому стані. Складалося враження, що імунітету як такого у людей не іс-

нує. У більшості хворих запальні процеси в нирках супроводжувалися нагноєннями. І вони потребували оперативного лікування. Правдами і неправдами ми добивалися від адміністрації лікарні забезпечення необхідного лікування. Але були і такі лікарі, котрі, незважаючи ні на що, видавали родичам список необхідного для оперативного лікування, в якому було до 15 найменувань, котрих було б достатньо для декількох операцій. Я відібрав декілька таких писульок, хотів їх віддати журналістам, але потім передумав, оскільки це б не тільки загострило мої і так не дуже добрі стосунки з їх авторами, але і озлобило б адміністрацію лікарні та керівництво медициною. Ці можновладці мене не стільки цінували, скільки терпіли. Та задовольнялися тим, що не пропонували мені вступити в СДПУ(о), не хотіли мене бачити поруч із собою, хоча інших, маю на увазі медиків, у цю партію заганяли силою, особливо санітарок. Потрібна була кількість.

Та 1998 рік вдарив і по мені своїм хвостом. Адже я продав, вірніше у мене облдержадміністрація купила будинок у Доманинцях для тодішнього завідувача ОЗВ Василя Вайнагія. Та головний медик області поспішив переоформити на себе будинок ще тоді, коли не було рішення облради на виділення грошей. Мало того, що будинок був оцінений на половину менше його реальної вартості, гроші почали поступати на мій рахунок тоді, коли гривня була знецінена. Та Василь Михайлович запевняв, що різницю він мені доплатить. Я, знаючи, що джентльменська угода краща за письмову, повірив. Але Василь Михайлович виявився кидалою, а я в його очах – лохом.

Десь через 2 роки, коли я підійшов до власника мого будинку і сказав, що уже час би розрахуватися зі мною, почув відповідь у вигляді запитання: „А де це записано, що я тобі винен гроші за хату?" Це запитання мене настільки здивувало, що я навіть не обурився. Тільки сказав: „Тепер я повірив твоїм словам, що ти добре знаєш закони та кримінальний кодекс". Я пригадав слова Михайла Миколайовича Полажинця, тоді ще доцента, який казав мені, коли я закінчив медфак: „Степане, ти дуже довірлива людина. Будеш через це страждати". Справджуються слова мого вчителя. Я повинен був поводитися з Василем так, як він зі мною. Він, коли виплачував частину грошей, вимагав від мене розписку. Чому я не попросив розписки у нього, коли казав, що розрахується зі мною пізніше? Я швидко заспокоївся. Василь не один такий. Скількох знаю, що замість того, щоб ганьбитися, вихваляються обманом. І тут же згадав, що більшої ваги обласний керівник обіцяв мені дати 40000$ на придбання медичної апара-

тури, а коли я зайшов до нього, обцілував мене, зрадів моєму візиту і як ні в чому не було радісно повідомив, що виконати обіцянку не може. „Це влада така брехлива", – подумав я. Якісь компенсації від неї таки доведеться здобути. І тут я згадав як на прохання Івана Михайловича Рогача, головного лікаря ОКЛ, ми зібрали збори і вирішили просити президента Кучму присвоїти Івану Михайловичу звання „Заслуженого лікаря України". І звання йому було присвоєне, незважаючи на те, що будучи начмедом та головним лікарем, не мав можливості, як і всі інші такі, зробити щось таке, що його б виділяло серед собі подібних.

У моїй голові з'явилося з десяток аргументів: вперше в області запровадив ряд оперативних методів, розробив і запровадив в практику гідростатичний гемостаз після аденомектомії простати, першим в Україні – лапароскопічні операцій, був у перших рядах Руху за незалежність... Мені неодноразово говорили, що від скромності не помру, але скількох я знав сумлінних та скромних, які залишалися на задвірках життя?! Та коли я довідався, що Василь Русин уже давно домагався звання „Заслуженого" і не отримав, така участь була у Володимира Брича, Йосипа Турака, мене це не налякало. „Коли, якщо не тепер, на 55 році життя?" – задавав я собі питання.

Та коли я почав про це розмову з головним лікарем Іваном Рогачем, він мене від цього наміру відмовляв: „Тобі це потрібно?" „Ну а тобі було потрібно?" – перепитав я. „Я, інша справа, а ти наживеш собі ворогів ще більше", – продовжував Іван. „Ті, котрих наживу, нічого не змінять. Їх у мене, між іншим, як і в тебе, предостатньо і одним більше чи менше не приведе до зміни якості. Це не той варіант, коли кількість переходить в якість. Один волос не змінить зачіски ні лисому, ні тому, хто має шевелюру, подібну до моєї. Ти, Іване, мабуть, мене маєш за товариша тільки тому, щоб не мати ворога. Ти ж знаєш, що я не з лякливих". На цьому наша розмова закінчилася.

Та якщо Іванові збори організовував і я, то мені довелося організовувати їх самому й обмежитися тільки колективом урологічного відділення. Та Іван Михайлович після того, як він поуточняв у верхах, хто кого із перерахованих мною проштовхує на „Заслуженого", мабуть, будучи впевненим, що я не пройду, підписав відповідні документи.

Гідність – це мудра влада тримати себе в руках.

В. Сухомлинський

Як завжди і як усі чекав я Нового року з надією, що все, що було проблемним, залишиться в Старому році. Для мене уже давно ніч з 31 грудня на 1 січня не була святом. Лежачи в ліжку, дивився на телеекран, переключаючи з каналу на канал, та жодна із програм мене не зацікавила.

Наближалися Різдвяні свята... Храм святого архідиякона Стефана, маю на увазі саму будівлю, був уже готовий. Але підготувати його до освячення на третій день Різдва я не зміг. І виною цьому були не гроші, яких завжди не вистачало, а людський фактор. У Греко-католицькій семінарії мені порадили художника із Мукачева, який може зробити іконостас. Я поїхав у Мукачево і у майстерні різьбяра побачив декілька фрагментів іконостасу. Домовився з ним і не за малу ціну – 7000$, що він протягом декількох місяців зробить різьблений іконостас. Запропоновані ескізи мені сподобалися. Як завжди у таких випадках, у всякому разі у мене, попросили 2000$ на матеріали.

І ось настав день, коли цей митець завіз у храм усі фрагменти іконостасу. Це було під вечір. Наступного дня я почав роздивлятися фрагменти роботи і побачив червоточину на червоточині. Безумовно, за такий іконостас заплатити такі гроші я не захотів і вимагав зробити його з відповідного матеріалу або повернути гроші. Пройшло декілька тижнів і до мене зателефонував Василь Васильович Петьовка, який відрекомендував себе заступником мера Мукачева, тобто Віктора Балоги. Розкричавшись на мене і мотивуючи це тим, що митець зробив уже не один іконостас, і у нього немає сумніву в якості його роботи, вимагав моєї згоди на встановлення іконостасу.

Хто такий Василь Петьовка, я тільки чув і ніколи його не бачив. Але сказав йому: „Такий іконостас я не поставлю у храм, навіть якщо ви мені не повернете гроші” і поклав слухавку. Через декілька днів з міліціонером до мене додому заїхав Ілля Токар – рідний брат, на той час уже покійного, Михайла Токаря. Ілля справив на мене приємне враження тактовної й спокійної людини. Та коли він побачив на свої очі деталі іконостасу, де на кожні 10-12 см були дірки, – сліди роботи черв’яків, Ілля запевнив, що гроші мені буде повернуто, а іконостас заберуть. Так і було зроблено.

Я проїхався по області до майстрів, яких мені рекомендували священики. Але ніхто з них не наважувався навіть пообіцяти зробити іконостас до Різдва Христового. Таким чином я був вимушений змирити-

ся з думкою, що Богослужіння на третій день Різдва у нашому храмі не буде. Мені залишалося тільки згадувати як преосвященніший єпископ Мукачівської і Ужгородської єпархії УПЦ Євфимій 9 січня освячував місце для будівництва храму, а через рік – фундамент.

Для мене 9 січня 1999 року було звичайним робочим днем, але співробітники відділення та друзі лікарі, вітали мене з днем Степана. Та в нашому краї день іменин не відзначають так, як день народження, і як це роблять у Львівській області, в якій, працюючи завідувачем урологічного відділення у Новому Роздолі, мені довелося тричі святкувати, приймаючи вітання та подарунки.

Та невдовзі мені зателефонував приватний лікар з Вінниці Юрій Васильович Гладких і повідомив, що лікар Гюнтер Небель з Австрії запрошує нас із дружинами на 10 днів для ознайомлення з роботою в його реабілітаційних клініках санаторного типу. Цей період будемо на його забезпеченні. Наші витрати тільки на квитки за поїзд. Я – легкий на „підйом" – тут же дав згоду, не спитавши згоди дружини. Тамара пробувала відмовитися. Та все-таки ми поїхали.

У Вені нас зустрів молодий чоловік – Ярослав Чіпчала, помічник доктора Небеля, словак, порозумітися з яким було неважко, і ми не користувалися послугами його сестри Христини, як перекладача. Уже через 3 години ми зупинилися досить високо в Альпах в одному із санаторіїв Гюнтера Небеля. Як тільки ми під'їхали до невеликого двоповерхового дерев'яного будинку, який слугував гостям за готель, назустріч нам вийшов середнього зросту, трохи повнуватий чоловік із щирою посмішкою. Після короткого знайомства нас запросили до будинку. Юрій Васильович та професор з Москви Жуковський уже чекали на нас у будинку. На другому поверсі нас розташували в однокімнатному номері, мабуть, тепер зайве писати, з усіма зручностями.

Через годину нас запросили в гостинний зал. За обіднім столом усі ми познайомилися ближче. Доктор Небель розповів нам про свої санаторії та реабілітаційні клініки. В санаторіях проживали одинокі чоловіки та жінки похилого віку, які мали кожен по окремій кімнаті. Наскільки я зрозумів, свої квартири вони здали у власність доктору. Але їм подобалося таке проживання серед збереженої природи, де вони були забезпечені всім необхідним: харчами, одежею, медичною допомогою, а також чи не найважливішим для них, як і для всіх людей, спілкуванням. У реабілітаційних клініках знаходилися психічні та неврологічні хворі, оскільки Гюнтер Небель за фахом невропатолог-психіатр, а також пацієнти, які перенесли крововиливи в мозок та спинальні пошкодження. Хворі психдиспансеру не були, як це у нас, за

ґратами, а вільно виходили в місто. Доктор Небель з ними усіма вітався, називаючи їх по імені, з кожним говорив, кожному мав що сказати чи запитати.

На знайомство з клінікою для спинальних та хворих з перенесеним інсультом знадобився один день з перервою на обід. На той час у стаціонарі знаходилося 90 пацієнтів. Технічного персоналу, до якого відносилися середній та молодший медперсонал, говорячи нашою мовою, масажисти... теж було 90. Нам демонстрували пацієнтів з різним ступенем ушкодження нервової системи та результатами реабілітації. Безумовно, ми були вражаючі: відновлення рухомості, мови фіксовані на відеоплівках говорили самі за себе. Це все демонстрували нам наживо самі пацієнти. Нас не могло не цікавити питання вартості такого лікування – 15000$ на місяць.

Знаючи, що ми приватні лікарі, доктора Небеля цікавила наша робота. І він не приховував, що надіється на співпрацю, на обмін пацієнтами. Небеля зацікавила клініка, яку я будував. Він хотів організувати філіали у нас в Україні, в Словаччині. І знаючи, що Словаччина й Ужгород поряд, зацікавився моїм проектом. Адже на той час він вів розмову про викуп приміщення для санаторія поблизу Кошиць.

Через декілька місяців із Словаччини Небель заїхав і в Ужгород. Подивився моє будівництво. Зустрічались ми і з міським керівництвом. Але до співпраці не були готові ні ми, по своїй бідності, бо хто з наших хворих зміг би віддати такі гроші за лікування в Австрії, ні доктор Небель, посилаючись на нестабільність у нашій країні.

Наше перебування в Австрії не обмежувалось тільки відвідуванням та знайомством з роботою санаторіїв. Майже щоденно ми були на екскурсіях, відвідували театри. Особливо нам сподобалося місто Грац. За період гостювання ми майже забули про наші домашні проблеми. І хоч не було відчуття, що в гостях добре, а дома краще, та все-таки настав день повернення додому. Це була моя третя поїздка в цю чудову, горами подібну на наш край, країну.

Прекрасне – це символ морального добра.

І. Кант

Повернення із Австрії додому незвично маніпулювало нашим настроєм. З одного боку, хотілося зустрічі з сином, взятися за втілення в свою практику побаченого та почутого, з іншого – чи не вперше мені хотілося продовжити, як щасливий сон, перебування серед людей, які тільки радіють успіху собі подібних. „Такого відпочинку я ще не мав”, –

подумав я і тут же пригадав візит на Закарпаття з агітаційним поїздом Першої Леді України Людмили Миколаївни Кучми.

Якось мені зателефонували з облдержадміністрації, яку в той час очолював Сергій Іванович Устич, і повідомили, що готується приїзд у наш край голови Фонду „Україна – дітям" Людмили Миколаївни. Не встиг я подумати, як це стосується мене особисто, коли почув продовження: „Помічниця Президента Леоніда Даниловича Кучми Ірина Іванівна Ілющенко хоче бачити вас серед зустрічаючих". Я одразу пригадав шестилітню Ірочку, яка разом з її мамою – травматологом, кандидатом медичних наук Галиною Олександрівною приїхала в гості з Києва в Ужгород до своєї бабці-лікаря Ружицької Анни Петрівни, у квартирі якої я проживав під час вступу на медфак у 1961 році. На той час її батько Іван Арсентійович перебував на роботі в Женеві як представник України в ООН. Здається, того ж року Ірина з мамою переїхали до Швейцарії. При зустрічах з Анною Петрівною Ружицькою ми часто згадували Ірочку. Як і всі бабусі, Анна Петрівна любила розповідати про свою внучку-розумницю.

Пригадую, чи не останню розмову з Анною Петрівною. Вона розповіла, що якось у бібліотеці у Києві, Ірина в той час навчалася на факультеті англійської мови, до 18-річної дівчини звернувся негр французькою мовою. Ірина також бездоганною французькою йому відповіла, адже вона росла і вчилася в Женеві. Негра здивувало звідки радянська дівчина знає французьку. Ірина йому пояснила. Він тоді запитав: „Скажіть мені, будь ласка, де краще жити в капіталістичному світі чи в Радянському Союзі?" Ірина відповіла: „Безумовно в Радянському Союзі". На запитання негра „Чому?", дівчина сказала: „У нас немає безробітних, як це є у вас. Почитайте оголошення і майже в кожному з них написано: „Требуются на работу" і перераховано професії. Безплатне навчання, освіта, медичне обслуговування, забезпечення квартирами..." Тоді негр запитав: „Так чому ж тоді ваші дівчата готові віддатися за якусь імпортну ганчірку?" Ірина продовжувала: „І у нас, як і у вас, є продажні дівчата, і мені шкода вас, що вам тільки такі трапляються". І хоч я на той час був майже у 30-річному віці, відверто дивувався логікою та судженнями молодої дівчини. Вперше я зустрівся з дорослою, заміжньою Іриною, коли вона з чоловіком Олегом та дочкою Анною, названою в честь Анни Петрівни, перебувала в санаторії „Сонячне Закарпаття". На той час я вже мав хату, і сім'я Ірини гостювала декілька днів у нас дома.

В кінці телефонної розмови мене запросили в облдержадміністрацію, керівництво якої мене розпитувало про стосунки з Іриною Іванівною. На закінчення я отримав завдання довідатися, що подобається

Людмилі Миколаївні. Мова йшла про їжу, напої, картини та інші сувеніри. Впоратися з цією задачею було неважко. Тоді Ірина вже добре знала смаки Першої Леді, адже не хто інший як вона, за словами Горбуліна, доклала чимало зусиль, щоб Людмила Миколаївна була гідна цього високого звання.

Серед зустрічаючих в аеропорту був і я. Ще зійшовши із трапу, Ірина відрекомендувала мене Людмилі Миколаївні. За весь час перебування високої гості в нашому краї я був завжди разом з ними. Правда, одного разу мене з ними не було. Це було в першу ніч перебування у готелі „Дружба", коли Людмила Миколаївна разом з Іриною та деякими представниками Дніпропетровська, які їх супроводжували, серед ночі відвідали бар по вулиці Суворова. Наскільки я зрозумів, це було зроблено потай від охорони.

Починаючи з сніданку в малому, чи то банкетному залі готелю, я мав щастя протягом трьох днів відпочити вдома чи не краще, ніж за кордоном. Людмила Миколаївна відвідала будівництво православного собору і подарувала отцю Димитрію ікону. Не оминула Перша Леді і Греко-католицьку духовну семінарію. Її зустрічав владика Іоан, з яким на той час був і я знайомий. До каплиці семінаристів від Людмили Кучми внесли статуетку святого Антонія. Будучи поруч з будівництвом лікарні та храму святого архідиякона Стефана, я не міг втриматися, щоб не показати шановній пані ці ще не завершені споруди. Людмила Миколаївна сказала, що як я її запрошу, то вона приїде на відкриття лікарні. Я обов'язково нагадаю пані Людмилі про її обіцянку цього року. Людмила Миколаївна роздавала подарунки дітям сиротам. Не оминула вона і будинок для дітей-інвалідів у Великій Доброні. На той час цим закладом не ганьба було похвалитися обласному керівництву, хоча він був побудований не за українські кошти.

Гостинність наших краян склала добре враження на Людмилу Кучму та її супровід, хоча більшість із них була в нашому краї не вперше. Та відвідування комплексу „У Богдана" на Свалявщині додало до вражень гостей. Їзда на конях була чи не найкращою розвагою для Людмили Миколаївни. Я думаю, що „У Богдана" зберігають зроблені на пам'ять фотографії. А обід біля ватри, на якій готували шашлики, продовжувався декілька годин. Смачна їжа та сухе вино не давали відчуття ситості. Хоч і важко було прощатися з чудовою березневою природою Свалявщини, та все-таки в Ужгород ми прибули своєчасно.

Я разом з Тамарою отримав запрошення на вечерю, яку давала в камінній залі облвиконкому для обмеженої кількості людей дружина Президента Кучми, голова Фонду „Україна – дітям" Людмила Микола-

ївна. Мабуть завдяки їй та Ірині Іванівні вечеря не була схожа на стандартний офіційний захід, як і дружня вечеря наступного дня в ресторані готелю „Ужгород". Вільне спілкування, спонтанні тости, спів пісень, танці і вивільнені емоції сприяли почуттям щирої поваги. Мені, на той час все ще рухівцю, було приємно чути, що пані Людмила розмовляє українською. Я вже не говорю про теплі її слова, сказані на мою адресу і Тамари, а також засвідчені поцілунком та автографом на журналі „Жінка". Такої нагоди у мене, теперішнього малого українця, більше не буде. І, мабуть, і не треба. Серійність тільки знецінює першотвір.

Чини так, як велить тобі обов'язок людини.

М. Т. Цицерон

Наближався мій 55-й день народження. Хоч це і не кругла дата, але дожити і до такого віку – уже щастя. Та коли я завів розмову з Тамарою, яку увагу приділимо цьому дню, почув у відповідь: „Хіба тебе нічому не навчило святкування в ресторані твого 50-річчя? Мені соромно було дивитися в очі гостям, адже, якщо я насилу їла страви, які там подавали, то вони, думаю, теж. Хіба не краще відмітити тобі на роботі разом із співробітниками та і тими, хто захоче тебе привітати. А близькі друзі, якщо вони у тебе є, і без запрошення привітають тебе вдома". Цього разу моє мовчання було цілковитою згодою з дружиною. Та і святкування у відділенні було радісною подією для співробітників, якщо не для всіх, то для більшості. Протягом дня чимало пацієнтів та і посадовців, яким чи їх родичам мені доводилося надавати медичну допомогу, щиро вітали мене. Найціннішими подарунками були квіти, які я любив з дитинства.

Вчора вже втретє святкував день народження не в колективі урологічного відділення та і без поздоровлення багатьох із тих, котрі видавали себе за моїх друзів. Та на все воля Божа.

Пізно ввечері, коли вже гості, які поздоровляли мене вдома, розійшлися, мені зателефонував із Чикаго Василь Трухлий та його дружина Ліда. Окрім вітання, повідомили мене, що на мій візит чекає Святійший Патріарх УПЦ КП Філарет. Через декілька днів я поїхав у Київ і навідався в патріархію. Зустрів мене о. Борис, який тут же представив Патріарху, проінструктувавши заздалегідь, як мені потрібно привітатися. У гостинному залі я побачив людину невисокого росту, з білою бородою і таким самим волоссям. Запитавши мене ім'я та по батькові, Святійший запропонував сісти за стіл справа від нього. Патріарха Філарета я бачив не вперше, адже він приїжджав 18 травня 1991 р. на

святкування з нагоди 1100-річчя Православ'я на Закарпатті в чині Митрополита Київського та всієї України, і як глава Української Православної Церкви. Та невдовзі після цього відбувся розкол у Православ'ї України. Священнослужителі на чолі з Преосвященнішим єпископом Мукачівської і Ужгородської єпархії Євфимієм залишилися вірними Українській Православній Церкві і не ввійшли до Київського патріархату. І в цьому зіграв велику роль авторитет серед священиків Блаженнішого Митрополита Володимира, який очолив Українську Православну Церкву.

Наприкінці 90-х років я був мрійником і мріяв про об'єднання Церков. Тому я попросив архітектора побудованого мною храму святого архідиякона Стефана залишити на вході в храм місце, де думав написати: „Українська Православна та Греко-католицька Церква". Та гості Конгресу українських лікарів, більшість яких була греко-католиками, сказали: „Степане, якщо так напишете, то до храму не будуть ходити ні православні, ні греко-католики". І тут я послухався, всупереч своїй натурі.

Розмова з Патріархом тривала більше години. На той час у Київському Патріархаті була зареєстрована, здається, єдина громада села Онок Виноградівського району. Я розповів про себе, про готовність храму, хоча на той час іконостаса ще не було. Патріарх запитав мене, яка потрібна допомога від нього. Я сказав, що і сам не знаю яка, але просив би, щоб усе необхідне для проведення богослужіння, починаючи з книг, молитовників, служебників, чаші, кадильниці, ікон, а все і не знаю, що потрібне, по можливості забезпечила патріархія. Отримавши згоду, телефон патріархії, дозвіл на зв'язок з Патріархом та о. Борисом, я поїхав додому. Та мене бентежило питання іконостаса. Картав себе, чому на цю тему не розпочав розмову в патріархії.

Приїхавши додому, знову поринув у лікувальну роботу. Не можна було забувати і про будівництво лікарні, яка була з дахом уже 3 роки, але без вікон, без дверей, без чорнової підлоги та стелі. До мене часто навідувалися різні майстри та торговці лісом. Один із них із Воловця, який, як він говорив, має декілька ділянок вирубки хвої і може мене забезпечити всім необхідним. Взявши гроші на розпиловку, привіз одну машину дощок і попросив більше грошей. Наступна моя зустріч з ним відбулася в СБУ. Виявляється, окрім торгівлі лісом, займався переправленням за кордон, як мені сказали, „чорних". Та, як виявилося, він був не тільки моїм боржником. І за чужі гроші встиг купити дочці у Воловці квартиру. Ні обіцяних матеріалів, ні грошей я не бачив, як і його теж.

У цьому сум'ятті до мене підійшов молодий чоловік, одягнений звичайно, рудий і назвав себе о. Олександром. Я тут же пригадав, як я запитав лікаря Потіша про одного із наших лікарів: „Як ти думаєш, він єврей?" Бейло відповів: „Мало що єврей, та ще і рудий". Я більше нічого не розпитував. Та при знайомстві з о. Олександром згадав цю розмову. Отець Олександр розповів, що він священик, живе в Ужгороді, має трьох дітей і четвертий, думає син, через декілька місяців з'явиться на світ. Працював він у Франції, Канаді. Тепер повернувся додому. Запропонував свої послуги священика. Згуртував навколо себе дівчат – студенток музичного училища. Вивчає із ними піснеспіви. Я і забув про пригадану розмову. І коли о. Олександр запитав, чи дозволю у храмі проводити репетиції, я одразу погодився. І справді на другий день з ним до храму прийшли, здається, 5 дівчаток. Одна із них навчається в консерваторії у Києві. Мені сподобалися і дівчатка, і їхній спів. Через деякий час о. Олександр запропонував репетирувати богослужіння. Ми почали з літургії. Я і товариш священика були в ролі дияконів. Молитовники та служебники були на українській мові. Одним із них о. Олександр дуже дорожив, адже він був з автографом Патріарха Мстислава Української Автокефальної Православної Церкви. Мені доводилося бачити його у 90-річному віці на Форумі Української інтелігенції.

Через деякий час о. Олександр підійшов до мене з двома молодими людьми, яких представив художниками, котрі зможуть у стислі строки зробити іконостас. Я зрадів такій можливості. Каркас для іконостасу був уже готовий, оскільки він був зроблений їхнім попередником з моїх матеріалів. Я митцям пояснив, що мені потрібний різьблений іконостас. Вони погодилися на мою пропозицію. Я їм розповів, що такий іконостас мені вже робили, тільки матеріал виявився з червоточинами і я від нього відмовився. Я за нього повинен був заплатити 7000$. Вони згодилися на таку ціну і попросили 700$ на матеріали. Попередник, як і вони в подальшому, мене нічому не навчили. Я і до цього часу вірю людям, як собі. І тільки недавно почув, що це хвороба, яку необхідно лікувати. Але втішає в цьому одне: якщо зустрінуться двоє таких, то вони проживуть щасливе життя.

Невдовзі мені показали закуплені і поклеєні дошки з липи для ікон і попросили ще 600$. Я без вагань дав і ці гроші. Через деякий час о. Олександр попросив позичити йому 700$, оскільки ось-ось народиться син і ці гроші будуть зараховані у вартість іконостасу. З художниками я познайомився ближче, був у них у майстернях, роздивлявся їх картини. Та не бачив я жодної намальованої ікони. За їх рекомендацією зустрівся ще з одним художником-іконописцем. Домовились,

що він буде малювати ікони. Дав аванс на матеріали. І ось готові 5 ікон: Привіз я їх додому. Почали з Тамарою роздивлятися. Бачу, дружина змінилася в лиці. „Степане, поверни їх. Або хай перемалює, або краще забери гроші", – тихо мовила вона. – Він їх малював або п'яний, або ця робота не для нього ж". Наступного дня я ікони відвіз. Повернення грошей не було проблемою. Від пропозиції перемалювати я відмовився...

Велич душі має бути ознакою всіх людей.

Л. А. Сенека

Робота лікаря хірургічного профілю ніколи не буває одноманітною чи нудною. Перш за все, хоч пацієнтів і об'єднує те, що мають проблему із здоров'ям, але вони різні за характером, і навіть у межах одного й того самого захворювання переносять його по-різному, потребуючи різної допомоги. До кожного з них повинен бути своєрідний підхід, враховуючи, окрім натури, ще і соціальний статус та освіченість. Легко спілкуватися з хворими, які вірять тобі, як лікарю, та надіються на допомогу Всевишнього.

У робочий час на спілкування з пацієнтами та родичами у мене часу майже не було. Тому мені доводилося приходити на роботу на 30-40 хвилин раніше, а також відвідувати їх у вечірній час та вихідні. Я знаходився в лікарні більше часу, ніж головний лікар або його заступники. Це всі знали, і керівництво лікарні мене в плані відпрацювання робочого часу не контролювало. Ніколи я не відмовлявся, якщо потрібна була моя допомога в ургентному порядку, як і ніколи не вимагав вихідних за понаднормову роботу. Такий мій підхід до виконання своїх обов'язків робив мою роботу творчою. Ні один головний лікар ОКЛ не відмовляв мені у відвідуванні наукових та клінічних конференцій, де б вони не проводилися.

Та цього разу їхати за межі міста не було необхідності. У травні в Ужгороді проходила міжнародна конференція хірургів, присвячена 50-річчю кафедри госпітальної хірургії УжДУ, на якій розглядалися актуальні питання госпітальної хірургії. Міжнародною вона називалася тому, що на ній з доповіддю виступали два представники Словаччини, один – Росії та два з Австрії. Найбільше мене цікавили доповіді із Словаччини „Наш досвід лікування нетримання сечі у жінок" та із Австрії „Кріохірургія раку печінки", автором якої був Микола Корпан, наш українець, якого ви, шановні читачі, могли часто бачити на екранах телебачення під час „отруєння" кандидата в Президен-

ти Віктора Андрійовича Ющенка. З паном Миколою ми були знайомі давно і бачились коли він приїжджав із Вени читати лекції нашим медикам, адже він офіційно працював, здається, на 0,25 ставки викладачем медфаку.

Головою оргкомітету був нині покійний світлої пам'яті професор Володимир Юлійович Сливка. Декан медичного факультету доцент Василь Михайлович Бора та завкафедрою госпітальної хірургії професор Василь Іванович Русин були заступниками. Під час однієї перерви, виходячи із конференц-залу, я зустрівся і привітався з Володимиром Юлійовичем, поруч якого стояв Русин. Ректор сказав, що запрошує нас обох на каву в буфет на першому поверсі (конференція проходила на економічному факультеті). Я завжди був радий зустрічі та спілкуванню з Володею, з яким ми зналися ще зі студентських років. Присівши за столик, Володимир Юлійович запитав: „До яких пір будете сердитися один на одного? Василю Івановичу, ми можемо прийняти Степана на 0,25 ставки на кафедру хірургії?" „Чому ні, хай пише заяву", – відповів завідувач кафедри. „Подайте один одному руки", – радісно, з усмішкою Мони Лізи сказав ректор. Так ми із Василем Русином вийшли на примирення через декількох років глухонімих стосунків. Після резолюції завідувача кафедри „Не заперечую", я був зарахований Наказом ректора УжДУ на 0,25 ставки виконуючим обов'язки доцента з вересня 1999 року.

У цей перший день конференції я зустрічався з жінками-хірургами з Івано-Франківська та Тернополя. Вони мене познайомили з професором із Києва Михайлом Юхимовичем Нечитайлом. Я його знав по науковій літературі, адже він чи не більше за усіх вітчизняних учених займався лапароскопією. Чесно писав у своїх працях про можливі помилки та ускладнення після лапароскопічних операцій, які, на щастя, в невеличкому процентному відношенні мали і трагічні наслідки як і традиційні операції. Почувши моє прізвище, гість із Києва сказав: „Я вас теж знаю. У мене, були ваші „друзі", але, як бачите, я їх не послухав". Я запропонував гостям подивитися будівництво лікарні та храм, після чого відвідати шашличну на об'їзній дорозі.

Декілька годин ми були разом. Довідалися більше, ніж знали один про одного. На мене склала враження духовність цієї неординарної людини. У таких випадках я завжди жалкую, що так мало знав про такого видатного вченого. На дружню вечерю я привіз гостей майже під кінець. Ще довго того вечора я згадував спілкування з гостями, розповідаючи найцікавіше дружині.

Після цього я час від часу заходив на кафедру, спілкувався з Василем Івановичем та його правою рукою на той час – Юрієм Перестою.

Окрім професійних розмов, ми часто говорили про дітей. У Русина – троє синів, а у мене – один. Не пам'ятаю, чи був уже Юрій Юрійович на той час батьком, та Василь Іванович часто повторював: „Діти – це святе. Діти – понад усе". Та, як виявилося пізніше, Василь говорив так, думаючи тільки про своїх дітей. Щоразу розмова велася про одну команду. Якщо будемо ми, професіонали, триматися купи, то нам не страшні ніякі заздрісники. Я, як завжди, сприймав усе сказане за чисту монету. Мова йшла про головного лікаря Івана Михайловича Рогача. Два сокурсники Василь та Іван не могли визначитися, хто ж з них більш важливий та вагомий: Іван – головний лікар чи Василь – керівник клініки. Дарма, що такої посади не було.

У червні я отримав почесне звання „Заслужений лікар України". Нам вдалося відсвяткувати цю подію в банкетному залі готелю „Ужгород". Там ми були разом: кафедра та керівництво лікарні. Хто наскільки був щирим, виголошуючи тост на мою адресу, не знаю, тоді я про це не задумувався. Та я знав, що виявився причиною, згідно з якою Василь Русин вже вдруге „пролетів" і не став „Заслуженим". У кого що було на думці я не знав, але у будь-якому випадку працювати мені стало легше. Я вже міг з хірургами радитися, спілкуватися і розраховувати на їхню допомогу.

Пам'ятаю одного пацієнта... Операція – лапароскопічна холецистектомія, яка пройшла без ускладнень, та на третій день діагностовано жовчний перитоніт. Ми з Юрієм Перестою пішли на відкриту операцію, тобто традиційним розрізом. До того часу у мене були такі випадки, але їх вдавалося ліквідувати лапароскопічним методом. Та Юра настояв на лапаротомії. Під час операції місце витікання жовчі ми не знайшли. Підвели до ложа жовчного міхура дренажні трубки, зашили рану. Так закінчили операцію з надією, що все буде добре. Та у пацієнта була серцево-судинна недостатність, адже він рік тому переніс інфаркт. Підтікання жовчі в черевну порожнину продовжувалось. Оглянувши хворого, професор Русин запропонував повторне оперативне втручання, висловивши припущення пошкодження жовчних шляхів, яке ми з Перестою не знайшли. Та пошкодження жовчних шляхів не знайшов і Русин. На жаль, наша допомога виявилася неефективною. Та на цей раз ніхто не висловлював на мою адресу ймовірні звинувачення. Хоча мені від цього було не легше... Не виявили і патологоанатоми причини витікання жовчі в черевну порожнину. Дійшли висновку, що жовч витікає із ложа жовчного міхура, з протоків Люшка, через які жовч безпосередньо виділяється в жовчний міхур. Це описано в літературі.

Спогади – чарівні шати, які від використання не зношуються.

Р. Стівенсон

Тривожні очікування 2000 року відступали на другий план в порівнянні з настроєм та надією, навіяною весною, коли оживає природа. Свіжа оксамитова зелень, море лісових квітів, цвітіння сакури сприяли появі в крові кожного життєдайного соку. Відсвяткувавши Великодні та травневі, хоч і радянські свята, я все частіше згадував 13 червня – день народження Олександра Васильовича Фединця. До цього дня я повинен був підготувати статтю в пресі, щоб відновити в пам'яті багатьох постать цієї Великої Людини. І мені було приємно, що й інші медики, і такі як професор Михайло Михайлович Ганич теж знаходили можливість на шпальтах закарпатських періодичних газет надрукувати спогади про Олександра Васильовича.

Завдяки о. Івану Кеміню на могилі видатного сина Закарпаття відслужили панахиду. Я ще не бачив книги „Видатні закарпатці XX століття" і не знаю хто готував дані про видатних медиків цього століття, але впевнений, що там відведено перше місце професору Фединцю.

З червня місяця в обласній лікарні починався період відпусток. У зв'язку з будівництвом приватної лікарні я вже декілька років не відпочивав. І я так звик до цього періоду, і полюбив його, адже під час відпусток можна було спокійно працювати. Не було кому ставити палиці в спиці колеса. На той час мій син уже закінчив два курси медфаку. Я почав запрошувати його в лікарню та операційну. Згодом Степану сподобалося дивитися як проводимо операції, і невдовзі я запропонував йому і самому брати участь в операціях в якості асистента.

Перше, що мені сподобалось, так це його вміння зав'язувати хірургічні вузли, а згодом і зашивати післяопераційну рану. Я поводив себе із сином дуже обережно, боявся, щоб не відбити йому бажання займатися хірургією. І якщо я без нього дозволяв собі підвищувати в операційній голос, коли не все проходило гладко, то Степанова присутність була стримуючим фактором. І коли я знайомив операційний медперсонал із планом операцій на завтрашній день, дівчата завжди запитували мене: „А Степан буде?" Якщо я казав, що він буде, на обличчях у них з'являлися усмішки. Та як вони мені зізналися пізніше, не тільки те, що я був стриманий, було причиною їх веселого настрою, але і спілкування із Степаном, який дотепно підтримував з ними розмови. Все це мене тішило. Адже є чимало прикладів, коли діти відомих медиків-хірургів не наслідували їх приклад. Не дарма ще в той час, коли

я був студентом, з'явилася приказка: „Природа на потомках здібних чи талановитих відпочиває".

Літо пролетіло швидко. І ось 25 серпня я вже був на засіданні кафедри шпитальної хірургії як в.о. доцента на 0,25 ставки. В мої обов'язки входило вести практичні заняття по урології у двох групах. Нині покійний професор Іван Олександрович Ковальчук ознайомив мене з планом ведення занять та дав мені написані ним лекції по урології. Я уважно ознайомився з ними і в мене склалося враження, що вони були написані досить давно, бо в них ішла мова про ті методи обстеження та лікування, які, як я розумів, уже застаріли. Але і про них знати майбутнім урологам було потрібно.

Не можу не сказати, що для мене головною була не викладацька, а клінічна робота, в якій, на щастя, радісних моментів набагато більше, ніж трагічних. Я ніколи не шкодував, що став хірургом, але під час дуже важких операцій, коли здавалося, що видалити пухлину неможливо, або коли під час її видалення виникали ускладнення у вигляді кровотеч чи пошкодження кишківника, закрадалася думка: „Чому я не відмовив пацієнту у проведенні цієї операції?" Та коли вже я бачив, що справляюся з цією проблемою, починав наспівувати дівчатам пісні, переважно наші закарпатські. Одна із них: „Ой заграй ми, гудаченьку, хоча б одним пальцем, дай ми, Боже, чоловіка хоч із одним яй..." Тоді вся операційна бригада веселішала, а операційна сестра Уляна чи Марійка, знаючи мене добре за весь період роботи, запитували: „А чи подумалисьте?" „Так, лаяв себе", – відповідав я вже з посмішкою. „Ми так і думали та і по вас було видно". З того часу включався в розмову і анестезіолог Володимир Якович Солодов. Він міг розповісти смішний анекдот або прочитати щойно написаного ним вірша. Якщо це стосувалося тільки мене, то він його мені дарував.

Від студентів я вимагав не стільки теоретичних знань, скільки уміння ними застосувати побачене у своїй роботі. Особливу увагу у цьому відношенні я приділяв тим, які ймовірно не будуть вузькоспеціалізованими, але працюючи десь в амбулаторії чи дільничній лікарні, зможуть надати необхідну допомогу урологічному хворому і направити його на лікування в районну чи обласну лікарню. Я старався їм більше дати, ніж від них вимагати, хоча умовні оцінки виставляв. Мало того, я їх попередив, що оцінки позитивні виставлю всім, а студенту однієї з груп, який був сином професора-медика міської лікарні, після того як він декілька разів прийшов на заняття не підготовленим, я при всіх сказав: „А ти можеш не тільки не вчитися, але і не ходити на

заняття, я все одно тобі на заліку поставлю п'ятірку". Він почервонів, а інші були, як кажуть, у шоці. Та в подальшому ні він, ні інші студенти не дозволяли собі приходити зовсім не підготовленими.

Час ішов... Наближалася екзаменаційна сесія і залік по урології. За декілька днів до заліку підходить до мене знайома ще по Міжгір'ю, виявляється, мама студентки, у якої я вів практичні заняття. Назвала прізвище та ім'я доньки. „Так, є така дівчинка, дуже хороша, добре вчиться. Чому вона ні разу не сказала мені про вас, адже ви їй казали, що ми знайомі?" – запитав я маму і почув у відповідь: „Вона в нас дуже ганьблива. Я їй говорила, щоб передавала вам привіт. Та вона і це зробити не змогла. Залік ви будете приймати?" „Так, я. Не турбуйтеся. Ви ж мене знаєте як викладача ще по Міжгірському медучилищу", – заспокоював я знайому. Та вона простягнула мені сіточку і поклала на стіл 10$. Я дуже розсміявся і попросив її все це забрати. Вона засоромилася, але нічого не забрала. Це був єдиний хабар за роки викладання в університеті. Мабуть, дочка розповіла про це сокурсникам. Більше спроб купити у мене залік не було. Ніхто не залишився без відповідної позитивної оцінки в заліковій книжці.

Наближався початок третього тисячоліття. З Патріархом Філаретом у мене була домовленість, що 2 січня 2000 року приїде освятити побудовану церкву святого архідиякона Стефана. Я частенько навідував художників, які робили іконостас. „Як ідуть різьбярські роботи?" – запитував я. І вони мені показували різьблені Царські двері. На той час ікони вже були готові. Малював їх молодий хлопчина-киянин, товариш тих, з ким я мав усну домовленість. Та десь за два тижні до призначеної дати освячення приїхали встановлювати іконостас. Я побачив багато гіпсоплит. Виявляється, замість різьбленого іконостасу ікони встановили на цих гіпсоплитах. Та іще так звані колони розмалювали під берізки. „Ми ж домовлялися про різьблений іконостас. А ви який зробили? – підвищеним голосом запитав я. – Хіба такий іконостас коштує 7000$?" Та і престол, і жертовник теж були зроблені з гіпсоплити. „Ви або залишаєте іконостас в ціну тих 2000$, які я вам уже заплатив, або повертаєте гроші і забираєте іконостас", – продовжував я. Та вони і гроші не повернули, й іконостас не забрали. Тільки на кожній зупинці говорили, та і одна з газет надрукувала, що Біляк не розрахувався з ними за роботу.

Бути особистістю – це означає бути самостійним джерелом дії.

Е. Дюркгейм

Ще з осені перед 2000 роком я звернувся до голови ОДА Віктора Івановича Балоги і попросив 200 квадратних метрів тротуарної плитки. Він не відмовив, та виявилося, що ще потрібно 150. Оскільки Віктора Івановича на Закарпатті в той час не було, я звернувся до Василя Васильовича Петьовки, та почуте мене не влаштовувало: „Ми вам відправимо ще 150 квадратних метрів плитки, але за неї необхідно заплатити". Дочекавшись Віктора Івановича, я зайшов у його кабінет. Після привітання він сказав: „Ну що, Петьовка вам відмовив?" „Так, Вікторе Івановичу", – я майже прошептав. Тут же Віктор Іванович набрав через мобілку номер і сказав: „Відправте Білякові ще 150 квадратних метрів плитки". Я щиро подякував і вийшов з кабінету. Таким чином, після встановлення іконостасу, хоч він і не був таким, як я хотів, громада храму святого архідиякона Стефана була готова до приїзду Патріарха Філарета.

31 грудня 1999 року, з п'ятниці на суботу, Святійший Патріарх УПЦ КП разом із супроводом та чоловічим хором сів у поїзд „Київ -Ужгород". Ми разом з Олександром Грицаком зустріли його на вокзалі в Ужгороді. Розмістили гостей в готелі „Ужгород". Того суботнього дня ми оглянули храм та направилися на прийом до голови ОДА Віктора Балоги.

Патріарху сподобався наш невеличкий храм і він зауважив, що йому доводиться освячувати храми ще не зовсім закінчені, а наш, слава Богу, завершений.

Віктор Іванович, як і годиться, чекав на гостей в камінному залі. Правду кажучи, я трохи переживав. Адже це був перший в області храм УПЦ КП і перший візит Святішого Філарета в якості Патріарха. Мої переживання були марними. Між губернатором та Патріархом велася приємна дружня розмова. Патріарх нагородив Віктора Івановича Орденом князя Володимира І ступеня. Губернатор тут же виділив машину для Патріарха та мікроавтобус для інших гостей. Після чаювання, вечері як такої не було, ми розійшлися. Мені не давало спокою хвилювання щодо освячення храму, іконостасу та престолу. Адже я знав, що доведеться міняти й іконостас, і престол. Та Святійший Патріарх сказав, що престол освятимо, а верхню декоративну частину можна буде замінити.

У неділю я прокинувся дуже рано, хоча Свята недільна літургія була призначена на 9-ту годину. Про цю подію знали мої друзі не тіль-

ки з Ужгорода, але й Мукачева, Сваляви, Хуста. Їм я був вдячний за допомогу в будівництві храму. Ще до приїзду Святійшого Філарета у цій невеличкій церковці було більше 100 чоловік. Зима була сніжна і це сприяло святковому настрою, адже не було калюж і територія виглядала прибраною, оскільки Господь снігом накрив сміття, яке люди ще й тепер продовжують викидати неподалік від храму, йдучи на роботу. З того часу мені щовесни доводиться прибирати його на 100-метровій відстані. Іноді я грішу, бо кажу, що такі люди, які тут же біля храму смітять, не заслуговують на добре життя.

2 січня 2000 року православні християни вперше почули Апостол та Євангеліє українською мовою, вперше співали українською „Отче наш" та тропарі. Підчас богослужіння я знаходився серед мирян. Заходити в олтар і не намагався. Під час молитви хвилювання пройшло. Я відчував легкість і причетність до Великого і Вічного. Час від часу згадував своїх батьків і ставало сумно, що вони цього не бачать, хоча хто знає... І до того, і після, мені дуже хотілося, щоб вони приснилися, та, мабуть, вони мені все сказали, будучи живими, і їм від мене нічого не потрібно. Але в молитвах я їх згадую постійно. Можу їх на мить бачити, коли ще не заснувши, закриваю очі.

Ще коли батьки були живі, я завжди говорив, що мені нічого не загрожує, адже вони за своїх дітей, тобто і за мене молилися щоденно. Їхню опіку я, мої брати і сестра та син мій і їхні діти відчуваємо і тепер. На жаль, на їхній могилі за останні роки буваю тільки один раз у році на Томину неділю. Але знаю, що батьки до мене претензій не мають, бо коли хворіли і я почав часто приїжджати, говорили мені: „Не приїжджай так часто, адже робота в тебе нелегка".

У цей день я був нагороджений Орденом князя Володимира III ступеня. Та і в такій святій справі не буває без ложки дьогтю. Справді, диявол тичеться туди, де благодать. До Патріарха підійшли художники із скаргою, що не хочу з ними розрахувалися. Владика вислухав і моє пояснення і сказав, щоб розібралися між собою самі.

На святковий обід Патріарх благословив рибу. Під час обіду було сказано багато добрих слів на мою адресу, моїх батьків та причетних до будівництва храму як Патріархом, так і вікарним єпископом Димитрієм та друзями. У понеділок вранці Патріарх Філарет, єпископ Димитрій та інші єпископи УПЦ КП дали прес-конференцію, на якій були присутні кореспонденти чи не всіх тижневих видань. Думаю, що жодне з них не проігнорувало цю подію. А ввечері із Мукачівського вокзалу гості поїхали у Київ.

Основою кожної мудрості є терпіння.

Платон

З початком нового століття, а разом з тим і третього тисячоліття, моє серце наповнювала духовність, яка міцніла з кожним богослужінням у малому новозбудованому храмі. Медична робота доповнювалася духовною, потреба в якій посилювалася в моїй душі щоденно.

У Новорічні Різдвяні дні роботи у відділенні було завжди менше. Та цей період для лікарні не був легким. Він був звітним перед облздороввідділом і вимагав кропіткої роботи. Адже хірургічні звіти приймав висококваліфікований хірург та управлінець Георгій Михайлович Уліганець, який не пропустив жодної звітної неточності чи помилки. Уже тепер можу відмітити, що це був останній високопрофесійний обласний хірург. Він умів аналізувати звіт так, ніби ти сам виправляєш свої неточності.

Окрім цієї роботи, чимало місця у моїй свідомості займала підготовка до Різдва Христового та храмового свята на третій день святого архідиякона Стефана, оскільки храм названий його ім'ям. Патріарх Філарет призначив настоятелем храму ієрея Василя Бритвака. 9 січня не був робочим днем. Але і в подальшому проблем на роботі у зв'язку з відлученням на богослужіння у мене не було. На той час головним лікарем був Роман Шніцер, до речі, православний, а керував охороною здоров'я Іван Рогач – греко-католик. Та Іван Михайлович не робив різниці між православною та греко-католицькою вірами. Тоді наш храм був підпорядкований Київській єпархії. Гостей з інших парафій у нас не було, оскільки ми були єдині на Закарпатті підпорядковані Київському Патріархату.

У цей день для мирян ми організували каву, бутерброди і тепле вино. На той час наш храм відвідували не тільки миряни села Минай та жителі району „П'яний базар", але й інтелігенція, яка виборювала з часів перебудови, а дехто іще із Гельсінської Спілки, незалежність та державність України. Майже не було такої літургії, на якій би не був відомий у краї письменник Юрій Юрійович Керекеш. А Ростислав Андроннікович Ляшук – син православного священика – допомагав придбанням для храму необхідних служебників, підсвічників, риз та павіз.

Батько семінариста духовної семінарії при Михайлівському соборі, житель Івано-Франківщини, який торгував на ринку Ужгорода, пода-

рував аналой, різьблені підсвічники та хрест, якими користуємося і тепер, по неділях часто відвідував наш храм.

Нерідко у храмі було видно нині широко відомого журналіста Олександра Гавроша. Чимало мирян приходили на богослужіння з цікавості, оскільки воно проводилось українською мовою.

Ми використовували не тільки українську православну літературу, але і греко-католицьку. Не цурались ми і старослов'янських текстів. Я дуже швидко відновив у своїй пам'яті старослов'янський друк та молитви. Але з такою ж легкістю я засвоїв „Отче наш", „Вірую", „Помилуй мене, Боже" та інші молитви, друковані українською мовою. Я не пропускав жодного богослужіння. Прикрасою для храму був хоровий спів дівчаток. Та і священик не полінувався і написав від руки літургію та вечірню, які ми розмножили на ксероксі. Кожен мирянин, маючи перед собою тексти, міг брати безпосередню участь у молитвах та співах. До речі, ці надруковані богослужіння забирали з собою прихожани. Прийшлось їх періодично оновлювати прихожанці Галині Тегзі.

За цей час ішла підготовка до святкування 2000 Різдва Христового на державному рівні. Від Патріарха Філарета я отримав запрошення на це свято, яке відбулося 20 січня в Палаці „Україна" за участю Президента України Леоніда Кучми та усіх християнських конфесій. Після доповіді Президента виступили ієрархи – глави конфесій. Кожен виступ я сприймав з позиції, що Незалежна держава має мати незалежну автокефальну Православну Церкву. Бо дійсно, Церква повинна бути душею держави. Якщо цього держава не хоче, то вона недовговічна. Свідченням цьому можуть бути країни з комуністичною ідеологією. Незважаючи на те, що ця ідеологія проголосила в основному цінності християнського вчення, але в ній не було і немає місця для Бога, втрачена її актуальність.

Після Палацу „Україна" представники та гості УПЦ КП на чолі з Патріархом Філаретом зібралися на святкову вечерю в готелі „Київська Русь". Там я зустрів немало відомих у країні людей, деяких своїх друзів та професора-уролога Віктора Степановича Карпенка, екс-директора КНДІ урології та нефрології. Ми здивовано глянули один на одного. Мені довелося докладно розповісти про себе і причини мого перебування на цьому святі.

Як і очікували, невдовзі на вечерю завітав Прем'єр-міністр України Віктор Андрійович Ющенко. Так сталося, що я був поруч із Патріархом, коли до нього наблизився Віктор Андрійович. З того моменту

я від них не відходив. Навколо нас зібралася добра половина присутніх. Я вслухався в розмову між двома посадовцями. Один – духовний, другий – державний. Зміст їхньої розмови тепер пригадати не можу. Але не можу забути жестикуляцію руками Віктора Андрійовича та ті, як мені здавалося, довгі паузи, потрачені на підбір якогось зарозумілого слова. Я ледве стримувався, щоб не підказувати промовцю. Та найбільше мені кортіло задати Прем'єру декілька питань. Одне з них стосувалося Юлії Володимирівни Тимошенко. Адже, якби Ющенко не взяв її віце-прем'єром, то вона не втратила б імунітет, тобто недоторканість, і не зазнала б тих знущань, які їй довелося пережити у в'язниці. Я симпатизував цій „дюймовочці", мужності якої міг позаздрити не один чоловік.

Мені хотілося запитати пана Ющенка, чому не здійснив чоловічий вчинок і не сказав своєму „батькові" Президенту Кучмі: „Якщо Ви звільняєте Юлію Володимирівну, то я подаю у відставку". Виходить, посада для Віктора Андрійовича важливіша, ніж доля людини, в якій він відіграв чи не основну негативну роль. Та я розумів, що цим питанням був би незадоволений і Патріарх Філарет, для якого добрі стосунки з високопосадовцями були необхідні.

Монолог Віктора Ющенка тривав майже 2 години. Та мої враження були не на його користь, хоча у подальшому я, як і інші демократи Закарпаття, відстоював його перебування на посаді Прем'єра, та Віктора Балоги – голови ОДА. Та все-таки Кучма звільнив їх з посад.

Невдовзі після від'їзду Ющенка гості почали розходитися. Під час благословення Патріарха я домовився на прийом наступного дня разом із головою Ужгородської райдержадміністрації Миколою Івановичем Андрусем та мером Ужгорода Степаном Сембером, з якими я зустрівся у Палаці „Україна".

Незважаючи на те, що на прийом чекали ієрархи УПЦ КП, Патріарх приділив нам досить часу та уваги. Патріарх вручив Миколі Івановичу грамоту за сприяння в будівництві храму святого архідиякона Стефана. Висловлювання співрозмовників були цікавими та корисними. Окрім цих гостей, Святійший Патріарх прийняв мене з директором Музею Тараса Шевченка, моїм київським товаришем Сергієм Гальченко.

При від'їзді додому у вагоні СВ ще довго точилися розмови навколо святкування 2000 Різдва Христового та прийому у Патріарха Філарета.

Міняйте свої погляди, зберігайте свої принципи: міняйте листя, зберігайте коріння.

В. Ґюґо

Участь у заходах загальнодержавної ваги, думаю, що не тільки мені, але й кожному учаснику додає впевненості в собі, сприяє самоствердженості і бажанню бути гідним таких важливих та загальнонаціональних форумів. Святкування 2000 Різдва Христового вплинуло на мене по-іншому. У мене не було якогось почуття гордості та особистих переваг. Я починав розуміти наскільки ще далекий від вічних цінностей та духовності. Я все частіше пригадував повчання батьків, починаючи з дитинства, та і в період студентства. Мені було ганьба, що я не виконував такі материнські прохання, як: „Хоч перехрестися, якщо не молишся. І це ти можеш зробити так, щоб ніхто не бачив". Та все-таки, коли я приїжджав додому, скажу так, повинен був жити за традиціями та релігійними канонами, які свято шанували у нашій сім'ї. Коли приїздив додому у піст, навіть на декілька годин, я вже не кажу про день-два, то мені не було дозволено вживати м'ясомолочних страв. І противитися цьому не смів.

Декілька разів мені доводилося бути на богослужінні у Свято-Михайлівському монастирі і декілька діб там проживати. Я харчувався у їдальні разом з монахами. Обов'язкова молитва перед вживанням їжі. Пісна їжа: суп чи каша або картопляне пюре, узвар із сушениць. Я старанно вдивлявся в їжу і ніяк не міг збагнути, що її робить такою апетитною. І думав, що бачила б Тамара, з яким смаком і який суп споживаю, не повірила б. Адже дома мене заставити їсти суп було неможливо. Чи не вперше в зрілому віці, в 2000 році, я замислювався над необхідністю дотримуватися посту. Я зрозумів, що в такій мірі як його дотримувалися мої батьки, просто не зможу. Але я все частіше почав розмірковувати над земним та потойбічним життям. Можливо, цьому сприяв і мій вік. Адже ще 10 років тому я говорив, що якби побачив біля себе смерть, то я б так пищав, що вона сама б втекла від мене. Та смерть інших, в т. ч. і моїх пацієнтів, я бачив часто у найрізноманітніших варіантах. Не раз я протистояв їй, не раз перемагав, але іноді був проти неї безсилий, хоч, як мені здавалося, вона користувалася не завжди смертельними засобами. Мені було важко зрозуміти, чому деякі пацієнти залишаються жити, хоча у них для цього зовсім малі шанси, і чому ті, котрі за медичними прогнозами повинні одужати, помирають. Не так уже і скоро я зрозумів мамчині слова: „Лікар тільки поза Богом – лікар. На все є воля Божа". Та я відчував, що надія на Бога

не звільняє мене від підвищення свого фахового рівня. Та і не завжди смерть можна сприймати як ненависну. Для багатьох важко та невиліковних хворих вона є шляхом у вічне потойбічне життя, яке треба заслужити, перебуваючи тут на землі. Та це інша й окрема тема.

Я розумів, що смерть має багато методів, щоб душа покинула тіло і до кожного я, як лікар поза Богом, повинен бути готовим. Я знав і знаю, що позбавити людину смерті неможливо, бо і Господь казав: „Не хочу вас бачити не мертвими", але відстрочити її на якийсь час, необхідний для покаяння, і можливо, і потрібно. І тому лікарі борються за кожну хвилину життя. І не раз, і мені в тому числі, вдавалося повернути людину із того світу, коли в неї не було ні дихання, ні серцебиття, але душа ще теплилася в її тілі. Такий стан медики називають клінічною смертю, яка триває біля 6 хвилин, а після цього наступає смерть, так звана біологічна, хоча і в цьому періоді часом ще вдається відновити роботу серця та дихання, але повернути свідомість уже неможливо. І таких випадків, особливо за останні роки, немало. Про них часто пишуть у періодиці. У таких, ще „живих" і забирають органи для продовження життя інших. На мою думку, вірніше впевнений, що і це передбачено Всевишнім! Розумом неможливо пізнати Бога, але впізнавати створене Ним можливо. І хто це робить, тих і називають людьми „від Бога" і фаховими лікарями теж.

За всі роки моєї медичної практики я використовував кожну можливість підвищити свою кваліфікацію. І такою частою та ефективною можливістю була участь у науково-практичних конференціях, які були концентратом не тільки наукових досягнень, але і досвіду. Бо як хтось казав, наука без практики мертва, хоча і ці слова, думаю, взяті із Святого Письма, де сказано, що віра без добрих справ мертва. Однією з можливостей сягнути в європейську медицину було проведення Першого Українсько-Польського симпозіуму, який проходив у травні 2000 року у Львові під назвою „У XXI століття з новітньою медициною". Цей форум був продовженням зустрічей хірургів України та Польщі, котрі започаткував професор, доктор медичних наук Павел Місюна, який організував Перший Українсько- Польський симпозіум у м. Люблін (Польща) у 1998 році, про який я уже писав. На цьому форумі можна було дізнатися про напрацьоване відомими хірургами Польщі та України в межах таких медичних проблем: рак стравоходу, успіхи в лікуванні; запальні захворювання товстого кишківника; досягнення в жовчно-підшлунковій та серцево-судинній хірургії; пересадки органів та нові досягнення в загальній хірургії. Два дні участі в симпозіумі дають можливість ознайомитися з напрацюваннями за десятиліття.

Паралельно, із зміщенням на один день, працював і Перший Українсько-Польський симпозіум урологів. Ініціатором цього урологічного міждержавного зібрання були професор, доктор медичних наук, завідувач кафедри та клініки урології Львівського ДМУ ім. Данила Галицького Цезар Кайтанович Боржієвський та професор, доктор медичних наук, завідувач кафедри та клініки урології Вроцлавської медичної академії ім. П'ястів Сілезьких Єжи Лоренц. На симпозіумі був присутній і студент – мій син. Дуже шкода, що у цих форумах практично не були представлені хірурги та урологи Закарпаття.

Урочисте відкриття урологічного симпозіуму відбулося у знаменитому Львівському музично-драматичному театрі. Виступи організаторів, представників влади, ректорату та гостей були не менш цікавими, ніж наукова програма. Завдяки цьому форуму я зустрівся з польськими хірургами та урологами, з якими познайомився у Любліні. У мене з'явилося багато нових колег, з котрими домовилися про регулярні зустрічі в Україні, в т. ч. і в Ужгороді та Польщі. Пам'ятаючи про прийом у Любліні з боку польських колег, я, як міг, старався хоч у чомусь віддячити їх за гостинність і компенсувати нашим вином та марочним коньяком „Тиса" виробництва Ужгородського коньячного заводу, який уцілів завдяки його директору Володимиру Васильовичу Гісему. Під час перебування у Львові учні професора Боржієвського, урологи Львівщинии запросили керівників провідних клінік Польщі і мене з сином, відвідати медичні заклади Львова.

Чого б ти не навчався, ти навчаєшся для себе.

Петроній

Завдяки зусиллям ректора УжДУ Володимира Сливки я став підлеглим завідувача кафедри шпитальної хірургії Василя Русина. Ігнорувати ранішні п'ятихвилинки, які він проводив, я вже не мав права, їх відвідування мене навіть зацікавило. Я міг більше знати про роботу хірургічних відділень. Та перша хірургія, якою на той час уже завідував доцент Юрій Переста, з моєї легкої руки, завжди, або скажемо так, часто приховували прикрі наслідки операцій в першій хірургії. За звичкою, я часто, поки приводили мого пацієнта в операційну, заходив у реанімаційне відділення, медпрацівники якого не скупилися на коментарі не стільки з приводу вдалих та оригінальних оперативних методів, скільки наголошуючи на помилкові дії та трагічні наслідки. Я обминав коментарі, але міг собі дозволити запитати Пересту чи Русина про ту чи іншу операцію. Та я це робив щиро, без зловтіхи, бо хірург, і я в тому числі не був застрахований

від невдач і не обов'язково за рахунок помилок. Не буду лукавити, але я хотів їх повідомити, що знаю і те, що приховують від інших.

План операцій урологічного відділення зводився до виступу анестезіолога, який повідомляв, що він оглянув хворих і протипоказань до операції немає. Зате Василь Іванович часто коментував наміри і тактику проведення операцій травматологами та нейрохірургами, а нерідко і гінекологами. Я співчував завідувачам цих відділень. Травматолог Володимир Іванович Гайович здебільшого мовчав. А тодішній завідувач курсом нейрохірургії Володимир Смоланка почав усе рідше й рідше приходити на п'ятихвилинки. Не знаю, чому Юрій Переста називав його американцем? Та коментарі з приводу нейрохірургії проводились тільки кулуарно. Адже Володимир Смоланка був лікуючим лікарем і товаришем ректора, якого оперував навіть без відома Василя Русина, не те, щоб з його участю.

Моє мирне співіснування з деканом медфаку професором Русином було необхідним. Та і, як кажуть, краще поганий мир, ніж хороша війна. Мій син Степан був на той час студентом-третьокурсником медичного факультету. В мої плани входило, щоб він був урологом-хірургом. А хірургія, як мова, чим швидше її почнеш вивчати, тим краще нею оволодієш. Мене радувало те, що Степану подобається хірургія, і що йому не потрібно пояснювати двічі одне й те саме. Я з нетерпінням чекав закінчення сином третього курсу, щоб взяти його на роботу в урологічне відділення медсестрою. Але для цього ще необхідно було здати одні із найсерйозніших екзаменів, здається, їх п'ять, після яких маєш надію, що медичний факультет все-таки закінчиш. Під час сесії Степан часто заходив в операційну. Брав участь в операціях, в т. ч. лапароскопічних, як асистент. Я був задоволений його роботою. Після операції завжди обговорювали можливі варіанти її виконання. І я аргументував, чому ми вибрали саме такий, а не інший варіант.

Травень місяць добігав кінця. Наближався день народження професора Олександра Васильовича Фединця. Я пам'ятав про обіцянку в цей день служити панахиду на могилі, згадуючи не тільки про нього, але й інших лікарів, які нерідко передчасно пішли із життя. Ситуація полегшувалась тим, що мені не було потреби запрошувати когось із священиків. Отець Василь, настоятель храму святого архідиякона Стефана, та хор дівчат тільки зраділи моєму проханню. Будучи незадовго до наближення дати у Будапешті, я зустрівся з дочкою Олександра Васильовича Олександрою. Вона мені повідомила, що приїде 13 червня в Ужгород разом з братом Опанасом. Брат Олександр приїхати не зможе. І оскільки

в цей день буде панахида за батьком у греко-католицькому соборі об 11.00, то ми домовились, що на могилі проведемо молебень о 14.00.

Приїхавши на Кальварію, ми побачили дітей професора Фединця, які прикрасили могилу квітами та запалили свічки.

Про молебень та присутність на ньому Олександри і Опанаса ми повідомили медичну спільноту. Та, окрім медиків, я побачив друзів Фединців і незнайомих мені літніх людей, які, як вияснилось пізніше, у свій час були пацієнтами покійного. Із медиків були ті, яких колись учив Олександр Васильович, і які мали щастя працювати під його керівництвом.

Багато чого змінилося з того часу... Забута взаємоповага, лікарська етика, професійна солідарність, доброзичливість. Совість підмінив долар, а звідси – заздрість, ненависть, зажерливість, підступність, лжесвідчення.

Літній відпускний період характеризувався покращенням психологічної атмосфери в лікарні, оскільки поменшало тих, що не можуть визначитися, хто з них головніший, але збільшувалось професійне навантаження на тих, котрі залишилися. Я уже декілька років не був у відпустці і навіть про неї не думав. Для мене літній період був доброю нагодою залучення сина до роботи у відділенні та операційній. Продовжував працювати і Юрій Переста. Якось ми з ним вирішили поінформувати про наміри покращення медичного обслуговування голову ОДА Віктора Балогу. Прийняв нас Віктор Іванович, як кажуть, по-братськи. Дружня невимушена розмова, кава, підтримка. Я вірив кожному слову губернатора. Був йому вдячний за допомогу при завершенні будівництва храму. В обіцяній подальшій допомозі я не сумнівався, хоча міг бути навчений його попередниками. Я забув прислів'я „Казав пан – кожух дам". А скільки було радості, коли ми з Юрою стояли у фойє драмтеатру під час святкування Дня Незалежності України, Віктор Іванович з усмішкою на лиці не оминув нас, хоч ми стояли трохи осторонь, привітався, подав руку і сказав: „Хлопці, заходьте у будь-який час". Нам здавалося, більшої підтримки ніж Віктор Іванович може надати хіба що Президент Леонід Кучма. Хоча на той час у Леоніда Даниловича були свої проблеми. Наближались президентські вибори. Василь Русин став довіреною особою Леоніда Кучми. Переста повідомив мене, що я буду задіяний в агітаційну бригаду Хустського району. І я від такої пропозиції не відмовився, адже указом Леоніда Даниловича я став заслуженим лікарем України. Та, мабуть, цього мені не пробачив Василь Русин. А оскільки через мене він уже вдруге не отримав цього звання, мене обійшла ця участь, як і нагорода, маю на ува-

зі грошова, яка була розділена в моїй присутності між її учасниками. Мабуть, це було зроблено навмисно, щоб показати мені, що я втратив. Та чомусь стіл, за яким сидять студенти, закладений пачками грошей, не викликав у мене жодних емоцій.

На той час стосунки між Юрієм Перестою та Василем Русином були майже такі, як заповідав Христос. І це незважаючи на те, що син Василя Андрій всіляко обзивав Юру, навіть у його присутності. Юра терпів, бо мав намір захистити докторську дисертацію, а Василь добрів, щоб згладити образи на Андрія. Василь не переставав повторювати: „Наші діти – це святе! Їм треба допомагати і вибачати". Мені було приємно це чути від батька трьох синів, адже і у мене син і такий дорогий мені, як для нього ці троє. Чуючи це чи не щоденно, я завів розмову про надання можливості частіше залучати до роботи в операційній Степана. Я бачив, що це йому цікаво. І, якщо траплялася ургентна операція у час вечірній, то де б він не був, залишав усе і приходив на операцію. Андрія на той час та і після силою не можна було затягнути в операційну. Василь і Юра готові мені були допомогти, тільки не знали як. І намалювали далеку перспективу: можливість індивідуальної програми на 6-му курсі. Виявилося: Василь мав на увазі тільки своїх дітей. Головний лікар Роман Шніцер дозволив, правда, усно, Степанові асистувати, оскільки він як медсестра урологічного відділення є співробітником лікарні. І цьому сприяли не зовсім безхмарні стосунки між Русином та Перестою з одного боку і Рогачем та Шніцером з іншого. Адже за порадою Русина Юра претендував на місце головного лікаря. Для Василя було б вигідним мати такого слугу, такого як Юра головним лікарем, та і коли цього не сталося, Русин не був у програші, бо виглядав в очах Юри добродієм. Та щоб вони розібралися, як казав Михайло Горбачов, „хто є ху", їм знадобиться ще декілька років. Забігаючи наперед, скажу, що між ними можна ставити знак рівності. Один одного варті.

Треба рухатися вперед, тільки вперед, з життям, яке ніколи не зупиняється.

Е. Золя

Серпень місяць завершував останнє літо другого тисячоліття. Традиційно, на початку третьої його декади, кожні два роки в одному із міст України українські лікарі збиралися на черговий свій Світовий Конгрес. Цього разу – у місті Львів. Минулі два роки, незабутні для мене як організатора Конгресу, здавалися мені вчорашнім днем. У моїй пам'яті збереглися чи не всі миті його проведення, а також

всі обличчя та колоритні представники найбільш благородної професії, з котрих легко було скласти картину світової медичної галузі, творцями якої були не хто інші, як наші етнічні українці. Мені було сумно, що серед них майже нікого немає із закарпатців. Та тішило те, що львів'яни та і всі галичани, стали для мене чи не найкращими друзями.

На цей Конгрес у Львів я поїхав уже не сам, а із сином – студентом медичного факультету. Для нього форум був цікавим не тільки з професійної точки зору, а, мабуть, більше із бажання зустріти хоч і набагато старших за себе друзів, з якими спілкувався в Ужгороді. Це ми тут на Закарпатті так виховані, що тримаємо дистанцію не тільки між поколіннями, але і між батьками та дітьми. Я, ще підростаючи, чув від батьків і не стільки від своїх, що дітей потрібно любити так, щоб вони цього не знали. Відношення, особливо американців, до Степана було таким, що він відчув себе особистістю. Син неодноразово ділився зі мною спогадами про Конгрес у нашому місті, згадував розмови з ним та настанови тих, які були учасниками творення Карпатської України та виборювали її незалежність. Пройдений шлях Другої світової війни, резервації, еміграції, пристосування до умов життя у невідомому світі, бажання вчитися і не чому-небудь, а лікарській справі, вимагало від них мужності, терпіння, надії на Бога та віри у свою мрію. Кожен з них був не тільки для Степана, але і для мене, героєм. Їхні настанови та поради важили для сина більш, ніж батьківські. Їх він не перевіряв, не уточнював, не піддавав сумніву. Зустріч із сивочолими товаришами для молодої, з іще несформованим світоглядом людини, була бажана. І вона почалася ще в залі реєстрації делегатів. Щирі обійми, теплі слова робили душу вільною, спокійною, в якій не було місця нагальним проблемам, котрі іноді навіювали безвихідь.

Мене, як керівника Закарпатського відділення УЛТ, поселили в готелі, де проживала еліта вітчизняних та зарубіжних медиків. У Львів ми приїхали машиною, наповненою традиційними закарпатськими найкращими напоями та фруктами. В перший же вечір відбулася зустріч з головою СФУЛТу паном Павлом Джулем та його сином, який розмовляв українською мовою, але по акценту було чути, що він емігрант другого покоління.

Відкриття Конгресу відбулося у тому ж знаменитому Львівському оперному театрі. Поважна президія з провідних учених та високих посадовців України, а також представників інших держав. Кожен з них виступив з вітальною промовою та побажаннями плідної праці. Виступи були оригінальними і не мали того єдиного скелету, присутність

якого була обов'язковою в Радянський період. До речі, про нього ніхто уже й не згадував. На закінчення – театральна вистава.

Другого та третього дня пленарні й секційні засідання. Цікаві доповіді. Нас уже не дивувала лапароскопічна технологія операцій. На той час я сам зробив близько двох тисяч лапароскопічних операцій з приводу жовчно-кам'яної хвороби, здухвинних гриж, фіброміом матки, кіст яєчників, відновлення маточних труб при безплідді... Та і на цьому Конгресі не обійшлося без здивувань. Під час першої перерви підходить до мене пан Джуль і говорить: „Підійшли до мене троє чи четверо людей, які назвали себе делегацією із Закарпаття. Ти знаєш, хто вони?" „Окрім мене із Степаном ніхто не збирався їхати. Та коли їх побачу, буду знати", – відповів я. „Не знаю, чи ти їх побачиш, бо вони, здається, поїхали, – продовжував пан Павло. – Питалися у мене про якісь поліграфічні пристрої, які ми подарували закарпатським лікарям, а ти їх присвоїв собі. Та я казав їм, що не знаю, щоб хтось зробив такий подарунок. Що це за розмова. Ти можеш мені пояснити?"

Тоді я здогадався хто це міг бути. „Пане Павле, вони знають, що ви, маю на увазі лікарів закордонних, подарували видавничу поліграфію Одеському медичному інституту, і думають, що такий дарунок отримали і ми, тобто я, але від них це приховую", – з посмішкою та спостереженням за паном Джулем говорив я. Пан Павло зніяковів, чи йому було незручно через те, що закарпатцям нічого не подарували, чи неприємною була розмова з нашими ходаками. Бо їх ні я, ні пан Павло більше на Конгресі не бачили. І хоч я і здогадався із словесних портретів, хто приїздив, але оскільки їх не бачив, то і згадувати не буду, тим більше у великопісні дні. Адже у мене на них немає ні образи, ні злості. Правда жоден з них у мене пробачення не попросив, хоч і доводилось нам зустрічатися. Я їм говорив ще підчас підготовки, що наше завдання не жебрати, а показати гостинність закарпатців.

За два дні до закінчення Конгресу відбулася святкова вечеря. Вона є незмінним атрибутом таких форумів. І цікава вона не стравами та напоями, а щирими розмовами. За 4-5 годин встигаєш переговорити чи не з усіма делегатами. У кожного є чим похвалитися і бажання поділитися планами на майбутнє. Задушевні пісні, танці, фотографії на пам'ять підтримують веселий настрій більше за кращі алкогольні напої. До речі, у таких ситуаціях якщо і не п'єш, то нічим не відрізняєшся від інших, хмільних. І хоч Расул Гамзатов і писав: „Уменье пить не всем дано, уменье пить – искусство, тот не умён, кто пьёт вино без мысли и без чувства", та сміло можу стверджувати – ті, котрі не вміють пити, не п'ють взагалі, а інші мають міру і культуру вживання алкоголю.

Часто в тостах згадували організацію та проведення Конгресу в Ужгороді і це мені із Степаном було приємно чути. До речі, ті, котрі приїжджали у Львів, маю на увазі закарпатців, доклали чимало зусиль, завдяки яким маємо такі відгуки про VII Конгрес СФУЛТ. Пишу і думаю, що в теперішній час такого рівня організація форуму неможлива. І не хочеться перераховувати причини.

Наступного дня львів'яни організували екскурсію для делегатів у рідне село Івана Франка Нагуєвичі. Я три роки працював на Львівщині, проте сам ніколи в ньому не був. У цьому селі в радянський період хрестили мою дружину Тамару та її сестру Людмилу. Хрестини організувала їх тітка по батьковій лінії, яка була одружена з радянським офіцером, і хоча мала католицьке походження, сповідувала Православ'я. Як ви вже здогадуєтесь, хрещення проводив православний священик.

Село розташоване на рівнині, серед гір. Типова прикарпатська місцевість. Село чистеньке, з асфальтованими дорогами, амфітеатром. Це залишки ще того ненависного комуністичного суспільства. Все підкреслювало його повагу до вічного революціонера. Пригадую, ще у 70-ті роки вже минулого століття часті розмови з обласним урологом Богданом Васильовичем Повхом, який мені довіряв (його свати з Іршавщини) і коли ми обговорювали незадоволення комуністичним режимом, казав: „Що ти зробиш, Степане, останнім вічним революціонером був Франко".

Садиба сім'ї Івана Франка була в первозданному стані, здається, за виключенням хліва, який горів і був відреставрований. Приземкувата хата, малі вікна... В кімнаті стіл, стільці, лавиця, колиска. Та судячи з цього усього і подвір'я, думаю, що за тогочасними мірками батьки Франка не були бідними.

В амфітеатрі було організовано концерт та обід на природі, як і два роки тому, ми організували у селі Бобовище. І мені, і Степану як і всім делегатам було цікаво бачити родинне гніздо видатного соціал-демократа та почути дещо нове із його біографії. Недарма СДПУ(о) робила спроби мати Івана Франка за свого ідеолога.

Із керівництвом СФУЛТу я домовився, що у Львів не повертаюся. Їдемо із Степаном в Ужгород, адже ми залишили післяопераційних хворих. Переживав за них, бо знав, що чужими руками можна тільки грань гребти.

Мною було написане звернення до Президента, Верховної Ради та Уряду, яким у той час керував майбутній помаранчевий Президент. У ньому йшла мова про подальше вирішення долі УПЦ Київського Патріархату, яке мені пообіцяли розглянути і прийняти на Раді Конгре-

су. Як я дізнався десь через тиждень, цього не було зроблено. Професор Любомир Пиріг, голова ВУЛТ його не подав на розгляд. Я знав, що Любомир Антонович греко-католик, і розумів його ставлення до Православ'я взагалі по-своєму.

Правда, коли через деякий час зателефонував мені з Чикаго пан Василь Трухлий, який народився у Мукачеві, і попросив порадити Патріарху Філарету не їхати в Америку, оскільки там не бажають з ним зустрітися, я вже губився в здогадах.

Від прохання відмовився і порадив пану Василю зробити це самому. Я не уточнював чи пан Василь наважився це зробити, але поїздка в Америку все-таки відбулася. Чим вона закінчилася, я не уточнював ні у пана Василя, ні в Патріархії.

Правдивість – це подих життя, це основа кожного достоїнства.

Т. Драйзер

Незважаючи на те, що основною моєю роботою залишалась медицина, я все більше часу почав приділяти церковним справам. Ще все моїм головним болем залишався іконостас, який був зроблений не згідно домовленості і за який я заплатив 2000$. І щоб підтвердити, що не я недоплатив виконавцям цього обов'язкового атрибуту православного храму, а мене обмануто, я шукав тих, котрі зробили б його в тому варіанті, в якому я його собі уявляв. Тим більше, що за роботу сплачував у сумі 7000$ Михайло Михайлович Сеник. Чужі гроші тратити на халтуру я не мав права, знайшов виконавців, які говорили, що буде зроблений так, що і туристи будуть приходити дивитись на нього. Та і цього разу ця свята справа не творилася без гріха. Залишені незакінченими образи святих та не зроблено, хоч було обіцяно, Престол та Жертовник. І щоб не виставити себе людиною, котрій не може ніхто вгодити, я змирився з тією ситуацією, в якій знову опинився не по своїй волі.

Як я зрозумів пізніше, диявол інтенсивно діє там, де його найменше чекають. Та згодом мені син скаже: „Тату, а ти помітив, що у тебе стало більше проблем після того, як побудував храм і висвятився на священика?" Але на той час я вже проник суттю християнського вчення, і ці нові проблеми тільки загартовували характер та волю, укріпляли віру в Господа нашого Ісуса Христа.

Якось пізно ввечері задзвонив телефон. За характерним дзвінком я зрозумів, що телефонують по міжміській лінії. Як виявилося, із США

дзвонив священик Олег Кулик. Чиста українська мова. Я майже нічого не розпитував, тільки слухав. Отець Олег повідомив, що він родом із Хмельниччини. Змушений був емігрувати через переслідування, оскільки активно відстоював незалежність України. Має сім'ю і приход. І досі ним керують наміри прислужитися Україні. Хотів проситися у Патріарха Філарета в Луганську область, але коли почув, що на Закарпатті освячений храм Київського Патріархату, просить моєї згоди приїхати послужити на Закарпаття.

Правду кажучи, я зрадів такій пропозиції і думав, що через о. Олега будуть краще налагоджені зв'язки з американською діаспорою. Заодно емігрант просив підшукати для нього квартиру, яку він має наміри купити. Невдовзі я отримав від о. Олега бандероль, в якій був лист до мене та фотографія разом з парафіянами, а також декілька касет навчальних проповідей. У листі йшлося, що він має бажання займатися більше місіонерською справою та періодичним богослужінням у храмі святого архідиякона Стефана. На приїзд в Україну має благословення Патріарха Філарета, якому повідомив, що я запрошую його на Закарпаття. Це пізніше я зрозумів, що о. Олег добре знав човникову дипломатію. І вкотре згадав анекдот як Івану із Сибіру запропонували одружитися з англійкою. Коли він відмовлявся, то казали йому: „Але вона з королівської сім'ї і ти будеш керівником великого банку". При таких умовах Іван погодився. Тоді вони підійшли до англійської принцеси і запропонували вийти заміж за Івана із Сибіру. Коли вона відмовилася, то їй повідомили, що Іван – керівник великого банку. І принцеса дала згоду. Кажуть, що у політиці цією човниковою дипломатією успішно користується відомий у всьому світові Генрі Кісінджер.

Не так багато води протекло в наших гірських річках, як в Ужгороді з'явився о. Олег. Високий на зріст, із зачіскою та бородою, які нагадують святих, симпатичний, привітний переступив поріг мого дому. Не зважаючи на ці аж нудотно привабливі риси, на довіру моєї дружини не заслуговував.

А я вже давно був переконаний, що у таких випадках Тамара завжди має правду. Незабаром гість відлетів в Америку з обіцянкою повернутися через 3-4 місяці.

З часу освячення храму я не пропустив жодного богослужіння, відновив читання старослов'янського письма. Правда, нелегко було мені запам'ятати цифри, вірніше букви з позначками, які належать одній із цифр. Відновлено у пам'яті молитви, тропарі, піснеспіви. Мені не важко було бути в ролі дяка, адже хор дівчат не потребував мого керівництва чи задання тону того чи іншого гласу. Появилося бажання

висвятитися на диякона. З таким наміром я поїхав у патріархію УПЦ КП. Моє бажання не було проігнорованим чи відкинутим. У суботу на вечірні я був висвячений на гіподиякона, а в неділю під час літургії – на диякона Патріархом Філаретом у Володимирському соборі. Вперше я відвідав цю православну святиню у 1975 році завдяки світлої пам'яті Анні Петрівні Ружицькій. З нею я відвідав і Володимирську гірку. На жаль, Михайлівського храму і монастиря на той час уже не було. Але і Софія не була зруйнована тільки завдяки письменнику із Франції Екзюпері, який нагадав Сталіну, що Софію будував батько французької королеви Анни, котру французи дуже любили і поважали, і називали її Анною Руською й Анжелікою Французькою.

Так було Богу угодно, щоб ця святиня, свідчення тисячолітньої історії Православ'я на Русі, була збережена для нащадків. Пророцтво Андрія Первозванного збулося і не пропало. Більшість знищених православних храмів Києва відновлено і немало за роки Незалежності України побудовано нових. Уже заради цього варто було розвалити Радянський Союз, який тримався на страху та боротьбі з релігією. Незалежність Україні дарована Богом. Тільки дякуючи Всевишньому, на святій українській землі не пролилася кров.

Після освячення мене в диякони, я додому повернувся Секретарем Закарпатської єпархії під Київським єпископатом. У мої обов'язки входило створювати приходи УПЦ КП. Я отримував листи від священиків із Західної України, тобто із Галичини, та закарпатських священиків, які служили в Центральній та Східній Україні, з проханням працевлаштування на Закарпатті. Навідувалися до мене і деякі місцеві православні священики, але їх більше цікавила можливість об'єднання православних гілок та кількість громад КП. Похвалитися практично не було чим, хоч і формально були зареєстровані 8 чи 10 парафій, які не мали храмів. Приходили і прихожани, які були незадоволені їхніми священиками.

Зовсім з іншою місією відвідували мене монашки, яких мені доводилося оперувати. Вони передавали мені прохання єпископа Мукачівської і Ужгородської єпархії УПЦ Євфимія не загубити душу та повернутися в лоно Церкви батьків. На той час до мого серця ці прохання не доходили. Я був переконаний, що Незалежна Україна повинна мати не тільки фактично незалежну Церкву, якою була і є Українська Православна, але і юридично визнану всіма православними Патріархами.

Найкраща людина та, яка більше за інших прагне вдосконавлюватися...

Сократ

Тодішня обласна влада, очолювана Віктором Балогою, мабуть, і не мріяла бути демократичною. Адже Віктор Іванович називав Леоніда Даниловича, як і Віктор Андрійович, – батьком. Не знаю, ким приходився місцевим чиновникам Віктор Медведчук, але всі вони були членами СДПУ(о). Ще тоді ці майбутні помаранчеві запропонували начальнику Управління охорони здоров'я ОДА Івану Рогачу звільнити чи навіть вигнати Біляка з роботи. Коли я про це почув, навіть не знав, що думати. Я вважав, що у мене стосунки з владою області добрі.

Віктор Іванович довіряв мені як лікарю, бо інакше не запросив би мене консультувати його маму, коли в неї загострився холецистит. Високопосадовець-син послухався моєї рекомендації щодо необхідності оперативного втручання. І те, що він відвіз матір на операцію в Угорщину, для мене не було ні дивним, ні образливим. Адже це його право. І хоч на той час мною уже було зроблено декілька тисяч таких операцій, я був дуже радий, що не буду оперувати, адже операція, яка би відпрацьована не була, все ж таки є операцією і згідно зі статистичними даними не завжди проходить без ускладнень, в т. ч. і трагічних.

На той час одного ранку до мене в кабінет зайшов голова райдержадміністрації одного із районів Закарпаття, з яким у мене і його ріднею були дуже хороші стосунки. В питаннях взаємодопомоги ніколи не виникало проблем. Не буду називати прізвища та імені, бо він і так на мене ображений, а може образитися ще більше. Я знав, що у нього в жовчному міхурі камінь, але на мою пропозицію оперативного втручання він відмовлявся. І тут він поскаржився, що ніч не спав, камінь почав турбувати, і сказав, що згідний на проведення лапароскопічного видалення жовчного міхура. Я тут же організував оформлення історії хвороби, необхідні для операції аналізи та консультації потрібних лікарів і через декілька годин пацієнта було звільнено від нелегкої недуги. І справді під час операції виявлено збільшений жовчний міхур з потовщеними стінками, наповнений густою жовчю з камінням майже 2 см. Я радів тому, що зміг допомогти, без перебільшення кажучи, добродію. У розмові з пацієнтом та його друзями я щось чув про можливе звільнення його з роботи. Але це серйозно не сприйняв, адже він був призначений на посаду за сприяння Віктора Балоги. Та все-таки мені було задано питання, скільки часу зможу його тримати на лікарняному. Я сказав, що скільки буде потрібно, маючи на увазі, що не безкінечно. Якщо

після лапароскопічної операції я виписував пацієнтів додому через 2-3 дні, то без труднощів міг цей термін перебування у лікарні збільшити в декілька разів. Я не знав, що на той час питання звільнення з роботи мого пацієнта в адміністрації Президента уже вирішене. На третій день після операції я, як завідувач відділення, відпустив пацієнта додому з умовою, що на 7-й день прийде зняти шви. Пацієнт був дисциплінований. Але час ішов. І набігло його на 1 місяць, коли після обіду я із телефонної розмови з начальником ОЗВ Іваном Рогачем дізнався, що указ про звільнення мого пацієнта уже підписаний Кучмою, я зніяковів. Іван Михайлович здивувався, що голова РДА знаходиться ще в лікарні, і дав команду виписати його негайно. Мені довелося сказати, що я відпустив його додому і він буде у лікарні тільки завтра, і сьогоднішнім числом його не випишу. На той час начмед Юрій Яцина уже тримав його історію в руках і зробив запис щодо виписки. Я все-таки виписав наступного дня. І вийшло так, що Президент той, та і теперішній, дозволяють собі звільняти людей з роботи під час перебування на лікарняному.

І ось ця ситуація дала можливість незаконно звільненому звернутися в суд. З Києва наполягали на виправленні в історії хвороби дати виписки. На це я не погоджувався. Та з боку пацієнта я вже мав не товариша, а ображеного. А Ігор Кріль, який тепер є депутатом ВР і головою фактично оформленої на папері партії „Єдиний центр" дав команду начальнику ОЗВ області звільнити Біляка з роботи. Та благо, що Іван Рогач мав силу волі не виконати його наказ.

З паном Ігорем я не зустрічався ні в той час, ні після. Тільки бачу його по телебаченню. І хоч я в душі надіявся, що Віктор Балога зуміє об'єднати Схід і Захід і вже думав над тим, як прислужитися цій єдино правильній ідеї, доходжу висновку, що це об'єднання, очолене Крілем, не буде мати доброго підґрунтя. Адже кажуть: „Який пан, такий крам". Ігоря Кріля мало хто знає і, можливо, це і добре, якби не дуже добре знали не тільки на Закарпатті, але і в Україні нашого найбільш рейтингового земляка Віктора Івановича Балогу.

У той час мені довелося бути, здається, двічі на судових засіданнях з приводу поновлення голови РДА на роботі. Можливо ще тоді затаїв на мене злобу Юрій Яцина. Адже йому дісталося і від Івана Рогача, і від Романа Шніцера – головного лікаря ОКЛ – за безконтрольність лікувально-діагностичного процесу. Тоді з'явився, уже не пам'ятаю усний чи письмовий наказ про обов'язкове повідомлення керівництва лікарні, якщо госпіталізовано чиновника чи посадовця, а також право відпускати хворого додому завідувачем тільки з відома адміністрації лікарні. А можливо, не забули мені тодішні, а може і теперішні, тільки вимушені

були перефарбуватися в помаранчевих, і все-таки звільнили мене з роботи. В той час я, десь зберігаючи себе, не був достатньо справедливий по відношенню до незаконно звільненого і суджено мені було побути у його шкірі. Якщо це так, то я радий, що спокутую свою провину.

Тодішнє медичне керівництво ще відповідально відносилося до кваліфікованих кадрів, хоча отримати Першу, а то і Вищу категорію не було проблемою для членів СДПУ(о). Медики були чи не основою скелету цієї партії. Нинішній завідувач урології Сергій Попович, не маючи професійних даних і на ІІ категорію, навіть без атестаційної комісії отримав Першу категорію. Для керівництва працівників охорони здоров'я присвоєння категорій іще й сьогодні є, не можна казати основною, але однією з лівих дохідних статей. На перше місце виходить все-таки закупка за завищеними цінами медичної апаратури та медикаментів.

Я завжди піклувався про підвищення кваліфікації і тому запроваджував майже щоразу нові методики оперативного втручання та діагностики. Одне, що я, як в одному із радянських анекдотів запустив, так це наукову роботу. Знаючи можливості лапароскопічної технології оперативного лікування пацієнтів різних хірургічних профілів, я поїхав в Австрію на чергову європейську медичну виставку. Завдяки нашій землячці, громадянці Австрії Валентині та її чоловікові Хансу, я не був німий та глухий. Вони були моїми вухами та язиком. Вкотре я пошкодував, що не знаю англійської чи німецької мови. Але маючи досвід лапароскопічних операцій, очі мої, як відео, фіксували побачені операції. Завдяки Валентині та Хансу, між пленарними та секційними засіданнями я спілкувався з авторами цих операцій. Почуте і побачене дозволяло мені лапароскопічно видаляти кісти нирок, варикоцеле, підшивати матку. Та ось лапароскопічно видаляти пухлини нирок, хоча відеокасети я передивлявся багато разів, і вдома я б не наважився. Керівник урологічної клініки з Німеччини на прохання Ханса погодився прийняти мене на стажування. Та сталося так, що його гостинністю я не скористався і до цього часу. Та вже тепер думаю, щоб якнайкраще та ефективніше підвищувати кваліфікацію Степана, сина, який, дякуючи Богу, уже третій рік не пропускає жодної можливості навчитися всьому тому, що знає і чим володіє Герой України, директор Інституту урології АМН України, академік Олександр Федорович Возіанов. Щоденно Степан із захопленням розповідає мені по телефону про оперативні втручання з приводу найважчих, а часом і рідкісних урологічних захворювань. У Олександра Федоровича є чому навчитися, адже він за свою медичну практику повернув здоров'я з допомогою оперативного лікування більше 40 000 хворим.

Ваги справедливості і міра справедливості, і земля справедливості хай буде вам.

Соломон

Після відвідування виставки медичної апаратури я залишився ще на два дні в гостях у Валентини і Ханса у місті Штаєр. Компактне місто розташоване в горах на берегах річок Ен і Штаєр. Так само як із наших гірських річок, вода періодично виходить із берегів. На одному із будинків на набережній ми бачили відмітки, коли і до якої висоти місто було практично затоплене. Згадуючи Тячів 1968 року, аж здригнувся, адже вода досягала других поверхів.

Та зовсім інші почуття викликали спостереження за поведінкою людей в місцях громадського скупчення, на вулицях, переходах, у парках. Мабуть тому, що ми рідко бачимо чистим рідне місто, архітектура для нас не настільки важлива, як чистота. Відсутність сміття, болота більше дивує наше око, ніж його наявність у нас вдома. Ми, закарпатці, вважаємо себе європейцями і це справедливо, адже ми, маю на увазі наших батьків, виховані в Європі. Але коли пляшки та кульки із сміттям викинуті чи з машини, чи пішоходом тут же при дорозі або при храмі, то розумієш наскільки ми далекі від норм життя європейського рівня. І це не тільки в економічному сенсі, більше в духовному. Адже, щоб не смітити тут же у себе під ногами, не потрібно інших інвестицій, окрім естетичних. А про етичні нема що і казати. Справді, чисто там, де не смітять. І якщо ми справедливо нарікаємо на міську владу Ужгорода за жахливий стан доріг, то наявність сміття в місті залежить не стільки від влади, скільки від нас самих.

Як би мені не подобалось в Австрії, але повертатися додому необхідно. Ми, як ті черв'яки, живемо там, де народилися. То тільки космополіти рахують, що їхня батьківщина там, де їм добре. Ми виховані на наших генетичних традиціях і продовжуємо стверджувати, що краще вдома горобець, ніж у світі голубець.

У день мого повернення мені передзвонили із Москви. Телефонувала донька мого пацієнта, якого я оперував з приводу аденоми простати декілька місяців тому, і повідомила, що батько помер. Причина смерті – інфаркт. Мабуть, я зблід, бо дружина, дивлячись на мене, запитала, що сталося. Більшість телефонних дзвінків для мене були тривожними, особливо ті, що лунали серед ночі. Адже часто вони повідомляють не завжди радісні новини. До лікаря звертаються тоді, коли біда, хоча гріх жалітися, не всі забувають про нього тоді, коли їм добре.

Тут же мої очі побачили літнього, дуже симпатичного й веселого чоловіка, уродженця Арменії. Назву тільки його ім'я – Ашоф. Познайомили мене з ним лікарі санаторію „Карпати". Він там відпочивав разом з дружиною. Представили мені його як академіка. Із розмови з ним я дізнався, що він на Закарпатті не вперше. Знав майже всіх керівників краю, особливо працівників СБУ. Я не проявляв допитливість, тільки слухав. У перший день зустрічі проконсультував його. Діагноз: аденома простати III ст. Порекомендував оперативне лікування. Розповів про методику операції, розроблену мною, при якій операційна травма зведена до мінімуму. Адже я не проводжу обробку ложа аденоми простати, а застосовую гідростатичну методику зупинки кровотечі. Це значно скорочує час операції до 12-20 хвилин і не потребує додаткових затяжних та травматичних дій хірурга. Ашоф повідомив, що оперативне лікування йому пропонували і в Москві. На цьому ми розійшлися. Через декілька днів я був запрошений москвичем у санаторій „Карпати". Там я познайомився із урологом з Івано-Франківська, якого знав по літературі, адже він займався в основному лікуванням простатитів. Того дня Ашоф повідомив мене, що хоче, щоб я зробив йому операцію.

Я знав, яка відповідальність лежить на мені. По-перше, москвич, по-друге, всі його знають, а по-третє, операція є агресивним втручанням в організм і ніхто не може передбачити, як вона закінчиться. Та лікар-професіонал, маючи досвід, завжди зважує всі „за" і „проти". Я дав згоду на проведення операції, яка і була зроблена в медичному центрі імені О.В. Фединця на вулиці Благоєва, котрий так легко ліквідувала міська влада не без участі невдячних лікарів, не буду називати їх прізвища. Післяопераційний період протікав гладко. Через 7 днів Ашоф був виписаний, а вже через три дні із санаторію „Карпати" поїхав додому.

Вкотре я подумав: „Господи! Дякую Тобі, що це не сталося після чи під час операції". Можливо я б і не знав, що пацієнта-москвича не стало, якби він не залишив для медичного центру апарат, який виробляє дезинфікуючі розчини. Його дочка попросила, щоб я цей апарат передав у санаторій „Шаян". Я сказав, що зроблю так, як вона просить. Апарат було передано. Дзвінків більше не було, як і претензій чи звинувачень до мене.

Коли через 3-5 днів повертаєшся на роботу, завжди виникає відчуття, що тебе не було тут вічність. І все починаєш заново: зустріч із співробітниками, колегами, адміністрацією, обхід хворих. Як завж-

ди, під дверима кабінету чекали хворі. З усіма привітався. Перший погляд визначає кого з них необхідно оглянути поза чергою. Біля дверей, припершись до стіни, стоїть молода бліда жінка в спортивному костюмі з густим чорним волоссям. Їй я запропонував зайти першою. Виявилося, що вона знаходиться на стаціонарному лікуванні в нефрологічному відділенні з приводу відсутності правої нирки та захворювання лівої. Має ниркову недостатність. Доцент Василь Стрижак наполегливо рекомендує їй підключення штучної нирки. Вона розуміє, що це вже кінець, адже для проведення хронічного діалізу не наїздишся з Іршавського району та і коштів не вистачить. А про пересадку нирки навіть і розмови бути не може. Знайомий лікар, назвала його прізвище, порадив їй звернутися до Біляка. Я ознайомився з історією хвороби, оглянув рентген-знімки, ультразвукове дослідження. Виявилося, що паренхіми нирки ще достатньо і ниркова недостатність обумовлена порушенням відтоку сечі через сечовід. Я сказав, що спробую їй допомогти. Але для того її необхідно перевести в урологічне відділення.

Три дні жінка не приходила. З'явившись, вона сказала, що її відмовляють від переводу в урологію. Якщо вона наполягає, то тоді виписують її додому. „Що робити, Степане Томовичу?" – зі сльозами на очах запитувала хвора. „Ви повинні вирішити самі", – відповів я. – Думаю, що я вам допоможу. А підключення штучної нирки можливе і тоді, якщо мені не вдасться вам допомогти".

Після обіду Віра повторно зайшла в кабінет і сказала: „Я згідна на вашу допомогу". Оскільки ниркова недостатність була в III стадії, тобто кінцевій, я вирішив зробити мінімальне оперативне втручання – відвести сечу із нирки. Для цього в нирку було введено трубку, по якій відходила сеча. Досить швидко аналізи майже нормалізувались: різко знизилися креатинін та сечовина крові, підвищилися гемоглобін та кількість еритроцитів. Жінка почала поправлятись. Повторні обстеження виявили непрохідність сечоводу. Причини цієї непрохідності не встановлено. Вирішено залишити трубку в нирці на постійно. Віра живе і сьогодні. Тодішня 15-річна донька вийшла заміж, недавно народила дівчинку.

Вкотре переконуєшся у правильності слів: „Кому є вік, тому є лік". Та як сказано у Святому Письмі: „Без участі самої людини немає ні гріха, ні спасіння". Якби Віра послухала „радників" і не згодилася на запропоновану мною допомогу... Та залишмо це речення без закінчення.

Людина відбивається в своїх вчинках.

Ф. Шиллер

Ознайомившись в Австрії з передовими європейськими технологіями обстеження та лікування урологічних хворих та доповідями і відеофільмами видатних урологів Австрії, Німеччини, маючи за плечима досвід застосування лапароскопії для оперативного лікування хірургічних захворювань, в першу чергу я взявся за лапароскопічне видалення кіст нирок та варикозних вен нирко-яєчкового басейну. Про свої наміри доповів начальнику управління ОЗВ Закарпатської ОДА Івану Рогачу та головному лікарю ОКЛ Роману Шніцеру. Обидва керівники дбали про репутацію обласної лікарні і тому з їхнього боку підтримка мені була забезпечена. Іван Михайлович ще все не відмовлявся від думки про налагодження в ОКЛ пересадки нирок. Даючи добро на мої досить часті пропозиції, завжди додавав: „...ось якби ти освоїв і почав пересаджувати нирки...” Моя посмішка тільки дратувала Івана Михайловича. Та і на той час українські парламентарі чи не поховали цю надто важливу проблему для нефрологічних хворих.

Ситуація з пересадкою органів не є виправданою і по сьогоднішній час. Так і не прийнято закон про пересадку органів. А це значить, що вилучити необхідний орган із тіла практично померлої людини без згоди її родичів неможливо. Україна не має банку органів. А пересадка їх від рідних не завжди можлива, оскільки батьки чи навіть сестри та брати реципієнта через перенесені деякі захворювання не можуть бути донорами.

Завдяки ректору Володі Сливці, формально стосунки із завідувачем кафедри шпитальної хірургії, деканом медфаку Василем Русином не були ворожими, прямого спротиву моїм нововведенням із його боку не було. На той час уже досить укоренився на посаді начмеда Юрій Яцина, який до того був ординатором опікового відділення та сортувальником гуманітарної допомоги. Йому були відомі мої висловлювання щодо призначення його заступником головного лікаря по лікувальній роботі. Адже це дуже важлива ділянка роботи медичного керівника важливіша за роботу головного лікаря. Завжди на цю посаду призначали спеціаліста чи то хірурга, чи терапевта, який добру половину лікувально-діагностичної роботи знав більш-менш досконало. Вузькопрофільний спеціаліст, яким був Яцина, не мав і не міг мати достатнього медичного кругозору, необхідного керівнику такого рівня. Недарма Олександр Васильович Фединець часто нам нагадував, що він тільки тому хороший хірург, бо добре знає терапію. Окрім того, Василь

Русин на попередньому захисті Яциною кандидатської дисертації виступив з критичними зауваженнями і висновком, що така дисертація не відповідає вимогам, необхідним для наукових досліджень в рамках кандидатської дисертації. Юра зрозумів, що без налагодження стосунків з Василем Русином йому буде непереливки.

На той час стосунки між Русином та керівництвом Закарпатського управління ОЗВ не були безхмарними. Яцині доводилося жонглювати між своїм безпосереднім начальством та завідувачем кафедри – деканом. Свою відданість Русинові як міг, так і демонстрував. Окрім того, союзником Яцини був і професор Іван Олександрович Ковальчук. Адже в разі успішного застосування лапароскопії для видалення кіст нирки і особливо оперативного лікування варикозного розширення вен сім'яного канатику оздоровлювати цих хворих, окрім мене, ніхто не міг, оскільки ніхто не володів лапароскопією і не мав доступу до лапароскопічної апаратури. Я мав свою приватну лапароскопічну стійку, а Русин не підпускав до лапароскопії не те що урологів, але і хірургів, в т. ч. і Юрія Пересту, якого в певні періоди свого життя просив піклуватися про його синів, якщо з ними, не дай Бог, щось станеться.

Пригадую, як поступив до нас у відділення юнак з варикозним розширенням вен сім'яного канатику зліва, син якогось рядового чиновника облдержадміністрації. Яцина адресував історію хвороби, як начмед, Сергію Поповичу, якого я вчив робити на той час нескладні операції і освоїв він тільки кастрацію та обрізання. Мене здивувало таке розпорядження начмеда. Але я сказав Поповичу: „Готуй хлопчика на лапароскопічну операцію і скажи батькові, щоб зайшов до мене". Та почута відповідь мене здивувала ще більше: „Я говорив з батьком і казав, що операцію будемо робити лапароскопічно. І він пішов до Яцини, оскільки вони знайомі, і сказав, що ви будете робити операцію лапароскопічною технологією. А Яцина йому сказав: „Пошли Біляка на..." Я здивувався і батькові, і Яцині, адже з боку останнього – це порушення лікарської етики, а з боку батька – не тільки не сприйняття нового, але і ризик здоров'ю сина. Довірити Поповичу самостійно проводити операції, хоч і не складної категорії, було б злочином. Та здивуватися – це не значить поступити нечесно стосовно хлопчика. Я сказав: „Гаразд. Я тобі цю операцію проасистую". Не міг я довірити Поповичу юнака тільки тому, що батько пацієнта не знає, що творить. Таких батьків були одиниці. Я не забув, коли недосвідчений уролог замість варикозної вени перерізав сечовід та здухвинну артерію.

Асистуючи Поповичу, згадав лекції по загальній хірургії доцента Анатолія Івановича Кудрявцева, який розповідав нам, що у середньо-

віччі у Німеччині хірурги не знали анатомії і тому у них асистентом чи консультантом був анатом, котрий показував хірургу, де і який потрібно робити розріз. Попович мені нагадував того середньовічного німця, якому я затискачем показував, де потрібно робити розріз. Операція, зроблена мною руками Поповича, пройшла без ускладнень. Чи знав про це батько хлопчика, не знаю, але він забрав сина ще до того, як я прийшов на роботу, хоча я приходив завжди о 7.30. Мабуть, все-таки дрібному посадовцю з великими амбіціями було соромно зустрітися зі мною. Адже я не образився на його відношення до мене, хоч і не розумів його відношення до свого сина. Я до нього віднісся як до свого, тому не міг відмовити в допомозі, бо знав якою б вона була без мене.

Якось декілька років тому Степан сказав мені: „Тату, думаю, що нам Бог допомагає тому, бо ми нікому не робимо зла, а стараємось тільки допомогти людям". Я відповів: „Так, сину. Але я завжди пам'ятаю скільки мені в житті допомогли майже чужі люди. І я це не забуду. Господь через добрих людей допомагає, а через злих і заздрісних наказує".

Недавно в гостях у мене був анестезіолог Київського інституту урології, експерт ВАКу, професор Валентин Васильович Суслов. І мені було приємно чути від нього: „Степане Томовичу, Ви виховали чудового сина. Він відрізняється від інших ординаторів, ввічливий, обов'язковий і може постояти за себе, нікого не образивши. І головне – у нього немає поганих хворих. Він з усіма пацієнтами знаходить взаєморозуміння. Його хворі люблять. Я ніколи не чув від нього, щоб він назвав когось із них нестерпними, надоїдливими чи шизофреніками". Кращої нагороди за цю я від Всевишнього і не міг би бажати в цьому земному гріховному житті. Зі словами „Господи, дякую Тобі" я поклав на себе хрест – єдину зброю проти диявола та слуг його.

І все-таки втілена мною в медичну практику нашого регіону нова мало травматична технологія оперативного лікування варикоцеле займає гідне місце в лікувальних закладах України. Недавно один з хірургів ОКЛ повідомив мені, що був на конференції по мало інвазивній хірургії у Львові і їм американські лікарі демонстрували лапароскопічну операцію з приводу варикоцеле. Та коли я робив ці операції поруч з хірургами в сусідній операційній залі, жоден з них, вірніше, мало хто з них зайшов хоча б для того, щоб подивитися, як це робиться. Чи не станеться так, як із Колумбовим яйцем. Після відкриття ним Америки, з'явилось досить багато „першовідкривачів". Старенький Колумб прийшов на засідання, де проводилися дискусії між „першовідкривачами". Послухавши їх, запропонував роздати їм курячі яйця і поставити їх стояти. Нічого у них не виходило. Тоді він узяв яйце, розширеним його

кінцем, де знаходиться поза плівкою повітря, стукнув об стіл так, щоб яйце не розбилося, і воно залишилося в такому становищі стояти. Тоді вони сказали: „І ми так можемо". „Так, можете, але після мене", – відповів Колумб, встав і вийшов.

Противитися застосуванню лапароскопії для видалення кіст нирок було значно важче. Адже звичайний, вірніше традиційний, розріз для їх видалення довжиною 6-10 см відрізнявся від двох дірок 1 і 2 см у ділянці нирок. Ніхто із хворих не надавав перевагу розрізам, які деформували тіло. І щоб доводити, що традиційний розріз кращий за лапароскопію, треба позичати очі у Сірка. Та тепер досить часто в ОКЛ застосовують пункцію кіст нирок і це підкупає хворих. Але пункція не завжди ефективна. Окрім того, іноді із залишених оболонок кісти можуть утворюватися ракові пухлини. Мало того, ці маніпуляції проводять не в операційних, а у кабінетах ультразвукової діагностики, у яких не проводиться відповідна дезінфекція. Про це недавно розповів мені пацієнт, якому високий уролог, прізвище котрого забув і мені довелося його нагадати, з чорною жінкою робили пункцію. На жаль, та кіста так і залишилася на місці. Мало того, її вмістом, окрім рідини, була кров та кров'яні згустки.

У всякого своя доля і свій шлях широкий...

Т. Шевченко

Незважаючи на те, що ми з Тамарою залишили Львівщину ще в 1977 році, наш зв'язок з медичною спільнотою, особливо Львівським обласним товариством урологів, ніколи не переривався. І це не стільки завдяки моїм товариським якостям, скільки завдяки голові товариства, завідувачу кафедри урології Львівського національного університету, професору Цезарю Кайтановичу Боржієвському. Дякуючи йому, я часто дізнавався про новинки в урології, появу необхідної літератури, конференції та різні медичні заходи.

Цього разу Цезар Кайтанович зателефонував мені і повідомив, що його учні та колеги-професори запросили урологів Львова в кількості 10 чоловік відвідати основні урологічні клініки Польщі. Протягом тижня буде забезпечено проживання й харчування. „Я зарезервував одне місце для вас, якщо ви бажаєте поїхати", – сказав Цезар Кайтанович. Я ніколи не відмовлявся від тих пропозицій, які можуть підвищити мою кваліфікацію та кругозір, навіть, коли було потрібно самому себе спонсорувати. Подякувавши професору Боржієвському, я почав готуватися до поїздки. Слава Богу, вино та коньяк у нашому краї не переводяться. Схема поїздки вже відпрацьована. Адже я з львів'янами їздив на кон-

ференції у Польщу і раніше. Свою машину залишив у Старому Роздолі у тещі, а миколаївські друзі підкинули мене на 6-ту годину ранку на об'їзну дорогу. Там на мене уже чекав молодий хірург, кандидат медичних наук пан Ярослав, який займався лапароскопічними операціями не тільки з приводу хірургічних захворювань, але й урологічних.

Ми їхали повільно. Зупинялись випити каву, поснідати в екзотичних місцях. 2 години ми відвели на ознайомлення із Краковом. У цьому місті я був вперше, хоча і проїжджав поряд з ним ще наприкінці 80-х років минулого століття, коли із сином Степаном ми відвідали с. Струмень, де загинув під час війни мій брат Іван, визволяючи Польщу від фашистських загарбників.

Надвечір ми уже доїхали до міста, у якому на нас чекав Цезар Кайтанович із своїм сином, кандидатом медичних наук Андрієм, співробітниками кафедри урології та представниками приймаючої сторони. Нас поселили в готель. Через годину ми були запрошені на вечерю. Коли я зайшов у зал, то побачив, що до зустрічі з нами польські колеги готувалися. Сервіровка стола, скатертини, серветки, свічки мали жовто-блакитні кольори і нагадували прапор України. Дуже шкода, що не всі фотографії можемо опублікувати. Надіюся, що всім читачам ця візуальна картина позитивно вплинула б на свідомість і зміцнила повагу до польського народу.

Перебуваючи в Польщі, мені було соромно, що колись у 80-ті роки ще за комуністичного режиму, тоді у нас бензин коштував копійки, я сердився, коли переді мною на заправці поляк чекав, поки остання крапля бензину не потрапить у бак його машини. Я згадував зустрічі з польськими сім'ями в Суботиці, котрі місяцями мандрували по світу і не були дома. Вони і тоді радили нам не купувати нічого за долари, а зберегти їх. „Вони вам ще знадобляться", – говорили поляки. Та ми мало що розуміли в той час. Я купив за 800 $ відеоплеєр, який так і припадає порохом.

На тій же вечері невимушена дружня розмова супроводжувалася співчуттям: „Ми вас розуміємо, адже нам довелося пережити все те, що ви переживаєте тепер". Того ж вечора ми обмінялися подарунками.

Наступного дня ми відвідали клініку, головним лікарем якої був лікар Майор – учень Цезаря Кайтановича. Можливості клініки у містечку районного масштабу, яке аж ніяк не можна зараховувати до великих чи основних міст Польщі, викликали приємні заздрощі. У голові мимоволі виникало запитання: „Коли і у нас так буде? Нам би такі умови". Це тепер я розумію, що ми мислили ще радянськими категоріями. Ми ще все надіялись, що нам хтось це все принесе на блюдечку. Думаю, що тепер, якщо не розуміють усі, то вже починає розуміти більшість, що коли самі для себе не зробимо життя заможним, то і нічого не буде-

мо мати. А поки що і те, що маємо, не завжди того рівня, що ми мали. Та можливості мати те, що має цивілізований світ попри все, що твориться в нашій країні, маю на увазі у владі, з часом покращають.

У тій же клініці я побачив радикальну простатектомію при раку передміхурової залози, діагностику раку сечового міхура ще тоді, коли при звичайній цистоскопії його помітити неможливо.

Того ж дня нас відвезли на обід за місто. У лісі, де тишу порушує тільки спів птахів, у невеличкому будиночку готелю, в затишному залі мансардного типу, обробленого деревом, при відповідній сервіровці, обід тривав біля трьох годин. Нові знайомства тільки зміцнювали дружбу та збагачували розмову й дискусії. Там я познайомився з професором, дитячим хірургом, який завідував дитячою хірургічною клінікою. Він проводив оперативні лікування з допомогою лапароскопічної технології на органах грудної клітки, в основному на легенях. Та як він мені говорив, щоб заробляти гроші, у його клініці виділено приміщення на 10 ліжок і це не 1-2 палати, як у нас для проведення лапароскопічних операцій дорослим і не тільки на органах грудної клітки, але і на органах черевної порожнини. Я замислився і професор запитав: „Чому ви зажурені?" „Та так, пригадав, у якій обстановці мені довелося втілювати лапароскопічну методику оперативного лікування. Який був супротив хірургів, гінекологів, адміністрації лікарні. Думаю, що тільки з волі Божої витримав той неймовірний тиск. Та ніколи і в гадці у мене не було опустити руки", – повеселішавши, відповів я. Адже я точно так поступив, як цей польський професор!

Того ж вечора ми відвідували один одного в готелі. Обмінювалися думками щодо побаченого. А польські колеги телефонували в клініки інших міст, щоб довідатися, де і які наступного дня будуть проводитися операції. Ранком після сніданку нашвидкоруч ми відправилися до Вроцлава, здається близько 300 км. Колеги-хірурги та урологи привітно зустріли нас, ознайомили із списком операцій. Кожен з нас вибрав той операційний зал, в якому проводили цікаву для нього операцію. Я пішов подивитися радикальну нефректомію з видаленням пухлини нирки та парааортальних лімфовузлів через розтин черева, а не поперекової ділянки як ми робили тут в Україні. Операція мені сподобалася. Технічне її виконання вимагало знання анатомії та неабиякої майстерності. Та роблячи цю операцію, можна було дотриматися абластики, тобто нерозповсюдження ракових клітин по всьому організму при видаленні пухлини, не торкаючись нирки та пухлини, виділивши і перев'язавши ниркові артерію і вену. В подальшому, виділяючи нирку та пухлину, ракові клітини не потрапляють у кров'яне русло організ-

му. Окрім того, черевна рана відкриває широкі можливості видалення регіональних та парааортальних лімфовузлів. А це, в свою чергу, значно зменшує можливість росту метастазів пухлини. Цікавим було і дроблення каменів нирки ультразвуком. Я був готовий для застосування цієї методики і в нашій клініці.

Май завжди більше розуму, ніж самолюбства.

Епікур

Моє перебування у Польщі щодо розширення кругозору та можливості втілення у практику нових методів оперативного лікування урологічних захворювань практично було рівноцінне стажуванню в клініках Америки по лапароскопічній технології. У центральних клініках ще недавно країни соціалістичного табору урологічні операції та їх забезпечення, що дуже важливо, були на рівні передових європейських країн. Там же я остаточно освоїв і радикальні операції з приводу раку яєчок та статевого органу, формування із шкіри цього ж органу каналу для відводу сечі через епіцистостому.

Щоб було зрозуміло скажу, що у пацієнтів із затримкою сечі чи завдяки аденомі простати, чи її раку, котрим ризиковано проводити радикальну складну операцію, ми через передню черевну стінку в міхур вводили катетер, з яким пацієнт не розлучався до кінця життя. Та окрім того, цей катетер забивався солями і його потрібно було періодично міняти. Операція, про яку пишу, дозволяла пацієнту ходити без катетера і тільки при необхідності самому вводити трубку в сечовий міхур через сформований із шкіри канал, випустити сечу і видалити трубку. Це практично рівнозначне природному сечовиділенню.

Дуже важливою для жінок є проблема нетримання сечі. При цій патології ми виконували оперативне лікування, але воно зводилося до традиційних розрізів, які робимо для проведення операції на сечовому міхурі. А це не така вже й проста операція. Та фірма ‚Джонсон і Джонсон”, застосувавши дві великі голки, до яких прикріплена спеціальна сітка, значно спростила оперативне втручання. У ділянці піхви над сечовидільним каналом робиться надріз 1 см і такий же над лоном. Шляхом проколу голок з боків уретри стрічка із сітки виводилась над лоном, таким чином завдяки своїй еластичності вона передавлювала сечовивідний канал і сечовиділення було можливе тільки при напруженні м’язів черевної стінки.

На цей раз польські колеги дійсно провели для нас майстер-клас. Методів, яких я ще не проводив при лікуванні урологічних захворювань, назбиралося 12. Мій фаховий рівень дозволяв їх втілити у практику.

Польських друзів цікавила і політична ситуація в нашій країні. Та жодного разу ми не торкалися гострих чи проблематичних питань, або суперечливих, які присутні в українсько-польських відносинах. Ніщо не затьмарювало нашого перебування в гостях. Із свого боку колеги влаштовували нам зустрічі із соратниками на той час екс-президента Леха Валенси. Серед них були і депутати Сойму – лікарі. Вони розповідали нам про свою політичну діяльність, називали конкретні проблеми, які були вирішені завдяки їм.

У той час я належав до тих, що були незадоволені тодішньою владою в Україні. Але від активної політичної діяльності я вже відійшов і був остаточно переконаний, що тільки високий професіоналізм є основою моєї позафахової громадської роботи. Адже до мене продовжували приїжджати на лікування пацієнти з багатьох куточків України. Отримавши відповідну адекватну медичну допомогу, змінювали свої погляди щодо „западенців". Альтернативи цій народній дипломатії я не бачив. Та і моральна, і матеріальна, і політична сторона мого життя були збалансовані.

Не зважаючи на відносний спокій між мною, Русином та його оточенням, я знав, що довго так не буде. Василь Іванович ніяк не міг знайти мені місце як колезі, який, окрім урологічних, проводить і хірургічні, й гінекологічні операції. Якийсь період я повинен був підходити до нього і доповідати про проведення мною хірургічної операції. Та і це його не задовольнило. Було вирішено моїх хірургічних хворих госпіталізувати в Першу хірургію. Але тоді я вже офіційно мав право заходити в палату, при хірургічних хворих вести розмову з пацієнтом та надавати йому допомогу. Та оскільки все пізнається у порівнянні, і цей варіант Русина не влаштовував. Але явної конфронтації між нами не було. Василь Іванович вирішив запровадити мою методику і в свою практику, і в себе у відділенні проводити операції з приводу урологічних захворювань. Безумовно, водянки, які можна було замаскувати під грижі, до речі, ми маскували грижі під водянки, маю на увазі не тільки себе, але цього було Василю Івановичу замало. І він вимушений був покращувати стосунки з Іваном Олександровичем Ковальчуком, Пецкарем та Поповичем. Хоча він у моїй присутності не приховував свого ставлення до них. Та, мабуть, і були на те причини. Іван Олександрович, здається, двічі був обраний завідувачем кафедри шпитальної хірургії в той час, коли на це місце претендував Василь. Пецкар знав про всіх, в т. ч. і про Русина, все і вся, і міг розповідати кому завгодно. Ну а Попович був наближений до Івана Михайловича Рогача, на той час начальника управління ОЗ в ОДА, відношення з яким ще все були напружені.

І щоб я прооперованих Русином урологічних хворих не знав, їх Ковальчук госпіталізував у нефрологічне відділення на обстеження з наступним переведенням у хірургію. Та приховати такі операції, як видалення нирки з приводу раку, було неможливо. Тим більше, що, здається, перша операція Русина закінчилась пошкодженням великих судин з втратою пацієнтом 3 л крові. Друга – видаленням селезінки, оскільки було пошкоджено її судини. Офіційно виступити проти цього я не міг. Адже сам „грішив", оперуючи в урології хірургічних хворих. Та все-таки я по хірургії три роки стажувався у професора Олександра Васильовича Фединця, а також тричі у клініках Америки. На це є відповідні сертифікати. А Василь Іванович ніякого відношення до урології не мав. Він й загальним хірургом став не скоро. Адже у Москві спеціалізувався по судинній хірургії. Та й Іван Олександрович осмілів. Якось взяв на операцію без мене разом із своїм сином хворого, якому було показане, так думаю, бо я до операції його не бачив, видалення сечового міхура. Хоча ще недавно професор Ковальчук не міг знайти і видалити камінь з нижньої третини сечоводу і, не зважаючи на амбіції, покликав мене на допомогу. Я знайшов і видалив камінь, сказавши: „Продовжуйте операцію", і вийшов з операційної. Іван Олександрович зайшов після операції до мене в кабінет і подякував. Я сказав: „Буває..."

А на цей раз я дізнався тільки від сестричок, що операція проведена з ускладненнями. Була значна кровотеча, яка зупинена тампонадою великих марлевих серветок, які так і залишені в рані. Надіятися на кінцеву зупинку кровотечі було помилкою. Адже якщо судина великого діаметру, то кровотеча відновиться після видалення серветок. Іван Олександрович міг покликати на допомогу, якщо не мене, то судинного хірурга або того ж Русина. Та він цього не зробив. На третій чи на четвертий день, здається, після обіду Іван Олександрович видалив серветки. У зв'язку з відновленням кровотечі хворого повторно взято на операцію. Хто брав участь у тій операції, я не цікавився, оскільки хворий до ранку помер.

Сталося так, що я змирився із ситуацією, яка склалася. „Хай кожен робить, що хоче, якщо хворі їм дозволяють, – думав я. Обпечеться, то більше такого робити не буде". Та я помилявся. Обпектися – значить, хворий заплатить велику ціну.

І ось знову мені доповідають що Ковальчуки пішли на пластичну операцію з приводу гідронефрозу. Дві години її робили, сварилися, щось поплутали і в кінці кінців видалили нирку. Правду написано в святому Письмі: „Скоєний гріх тягне за собою ще гірший".

Правда часто затемнюється, але ніколи не погасне.

Лівій Т.

Я ніколи не радів з невдач моїх колег, ким би вони для мене не були. Не можу сказати, що любив ворогів своїх, але точно біди нікому з них не побажав. Тим більше мене – лікаря-професіонала, який використовував найменшу можливість допомогти хворому, ніколи не радували і не могли тішити помилки лікарів, адже вони коштували кому погіршення здоров'я, а кому і життя. Та я ще все продовжував виступати проти титулованих, навіть високими вченими ступенями та посадами, бездар. Бо вважав, що їхні неефективні дії не помилка, а злочин. І я це говорив їм як наодинці, так і в присутності інших, коли побачив, що розмова віч-на-віч не має добрих наслідків. То вже тепер я розумію, що я не дотримувався рекомендацій Святого Письма: „Не викривай злого, бо від цього тільки тобі буде зле, викривай розумного, бо він врахує це і буде вдячний тобі". Та, як виявилося, ніхто з тих, про кого пишу, розумним так і не був.

Та ситуація, в якій я опинився, не могла не вплинути на мене. Формально дружні стосунки з Василем Русином та Юрієм Перестою були для мене стримуючим фактором не тільки по відношенню до них. Наче про мене написано: „З обраним обраним будеш, з праведником праведним будеш, із лукавим будеш діяти за лукавством його". Я змовчував, коли чув від Перести, що ректором університету повинен бути вчитель. Так Юра називав Василя Русина. Він уже забув, що завдяки ректору Сливці Володимиру Юлійовичу опинився на кафедрі хірургії медичного факультету УжНУ. Та перед Юрієм уже стояли інші задачі: захист докторської дисертації і, відповідно, посада, вища за завідувача хірургічного відділення. Про це я ніколи не говорив Володимиру Юлійовичу і не тільки тому, що пам'ятав татарське прислів'я „Хто до тебе перший приходить з недоброю звісткою, можеш йому сміло відрізати голову", але і тому, що рахував це пустими балачками. Та, на жаль, це було підтверджено пізніше, коли дійсно Василь Русин став ректором УжНУ, хоча на той час Юрій Переста і не був радий цьому. Але думаю, що і тоді я не мав права закривати очі на непрофесійні дії лікарів, за яких ніс хоч і формальну, але відповідальність.

Ранком, прийшовши у відділення, я міг бачити хворих, які судячи з усього повинні були звернутися до мене за допомогою, а коли я брав їхню історію хвороби, то бачив описану її уже Олександром Пецкарем і оформлена вона в післяобідній період, коли мене вже у відділенні не було. Такі випадки почастішали. І я нічого не мав би проти, якби

Пецкар міг їм допомогти. Я не міг зрозуміти в чому причина. Пецкар ніколи не оперував камінь нирки, якщо лоханка внутрішньо-ниркова. У таких випадках потрібно відділити від лоханки передню чи задню губу нирки і розріз зробити на лоханці так, щоб не пошкодити сегмент, тобто перехід лоханки у сечовід. Не маючи досвіду таких операцій, Олександр з трудом виділяв сегмент, робив на ньому розріз, а в подальшому вхід у сечовід рубцювався, сеча текла із рани, пацієнти температурили.

Ніколи не забуду пацієнтку із Вучкового. Зазвичай уся Міжгірщина йшла до мене, оскільки я там пропрацював анестезіологом і хірургом три роки. Мені довелося взяти хвору на повторну операцію. Напередодні до мене зайшов її чоловік. Я його запитав: „Чому ти пішов до Пецкара, тебе направив хтось до нього?" „Ні, – відповів він, – але коли я вас шукав, то він мені сказав, що він точно так як і ви зробить жінці операцію і за менші гроші. А ви знаєте, як у нас на Міжгірщині з грошима". Так я дізнався чому мене деякі хворі почали обходити. Не знаю, як я подивився на чоловіка, коли сказав, що у жінки сепсис і її треба обов'язково оперувати, і готуємо її на завтра, бо кожен день без операції тільки погіршує її стан. „Степане Томовичу, а скільки грошей треба, бо розумієте..." – почав він. „Я тобі за гроші щось казав? – прикрикнув я. – Ти згідний, щоб я її оперував?" „Так", – відповів чоловік. Наступного дня я зробив операцію, хвора пішла на покращення. Та без мого відома Олександр Григорович виписав її додому ще з температурою. Більше я її ніколи не бачив, хоча і до сьогоднішнього дня мене цікавить, як вона. Я був би вдячний, якби вона сама чи родичі мені передзвонили або написали.

Та моїм ближнім колегам було мало тільки їхнього гріха. Почали домовлятися з урологами в районах, щоб ті їх по санавіації викликали на операцію на місця. І про ці гріхи я дізнавався тільки тоді, коли оперовані хворі змушені були звернутися до мене. Та урологи Мукачівського, Берегівського, Тячівського, Виноградівського районів почали й самі братися за операції, яких ніколи не робили. Так у Берегові та Мукачеві після операції з приводу каменю нирки та сечоводу через місяць було видалено нирку. В Тячеві та Виноградові, не маючи права проводити операції при пухлинах сечового міхура, вимушені були направити оперованих хворих в післяопераційний період в урологічне відділення в ОКЛ, оскільки пухлина не була видалена і продовжувала рости. І хоч у мене і була образа на лікарів та хворих, які мають законне право вибирати собі лікаря та медичну установу, і думка, що, мабуть, вони самі так хочуть..., та все-таки я почав боротьбу із цим злочинним явищем. Не тільки в розмові тет-а-тет, але і на урологічних конференціях я проводив розбір цих випадків. Безумовно, це не викликало у

колег почуття вдячності. І цю ситуацію не міг не використати Василь Русин, який ще все зберігав формально добрі наші стосунки. Василь продовжував твердити, і це було ясно в обласній лікарні кожному, хто знав його дітей, що діти – святе і це потрібно пам'ятати. Ніхто цьому не міг заперечувати і в першу чергу я. Адже у мене син медик і я хотів би, щоб він дійсно пішов моїм шляхом. І він пішов.

Знаючи, що уролог повинен знати, окрім урології, і загальну хірургію, і гінекологію, оскільки йому доводиться виправляти операційні ускладнення гінекологічних операцій, і навіть судинну хірургію. Юрій Юрійович брав Степана асистентом на хірургічні операції, В'ячеслав Корсак – на судинні. І це мене радувало. Та Василь Русин вирішив, що у цій ситуації я буду вимушений заради сина багато чому стерпіти. Я вже завідувачу кафедрою повинен був доповідати не тільки про хірургічні операції, але і про урологічні.

Одного разу я не витримав і зайшов до Василя. „Навіщо це тобі, Василю? Це тебе підносить чи хочеш мене принизити? Ти не маєш права мені як урологу диктувати, що і як я маю робити. Ти ж не уролог і ніколи ним не був. І ти знаєш, Вася, що на мене де сядеш, там і злізеш". Це була чи не остання моя дружня розмова з Василем Русином. Хоча ми ще були разом в банкетному залі готелю „Дружба" на святкуванні 70-річчя колишнього ректора Львівського медичного інституту Михайла Петровича Павловського, якого я знав ще з 1976 року. У Саратові, будучи делегатами Всесоюзної конференції по коагулології, ми жили тиждень в одному номері. Я не міг стриматися, щоб не виголосити тост в його честь і не нагадати йому про ті незабутні для мене дні. Мені дуже сподобалась тодішня вечеря, яку супроводжував оркестр циган. Я знав, що в потилицю мені вже дихає моє 60-річчя і розмірковував, що, мабуть, його буде потрібно так само відмітити у вузькому колі, тихо й не гучно.

І ця вечеря не покращила наші стосунки з Василем. Він почав на мене давити через анестезіологів. Адже в історії хвороби, якщо є підпис лікуючого лікаря, завідувача відділення, анестезіолога та згода хворого, то відмінити операцію ніхто не має права. Це ж ті, котрі беруть на себе відповідальність за операцію. І оскільки анестезіолог дивився іноді хворих перед п'ятихвилинкою, про це всі знали, було дано команду дивитись історії хвороби завідувачу реанімації о 14.00 за день до операції. Володимир Хіміч чесно виконував вказівки завідувача кафедри, але штучних перепон для операції не робив. Мабуть, це і не влаштовувало Василя Русина і тоді цю справу було доручено начмеду. Мене це тільки дисциплінувало. І я уже в ніч перед операцією спав спокійно, бо знав, що завтра ніхто не буде мати причини для відміни операції, яку, як відомо, чекає з переживаннями не тільки хірург, але і пацієнт та вся його родина.

Ніщо так не допомагає створенню майбутнього, як сміливі мрії.

В. Ґюґо

Озираючись назад із сьогоднішньої відстані пройденого професійного шляху, не можу не завдячити і не відзначити ті періоди і тих людей, медичних професіоналів, завдяки яким можу виконувати хірургічні, урологічні та гінекологічні оперативні втручання. І, в першу чергу, Олександр Васильович Фединець був визначальною умовою, а в подальшому і вирішальною у виборі хірургічної професії. Дивитись, як він оперує, та асистувати йому було одне задоволення. Та і коли постало питання кого взяти в аспірантуру на хірургію Степана Біляка чи Людмилу Попадинець, Олександр Васильович віддав перевагу мені, не зважаючи на... Не буду згадувати подробиці.

Цезар Кайтанович Боржієвський відкрив мені двері в урологію в той час, коли я опинився у неоднозначній ситуації. Курси в КНДІ урології та нефрології відкрили мені всі можливості лікування, в першу чергу оперативного урологічних та нефрологічних хворих. При підвищенні кваліфікації в клініці Ленінградського Всесоюзного інституту удосконалення лікарів у професора Олега Леонідовича Тіктинського я освоїв операцію видалення паращитоподібних залоз, які у 25% є причиною утворення в нирках кораловидних каменів. На той час у Закарпатті на диспансерному обліку було більше 400 хворих з одно- та двобічними кораловидними камінням в нирках. Провідний на той час уролог Володимир Григорович Іткіс бувало видаляв камінь разом з ниркою але в більшості випадків рекомендував їх не оперувати. І так хворі доживали до кінцевої стадії ниркової недостатності. Маючи бажання змінити цю ситуацію, я поїхав у Москву, де в клініці ІІ медичного інституту кандидат медичних наук Крендель проводив оперативне видалення коралів із нирок, отримуючи хороші результати. Не зупиняючись на кожному вдосконаленні, хочу ще відмітити стажування в клініках США, що і доповнило мою роботу лапароскопічною технологією. Майстер-клас по урології у клініках Польщі був значним поштовхом у проведенні мною багатьох операцій, які я до того часу не виконував. Однією з таких операцій було радикальне видалення раку простати. Причому звістка про це, як по циганській пошті, вийшла за межі нашого краю. До мене почали приїжджати пацієнти з інших областей.

Не можу не згадати хворого І. М., 72 роки. Симпатичний інтелігентний чоловік, який працював більше 40 років головним бухгал-

тером великого підприємства в Дрогобичі, розповів мені, що, окрім Львова, був і в Києві. Всі діагноз підтверджують, а зробити радикальну операцію не наважуються. Я уважно оглянув пацієнта, обстежив. Ракове ураження простати було на межі переходу II стадії в III. Контури чіткі. Метастазів у кістки ще не було. Функція нирок і верхніх сечових шляхів непорушена. Зваживши всі „за" і „проти", я наважився на радикальне видалення простати. Хворий цього і чекав. Він і його дружина знали, що операція нелегка. Але І. М. дуже хотів жити. Адже його сину було тільки 16 років. Радикальність операції полягала не тільки в тому, щоб видалити простату, але у видаленні і лімфовузлів малої миски. Окрім того, важливим моментом її завершення є забезпечене відновлення сечовиділення природним шляхом. А для цього необхідно сечовий міхур зшити з сечовивідним каналом, тобто з уретрою. І ця частина операції є складною. Та всі ці умови були виконані. Але в післяопераційному періоді у хворого виникла непрохідність кишківника, а це значить – повторна операція. Та дякувати Богу, пацієнт вижив. Думаю, що це слово вжито правильно. Адже після операції з приводу непрохідності кишківника далеко не кожен хворий одужує. Декілька років І. М. був під моїм наглядом, приїздив у наше відділення на контроль. Та після звільнення мене з роботи зв'язок між нами обірвався. Причини можуть бути дві. Про першу не хочеться і згадувати. Друга – і до цього часу, якщо передзвоните в урологічне відділення і запитаєте, де можна знайти Біляка, вам як лікарі, так і медсестри та санітарки скажуть: „Ми не знаємо".

У ті роки головний лікар Роман Шніцер спромігся на комплімент. Якось він сказав: „Степане Томовичу, інші лікарі у вашому віці затухають, а ви ще все набираєте більших обертів". Не знаю, що тепер про мене думає Роман Іванович, бо за останні півтора року ні разу не передзвонив.

Влітку 2001 року я чекав не на відпустку, а на проведення в Одесі „Європейської школи урологів", організатором якої, як і годиться, був директор Київського НДІ урології, Президент медичної академії України, академік Олександр Федорович Возіанов. Медичним керівництвом обласної лікарні та області для поїздки в Одесу було виділено транспорт. Правда, бензин ми купували самі. Та це нас задовольнило. Виїхали ми вранці о 6-й годині, за день до початку форума. Компанія налічувала 6 урологів. Душею її був Микола Медвідь, уролог із Хуста, на жаль, нині покійний. Хай дасть йому Бог Царство Небесне. Це Микола передзвонив мені після звільнення мене з роботи і ска-

зав: „Степане Томовичу, це правда? Так вони ставлять хрест на закарпатській урології". Чи воно так, судіть самі. Але тільки вчора, маю на увазі у неділю, зателефонував мені лікар з обласної лікарні: „Степане Томовичу, мій товариш запитав мене, кого можу порекомендувати йому з урологів обласної лікарні. Я йому сказав, що з урологів обласної лікарні нікого, і дав йому ваш телефон. Він вам зателефонує. Не відмовте йому". І те, що я не відмовлю йому, може бути спокійний не тільки колега, але і кожен хворий. Адже я не пам'ятаю, щоб я комусь за 40 років роботи відмовив у наданні медичної допомоги.

Не зважаючи на осінь, Одеса зустріла нас та і всіх урологів країни і зарубіжних делегатів та гостей тепло. Більшість із нас увечері купалися у морі, адже готель був розташований на морському узбережжі. Ми не нудьгували. Зустрічі з колегами різних регіонів України примушували наші обличчя бути усміхненими та щасливими. Професійні розмови та спогади переривалися політичними дискусіями. Наступного дня ми зібралися у конференц-залі медичного інституту. Пленарне засідання відкрив Олександр Федорович. Він же і вів конференцію. Доповіді як провідних урологів, так і зарубіжних гостей були цікавими і корисними, Запропоновані оригінальні оперативні втручання при урологічних захворюваннях, в т. ч. і лапароскопічні. Та по відношенню до раку простати ми почули про нові розробки гормонального його лікування. До цих препаратів ми ще відносилися з недовірою. Адже їх представляли фірми-виробники та оплачувані ними урологи. Життя показало, що і цей вибір шляху лікування раку простати є ефективним. За рахунок лікарських препаратів пацієнтам продовжити життя вдається на 8-10 років. А це немало, якщо враховувати, що ця патологія найчастіше зустрічається у похилому віці.

Олександр Федорович окремо зібрав завідувачів кафедрами урології та обласних урологів. Визначив перспективи та напрямки розвитку вітчизняної медицини і особливо урології. І я був здивований, коли академік Возіанов повідомив присутнім про побудований мною храм та участь у богослужінні. І ще більше мене здивувало те, що ніхто із присутніх не іронізував з цього приводу.

Адже чого тільки я дома не наслухався від деяких колег, особливо не православних, таких як Яцина та йому подібних, які і в цьому відношенні робили великі перепони. Безумовно, що їхні диявольські дії не могли мати успіх.

Сильний дух рятує слабке тіло.

Гіппократ

Недарма в ранішній молитві молимось за мир і спокій влади з надією, що тоді і ми зможемо жити і працювати без екстремальних ситуацій в мирі і спокої. Та владні мужі ненаситні не тільки щодо грошей та матеріальних благ. Їм завжди мало влади. Хочуть її мати все більше і більше. Склалося так, що голова Закарпатської ОДА Віктор Балога і його заступник Іван Різак мали одного й того ж хрещеного батька Віктора Медведчука. Віктор Іванович разом із Сергієм Ратушняком і Сергієм Устичем зробили все, щоб на Закарпатті вкоренити Віктора Володимировича та його однопартійця Григорія Суркіса. На той час Сергій Іванович, який майже не залишився без роботи, був послом України в Чехії. Та як буває і в деяких сім'ях, батька болить душа за всіх дітей, але серед них є і любимчик. Таким любимчиком у голови СДПУ(о) став Іван Різак, який очолював обласну партійну організацію. Мабуть, Віктор Володимирович зрозумів натуру свого тезки, який хотів бути головою партійної організації в області, щоб очолити усю владу в регіоні.

На той час членами СДПУ(о) були майже всі медики, вчителі, а в основному адміністративні апаратники виглядали, як послідовники компартії, і діяли такими ж методами. Та Віктору Івановичу не подобалося гасло „Партія наказала". Пан Балога почав називати батьком Леоніда Даниловича, розраховуючи, що підтримка Президента вагоміша, ніж навіть війна з головою його Секретаріату. Думаю, що Леонід Данилович побоювався швидкості набирання авторитету в країні СДПУ(о), яка дала прихисток і екс-президенту Леоніду Макаровичу. Він дав згоду Віктору Івановичу почати в Закарпатті департизацію державних адміністрацій та Рад усіх рівнів. Я дуже добре пам'ятаю цей період, хоча цей хід мене не стосувався. Мене у своїх лавах партійці-медики не хотіли бачити, та ніколи не погрожували мені звільненням. Були розумні і авторитетні люди, які радили Віктору Івановичу не проводити департизацію влади. Та він їх не послухався, мотивуючи свої дії підтримкою Леоніда Кучми. Відгукнулися на цю політику ще деякі керівники ОДА. Але Леонід Данилович не проміняв голову Секретаріату Віктора Медведчука на губернатора Віктора Балогу. Дарма Віктор Іванович, як і Віктор Андрійович, називали його батьком.

На той час істинний партієць, як вияснилось пізніше, Іван Різак був звільнений із посади заступника, здається, першого голови ОДА. Так два Віктори (Балога і Медведчук) стали непримиримими ворогами. Істинно демократичні організації області, до яких належало і Закарпат-

ське відділення Всеукраїнського лікарського товариства, спробували заступитися за опальних Вікторів. Та вони обидва були звільнені з посад. Один – з посади Прем'єр-міністра, другий – з посади голови ОДА. Цей фактор і об'єднав двох Вікторів, а не прихильність до демократії. На мою думку, демократами вони так і не стали. Леонід Данилович, мабуть, зробив помилку, зрадивши на важливому етапі розвитку незалежної України двох вірних синів, давши перевагу, як тоді говорили, кризовому менеджеру Віктору Медведчуку.

Губернатором Закарпатської області було призначено Геннадія Москаля. Змін у адміністрації очікували всі. Медиків цікавило питання: чи залишиться начальником Управління ОЗВ ОДА Іван Рогач, адже його не звільняв з посади Віктор Балога, хоча він, як я пам'ятаю, не вийшов з партійних радів СДПУ(о), а тільки призупинив членство. Та були серед нас і такі, котрі чекали змін в облздраві і надіялися, що вони очолять цю важливу ділянку нашого суспільства.

Василь Русин, маючи одного свого учня Романа Шніцера головним лікарем ОКЛ, хотів іншого – Юрія Пересту – бачити на місці Івана Михайловича, стосунки з яким у нього не теплішали. І уже хтось бачив наказ, підписаний Головою ОДА Геннадієм Москалем на звільнення Івана Михайловича і призначення на його місце перспективного молодого вченого-хірурга Юрія Перести. І хоч є прислів'я: „Перед сачком рибу не лови", почалися „перестановки" в ОЗВ ще не призначеним Перестою.

Чи ці перестановки когось не влаштовували, чи за Івана Михайловича заступився голова облради Микола Андрусь – наказ зник, а Іван Михайлович продовжував працювати. Хоча у розмові зі мною він щиро говорив, що йому вже набридла ситуація, яка склалася, і він із задоволенням пішов би на викладацьку роботу.

Юрій Переста розраховував на Геннадія Геннадійовича, оскільки вони добре знали один одного ще з часів перебування його на посаді начальника Управління міліції області. Та попри все і Юра, і Іван залишалися на своїх попередніх посадах. У цій ситуації мав виграш тільки Василь Русин. Адже він хотів, щоб Переста став керівником облздороввідділу, і не вийшло не з його вини. А в подальшому він використає цю ситуацію для зближення з Іваном Михайловичем, коли йому син Андрій скаже: „Смотри, папа, этот... сделает с тобой то-же самое, что хотел сделать с Рогачем". Таким чином зблизилися два супротивники після декількох зустрічей за столом у ресторані – Василь та Іван. Справді, нас, українців, і особливо закарпатців легко об'єднати, якщо мова йде не за..., а проти...

На той час на розданих ділянках землі, яка була відведена під забудову районної лікарні, розпочалося будівництво заправки поруч із залізничною лікарнею, Греко-католицькою семінарією та неподалік від забудови моєї приватної лікарні. Я та головний лікар залізничної лікарні Володимир Канчій, єпископ ГКЦ Іоан (Іван Семедій) і сусіди виступили проти цього будівництва. Я звернувся до заступника ОДА Василя Лінтура, який пообіцяв заборонити будівництво не тільки цієї заправки, але і по всьому Ужгороду. Їх було побудовано чимало, в тому числі і біля обласного кардіодиспансеру. Я вирішив з цього приводу записатися на прийом до Геннадія Геннадійовича. Чемно вислухав мене голова ОДА і пообіцяв переговорити із заступником Василем Лінтуром. Тим часом я зайшов до Валентини Петрівни Скорик, яка повинна була дати експертну оцінку можливості чи, навпаки, будівництва на цьому місці заправки. Написавши відповідну заяву, я сказав: „Не зробіть так, щоб за мою плату експертизи ви дозволили будівництво".

Будучи завіреним, що такого не станеться, я з полегшенням вийшов з кабінету. Та незабаром своє незадоволення будівництвом заправки відкликав і головний лікар, і духовна семінарія. І я довідався, що Василь Петрович Лінтур навіть не комісійно, а в робочому порядку дав дозвіл на будівництво, а також дала згоду Валентина Петрівна. Я вже не йшов ні до губернатора, ні до його заступника, ні до пані Скорик. Мені було соромно за них і я почував себе винним, що вони не дотримали справедливості і пішли наперекір совісті. Мої, на той час, друзі судді та адвокат сказали: „Подавай у суд, ми відмінимо будівництво заправки". Суд провів декілька засідань. Рішення не приймав, бо у одному випаду була помилка у прізвищі відповідача, у другому – не точна адреса і за той час заправка була здана в експлуатацію. Я порозумів, що дав заробити названим особам. Важко переносити обман. Тепер будують заправку на території Академії Греко-католицького храму. Виступити проти, оскільки це поруч з храмами та Клінікою Біляка, немає сенсу, якщо будують, то дозвіл уже є. Ісус Христос вигнав із синагоги торговців, а тепер деякі священнослужителі, як пишуть ЗМІ, не нехтують і торгівлею алкоголем та наркотиками. Як буде далі, лише Пан Бог знає?!

Геннадій Геннадійович під гаслом здешевлення бензину відкрив „зелену" дорогу дніпропетровцям та іншим, охочим до легкої наживи, і залишив після себе пам'ятники у вигляді заправок. Коли пан Москаль не може очолити у нас владу, він взявся за організацію „Народної самооборони" в нашому краї. Не буду вдаватися в роздуми, наскільки „дохлий" цей проект, що видно і по виборах мера Києва, але ясно одне, що він не узгоджений з Віктором Балогою і життя йому тут не буде.

Хай діла будуть такими, якими ти хотів би згадувати їх на схилі літ.

Марк Аврелій

Надзвичайно нечасто мені дзвонять на домашній телефон. Та як в анекдоті: я дома тільки тоді, коли телефонують на мобільний. Тиждень тому біля 22-ї години задзвонив домашній. Приклавши до вуха слухавку, почув: „Добрий вечір. Степане Томовичу, ви мене впізнаєте?" „Володимир Григорович? Де ви є?" – з неприхованою радістю відповів я. „В Ужгороді. Я сьогодні дзвонив вам кілька разів. Думав, що уже не додзвонюся. А я завтра виїжджаю і хто його знає, чи доведеться, тобто, чи зможу іще приїхати. Мене болить нога. Ходжу з допомогою палиці. Думаю, ще раз наберу ваш номер", – продовжував перший уролог Закарпатської області Іткіс Володимир Григорович, який і організував урологічну службу. До нього та і при ньому урологічні операції, як і гінекологічні у нашому краї робив Олександр Васильович Фединець.

Використавши невелику паузу, кажу: „Володимире Григоровичу, я радий, що чую вас, що ви мені подзвонили, бо коли я ще працював, ви навідувалися до мене в урологію. А це ж за три роки я про вас нічого не знав". „Степане Томовичу, я в курсі всіх ваших проблем і хочу вам сказати, як людина і колега, який прожив більше 80 років. Усі ці проблеми не варті виїденого яйця. Не звертайте на них уваги. Прощайте кривдникам. Ви – людина віруюча і знаєте, що і я зберігав віру в Бога, навіть тоді, коли це було робити важко. Степане Томовичу, я дзвоню, бо і сам хочу попросити у вас прощення, якщо я колись вам переступив", – тривожним голосом продовжував представник епохи чи не з початку XX століття.

Я вже колись писав про Володимира Григоровича. Його біографія – це історія радянського періоду з 20-х років. А якщо хтось коли-небудь захоче написати історію урологічної допомоги в Закарпатській області, то Володимиру Григоровичу буде присвячена не одна сторінка.

Зупинивши його на півслові, підвищивши голос, почав: „Володимире Григоровичу! Вам немає за що просити у мене прощення. Ми з вами працювали разом, а цей процес сам по собі не завжди тихий та безпроблемний. Ми з вами могли сперечатися, але ніколи не дозволяли собі ображати один одного. І коли ви вже не були завідувачем урології, ніколи не урвали мені честі. Ви часто говорили пацієнтам на прийомі: „Ці питання уже вирішує Біляк; цю операцію, окрім Бі-

ляка, ніхто не зробить". Ми ніколи один на одного не писали, як це робив, хай буде прощений, Олександр Іванович Ковальчук. Це я у вас повинен просити і прошу прощення, бо не завжди був стриманий. Хоча конфліктів між нами, слава Богу, не було. Не було жодного випадку, як це тепер трапляється між колегами, щоб ми не подали один одному руки чи навіть не привіталися. Я вам прощаю і прошу у вас прощення. І якщо потрібно вам чимось допомогти, я зроблю це щиро, тільки скажіть".

Вже вкотре Володимир Григорович повторив: „Прощайте їм, Степане Томовичу". „Володимире Григоровичу, я їм простив ще тоді, коли прочитав ними написану брехливу довідку від імені колективу відділення з підписом Ковальчука та Поповича та ще двома чи трьома незрозумілими ієрогліфами. Я їм навіть не докоряв, а тільки запитав: „Ну і як будете керувати урологією ви?". Відповідь: „Якось ото буде". Але самі розумієте, що у медицині якось бути не може. Адже і так багато на хворого та лікаря чатує ускладнень. І вони справді працюють якось і завіряю вас, що ви би собі такого, як вони собі, не дозволили. А вони без ганьби за знищену під час операції нирку беруть 500$. Я впевнений, що ви ніколи за операцію не отримали 500 крб. Вони без страху перед Богом, совістю та законом видають померлих після операції без розтину, щоб не було відомо причини смерті. І це все роблять з дозволу адміністрації лікарні та „керівництва" ОЗВ. І це далеко не все те, що я знаю. А скільки мені невідомо. Адже вчорашні партійці СДПУ(о), а нинішні "демократи", які ратують за прозорість влади, не дозволяють мені ні як лікарю, ні як журналісту працювати в архіві лікарні, щоб зробити науковий аналіз моєї роботи, про яку ви докладно знаєте. І це не дозволяє не тільки Яцина, але і Турянчик, і керівники краю. Та я собі не ставлю завдання, щоб притягнути їх до відповідальності, але не можу мовчати про їхні злочинні та гріховні дії, бо тоді і я стаю співучасником. Я хочу, щоб люди про це знали, і тоді можливо і вони задумаються над своїми діями. І хотілось би, щоб і вони схаменулися і думали не тільки про свої матеріальні блага, а боялися Божої кари, яка їх майже не минає. Можливо, я буду до деякої міри учасником їх покаяння, а не причиною гріха. Бо звільнення мене з роботи – це їх гріх і не по відношенню до мене, а до людей, яким вони, не маючи можливості допомогти, бо ніколи не працювали над собою, часто шкодять, а в кращому випадку вимушують їх шукати порятунку за межами області, а то і країни. Вони знають, які операції я робив і роблю, яких вони вже ніколи і не зуміють робити, та нікому не порадять звернутися до

мене, як це робили ви, Володимир Григорович. Навіть тепер, коли хворі питають їх, де можна знайти Біляка, чують у відповідь: „Не знаю". Та я їм усе прощаю. Але чи простить їм Господь наш Ісус Христос, який чимало натерпівся у земному житті не за свої гріхи, а за наші. Та чи справедливо терпіти хворим через їхні амбіції та непрофесіоналізм. Звільнення мене з роботи я не рахую проблемою, а тільки злочинною несправедливістю, і ще раз повторюся, не стільки по відношенню до мене, а до людей, людей хворих, яким потрібна не якась, а кваліфікована медична допомога. Бог їм суддя, Володимире Григоровичу, а не я. Та не мають вони Бога у своєму серці. Бо не відносяться до людей, так як би вони хотіли, щоб до них відносилися. Вони не люблять не тільки ближніх, але мабуть і рідних, хоча знають, що через їхні гріхи Бог накаже дітей їхніх. І якби вони думали про це, то самі визнали б, що звільнили мене з роботи навмисно, а не за якісь порушення, і не робили б усе, щоб суду не відбулося, бо знають, що і в цьому хаосі грубе порушення закону не буде ненаказаним".

Тривалою була наша розмова. Володимир Григорович розповідав про дітей і особливо про внуків. Старший володіє досконало російською мовою, вивчає інші мови. Молодший розуміє російську, але ще не розмовляє. Не забув запитати і про мого сина Степана. Коли здавалося, що ми вже про все переговорили, я сказав: „Коли приїдете наступного разу, дайте мені знати, щоб ми могли зустрітися і поговорити". „Не знаю, чи буде в мене ще така можливість, і я себе нічим не тішу і не боюсь нічого. Ще коли мені проводили під час інфаркту коронарографію, я і тоді не мав страху і був готовий..." – призупинив свою розмову Володимир Григорович. „Ваші діти мене знають, і я їх знаю, – продовжував я. – Дайте їм мій номер телефону. І коли будуть в Ужгороді, хай мені телефонують. Можливо, я зможу бути для них корисним, а заодно про вас мені розкажуть".

Декілька разів ми прощалися, та ніхто із нас не наважувався покласти слухавку. Після декількох пауз ми все-таки побажали один одному доброго здоров'я та довголіття. Ще довго моє серце билося у прискореному ритмі. Я поринув у спогади, у яких не віднайшов нічого такого, що б хвилювало мою душу. Мені не хотілося думати і тепер не хочеться, що ця наша розмова з урологом області №1 може бути останньою. Все можливо... Та що неможливо людині, те можливо Богу. На це і надіюся.

Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.

Г. Сковорода

Зазвичай завжди, коли настає Новий рік чи починається нове століття та нове тисячоліття, завжди надіємося, що все найгірше залишиться в минулому. Цього разу в минулому залишилося все найкраще і, в першу чергу, лікарська етика, колегіальність, відчуття плеча, на яке завжди можна спертися. А про відношення до хворих писати не буду. Ви й самі переконуєтеся у цьому, адже немає родини, якій би не доводилося звертатися за медичною допомогою. Замість плеча з'явився кістлявий твердий та гострий лікоть, яким, а то і обома, бездар робить навколо себе життєвий простір. Замість того, щоб дбати про кваліфікацію, вчорашні комсомольці сфокусували свої дії на кар'єру. Так, так, на кар'єру, а не на професійний ріст. Куплена довідка заміняла будь-який рівень підвищення кваліфікації, а крім того, підкріплена грошима, давала можливість отримувати необхідну кваліфікаційну категорію. Всі розмови точаться навколо долара.

Якось сидячи в кабінеті головного лікаря Романа Шніцера, Яцина вкотре плакався, що немає грошей на телефонні розмови та бензин. Незважаючи на те, що займав пост заступника головного лікаря по лікувальній роботі, на роботу ще все їздив своєю машиною. Роман Іванович жартома дорікнув йому: „Сам винен. Не вмієш працювати. Я, будучи на твоїй посаді, побудував хату. Бачиш, Степан Томович тільки завідувач відділення, а має і хату, і машину, ще й лікарню будує". Ця наука дала результат. За рік, правда пізніше, коли Яцина був уже головним лікарем, побудував хату і вселився в неї, і їздить і він, і дружина на престижних іномарках. Але як у тому грузинському анекдоті, переважна більшість лікарів не сплять під небом і не на ослах їздять...

Я ще все працював у ситуації, яка була започаткована Іваном Михайловичем Рогачем, тобто госпіталізував непрофільних, не урологічних хворих, згідно підписаної кимсь із адміністрації заяви, та ще і на орендовані ліжка. На той час ще не було такого свавілля, як тепер, і дотримувалися керівники медициною основ законодавства про охорону здоров'я, згідно яких пацієнт мав право вибору лікаря та медичної установи. Окрім Русина, моя робота не давала спокою начмеду Яцині. А ще з дозволу головного лікаря мій син як студент медфаку і співробітник урологічного відділення часто брав участь в операціях як асистент. Та оскільки діти Василя Русина не рвалися в операційну, було вирішено заборонити брати участь і моєму сину, який, проходячи літню практику в урології, не пропускав жодної операції.

І тут колеги, як павуки, почали снувати навколо мене павутиння. Почалося із сина. За проходження практики по хірургії Степан отримав відмінну оцінку, хоча ці оцінки були формальністю. Та це дуже не сподобалося декану медфаку Василю Русину. І керівник практики, дивовижної доброти, чесності й порядності Пічкарь Йосип Іванович, доцент високого фахового рівня, ендокринолог почав вимагати, щоб Степан приніс залікову книжку, і виправлять йому оцінку на трійку. Я, як батько та ще і викладач, хоч і за сумісництвом, не міг не втрутитися в цю нахабність з боку керівництва медфаку. Йосип Іванович пожалівся, що він ще в житті не чув таких нарікань в свою адресу, як через мого сина. Я вибачився перед колегою і сказав, що мені дуже шкода, що мій син став причиною цього.

Хоча причина була не в синові, а у відношенні Русина до мене, а так і до Степана. Змінити оцінку було доручено заступнику декана, моєму сокурснику Сергію Максимову, який поскаржився, що як не змінить оцінку, то я його підставляю. Це мене здивувало, адже я до його сина Сергія відносився з такою повагою, як і до нього самого. Русин та і Яцина не шукали шляхів покращення медичної, бодай хірургічної допомоги краянам, а шукали найменшої можливості добратися до мене. І хоч я самовільно в урологічне відділення не госпіталізував непрофільних хворих, з'явився наказ № 100, який забороняв госпіталізацію непрофільних хворих, тобто хірургічних та гінекологічних в урологію. І мало того, цей наказ забороняв асистувати при операціях особам, які не рахуються в ОКЛ як хірурги та уурологи. Це вже явно було направлено проти мого сина, бо на той час, окрім нього та урологів, мені ніхто не асистував. Я продовжував госпіталізувати хворих, надавати їм допомогу, а Степан – асистувати. Та павуки продовжували в закутках заснованого павутиння чекати слушної хвилини.

Мені ця їхня неприязнь навіть подобалася. Я знав, що не повинен схибити, адже тільки цього вони й чекають. Але ніколи мені і на думку не спадало допомагати тільки тим хворим, у яких проведення оперативного втручання з відсотком високої вірогідності закінчується одужанням. Мене не покидало бажання допомогти тим пацієнтам, які мають хоч малий шанс на одужання. А таких було немало. Адже формально безплатна медицина вимагала чимало коштів. За все було потрібно платити, починаючи від бинта і закінчуючи нерідко засобами, необхідними для наркозу. Користуючись тим, що керівництво медициною стверджувало, що ургентна медична допомога забезпечується медзакладом в повному об'ємі, я посилав старшу медичну сестру із записаними вимогами в історії хвороби в адміністрацію лікарні, а коли там не хотіли виписати необхідні засоби, то сам ішов і, таким чином,

пацієнт був забезпечений всім необхідним для операції. У цьому мені допомагало і те, що деякі медичні препарати, особливо дорогі та дефіцитні, без мого підпису, як завідувача урології, виписати „наліво" було неможливо. А таких високопоставлених та низько духовних у того ж Яцини було немало. Рятувало мене і те, що ніхто із керівників, як вони мені самі говорили, не знав, що і коли я можу викинути. Так поступово я опинився в ізоляції, оточений недругами, як вовк червоними прапорцями. Та як казав мені покійний, Царство йому Небесне, Добра Йосип Петрович, для вовка важливо, щоб було, де йому спиною опертися, тоді шакали не страшні, скільки б їх не було. Такою опорою був для мене операційний стіл. Та коли мені забороняли проводити певні операції, я казав: „Будь ласка, йди до операційного столу й зроби ти". Та ніхто із сновачів павутиння не наважувався, бо не міг цього зробити. Їм павутиння снувати легше. Та павутиння для випробовування професійної сили слабе. Більше року міркували павуки, що зі мною робити. І коли Яцина був в.о. головного лікаря, з'явився наказ № 59, який забороняв мені госпіталізувати в урологію непрофільних хворих, хоча я це робив не без дозволу адміністрації.

Людина, яка не вірить в себе, не може бути достойною.

Л. Силенко

Як до мене дійшло значно пізніше, з 2002 року почалося знищення не тільки політичних опонентів, але і професіоналів. Не обійшла ця участь і медицину. Безлад почався з того, що кожен із посадовців дбав у першу чергу про свою шкіру. Адже високих посадовців, особливо губернаторів, чи не кожного, чия голова не була схилена перед їх величністю, тримали на гачку. Не завжди цей гачок спрацьовував. Моральні цінності втрачали свою вартість, а духовні так і не відродилися.

Іван Михайлович Рогач завдяки, думаю, що не помилюся, тодішньому голові обласної ради Миколі Івановичу Андрусю не тільки не був знятий з посади, а переведений з підвищенням заступником голови ОДА з гуманітарних питань. Василь Русин, тримаючи ніс за вітром, як кажуть, здав свого вірного та здібного учня і покращив стосунки з Іваном Михайловичем. Права рука декана медфаку та завідувача кафедрою хірургії Василя Русина не стала навіть лівою, а була майже ампутована. Юрія Пересту перевели з блоку, в якому мав кабінет поруч з Русиновим, в інший. Юрі було роз'яснено, що професор Русин повинен мати і кабінет для відпочинку. Правда, я ще не бачив хірурга, який би дозволяв собі відпочинок у робочий час. Юра це все мовчки терпів, плекаючи надію, що все ще повернеться у попереднє русло.

Окрім мене, у Юри не було ні друга, ні порадника. Контакт Перести та головного лікаря Романа Шніцера не раз горів і був дуже ненадійний. І Юра, і Роман добре знали ціну один одному. І дарма я їх закликав до збереження добрих стосунків. На питання „Що робити?" я порадив Юрі звернутися і налагодити попередні стосунки з ректором університету Володимиром Юлійовичем Сливкою. Я не міг Юрі не нагадати його заклики, що ректором повинен бути учитель, тобто Василь Русин. Юра послухав і пішов на прийом до Володимира Юлійовича. Наступної суботи та неділі вони вже відпочивали у Велятині на термальних водах. Моральний стан, вірніше настрій Юрія покращився, а мораль не змінилася і до сьогодні. Між Перестою та Русином стосунки були офіційні, але далеко не творчі і зовсім не дружні.

Павутиння, сплетене навколо мене Русином та Яциною, не слабшало. До нього було залучено і в.о. начальника Управління охорони здоров'я Володимира Брича. Володимир Дмитрович вже втретє надіявся на високе медичне крісло. Невизначеність з посадою не могла не впливати на претендента. Окрім того, кожен новий начальник ОЗВ мав наміри позбавити його і крісла заступника. Адже його періодично звинувачували в, не підберу іншого слова, махінаціях із закупівлею медикаментів, вакцин, медичної апаратури... Та, мабуть, ці якості і визначали його збереження на попередньому кріслі. Не знаю чому, але мабуть не судилося Бричу осідлати високу медичну посаду.

Уже перед закінченням навчального року до мене дійшли чутки, що створена комісія, яка аналізує історії хворіб пролікованих мною пацієнтів. Хочу наголосити, не перевіряє мою лікувальну, в тому числі і оперативну роботу, а перевіряє історії хвороби, в яких при бажанні можна знайти чимало недоліків навіть тоді, коли пацієнт виписаний здоровим і вдячним за лікування. Зазначу, що жодна історія не була повернута на доробку і за останні роки їх підписував начмед Яцина! Та, незважаючи на те, що веденню документації я не приділяв такої уваги, як лікуванню, „русинівці" і „яцинівці" не змогли нічого гіршого знайти, як проведення мною пацієнтці із раком нирки оздоровлення шляхом видалення не тільки ракової пухлини, але і жовчного міхура, нафаршированого камінням. Хвора оздоровлена. Такі операції міг собі в ОКЛ дозволити професор Фединець і я – його учень. Хвора та рідні вдячні мені, адже за один раз вона позбулася двох різнопрофільних захворювань – урологічного та хірургічного, а „доброзичливці" такий позитивний досвід не тільки засудили, але й звинуватили мене. Можете собі уявити, дорогі читачі, якби вони раділи, якщо б хвора померла. Такої аморальності медична спільнота ще не знала.

Яцина звернувся до Брича, який створив комісію. Очолив її колишній головний терапевт, а на цей час підвищений на посаді заступник начальника Управління ОЗВ Василь Лях. Зайшов я і до Ляха, і до Брича. Обидва пообіцяли мені об'єктивність. На той час я ще вірив слову, адже сам я ніколи не кривив душею, і що говорив, те і робив. Час ішов... Хто і що перевіряє, я не знав. Ніхто у мене нічого не уточнював, ніяких даних не вимагав. Я продовжував працювати, як і працював. І коли здавали районні лікарні річні звіти, довідався, що я вже не обласний уролог. На цю посаду знову повернули Івана Ковальчука. Та це мене хвилювало мало. Але я все-таки вирішив ознайомитися з висновками та роботою комісії. І перше, що захотів дізнатися – „А судьи кто?" Основний – в.о. заступника начальника Управління ОЗВ В.В. Лях. З Василем ми чемно віталися, бачилися майже щоденно, адже він був сумісником в ОКЛ. При підсумках лікувальної роботи за рік головний терапевт любив вказувати на недоліки у роботі лікарів-терапевтів обласної лікарні. Правда щоразу зізнавався, що визнає себе винним на 50%. І коли він це говорив вже в котре, я виступив і запитав критика та самокритика, чому він, будучи щоденно на роботі в ОКЛ не вказував на недоліки в роботі і не виправляв їх. Цього вимагав від нього і тодішній завідувач ОЗВ Василь Миколайович Рішко. „А за роки вашої роботи, – сказав я, – ви вже набрали в декілька разів більше відсотків, ніж їх достатньо для вашого звільнення".

Другий в списку – головний хірург Ю.Ю. Переста. Ще не читаючи, правда зведеної довідки, бо з окремими мене ніхто і не знайомив, я знав, що Юра захоче повернути собі прихильність Русина і нічого доброго не напише.

Третій – судинний хірург Ю. Левчак, статус якого підвищили приписом „хірург вищої категорії". Бо Юра не був завідувачем судинного відділення. А завідувач В'ячеслав Корсак, мабуть, не погодився брати участь у цьому фарсі. Юра вважав себе єдиним спеціалістом по судинах і йому було не до вподоби, що я можу виконувати ці операції. Він неодноразово розповідав мені, як у нього з Василем Русином доходило до бійки, бо кожен з них рахував себе більш кваліфікованим.

Четвертий – І.О. Ковальчук. На що здібний цей фахівець, я знав на всі 100%. І коли я побачив у списку професора Шеремета П.Ф., пригадав, як його Іван Олександрович, який з ним пропрацював роки, називав пацюком. Я і уяви не мав, що могло написати це міське „світило", і так і не знаю до цього часу.

Трохи зрадів, коли побачив у списку заступника начальника Управління з питань охорони материнства та дитинства Микиту В.В. Адже Василь при наших зустрічах завжди мене підтримував і нарікав

на бездар в Управлінні ОЗВ. Але, як мені переказували ці, про яких пишу: „Ви б чули, що за вас говорив Микита". Та, на жаль, Василь скоро після цього пішов на справедливий суд.

Після цієї комісії, яка засідала у мою відсутність, підійшла до мене завідувачка гінекологічним відділенням Людмила Ляшенко, яка відвідувала всі мої лапароскопічні операції гінекологічним хворим, і в подальшому сама їх проводила. Вона мені сказала: „Степане Томовичу, щоб ви знали, що я не підписувала протокол". Мене це тішило, бо хоч вона не зрадила совісті. Та як виявилося пізніше, її примусили його підписати, і вона це зробила з позначкою 15.VIII, тобто пізніше засідання комісії, щоб я зрозумів, що вона казала правду.

Комісіанти звинувачують мене у неналежному оформленні історій хвороб, а їхня довідка не має ні дати, ні навіть підпису Ляха В.В. Згідно з довідкою, комісія перевірила роботу відділень хірургічного профілю за 2001–2002 роки і встановила, що у відділеннях є поодинокі випадки госпіталізації непрофільних хворих, а саме: хірургія 1 – 19, судинне – 1, проктологія – 15, урологія – 47. У звітах хірургії є графа – та непрофільні хворі. Напрошується запитання: „Чому із поодиноких випадків робити проблему?" Та тому, щоб хоч щось знайти для бажання Русина звільнити Біляка з посад обласного уролога та завідувача відділення. Згідно з їхньою довідкою, госпіталізація урологічних хворих в інші хірургічні відділення була вимушеною, бо ці пацієнти не бажали лікуватися у Біляка. Якщо виправдана госпіталізація небажанням одних, чому невиправдана госпіталізація бажанням інших лікуватися саме у Біляка, а не Русина чи когось іншого. При цьому це підтверджувалося письмовою заявою, підписаною головним лікарем. У довідці немає конкретних зауважень кожного перевіряючого, тільки написано: „Довідка додається". Та ту довідку ніхто мені і не показував. По їхній довідці хворі так мене не любили, що мені довелося особисто оперувати 3/4 урологічних хворих. Із набору тенденційних зауважень зробили пропозиції:

1. Заслухати інформацію про результати роботи комісії на засіданні Асоціації хірургів Закарпаття. І хоч Русин і назвав себе президентом Асоціації, рекомендації так і не виконав. Ніхто мене не заслуховував. Бо вони знали, що це була б позитивна реклама, адже із районів мені направляли хворих.

2. Адміністрації ОКЛ вирішити питання заборони лікування непрофільних хворих у відділеннях хірургічного профілю. І цього не було зроблено. В наступних публікаціях дізнаєтеся чому.

3. Клопотати перед атестаційною комісією при УОЗ Закарпатської області ОДА про дострокову переатестацію Біляка С.Т. по хірургії у зв'язку з виявленими порушеннями. І цього не було зроблено, бо вони – і основний склад, і керівник атестаційної комісії знали, що я їх висновки можу оскаржити перед комісією МОЗ України.

4. Управлінню охорони здоров'я та адміністрації ОКЛ вирішити питання відповідності займаним посадам Біляком С.Т. як обласного уролога та завідувача урологічного відділення.

Чи то із страху, чи якихось відомих тільки їм міркувань, я уяви не мав про наслідки роботи комісії, хоча мене повинні були повідомити, що я не обласний уролог.

Вісті летять, але нерідко їх випереджають чутки, які повзуть.
Т. Константинов

Літо 2002 року для мене було таким спекотним, як літо 1953, коли Берія після смерті Сталіна випустив із в'язниць масу злочинців, які не давали спокою мирному населенню Радянського Союзу. Як тоді, так і тепер пішов у хід злочинний „безлад". Хто хоч трохи чи боявся Русина, чи надіявся на його допомогу, нехтував багатьма людськими цінностями і таким чином створювалася організована злочинна група. Адже мова йшла про відсторонення від роботи мене, лікаря, який за словами їх же самих, проводить 3/4 операцій хворим, котрі поступили в урологічне відділення.

Володимир Брич, який уже немалий час був в.о. начальника Управління ОЗВ, уже після висновків підпорядкованої Русинові комісії, забажав мого пояснення, не надавши мені ні доповідних, написаних „інспекторами", ні можливості захищати себе під час засідання комісії. Ніхто з істинних членів не наважився сказати організаторам розправи хоча б так, як сказали слуги фарисеїв та книжників, коли їх послали вбити Ісуса Христа: „Чи не належить перед тим, як судити, вислухати Його?" Ті відповіли: „Можливо і ви хочете бути учнями Його?"

Влітку, як завжди, я чи не один залишався у відділенні. Роботи було багато, роботи виснажливої. І я чи не перед кожною операцією стимулював себе кавою. Приєднались головні болі і одного разу після операції попросив анестезіолога зміряти мені кров'яний тиск. Виявилося, що він не такий уже і малий – 160/100 мм рт. стовпчика.

Не пам'ятаю після якої за рахунком операції, близько обіду під моїми дверима я зустрів поета Миколу Гнатюка та, здається, співвласника газети „Правозахист" Андрія Глаголу. Після привітань я запросив

їх у кабінет, думаючи, що їм потрібна моя професійна допомога. Хоча на той час я уже декілька разів допомагав грошима Миколі для видавництва його збірок. Та, як виявилося, ця справа невдячна. Микола чи Андрій почали говорити, що їх запросили в Америку, але вони не мають грошей навіть на білет до Києва. Це бідкання і те, що Микола користується не тільки сам моєю допомогою, а як „наводчик" привів і інших, викликало у мене супротив. Гроші у мене були, але я їх важко заробляв, а тут на тобі – прогулянка до Америки та ще і за чужий рахунок. Я сказав: „Якщо ви такі бідні, що не маєте навіть на дорогу до Києва, яка буде з вас користь, якщо ви і з'їздите в Америку". Я ще тоді не знав про заповідь матері Терези, яка її почала словами: „Люди не варті того, щоб їм допомагати, але якщо можеш – допоможи". Не виправдалося в той час і прислів'я „Лиху добро не роби, бо тобі буде лихо". Адже я добро їм не зробив, але і не здогадувався, що вони після цього будуть найманими Русином терористами по відношенню до мене.

Час ішов, а Володимир Брич так і залишався в.о. головного медика краю. Мрія посісти у крісло начальника управління так і залишалася мрією. Та кожен із керівників цієї установи після Василя Миколайовича Рішка (Царство Йому Небесне і вічна пам'ять) хотів звільнити його і із посади заступника. І коли я кожного з них питав: „Так чому Брич ще заступник?", кожен з них відповідав як за трафаретом: „Обіцяв, що буде працювати". Між лікарями пішла розмова, що пан Брич добре знає корупційні схеми не тільки з влаштуванням на роботу, але й із закупівлею фармацевтами медикаментів та представниками охорони здоров'я – апаратури. Та це було подібне на правду. Бо коли нашу область відвідав представник фірми „Сіменс", якого я оперував лапароскопічно по направленню тодішнього міністра МОЗ Сердюка, він мені сказав: „Переговори зі своїм керівництвом і на гроші 15-20% від вартості апаратури придбаєм необхідну для твоєї фірми". А це означало, що керівництво повинно відмовитися від цих 15-20%. Закінчилося все тим, що я так і не дізнався, чи була на той час закуплена облздороввідділом апаратура. Мабуть, не була, бо про це було б відомо.

Головний хірург ОЗВ Юрій Переста, який говорив, що зламає систему надання вищих та першої категорії спеціалістам хірургічного профілю, оскільки це одна із статей доходу заступника начальника ОЗВ по лікувальній роботі Володимира Брича. Та схема ця живе і до сьогодні. Недавно атестаційна комісія ОЗВ підтвердила незаконно і безпідставно отриману урологом, це дуже голосно сказано, Сергієм Поповичем вищу категорію. Дарма, що він не робить операцій, необхідних не тільки для вищої, але і для першої категорії. Дарма, що під-

вищилась летальність в урологічному відділенні, як і по лікарні. Дарма, що оперованих хворих виписують помирати додому, а котрих не встигли виписати, видають без розтину.

Якось недавно я наважився зайти до Володимира Брича. Та мені повідомили, що він хворий. З часом, додзвонившись, я запитав пана заступника: „Володимире Дмитровичу, хочеться мені від вас почути, чия то була ініціатива звільнити мене з посад завідувача урологією та обласного уролога? Не вірю, що ваша. Я весь час рахував вас кваліфікованим фахівцем охорони здоров'я". Та Володимир Дмитрович відповів мені, що діяв згідно з висновками комісії. А на запитання: чи задоволений він у теперішній час станом лікування урологічних хворих в обласній лікарні та в області, сказав, що він цим питанням не цікавився. Але розмови пацієнтів, лікарів тієї ж обласної лікарні і мої статті повинні фахівця, який відповідає за лікувальну роботу в регіоні зацікавити цим важливим питанням. А третього запитання, чи почуває він себе комфортно тепер, у кріслі заступника, я задати не посмів. Адже сидячих, як і лежачих не б'ють. Щоб витримати удари, треба міцно стояти на ногах, а не сидіти чи лежати. Володимира Дмитровича може тішити одне, що без нього ще й досі не обходиться ні один керівник облздороввідділу. Якби моя воля, і я це говорю щиро, то я б хоч на 1 місяць, але посадив пана Брича у крісло начальника. Хоча зізнаюся, що у те гаряче літо 2002 я грішним ділом надіявся, що Господь не допустить, щоб Брич, нехтуючи принципами справедливості та правами інших, отримав таке призначення.

І, здається, коли депутат Верховної Ради Іван Михайлович Різак, який очолював Комітет по екології, вольовим рішенням Віктора Володимировича Медведчука був переведений головою ОДА Закарпатської області, місце начальника Управління ОЗВ зайняв Роман Іванович Шніцер. Начмед Яцина виконував обов'язки головного лікаря ОКЛ, а, здається, завідувачка приймальним відділенням, в.о. начмеда. Від цього лікувальна робота в лікарні не постраждала. Обидва керівники свої обов'язки виконували формально, з острахом, щоб когось не розізлити.

Претендував на посаду головного лікаря ОКЛ Юрій Переста, який уже давно переріс завідувача відділенням та доцента кафедри. Та Роман Іванович боявся такого розвитку подій. Вони – двоє великих друзів – знали добре один одного. Роману було необхідно формально залишатися і головним лікарем ОКЛ. Адже лікарня постійно щось ремонтувала, міняла, переробляла. А як мені говорив один із керівників заводу ще у радянський період, коли йому були потрібні гроші, він починав ремонт на заводі. До речі, я, як завідувач відділення, за свої кош-

ти зробив ремонт урологічного відділення. Впевнений, що цей ремонт був оплачений і із бюджету. Та мене це не цікавило. В бруді обласної лікарні можна було утопити не одну гривню.

Те, що Переста захоче бути не тільки в кріслі головного лікаря, але і керувати лікарнею, не давало Шніцеру спокою. Юра не раз демонстрував свої зв'язки та можливості. Не спішив Роман Іванович назначати і Яцину головним лікарем. Адже тримати його в підвішеному стані було набагато легше. Навіть переді мною Яцина виправдовувався, що відтепер буде слухати тільки Романа Івановича і нікого більше. Він давав мені зрозуміти, що ідея звільнення мене із посади завідувача не тільки йому належала. Та хоч у цьому і була значна доля правди, але Юра лукавив. Він знав, що мене використовувати в своїх цілях буде або неможливо, або принаймні нелегко.

Не спав і Переста. Нині покійний його батько, який очолював у Мукачеві виборчі дільниці і зробив чимало для перемоги в області СДПУ(о), навідувався до Івана Різака з проханням призначити сина головним лікарем ОКЛ. Одного разу, у п'ятницю, я навідався в облздороввідділ. Під дверима приймальної з потупленим поглядом, та загостреним носом, маючи вигляд підлітка, згорбившись, по коридору ходив Яцина...

Хто прагне істини, тому не личить повзати!

Г. Сковорода

Зайшовши в приймальню, запитав у дівчат: „Чому у вас пусто та тихо, а в коридорі Яцина місця собі не знаходить?" „Тихенько, Степане Томовичу, у Романа Івановича Різак. Будь ласка, вийдіть", – тихим голосом повідомили мені дівчатка. Я вийшов.

Від дверей далеко не відходив. Як я розумів, Яцину повинні запросити для розмови. Та через 10 хвилин вийшов Іван Михайлович – голова ОДА. Проходячи повз Яцину, дружньо поклав йому на плече руку і теж тихо сказав: „Все буде добре". Яцина зайшов до Романа Івановича. Довго не затримався. Я тут же увійшов. Роман Іванович стояв біля столу. Я, дивлячись на нього, запитав: що означають слова Різака „Все буде добре?", сказані при мені. Новий начальник управління декілька разів зиркнув на мене. Почервонів – це був звичний для нього стан, коли ситуація виводила в кров адреналін. „Побачимо", – сухо відповів. Помовчавши певний час, я відкланявся і вийшов із кабінету в роздумах про долю обласної лікарні. Я її майбутнє аж ніяк не пов'язував з Яциною.

Знаючи добре і Пересту, як людину і як спеціаліста, на той час кращого за нього в кріслі головного лікаря ОКЛ я не бачив. Юра мав за пле-

чами Московську хірургічну школу, працював над собою як фахівець, мав досвід роботи з лікарями в якості обласного хірурга. Зробив ремонт першої хірургії і я надіявся, що на посаді головного захоче проявити себе і показати всім, на що він здатний. І, думаю, що я мав рацію, адже хоч я і мало знаю, але все-таки десь по телебаченню бачу, що будучи деканом стоматологічного факультету, проявляє себе і як керівник, і як організатор-господарник. Про інші його якості знаю ще менше.

І хоч у мене з Перестою були різні стосунки, але я знав, що Юра, на відміну від свого учителя Василя Русина, не перестане хоча б вітатися. З ним можна говорити і переконувати його. Та у понеділок я дізнався, що Яцина призначений головним лікарем ОКЛ. Навідався до Романа Івановича і запитав: „Романе, що ж ти робиш? Опустив ти обласну лікарню більше нікуди. Я вже не говорю про авторитет Яцини серед лікарів нашої лікарні. Він хоч і приходив на п'ятихвилинки як начмед, та був тільки додатком, хай не кажу до чого, Русина, я вже не кажу за тебе. Ти ж сам знаєш, як ти його сварив на п'ятихвилинках. А який він може мати авторитет у головних лікарів області, кожного із яких можна було садовити в крісло головного ОКЛ". „Степане Томовичу, не переживайте. Ось побачите, все буде добре". Так лікарі часто кажуть безнадійному хворому, бо інше не скажеш.

Та побачив не тільки я, а і Роман Іванович, коли сказав, що викормив змію на своїх грудях. Та це буде пізніше. І про це ми ще напишемо. А поки що, дивлячись на мене, додав: „Різак сказав, що якщо у п'ятницю не буде наказу на головного лікаря, то у понеділок головним буде Переста". – „А тобі що, від того було б гірше?" Я намагався ще щось говорити, хоча знав, що від цього нічого не зміниться. Та, як виявилося, і ці зміни не задовольнили у повному об'ємі ні Шніцера, ні Яцину, а головне – Василя Русина. І тоді ця трійця приймає геніальне рішення. Щоб відсторонити від роботи з лікарями завідувача хірургічним відділенням №1 Юрія Пересту та полегшити керівну роботу його тесці Яцині, призначають Андрія Русина начмедом по хірургії, а Василь Стрижак залишається начмедом по терапії. Такого шокового стану колектив обласної лікарні ще не зазнавав. Усі знали і пам'ятають і до сьогодні хто такий Андрій Русин.

Про це у 2004 році я вже писав. Незважаючи ні на що, ні на людські якості, ні на відсутність професіоналізму, ні на відсутність досвіду, якщо не рахувати досвід у „бригаді", було заявлено, що у разі відсутності професора Русина, п'ятихвилинки буде проводити Андрій Русин. Не знаю, що було на душі і в думках Перести, але він періодично приходив на так звану конференцію, сідав на задню парту у проході між відділеннями і мовчав. Мені цікаво було спостерігати за Андрієвою мі-

мікою та жестикуляцією пальцями рук, сидячи навпроти колективу, а подумки перебуваючи хто знає де. Я згадував, як Андрій ще недавно демонстрував удари п'ястями та головою в одвірки реанімаційної ординаторської. Та в завдання Андрія входив не тільки Переста, але і я. Якось він при розборі операцій висловився про операцію Іванісевича, яка проводиться при варикозному розширенні вен сім'яного канатика. На розборі я змовчав. Та зайшовши до нього в кабінет, сказав йому: „Ти поняття не маєш про операцію Іванісевича, не ганьби себе хоч перед колективом". „Як не маю, – заперечив Андрій. – Це коли ви розрізаєте шкіру на калитці і перев'язуєте вени". Я відповів: „Те, про що ти говориш, давно уже ніхто не робить. Візьми урологію і хоч почитай". – „Степане Томовичу, я читаю ваші історії. Ви пишете при наявності в аналізі сечі свіжих еритроцитів – мікрогематурія. А я пам'ятаю, що мікрогематурія пишуть тоді, коли в аналізі лужні еритроцити, а коли свіжі, то необхідно писати – макрогематурія", – продовжує дискусію хірургічний начмед.

Я розсміявся і, як дитині, розтлумачую: „Ти хоч би знав, що таке мікро, а що таке макро. Мікро, – коли не бачать кров у сечі оком, а тільки під мікроскопом, а макро, – коли оком видно, що в сечі кров".

Я встав і вийшов, подумавши: „Справді, краще з розумним загубити, ніж з дурним знайти". Пригадав повчальні слова професора Євгена Петровича Цветова, свого наукового керівника, який досить добре знав мою натуру: „Степане, ніколи не вступай в суперечку з дурнями. Хай буде так, як вони кажуть". До речі, згодом мені так казав і син, та мені завжди здавалося, що і дурень повинен знати, що він – дурень.

Якось я знову зайшов до Романа Івановича, який мене зустрів дуже привітно, маючи щасливий вираз обличчя. Але очі його були якісь неспокійні. Веселим голосом розпочав: „Тільки що був у мене редактор газети „Правозахист" Міша Темнов із заявою". Після короткої його паузи я запитав: „Що він хотів?" „Він хоче провести журналістське розслідування з приводу смерті хворого Ш., якого ви оперували. Я написав резолюцію Яцині – всіляко сприяти". Роман це так говорив, що я йому мав подякувати. Я думав, що під час розслідування, тим більше журналістського, Михайло зайде до мене, адже він хоче істини, хоче правди. Та його я і не бачив. Тільки пам'ятав смаглявий колір його шкіри з часів 1998 року, коли нас знайомила пані Корольчук. Пригадав і її слова: „Міша що хочеш напише". Та Міша написав, що хотів хтось, а не я, хто був замовником цієї статті під назвою „Не вбий". Зізнаюся, що цю газету я майже не читав, після того як прочитав декілька дійсно замовних статей, в тому числі і про шкірвенеролога і сьогодні знаного в країні Юрія Андрашка.

Так сталося, що про цю статтю я дізнався через декілька днів. Хоча хтось мене і запитував, чи я читав „Правозахист", але ніхто не наважується мені про неї сказати. Хтось із медперсоналу не витримав і почав: „...як міг про таке писати..." „Про яке?" – запитав я. І тоді мені показали газету. Я прочитав і приніс газету додому. Вона в мене і тепер є. Я подумав, що повинен був бути до цього підготовленим, адже знаю, кому заважаю, і на що вони здатні, і що розповідають про Темнова. „Темнов", – повторив я. Знали односельці, чому дали предкам Михайла таке прізвище. Моє – Біляк, а це значить – чистий або східний. Повна протилежність: темне і світле. Темрява, хоч і неприємна, та все-таки безперспективна.

Почав Міша статтю здалеку. Як єврей, коли хотів позичити гроші і розпитував про жінку, про дітей, про роботу і тільки після того попросив гроші. На що отримав відповідь: „Поцілуй мене в потилицю". Єврей запитав: „Чому в потилицю?" „Ну як чому, – почув у відповідь. – Ти теж здалеку починав". Міша почав з романтичного знайомства двох молодих. Думаю, що об'єктивно висвітлив їх щасливе життя.

І тут Біляк, який (цитую) „...спас сотні життів і вніс вагомий вклад у розробку безперечно нових методик в лікування деяких захворювань..." В подальшому Михайло звинувачує мене, що я без письмової згоди хворих і їх родичів, поряд з іншими порушеннями, проводив операції, після яких пацієнти дуже швидко помирали. А далі Михайла Темнова, тобто такої ж масті псевдоніма Георгія Черняховського понесло... Писав про все, та навіть не згадав про причину смерті.

Немає мужності другої, як не боятися життя.

П. Тичина

Хворий, про якого писав у „Правозахисті" Михайло Темнов, поступив в урологічне відділення ОКЛ із скаргами на часте, болюче, часом із кров'ю, сечовиділення. Хворів декілька років. У зв'язку з тим, що у нього був камінь сечового міхура, і він, і лікарі пов'язували симптоматику захворювання з цим каменем. Та камінь був тільки наслідком основного захворювання, тобто раку простати. Клінічно, а також з допомогою додаткових методів обстеження, стадія захворювання була II з переходом у III. У цій стадії ще можливе радикальне видалення пошкодженої раком простати. Хоча можлива і гормональна терапія, яка вимагала проведення кастрації. Але камінь із сечового міхура потрібно було видалити. Дробити його було зайвим, оскільки в зв'язку з раком простати не відходили б осколки.

Пацієнту була показана операція з видалення каменю. Та утруднене сечовиділення природним шляхом унеможливило б заживлення рани

сечового міхура. Стан хворого був задовільний, як прийнято у медиків говорити, – хворий збережений. Повноцінне обстеження не наводило на думку, що можуть виникнути ускладнення трагічного характеру, хоча вони можливі і там, де їх не чекаєш. Та лікар Попович не міг надати пацієнту, як лікуючий лікар, адекватну допомогу. На той час я його навчив робити обрізання та кастрацію. Він наговорював хворого та його дружину проти видалення раком пошкодженої простати. Та хворий справді хотів жити і дав згоду на оперативне видалення і каменю, і простати. Це все юридично повинен був оформити лікуючий лікар, тобто Попович, і так було зроблено, інакше на розборі операцій під час ранкової конференції я б не отримав дозвіл на операцію. Окрім того, на оперативне втручання повинен дати дозвіл і анестезіолог. І без згоди пацієнта він би цього не зробив. Та, як виявилося пізніше, цього юридично необхідного документа в історії не стало, хоча в передопераційному епікрізі лікуючий лікар завжди вказує на згоду хворого та родичів. Документ з історії хвороби зник і відповідальність несе лікуючий лікар Попович.

Завжди маю звичку перепитати хворого уже перед самою операцією у присутності всієї бригади: асистентів, анестезіолога, анестезиста, операційної сестри та санітарки, оскільки від операції можна відмовитися в останню хвилину, тобто, перед початком наркозу. Премедикація, яку проводимо за 30-40 хвилин до операції не позбавляє хворого свідомості. Отримавши згоду на операцію, ми її розпочали. Розкрили міхур, видалили камінь, переконалися, що простата має ракове переродження, яке не вийшло за її межі, тобто немає проростання пухлини в кістки миски та інтимного зв'язку з прямою кишкою, що підтверджує можливість її видалення без ускладнень. Так і було. Не було кровотечі, пошкодження кишківника, котре можливе в таких ситуаціях. Під час операції стан хворого був стабільний.

Після закінчення оперативного втручання до мене зайшла дружина хворого. Я їй розповів про зроблене та перебіг самої операції. Жінка запитала скільки з неї. Я відповів: „Ніскільки. Гроші вам ще знадобляться". Я мав на увазі необхідність після операції купувати дорогі, необхідні у таких випадках гормональні препарати та медикаменти. На цьому наша розмова закінчилась. Того ж дня і увечері я оглянув хворого. Радував стабільний стан: нормальні показники кров'яного тиску, пульсу та відсутність кровотечі. Сеча була не інтенсивно, як це буває при видаленні аденоми простати, забарвлена кров'ю.

Ввечері до 24.00 я ще декілька разів передзвонив черговому анестезіологу, котрий мені назвав показники, про які я вже сказав, і запевнив, що стан хворого задовільний. Ранком за 40 хвилин до почат-

ку робочого дня я зайшов у палату, в якій у реанімації лежав пацієнт. Дихати йому було важко, пульс частий, аритмічний, кров'яний тиск утримується медикаментами. „Що сталося?" – запитав я у лікаря. Вадим мені сказав, що у три години ночі стан хворого погіршився, але з якої саме причини, пояснити не зміг. Адже кровотечі немає, на електрокардіограмі відсутні дані, які б свідчили про інфаркт та і даних про інсульт немає. Проведення інтенсивної терапії покращення не дало. Тієї ж доби після операції хворий помер. У медицині прийнято, якщо причиною смерті не є ускладнення, пов'язані з дією хірурга, у цьому випадку могла бути, але не було, кровотеча, сечовий перитоніт, пошкодження кишківника, то смерть зараховують за реанімаційним відділенням. Але це у медицині, а не в обласній лікарні. На розтині практично причину летального наслідку операції не виявлено. Здається, записано гостру серцево-судинну недостатність. Але залишається питання, що ж могло привести до її виникнення. Та, на мою думку, хоч я її ніколи не висловлював, хворому постійно внутрішньовенно вводили розчини. У затемненій палаті могли посеред ночі і не замітити, що у вену потрапила якась кількість повітря. Бо інакше, що ж могло привести до раптового погіршення стану хворого, якщо при розтині не виявлено ні інфаркту, ні кровотечі, ні інсульту, ні перитоніту.

Виясняти це все після трагічного наслідку було зайвим. Для померлого це вже не мало значення. А родичі мають право на вияснення. Але вияснення не було. Було бажання, та швидше за все не їхнє... Не буду про це писати. Та якби там була моя вина, то запевняю вас, шановні читачі, що мене віддали під суд, як це зробили пізніше, хоча і там моєї вини не виявилося, або принаймні оголосили б мені догану. Не подавав і я до суду, оскільки не хотів бути автором припинення критичних статей, бо писати було про що. Я уже знав слова Господні: „Немає потреби виправдовуватися невиноватому".

Бажання у медичних нечестивців було, та не було підстав, і ще не було того свавілля, яке з'явилося у них після Майдану, хоча у цьому відношенні як теперішні, так і тодішні владолюбці тільки набирали обертів. Я продовжував працювати. Очікуваного нечестивцями, що люди від мене відвернуться, не сталося. Я нікому не відмовляв у медичній допомозі. Не було такого хворого, якому б я відмовив тільки тому, що його хвороба запущена і моя допомога може закінчитися трагічно. Де я бачив, що є хоч якась надія на одужання, чи принаймні на покращення, я не відмовляв.

І ось привезли з Міжгірщини і на ношах занесли в урологічне відділення хворого-наркомана, який своє свідоме життя провів у Ленін-

граді. Там він декілька разів оперований з приводу коралових каменів нирок. У тому ж Ленінграді в 1979 році я проходив 4-місячні курси підвищення кваліфікації у клініці, яка спеціалізувалася на оперативному лікуванні коралових каменів нирок та позбавлення пацієнтів причини їх утворення – у 25% – аденоми паращитоподібної залози. Завдяки цій та Московській урологічній клініці я і навчився позбавляти хворих цієї патології. До мене цим хворим або видаляли камінь разом з ниркою, або не рекомендували їм операцію. Ці хворі з часом помирали від ниркової недостатності. Коли я підняв ковдру, то побачив тіло 30- річного чоловіка, яке нагадувало в'язнів концтабору „Бухенвальд" – шкіра та кістки. Підшкірної клітковини та м'язів не було. При обстеженні виявлено коралові каміння в обох нирках з гнійним запаленням та септичним станом. Сестрі хворого я сказав: „Спробую йому допомогти. Але чи залишиться живим не знаю. Бачите самі, який він". Сестра говорила, що розуміє все, але просить, щоб я допоміг. Провівши операцію спочатку на одній нирці, а потім на другій, а ще через, здається 3 місяці, видалив аденому паращитоподібної залози. Хворий з лікарні своїми ногами пішов додому. Сестра не могла надякуватися і говорила, що віддячить мені, оскільки Міжгірський штаб СДПУ(о) пообіцяв їй грошову допомогу. На той час вибори уже були позаду і як тоді, так і тепер партійці обмежилися передвиборними обіцянками. Та все-таки сестра хворого „віддячила" мені, коли знову на ношах занесли в урологію цього ж пацієнта. Та про це дізнаєтеся пізніше.

Керівництво СДПУ(о) в країні, а обласне в регіоні почало наганяти апетит щодо репресій тих, хто не з ними. Знаючи про це, я навідався до головного лікаря Мукачівської ЦРЛ Василя Васильовича Васюти. Після привітання запитав: „Як тобі працюється, Василю? Втримаєшся на місці?" Він відповів: „Недавно був у мене Роман Іванович Шніцер (начальник, ОЗВ). Ми з ним мали розмову. У мене склалося враження, що з ним буде приємно працювати. Та і я призначений головним лікарем наказом міського голови. І мене тільки він має право зняти з роботи. За мене, Степане Томовичу, не переживайте". У той час Василь не здогадувався, що ще його чекає. Я не міг не цікавитися долею мого студента по Міжгірському медичному училищу та лікаря – профспілкового діяча, який мені багато чим допоміг при проведенні VII Конгресу Світової Федерації українських лікарів у 1998 році. У той час Василь мене заспокоїв і це зробити йому було легко, адже я ще вірив у щирість Романа Івановича.

Етика ставить перед собою завдання наповнити душу внутрішньою порядністю.

Ф. Бекон

Колись, під кінець комуністичного режиму у великій на той час нашій радянській країні, коли люди нарікали на життєві труднощі, ходив такий анекдот, у якому йшлося про покращення життя в майбутньому році. Наприклад, у 1985 році говорили: „Не переживай, 1986 рік буде набагато кращий, ніж 1987 р." І щоб хоч щось змінити на краще в країні, я з перших днів став активним членом Руху. Деякі свідки того часу і тепер мені згадують, як я стверджував, що в Незалежній Україні ми заживемо, як і інший цивілізований світ. І навіть у 2000 році мені не спадало на думку, що 2001 буде набагато кращий, ніж 2002. Хто міг подумати, що бандити та рекетири в минулому стануть на шлях терору в медичній спільноті. Адже наші корінні закарпатці, маю на увазі не тільки українців та русинів, але хочеться виділити угорців, чехів, словаків, євреїв, румунів, медиків майже обожнювали.

Мене ще після закінчення медфаку дивувала довіра до мене, як я думав, ще зеленого лікаря. Люди довіряли лікарям найдорожче, що їм дав Господь Бог – життя та здоров'я. Хоча і в той час я переконався, що в половині смертей у лікарні винні медики. Та родичі прощали лікарям, бо вони бачили, з якою щирістю вони старалися допомогти їхнім рідним. І це не була формальність. А що говорити тепер, коли лікарський диплом можна отримати протягом шести чи семи років навіть не відвідуючи заняття. Якось мені і самому уже ганьба писати про таких медиків, які палець об палець не вдарили, щоб хоч якось підвищити свою кваліфікацію.

От і сьогодні (пишу у четвер) до мене звернувся пацієнт Ю. з Малої Копані, який уже декілька разів знаходився на обстеженні в обласній лікарні. Виявлено кісту нирки, яка виходить за її латеральний край, заповнену рідиною та кальцинатами капсули. Ким тільки не консультований хворий, та ніхто йому, в т. ч. і лікарі онкодиспансеру, не виставляє діагноз „рак нирки". Та Сергій Попович щоразу настійно рекомендує видалити нирку. Призначив уже і день операції, хоча підґрунтя для цього немає. Лікар має право сумніватися у правильності чи навпаки діагнозу. Та для його уточнення, якщо використані усі методи дослідження і немає переконливої відповіді, такого пацієнта повинен мати в полі зору і призначати його на контрольне обстеження через певний відрізок часу, щоб не прийшов хворий через роки, як це траплялося уже в декількох випадках у Поповича та йому подібних. Вони забувають слова Господні: „Відносьтесь до людей так,

як би ви хотіли, щоб до вас відносилися". Цікаво чи рекомендував би такий горе-лікар у подібній ситуації видалити нирку своїм рідним або собі? Думаю, що ні.

Та у той час я вже бачив тенденцію нашої медицини. Бездарі не гребували методами досягнення своєї мети добитися місця на чистому білому медичному тлі хоч би й у вигляді брудної чорної плями. Окрім мене та згадуваного мною лікаря Юрія Андрашка, почалися наклепи на інших професіоналів. Під їх обстріл потрапив і хірург міської лікарні Іван Ілліч Курах. Операційні та післяопераційні ускладнення, які зустрічаються при виконанні складних операцій, що їх можуть проводити тільки висококваліфіковані спеціалісти, Михайло Темнов намагався перевести в ранг злочину, а лікарів прирівняти до злочинців. Івана та його брата-близнюка Павла я знав ще з Міжгірського медучилища, у якому вони обидва були на той час кращими учнями. Розумні, логічні, здібні, завжди були на парах найактивнішими. Не було запитання, на яке вони не могли б відповісти, і матеріалу, який би вони не знали. Будучи хірургом, маючи сім'ю, Іван закінчив клінічну ординатуру у Києві. Мене дивувало, як лікар, який вдало працює і на посаді головного лікаря, не зменшує кількість операцій. Він же за прикладом академіка Олександра Федоровича Возіанова, директора інституту урології, о 7-й годині ранку уже за операційним столом. Адже його руки потрібні хірургічним хворим. Іще до появи статті про Кураха у „Правозахисті" я думав, що редактор стане на шлях істини і буде викривати ту медичну бездар, яка була замовником на Юрія Андрашка. Мені було відомо, на чиї прохання Михайло писав про мене. Я пам'ятав, що відмовився бути спонсором тих, котрі приходили з редакції. Окрім того, до мене доходили чутки, що Михайло дав слово Івану Олександровичу Ковальчуку ще за його життя знищити чи помститися, не знаю за що, Біляку.

Як раніше до Юри, так я зайшов і до Івана, щоб його підтримати морально, говорячи: „Не звертай уваги. Ти допоміг і допомагаєш багатьом людям". І не можу не сказати, що Іван Ілліч здивував мене, коли дорікав на адресу тих, кому допоміг, чому вони не стали на його захист. Не міг я не сказати ображеному словами моєї мамки: „Синку, ніколи і нікому не вибивай очі тим, що ти для них зробив добро". Якоїсь путньої розмови між мною і моїм учнем, як він себе називав, не відбулося. Михайло продовжував надавати шпальти своєї газети моїй персоні. Що про мене він тільки не писав, як не принижував, як не ображав, та я жодного разу не зателефонував йому і не зайшов до нього, як мені завжди радили, поговорити з ним. Знаючи ситуацію в медицині, мені не хотілося ставати на шляху у Михайла. Та все-таки за мене можливо хтось і мав з ним розмову, бо одного разу я прочитав, що його просили

мої друзі не писати про Біляка і пропонували йому кругленьку суму. Хто це був, якщо і був, мені невідомо і до цього часу. Не думаю, що то була правда, бо такі, як Темнов від грошей не відмовляються. Та і Михайло при теперішній нашій зустрічі чи телефонній, хоч і випадковій розмові, про той період і не згадує. Хоча я переконаний, що він про нього не забув. Окрім того, якась часточка тієї писанини була правдоподібною. Правда, не стосовно тих, у смерті яких Михайло мене звинувачував. Я пам'ятаю кожне ускладнення операції, яке, як я думав після, я міг передбачити і передбачував, та надіявся, що все обійдеться.

Не забуду жінку з Хуста, яку я оперував з приводу раку лівої нирки IV стадії, тобто кінцевої. Нирку з пухлиною видалив. Та оскільки пухлина інтимно була спаяна з товстим кишківником, на одній його ділянці наступила десерозація. Я зашив це місце, але вголос сказав медперсоналу: „Тут можуть бути проблеми". Знаючи про це, я по декілька разів оглядав післяопераційну рану на животі. 3-6 днів – усе добре. Кишківник працює. Хвора самостійно йде на сторону по великому. На 7-й день я зняв шви. Рана загоїлася. Радості моїй не було меж, адже я рахував, що мій прогноз був помилковим. На 7-й день я хвору виписав.

Син приїхав за нею ввечері, я був у лікарні. Та десь за 30 хвилин до його приїзду із рани пішов кал. На другий день хірург Переста, мені вже вкотре не хочеться згадувати його прізвище, наклав трансверзостому. Операція невдала повторно. Довелося втретє брати хвору на операційний стіл мені. Стома функціонувала. Тримати хвору з товстокишковою стомою згідно з наказами заборонено. Та її ніхто не хоче брати в проктологічне відділення, яке і створене для таких та подібних випадків, бо це пацієнтка Біляка. Хоча хірургія №1 через це відділення списала не одне ускладнення за рахунок фальсифікації наслідків хірургічної роботи. Закарпатська медицина виходила на 3-5 місця, залишивши позад себе такі провідні медичні центри як Львів, Донецьк, Дніпропетровськ... Довелося пацієнтку виписати з умовою, якщо наступить покращення, то можливо стому зможемо закрити. Почувши про це, мої добродії на чолі з Андрієм Русином, не знаю через який час, використавши машину санавіації, поїхали в Хуст, хоча через відсутність бензину, лікарі вже давно не виїжджали в район. Вони забрали з дому хвору в Хустську реанімацію. Що там їй робили, не знаю. Але син її через деякий час приїхав до мене додому і вимагав 800$, які він витратив на похорон матері. Коли я йому сказав: „Хлопче, ти маєш совість? Я старався допомогти твоїй матері, у якої запущений рак нирки". Він комусь передзвонив, що я відмовляюся дати гроші. Що йому відповіли, не знаю, але після того я його уже не бачив. Чи писав Михайло про це, мені невідомо, бо я перестав читати його газету, навіть

коли мені пропонували читати, що він написав про інших. Пригадалися батькові слова, які він говорив про тих, хто намагався йому нашкодити: „Найде він собі і без мене". Іван Коцур, Царство йому Небесне, при зустрічах казав: „Чому не скажете Різаку, щоб Темнов припинив писати про вас неправду, адже він його фінансує?".

Через деякий час я почув, що Михайло знаходиться з черепно-мозковою травмою у міській лікарні, якою керував і керує Іван Курах. Мене ця звістка не порадувала, як надіялися ті, що мені її принесли. Стало жаль Михайла і прийшла думка його відвідати. Та я не був впевнений, що він мене зрозуміє. Передзвонивши Іванові, я дізнався, що на Михайла напали десь біля дому. „Стан його задовільний, – повідомив мені головний лікар. – Ми забезпечили йому необхідні консультації та медикаменти". У словах Івана я не відчув образи на Михайла. Мене це радувало. Для лікарів не існують вороги та добродії. Вони допомагають усім без винятку.

Жаль тільки, що збільшується кількість тих, які високопрофесійних лікарів мають за ворогів і не усвідомлюють того, що шкодять зубожілому народу та і собі. Не завжди їх фінансові можливості зберігають і їм життя та здоров'я.

Благородна людина вимоглива до себе, а ница – до інших.

Конфуцій

Не можу спокійно дивитися теперішні „новини". Скільки горя принесла людям стихія. Та все має, як нас учили по філософії, причину і наслідки. Ми вже звикли звинувачувати в наших бідах кого і що завгодно, і ніяк не визнаємо, що самі у цьому винні. Вирубка лісу на Закарпатті проводилась і в радянський період, але не тільки ті, що цим займалися, маю на увазі лісокомбінатівці, але і ті, що жили поряд, з дитячих років бачили планомірні лісопосадження. А там, де був вирубаний ліс, рясно родила малина. А тепер що наробила наша сучасна, здавалося б цивілізована людина?

Ще на початку 90-х років минулого століття керівництво області, не буду згадувати їх прізвища, ще на корені продало сосну та бук, як тоді говорили по 2$ за один кубометр. І той, хто заплатив таку мізерну ціну, чомусь вільно почував себе у виборі місця вирубки. І вирубували ліс поряд з дорогою, тобто біля річок, щоб його легше було вивозити. Та і хабарі у той час давали не в таких розмірах, як тепер. А про насадження лісів ніхто і не думав. І коли були катастрофічні повені в 1998 й 2001 роках, влада та їхні підручні вчені ніяк не хотіли визнати їх причиною вирубку лісів.

Завдяки професору Віталію Івановичу Ніколайчуку я був учасником декількох конференцій, які виясняли причину масштабів розрух, викликаних стихією. Не зважаючи на тиск з боку влади та деяких закарпатських учених, які жили і працювали за межами регіону, основною причиною повеней було визнано вирубку лісів. Ще зі шкільних років нас учили, що природа не терпить пустоти, та, виявляється, вона не терпить і знущань над нею.

Я не бачив розрух ні в 1998, ні в 2001 роках. Але у 2002 році взимку я був серед тих медиків, які надавали медичну допомогу потерпілому населенню. Хоч я раніше і працював на Тячівщині майже рік, але ніколи не був у крайніх її точках. Того разу я за два дні відвідав усі медичні заклади-амбулаторії, фельдшерські пункти, дільничні лікарні аж до кордону з Міжгірщиною, аж за Усть-Чорну. Дільничні стаціонари були притулком для перестарілих потерпілих. Через рік я не побачив великої води, але бачив зруйновані береги, дороги, мости, перекошені садиби. Страшно було дивитися на все це. Та розмова з медиками залишала важкий осад на душі. Майже всі ображено розповідали, як їм влада тодішня, маю на увазі 2001 рік, замість зарплати видавала цукор, прогіркле борошно і то за цінами, вищими за магазинні. На той час владу очолювали керівники СДПУ(о), а медики чи не на 80% були її членами. Та бажання нажитися на людському горі це не стримало.

Я з дитинства любив бродити в татових гумових чоботях, коли весною в кінці нашого города (земля біля хати) розливався потічок. А коли розливалася в нашому селі Ріка (назва річки), хоч і була на відстані більше 2 км, бігали дивитися, як її могутні води несли в бік Тиси валуни каміння, дерева, качок, гусок... Та тепер мені навіть по телебаченню страшно дивитися на цю мутну безкраю воду з агресивною течією, яка залишила сотні людей без найнеобхіднішого для життя – домівок. Не буду писати скільки разів я дзвонив на 8-900-300-10-90, бо знаю, що цього замало, але хотів би закликати кожного, кого в Україні обійшла біда, по мірі можливості набрати цей номер. І навіть якщо ці гроші не всі потраплять до потерпілих, серед людей ведеться про це мова, то такий поступок залишить у вашій душі спокій. Бо як сказано, людина має те, що віддає, а що утаїть – пропаде.

Повернувшись додому, довго не міг заспокоїтися. Це тільки підсилювало мої опозиційні настрої. Але з медичним керівництвом області, як мені здавалося, можна було співпрацювати, хоча багато чого в їх діях я до кінця не розумів. Я бачив їхнє упереджене відношення до деяких медичних спеціалістів, які не пасли задніх. Мені здавалося, що Юрія Юрійовича Пересту залишать головним хірургом області. Адже кращої кандидатури на його місце не було. Протягом багатьох років

цю посаду займав спеціаліст обласної лікарні. Адже на її ліжка поступали хворі із районів, які були часом і жертвами помилкових діагнозів та операцій тамтешніх лікарів. Кому, як не спеціалісту обласного відділення чи то хірургії, чи терапії першому зустрітися з важкохворими, які щойно поступили. Та і були уже прецеденти, коли обласними хірургами були Дмитро Криванич та Богуслав Штефаньо – працівники міської лікарні. Не знаю, що вони робили у районних стаціонарах, бо там працювали фахівці вище їх рівня, але в обласну лікарню вони приходили перевіряти тільки мене.

До честі Дмитра, коли я йому сказав, що він хоче перевіряти, адже поки що нічим мені не допоміг, Криванич відкланявся, і більше я його не бачив. А Штефаньо не встиг закінчити свою перевірку, яка проводилась потай від мене. Мабуть, тоді ще не був час моїх випробувань. Та позбутися Перести керівництву медициною як обласного хірурга теж не було важко. Колишні комсомольці та комуністи, керівники СДПУ(о) не забули про комуністичні порядки. Оскільки чоловік Юриної сестри Ярослав Павлович Лані був головним акушер-гінекологом області, заявили про неможливість бути в керівництві медициною двом близьким родичам. Не знаю, чи Юра сам писав заяву на звільнення, але замість нього було призначено доцента Богдана Пацкана з хірургічної клініки міської лікарні. А згодом його дружину призначено головним акушер-гінекологом. Не буду іронізувати, що не чув, що вони розлучилися, але те, що було аморальним в 2002 році, морально сьогодні.

Та Переста від відношення до нього на той час Василя Русина та іже з ним, не постраждав. Він зрозумів, що потрібно якнайшвидше захистити докторську дисертацію, що і зробив. Щось подібне не наганяло на медиків наближення терору. Але коли я почув, що головного лікаря Мукачівської районної лікарні Василя Васильовича Васюту в кінці робочого дня майже не вбили в його робочому кабінеті, мені було важко в це повірити. В медицині були помсти лікарям чи за трагічні наслідки операцій, чи лікар, як в анекдоті, працював у позаробочий час і за того хлопця, це теж шокувало. Але серед білого дня 5 чи 6 чоловік у масках з металевими прутами заходять у кабінет головного лікаря, який і сам обдарований Богом міцним здоров'ям та богатирською статурою, і починають бити по голові і всьому тілу, то це вже кимось організовано. Ця подія не давала мені спокою. Зайшов я до начальника управління ОЗВ Романа Івановича Шніцера. Запитав: „Романе, це правда?" „Правда", – почув у відповідь. „Ну хто це міг бути, кому це було потрібно?" – продовжував я. Роман мав готову відповідь: „Це свої ж і зробили". „Як свої, для чого? Кого цим хотіли налякати. Сюди аж ніяк не підходить вираз „Бий своїх, щоб чужі боялися. Що він для них був некерованим?". Роман відповів: „Не знаю". „А ти був

у нього", – запитав я і почув у відповідь: „Ні". – „Чи будеш їхати?" Роман сказав: „А чого мені до нього їхати?" – „Як чого? Він твій працівник".

На другий день я поїхав у Мукачево. Зайшов у хірургічний корпус і запитав, де знаходиться головний лікар. Сестричка відповіла: „В реанімації. Зачекайте, якраз у нього завідувач відділення. Я запитаю у нього, чи можу вас пропустити". Сестричка мене знала, адже я не раз консультував їхніх хворих. Буквально через хвилину вона повернулася і сказала: „Заходьте, будь ласка". Василь лежав на череві, накритий простирадлом. „Заходьте, Степане Томовичу", – почув я, ще не привітавшись. Зупинився біля ліжка. На сніжно-білій подушці дивно виднілися на голові та обличчі товсті, наповнені спеченою кров'ю сліди від залізяк. Я не міг повірити, що людину, а тим більше лікаря, можна так по-звірячому побити. Та ще більше я жахнувся, коли підняв простирадло. Всі плечі, ноги були розписані в різних напрямках темними рубцями. Я не знав, що казати. „Василю, ти міцний. Ти це все витримаєш". Не буду описувати нашу розмову, бо знаю, що таке неприємно згадувати. Але за цю неймовірну жорстокість ніхто так і не відповів. Значить...

Я довго не затримався. Вийшов, замислившись. Логіка вела до одного... Та в це не хотілося вірити.

Нещасні ті люди, які не знають змісту власного життя.

Б. Паскаль

Поповнення медичних знань та практичних навиків за рахунок короткочасних поїздок в закордонні клініки не давали мені розслабитися. Я вишукував хворих, яким би можна застосувати нові методи обстеження та лікування як консервативного, так і оперативного. Медичне керівництво, з яким я був у дружніх, як мені здавалося, добрих стосунках, не демонструвало супротив моїм нововведенням. А скоріше бажало все, що я роблю позитивне, узаконити. Події, які відбувалися навколо мене з іншими та і зі мною, я списував на деяких недалекоглядних колег-керівників.

На той час слово „колега" ще з великою імовірністю відповідало вкладеному в нього змісту. Та коли я пішов до бухгалтерії університету за річною зарплатою за викладацьку роботу, мені відповіли, що мене навіть у списках сумісників немає. „Як немає? – здивовано запитав я. – Я ж цілий рік вів у двох групах практичні заняття по урології, прочитав лекцію. Є розклад занять, журнал відвідування, оцінок, приймав заліки, відвідував засідання кафедри". Та в навчальній частині тільки знизали плечима. Зайшов я до завідувача кадрами. „Дійсно, Степане Томовичу, на вас декан, тобто Василь Русин не передав наказ. Я навіть не

знаю, що вам порадити. Та обіцяю вам, що коли будете подавати документи у ВАК на присвоєння вам доцента, я видам довідку і за цей рік". Я подякував і зайшов до ректора Володимира Юлійовича Сливки. „Як же так?" – запитую. „Запитай у Русина", – відповів ректор. „Але є положення, що повинна бути оплата за проведену роботу", – продовжив я, та по виразу обличчя Володимира Юлійовича зрозумів, що цю тему треба закрити. Та і грошей тих було десь біля 300 гривень. На цьому закінчилася моя викладацька робота на медфаці. Більше заяв я на сумісництво не писав.

На осінь я підготував Українсько-Польську конференцію урологів за дорученням директора Інституту урології, Героя України Олександра Федоровича Возіанова разом із Цезарем Кайтановичем Боржієвським, професором, завідувачем кафедри урології Львівського медінституту. Академік Возіанов у зв'язку із зайнятістю як президент Академії медичних наук та директор Інституту урології взяти участь у ній не зміг. Та Київську делегацію очолив професор Возіанов Сергій Олександрович. Виступи науковців Інституту урології та вчених братньої Польщі підкреслили сучасність урологічної допомоги в наших країнах. Тематика зібрання була різноманітна та цікава. У конференції взяли участь урологи з усієї України та Криму. Я радо зустрічав польських колег, які приймали нас – українців – у своїх клініках. Належну увагу приділила нам міська влада. Прийом у мера міста, подарунки на пам'ять про Ужгород тільки підсилювали повагу влади до медицини та її працівників. Тоді я ще і думати не міг, що розпочатий стосовно медиків терор буде мати продовження у різних формах. Я призабув на той час прислів'я „Що бачиш на другому, чекай і на себе". Правда, фізичної сили до мене ніхто не застосовував. Адже регіоном керував Іван Михайлович Різак, котрого я знав ще з часів, коли він був заворгвідділом облдержадміністрації, у якого слово не розходилося з ділом.

Та коли я почув, що в області розпочато реорганізацію медичної допомоги у вигляді відновлення райздороввідділів, які уже давно віджили своє, зрозумів, що задумано це з якоюсь метою і то, мабуть, не з доброю. Дарма мені пояснювали, що це покращить фінансування сільської медицини, адже головний лікар райлікарні чи міста несправедливо розподіляє кошти. Та це мене не переконувало. Адже райлікарня надає медичну допомогу населенню всього району. І коли призначили завідувача райздороввідділом Мукачівського району, я зрозумів, що причиною такої медичної реорганізації є те, що потрібно обмежити діяльність та вплив на населення району головного лікаря Василя Васильовича Васюти. Адже його одного обласне керівництво не змогло перетягнути в число своїх.

Наближалися президентські вибори. А медики завжди мають можливість впливати не тільки на здоров'я людей, хоч і роблять це іноді

в бік його погіршення, але і на їх думку та вибір. І коли мені сказали, що таку медичну реорганізацію підтримав керівник адміністрації Президента Віктор Володимирович Медведчук, я остаточно переконався у своїй правоті. Завдяки тому, що ми живемо в період перманентних виборів, як колись жили від з'їзду до з'їзду, з цією медичною реорганізацією не хочуть розставатися помаранчеві керівники і в теперішній час.

Та навести свій порядок у Мукачеві влада області та керівництво медициною не могли. Застосовувати повторно до головного лікаря Мукачева фізичну звірячу силу уже не посміли. Залишалося усунути Василя Васильовича з посади. Не знаю, яку причину придумали, щоб його звільнити, але знаю, що тодішній суд авторитарної Кучмівської держави поновив його на роботі. Незабаром за власним бажанням, так мені говорили, звільнився і начмед лікарні Михайло Іванович Турянчич. Я тоді вважав цей поступок викликом несправедливій владі. Та як прийнято казати, історія нас нічому не вчить. Можливо не всіх. Але Михайла Івановича нічому не навчила. Він поступав з іншими так, як поступали з ним та його колегами. І до цього часу не второпаю, чому потерпілі роблять з іншими те ж саме, що робили з ними. Це що, помста чи образа? Що це є? Що підштовхує людину до таких несправедливих дій, які відчув на собі. Мабуть відповіді на це немає. Напевно, усе залежить від людини. Бо коли я зайшов у кабінет головного лікаря обласної санепідемстанції Василя Васюти уже після звільнення мене з роботи за випробуваним сценарієм, я запитав: „Василю, може ти не хочеш, щоб я до тебе заходив?" Він мені відповів: „Степане Томовичу, якщо хочете, то я з вами пройдуся по Корзо (Суворова), щоб усі бачили, і щоб ви про мене так не думали". Мені дуже приємно, що Василь був, є і залишається Людиною. Не про багатьох так можна сказати.

Василь ніколи не міняв друзів, не перебігав із партії в партію, як це робили деякі, ганьба мені називати їх прізвища, хоча вони і так відомі, які отримали посади та депутатські місця, хоч і регіонального характеру, завдяки собачому служінню тій же СДПУ(о), а вже перед так званим третім туром виборів Президента повісили собі на шию помаранчевий шарфик, а щоб ще видно і краватку, не застібали пальто.

Заради посади готовий позбутися і найсвятішого. Чи заглядають такі хоч колись у свою душу, і що вони там бачать? Можливо, вони і мають те, що хочуть, маю на увазі забезпечення тут, на землі, але я впевнений, що вони не мають спокою і завжди бояться зміни влади, втратити крісло. Вони – невільники – бояться бути справедливими, принциповими, бояться не вгодити тим, хто ними керує, живуть, як слизняки. Як пише Святе Письмо, слова їх улесливі, язики їх – гріб відкритий. Бояться всього. Тільки Бога не бояться. А боятися треба тільки Його.

Людина така, яке в неї мислення.

Лев Силенко

Є таке прислів'я: „Чим далі в ліс, тим більше дров". У житті, як і в лісі. Чим довше живеш і більше на себе береш, тим більше на твоєму шляху виникає проблем. До моїх професійних проблем, пов'язаних з роботою в обласній лікарні, додалися проблеми, яких могло і не бути, якби я не побудував храм та не брав участь у богослужіннях. Храм відвідували різні люди. Частина з них приходила з метою молитися Богу, частина – з цікавості, адже богослужіння проводяться українською мовою, частина – для встановлення в храмі своїх порядків. З тими, котрі приходили молитися та послухати молитви на українській мові, проблем не було. Створювали їх саме треті. Вони завжди знаходили причину бути чимось незадоволеними. Такі люди мене мало хвилювали. Навіть їхнє показне опікування молодим священиком, якого було освячено в ургентному порядку для заміни його, мене не дратувало.

Як і попереднику, я платив священику зарплату, наймав однокімнатну квартиру, оскільки дітей у попередника, не буду нагадувати з якої причини, з дружиною не було. Вони щойно одружилися. Знаючи, що священик повинен проводити не тільки богослужіння в храмі, але й виконувати місіонерську роботу, у розмові з ним рекомендував відвідувати сусідські будинки, розмовляти з людьми і при необхідності виконувати треби. Я напівжартома говорив йому: „Люди тоді хворіють, коли з'явиться лікар''. Наші розмови закінчились тим, що я йому сказав: „Якщо сам не хочеш заробляти гроші, значить тобі їх не потрібно. Доведеться зменшити тобі зарплату". Мабуть подумавши, що я так зроблю, за три тижні до Великодня мене повідомили, що священик виїхав, і щоб я розрахувався за квартиру. Як я довідався пізніше, це він зробив за порадою тих, котрих не все влаштовувало в храмі святого першомученика архідиякона Стефана.

Переді мною постала проблема, – що ж робити? Адже більше ніж за два роки церковна громада в кількості майже 30 чоловік регулярно відвідують літургію у неділю, а ті, котрі не працюють, – і в святкові робочі дні. Залишити їх без богослужіння в нашому храмі я не мав права. Адже вони не покинули мене, коли їх всілякими методами та умовляннями майже змушували не відвідувати наш храм, і не тільки тому, що він належав до УПЦ Київського патріархату... Передзвонивши в патріархію в Київ, я дізнався, що вони про мою проблему знають. Відслуживши у неділю обітницю, я відразу виїхав до Києва. Зустріч з патріархом Філаретом не

була настільки теплою, як раніше. Я зрозумів, що священик, який покинув наш храм, був у нього не один. Були там і ті, що хотіли в храмі наводити свої порядки. І як я дізнався пізніше, мене було звинувачено в тому, що я не хочу і нічого не роблю для того, щоб у краї були організовані релігійні громади Київського патріархату. Хоча на той час було зареєстровано формально біля 8 громад. Прихильності КП в нашому регіоні майже немає. У цій ситуації я розмірковував, що ж робити. Просити ще одного священика? Хто його знає як він себе поведе. І тому я вирішив просити, щоб мене висвятили. Мені не було відмовлено. І висвячував мене вікарний єпископ, ректор духовної Семінарії і Академії, настоятель Михайлівського собору Димитрій. Повернувся я додому ієреєм.

Наближалися Квітна неділя та Великдень. Я почував себе, як студент перед екзаменами. Благо, що на той час були у мене такі дяки, як Іван Васильович Шимон, відомі закарпатцям кандидат філологічних наук Іван Васильович Хланта та Лука Степанович Федурця. Як і перша неділя мого священицького служіння, так і святкові дні пройшли нормально. Храм був наповнений вірниками. Основним справедливим оцінювачем мого служіння була Тамара. Я знав, що вона говорить тільки правду і нічого не прикрашає.

Схвальні відгуки інших я сприймав як компліменти. Але і це мене влаштовувало, бо я робив висновки, що якщо вони так говорять і продовжують ходити до храму, то у цьому є і доля правди. Я і сам відчув, як змінююся в кращу сторону. Багато моїх гріховних звичок кудись поділися. Причому для цього мені не було потрібно себе стримувати. Всі вони були відкинуті силою десь із глибини душі. Мені не треба було боятися, що десь випадково так і зроблю гріховну помилку. І якщо я раніше, їдучи сам у машині щось наспівував із давно завчених пісень, то тепер я міг співати псалми, тропарі, вимовляти молитви. Мені здавалося, що і дружина відноситься до мене не тільки як до чоловіка, але і як до священика. Якщо обидва попередні священики нашого храму служили тільки літургію і вечірню, коли на неї приходив хтось із вірників, то я запровадив завдяки Тамарі і ранню, і обов'язково вечірню. Для мене не мало значення чи хтось на них приходив, чи ні. Адже сказав Господь: „ Де двоє або троє в Ім'я Моє, там і Я серед них". Для мене мало велике значення самому мати можливість молитися Господу Богу нашому Ісусу Христу. І якщо мене хтось із друзів просив: „Степане, молися за нас", то я напівжартома, а частіше серйозно говорив: „Дав би Бог, щоб я встиг свої гріхи відмолити". Я дійсно вважав, що як і написано „...я між грішниками перший...". І хоч раніше служба починалася о 7.30, я ніколи не ловив себе на думці, що

добре було б ще поспати. І мені було дуже дивно, коли дехто говорив, що не ходить до храму, бо у неділю відсипається. Я не міг собі дозволити десь самовільно скоротити богослужіння.

Великим допоміжним та стримуючим у дотриманні церковних та православних канонів була і залишається надалі матушка Тамара. Її щира і непоказна віра мене дивує і досі. Адже вона не мала в дитинстві того релігійного виховання, яке мав я. Та генний код не дозволяє їй бути інакшою. Її нині покійна мама безперестанку молилася.

Ранню службу я не проводив у робочі дні. Я скоріше звичного у свята йшов на роботу, робив обхід, призначення, о 9.00 ішов на літургію, після якої повертався у відділення. Якщо необхідно було, робив операції, а ввечері служив вечірню. Та одного разу Яцина, коли виконував обов'язки головного лікаря, зажадав пояснюючу, чому мене не було з 9.00 до 12.00 на роботі. Я її йому надав. Та чи побоявся Бога, чи хтось його зганьбив, але після того він не забороняв мені відлучатися на богослужіння.

Та все-таки Яцина і його прибічники зробили свою чорну справу. В мої плани входило побудувати православний храм на території лікарні, щоб мені не було потрібно на свята покидати її територію, а молитися разом з хворими на місці. На це все був отриманий дозвіл архітектури та міськвиконкому, визначено місце. Архітектор Іван Єфремович Бондаренко відповідно до цього місця спроектував храм. Та поза мною було сформовано церковну двадцятку, в якій мені не знайшлося місця. Було заявлено: „Ми і без Біляка побудуємо храм". Встановлено православний хрест на місці запланованої забудови. І навіть було заготовлено біля нього цеглу із розібраних лікарняних складів. Та чи комусь ця цегла знадобилася, чи в подальшому римо-католик Яцина не захотів будувати храм православний, а як виявилося, то і ніякий, немає ні цегли, ні храму. Дякувати Богу нікому не прийшло в голову витягувати хрест. На території лікарні знаходять місце буфетам, але не храмам. Немає там доріжки, яка вела б до храму, а значить, немає там нічого святого. А було. Я пам'ятаю церкву, яка була на території лікарні до 1946 року, яку спочатку пристосували як аудиторію, а потім і зовсім знищили. Побудували замість неї так звану велику медичну аудиторію, перекриття якої може впасти в будь-яку хвилину.

Можливо, коли буде побудовано хірургічний комплекс, комусь спаде на думку пожертвувати аварійною аудиторією, відкопати фундамент церкви і на її місці за фотографіями та архітектурними кресленнями відбудувати нову, з якої можна було б за християнським звичаєм провести в останню путь тих, хто в лікарню прийшов за допомогою, а знайшов там смерть.

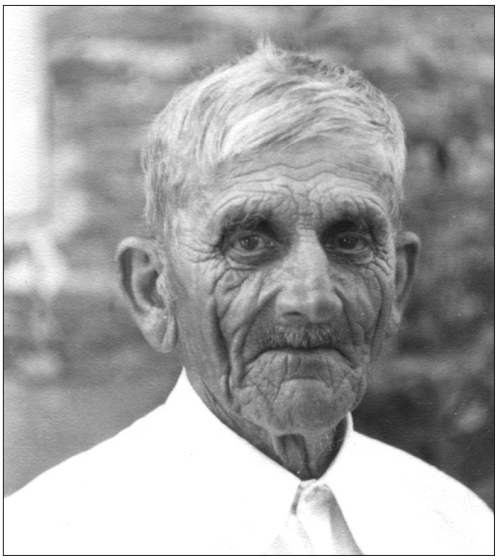

Батько Біляк Тома Іванович
(12.10.1899-26.10.1988)

Мама Біляк Олена Іванівна
(19.06.1903-07.12.1993)

Горінчівська СШ, 1-а клас. Зліва від вчительки Біляк Степан з букварем, 1952 р.

Горінчівська СШ, 2-а клас. Біляк Степан в центрі, 1953 р.

Останній дзвоник. Степан Біляк перший справа

Студент IV курсу Біляк Степан (посередині) на практиці у селі Липча з родичами, 1965 р.

Степан Біляк з майбутньою дружиною Тамарою. Жовтнева демонстрація в м. Новий Розділ, 1975 р.

Урологічний колектив ОКЛ (Ужгород), 1977 р.
Степан Біляк перший справа.

Академік НАМН України Возіанов Олександр Федорович, Павлова Лілія Петрівна, доктор мед. наук, зав. відділом Київського НДІ урології та нефрології, Біляк Степан Томович, уролог Ужгородської обласної лікарні

Степан Біляк (перший ряд, другий справа) на мітингу Руху за незалежність, 1990 р.

Зустріч із греко-католицьким поетом-священиком Зореславом, 1990 р.

С. Біляк з батьками за 3 місяці до смерті батька і 5 років – мамки, 1988 р.

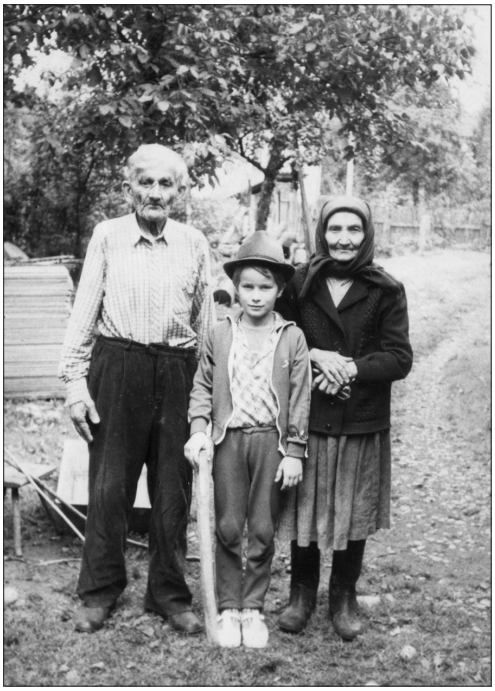

Батьки Степана Біляка з внуком Степаном, 1988 р.

Біля пам'ятника добровольцям у Горінчові

Відкриття центру ПМП «Санус», син Степан, дружина Тамара, Степан Біляк, 1994 р.

На відкритті центру ПМП «Санус» ім. професора Фединця мер м. Ужгород Степан Сембер, 1994 р.

Менеджер фірми «Страйкер» із США Марія Твардовскі відвідала нашу операційну, 1996 р.

Завідувач урологічного відділення Ленінградського медінституту Олег Тіктінський зі своїми працівниками розпалює вогонь для шашликів біля Невицького замку

Освячення фундаменту храму святого архідиякона Степана, 1996 р.

Мій учитель і науковий керівник професор Олександр Фединець

Професор Олександр Возіанов, директор Київського НДІ урології та нефрології

У кабінеті клініки Пола Сасмана

Акушер-гінеколог доктор Маданіс зі Степаном Біляком

США. В гостях у Марини Полянської та її мами Олени Василівни. Вечеря в ресторані

З Оленою Полянською в Чікаго, 1994 р.

Перші лапароскопічні операції. Хірург Степан Біляк, асистент Марія Костенко

В архіві бібліотеки УЛТПА в Чікаго О. Скляр, С. Біляк, М. Полянська, лікар Пундій, 16 грудня 1992 р.

Відкриття Конференції СФУЛТ в обласному драмтеатрі. Президент СФУЛТ Павло Джуль, Степан Біляк, голова закарпатського відділу українських лікарських товариств, Любомир Пиріг, голова українського лікарського товариства

Продовження конференції СФУЛТ на солених озерах в Тячеві

Валентин Суслов, професор, анестезіолог, наставник сина Степана

Член-кореспондент АМН України, доктор медичних наук України, професор, директор Інституту урології НАМН Сергій Возіанов (зліва)

Операцію проводить С. Біляк.
Асистує син Степан, студент медфаку

Українсько-польські хірургічні дні «Львів-2000 років».
Зліва професор Цезар Боржієвський, Степан Біляк-молодший.
Справа професор, д.м.н. Єжи Лоренц, 2000 р.

Професор Цезар Боржієвський із Степаном Біляком

Прийом польських друзів. Степан Біляк і професор Цезар Боржієвський на польсько-українській конференції

Степан Біляк-молодший у кабінеті академіка Олександра Возіанова

Відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку на площі Народній, м. Ужгород

У музеї «Лікарі Галичини – борці за українську державу», 1996 р.

На ювілеї патріарха Філарета

Все – суєта суєт. Все марнота і ловля вітру.

Соломон

Майже постійне підвищення свого кваліфікаційного рівня дало мені можливість не тільки покращити об'єм та якість оперативного лікування, але і проводити його у таких хворих із такими діагнозами, на яких ще донедавна ставили клеймо – „хворий іноперабельний", тобто я проводив операції на межі протипоказів. Для важкохворих, життя яких повинно ось-ось закінчитися, це був шанс його продовжити, а для мене – ризик, оскільки і операція могла закінчитися трагічно. Та я, ніколи не думаючи про себе, направляв усі свої зусилля на продовження хворим життя та повернення здоров'я. Нормальні й хороші стосунки з міністерством ОЗ України додавали впевненості, що керівництво медициною не посміє, як у нас кажуть зверхня Бога, упереджено відноситися до мене та до моєї діяльності.

Одного разу мені передзвонили з міністерства і повідомили, що готується видання книги під назвою „Лікар третього тисячоліття". Видавцям книги рекомендували зв'язатися зі мною для надання необхідних даних про себе. І коли я дізнався, що в цій книзі будуть представлені такі корифеї вітчизняної медицини як президент АМН України, герой України, директор Інституту урології Олександр Федорович Возіанов та наш земляк, завідувач відділу хірургії вроджених вад серця у дітей молодшого віку Інституту серцево-судинної хірургії АМН України, професор Василь Васильович Лазоришинець, я не міг відмовити такому авторитетному виданню. І коли у Києві було зібрання лікарів третього тисячоліття, я тоді вперше зустрівся з Василем Васильовичем і надіявся, що його впізнаю, бо думав, що він учився у нашому вузі. Та виявилося, що земляк закінчив Київський медінститут.

Коли я повернувся з Києва, до мене звернулася колега-рентгенолог з приводу захворювання на рак нирки її сусідки – інваліда І групи, піклуватися про яку майже нікому. Та окрім цього, у неї величезна післяопераційна грижа більше 20 років, в якій розміщені чи не всі органи черевної порожнини. Пацієнтку привезли, оминувши прийомний покій, безпосередньо в урологічне відділення. Коли я зайшов у палату, на мене дивилися її очі, благаючи про допомогу. Вона лежала на ліжку і над нею височів її живіт, а точніше грижа, вміст якої уже не вправлявся в черевну порожнину. Пропальпувати пухлину нирки було неможливо. Дихання було ослаблене, але пульс і тиск крові майже нормальними. Вирішення питання оперативного лікування потребувало консультації анестезіолога. Адже у таких пацієнтів були

проблеми з відновленням дихання після операції, під час якої проводиться штучне дихання. Я пам'ятав кожну пацієнтку, яка не змогла самостійно дихати, а повторна спроба ввести дихальну трубку у трахею була майже неможлива. І така операція хоч і пройшла без ускладнень, але наслідок її був трагічним. Благо, що на той час урологічним хворим забезпечував знеболення анестезіолог, нині кандидат медичних наук Вадим Авдєєв. Зваживши усі „за" і „проти", ми вирішили провести операції. Провести операцію, коли хвора лежить на операційному столі на протилежному боці, було неможливо. Вирішено її проводити, коли пацієнтка лежить на спині, через розріз черевної порожнини. Під час операції виявлено, що пухлина нирки проросла в стінку товстого кишківника. Розраховувати на допомогу колег-хірургів, які і між собою не знаходили спільної мови та злагоди, не говорячи вже про мене, не було сенсу. Та і обпікся я вже у таких ситуаціях, користуючись їх допомогою. Вирішую сам зробити резекцію товстого кишківника, знаючи, що коли хвора не перенесе такого об'єму операційної травми, то ці „доброзичливці", ще тоді я їх не називав нечестивцями, скористаються цим і всіляко будуть звинувачувати мене. Але мова йшла про життя, бо якщо не зробити резекцію товстого кишківника, то все закінчиться для пацієнтки трагічно. У цьому я вже мав переконливий досвід. Та надія на Бога підсилила мої дії щодо закінчення операції в повному об'ємі. З Божою допомогою хвора не тільки перенесла цю надто складну операцію, але і загоювання, і виписка її додому були своєчасними. Ще декілька років вона раділа кожному прожитому дню.

Якщо в лікувальній роботі багаторічний досвід дозволяв мені обходитися без порад, то робота священнослужителя вимагала розширювати свої теологічні знання. Не завжди на всі запитання я знаходив відповіді в наявній у мене релігійній літературі. На мої дзвінки в Київській єпархії не завжди відповідали. На той час Олег Кулик, який скористався моєю гостинністю і приїхав на Закарпаття з Америки, уже оголосив себе митрополитом навіть і не знаю якої Православної Церкви. Спілкування з ним не передбачало нічого доброго. Залишався один вихід – звертатися до о. Івана Кеміня, з яким у нас були добрі сусідські стосунки ще з кінця 80-х – початку 90-х років, коли УПЦ не мала розколу. О. Іван відповідав на мої дзвінки та терпеливо давав мені поради. Не знаю, як він себе почував, але мені було не по собі. На питання, що ж робити, я не знаходив відповіді. Та, мабуть, про мій душевний неспокій можна було прочитати в моїх очах. Я дуже хотів, щоб мені приснилися мої батьки і дали пораду, адже вони мене хотіли бачити священиком, та вони мені не снилися.

Із прихожан першим почав зі мною розмову Лука Степанович Федурця, обережно й ненав'язливо. „Ми – корінні закарпатці. Всі наші родичі дотримуються не тільки батьківської віри, але і традицій. Коли я приїжджаю в Бороняву, то несміло, але запитують мене, чому ходжу у храм Київського патріархату. Я знаходжу, що їм відповісти, але мені важче відповісти самому собі". До розмов долучався і керівник у справах релігії Олександр Іванович Грицак. Разом вони запропонували мені зустріч із преосвященнішим єпископом УПЦ Мукачівської і Ужгородської єпархії Агапітом. У той час до мене зверталися священики з-за меж області з приводу працевлаштування та і деякі місцеві, бажаючи висвятитися на диякона. Я всім відповідав, що я вже, мабуть, не буду вирішувати ці справи (тоді я ще був секретарем Закарпатської єпархії УПЦ КП). У піст перед Різдвом Христовим ми зустрілися – я, Лука Степанович, Олександр Іванович з преосвященнішим єпископом Агапітом. Пісна вечеря на „Красній горці". Приємна дружня розмова, хоча я з владикою зустрічався вперше. Владика Агапіт ні на чому не наполягав. „Ви, лікар, лікуєте тіло, та Господь дає вам можливість лікувати і душу. Гріх вам цим не скористатись. Православна Церква дозволяє лікарю виконувати і духовну священницьку роботу. Не думаю, що повинен вам нагадувати про святого Луку, лікаря, професора Войно-Ясенецького. Та ваше перебування в КП є порушенням православних канонів, затверджених Вселенськими Соборами, – говорив преосвященніший Агапіт. – Хіба була потреба робити розкол у православії?

Адже можна було залишатися в Московському патріархаті і домагатися чи переконувати в необхідності в Україні Помісної Православної Церкви. Денисенко став на шлях розколу не тому, що любить Україну, а зовсім з інших причин, не буду вдаватися в подробиці. Наші священики вас приймуть з радістю. І ми вам будемо допомагати. А тепер ви практично одні на Закарпатті". Майже двогодинна розмова пролетіла швидко. Прощаючись з єпископом, я сказав, що через декілька днів передзвоню. Практично я вже повертався з рішенням повернутися в традиційну для нашого краю Церкву. Тим більше, що владика сказав, що ніхто не забороняє мені проводити богослужіння українською мовою.

Керувати собою – найбільша влада.

Сенека Луцій Анней

Незадовго до Нового року я зателефонував преосвященнішому владиці Агапіту. Домовився про зустріч. Єпископ приймав мене в єпархії. Де вона розташована і який має вигляд, я добре знав. Адже мені

не раз доводилося відвідувати преосвященнішого єпископа Євфимія. В цій же єпархії і за участі секретаря о. Василя Яреми та кореспондента газети „Комсомольська правда" у Парижі Олександра Сабова обговорювалася ідея створення товариства православних русинів-українців імені Кирила та Мефодія. Саша наполягав на збереженні єдності православних України, Росії та Білорусії. Я майже до подробиць згадував тодішній період. Не міг я не пригадати як преосвященніший Євфимій незадовго до своєї кончини делегував до мене монашок, яких мені доводилося оперувати, з наказом: „Наверніть Степана до батьківської Церкви, передайте, що я прошу його не загубити свою душу".

Єпископ Агапіт зустрів мене привітно. Невимушена розмова, уточнення порядку мого повернення в Українську Православну Церкву. Пригадав я і розмову із благочинним Міжгірського району о. Юрієм Доброю, якого мені доводилося лікувати ще в 1967 році. Отець Юрій подарував мені, Царство йому Небесне, нові, пошиті на нього білі ризи і сказав: „Бережіть їх на висвячення в ієреї владикою Агапітом". Ці ризи ще й досі збережені як пам'ять про о. Юрія.

Владика Агапіт призначив мені день висвячення в диякони. У храмі будинку єпархії в присутності Луки Степановича Федурці та Олександра Івановича Грицака я був висвячений у диякони. Нового 2003 року на третій день Різдва Христового в день святого архідиякона першомученика Стефана літургію правив владика Агапіт. Хор дівчат і прихожани переживали, як студенти перед екзаменом. Та вони були підсилені гостями із рідного села Луки Степановича Бороняви, тобто крилосниками їхнього храму. Спів прихожан нашого храму українською мовою перегукувався із співом боронявців старослов'янською. Радості прихожан не було меж. Це перше Різдво і перше храмове свято з участю єпископа та священиків інших громад та їхньої пастви. Оскільки ми не мали свого приміщення, трапеза відбулася в готелі „Закарпаття". Мої почуття були сповнені єдністю з Православієм, яке має тисячолітню історію і завдяки якому ми русини-українці зберегли свою етнічну мову, культуру, історію. В перші дні висвячення я був настільки щасливий, що практично не чув висловлювання на мою адресу ні від представників мого минулого, ні теперішнього. Та вже після я зрозумів, що у Церкві – як і в миру, як і в політиці. І дійсно, представники одного середовища є не що інше як його концентрат, на якій би стежині соціальній чи духовній ти не знаходився.

Та 2003 готував мені немало випробувань. Він був їх початком. Я майже відійшов від політики. Основною моєю політикою, і майже єдиною, залишалась моя професійна діяльність. До мене за допомогою продовжували звертатися, правда, не так часто як у 90-ті роки,

представники різних куточків нашої країни. Як сусіди по палаті, так і медперсонал відносилися до них з повагою і приділяли їм немало уваги. До речі, ці пацієнти з-за меж області були причиною моєї апатії до політики. Адже я не міг висловлюватися в рухівському дусі в їх присутності. Вони приїхали до мене не за політичними порадами, а за порятунком життя та здоров'я. Та і в них я бачив доброту, щирість та вдячність. Мені здавалося, що в них немає тієї хитринки, яка притаманна нам та західним українцям. Може хтось мені дорікне, що пишу нам та західним українцям. На мою думку, західний українець вже не географічна ознака, а швидше за все ознака політична. А ми, як і східно-українці, не завжди цю політику, або не у всьому поділяємо. Я і тепер за державну мову українську, але переконаний, що нам би не пошкодила стільки двомовність, як боротьба з російською, яка тільки виносить на висоту погіршення стосунків між українцями, я вже не говорю про росіян. Найкращий лікар – це час. І якщо ми – патріоти, то повинні все зробити, щоб виникла потреба вчитися і розмовляти українською мовою у всіх громадян України і не тільки. Думаю, що підтвердженням цьому буде вірш, який я написав на прохання сина Степана, коли він навчався у 5 класі. „Тату, мені на завтра потрібно вивчити вірш. Ти можеш його написати для мене?" – запитав він. „Можу", – відповів я синові і написав вірша. Це був 1992 рік. Питання мови в той час було актуальне як ніколи.

Тоді вперше я почув, що до мене бояться звертатися російськомовні пацієнти, думаючи, що я їх не прийму. Написаний мною вірш на прохання сина, Степан прочитав на уроці української літератури:

Мово рідна українська
Плекана віками,
Пісне наша материнська
Нерозлучна з нами.
Ти прости нас за діяння
Вільні і невільні,
Від сьогодні ми з тобою
Крила нероздільні.
Розуміють тебе гори,
Зелені дубрави,
Покохають тебе люди
Вільної держави.

Учителька вислухала і після паузи запитала: „Степанку, а хто написав цього вірша?" „Тато", – відповів син. Вона попросила його ще раз прочитати.

Недавно у мене знаходилась на лікуванні пацієнтка, якій я 7 років тому зробив під одним наркозом одноразово з приводу правобічного гідронефрозу пластичну операцію та лапароскопом видалив кісту правого яєчника. Їй пропонували операцію в Луганську. На тілі намалювали лінії розрізу, довжина яких мала бути 32 см.

Молода та гарна душею і тілом жінка не дала понівечити своє тіло. І коли повернулася додому, то і уролог, і гінеколог схвально відгукнулися про мою роботу. І мають надію, що колись приїдуть і побачать мої операції.

В той час Оля розмовляла тільки російською. Тепер вона з чоловіком продовжує говорити російською, але і вона, і Сергій, який має в Ужгороді чимало друзів, зі мною розмовляють українською.

Цінувати людей треба за тими цілями, які вони перед собою ставлять.

М. Миклухо-Маклай

Починаючи з 2002 року в охороні здоров'я жителів краю склалася ситуація, коли начальник Управління ОЗВ ОДА втратив незалежність в керуванні ним дуже важливою ділянкою в житті краян. Якщо раніше, ще в радянський період, та аж до звільнення з посади начальника управління ОЗВ ОДА Василя Вайнагія, керуючий охороною здоров'я був незалежний від декана медичного факультету і намагався впливати на підготовку кадрів на медичному факультеті, то з приходом в облздороввідділ Романа Шніцера, котрий зобов'язаний Василю Русину і захистом дисертації, і сумісництвом у навчальному процесі, і не як асистент чи доцент, а завідувач кафедрою екстремальної медицини, відношення між начальником управління та деканом змінилися на користь останнього. І тому Роман Іванович не міг не озиратися на Русина. Правда, він не забував, що Русин хотів бачити Юрія Пересту і на посаді головного лікаря ОКЛ, і начальником управління.

Можливо, я помиляюся, але Роману Івановичу була потрібна хоч якась противага Русину, тим більше двом – батьку і сину, бо дотепні анестезіологи уже і лікарню назвали не ОКЛ, а „батька і сина". Цією противагою був я – один єдиний. Може хтось мені дорікне, що й Іван Рогач був у такій ситуації, та Іван Михайлович зумів так себе повести, що Русинові потрібно було з ним співпрацювати і взяти в союзники проти Юрія Перести. Шніцер, маючи підтримку голови ОДА Михайла Івановича Різака, мав можливість вести себе більш самостійно, і він буде робити такі спроби.

Та нечестивці знали латинське прислів'я: „Крапля руйнує камінь не силою, а частим падінням". Від них пішла ціла низка доповідних та перекручення своїх помилок на мої, лише б мені оголосити хоча б догану. Я догану взагалі не сприймав як стягнення, хоча, як виявилося пізніше, я помилявся. Для чергової догани використали пацієнтку з Хуста, про яку я недавно писав, оперовану мною з приводу раку нир-

ки. У день виписки ніщо не передвіщало біду. Оформлена належним чином історія хвороби, виписка. А ввечері із рани виділився кал (син в час виписки не приїхав забрати маму). І до ранку хвора знаходилася на ліжку. На другий день я з доцентом Перестою оглянув хвору. Зрозуміло, що має місце калова нориця та перитоніт. Хвора підлягає терміновому оперативному втручанню.

Та новоспечений начмед по хірургії, який і не вмів, і не хотів, і, як мені кажуть, не хоче і до сьогодні тримати скальпель у руках, Андрій Русин, призначає ще один консиліум на дві години пізніше, бо йому не ясно чи є там перитоніт. Безумовно, я взяв хвору в операційну, і з оперуючим Перестою зробили необхідну в таких випадках операцію. На жаль, і ця операція була ним невдало зроблена, і через 2 тижні мені самому довелося оперувати її втретє.

Яцина ознайомлює мене з наказом, в якому за недоліки в лікуванні описаної хворої оголошує мені догану. Під наказом я написав: „Ознайомлений і складається враження, Юрію Юрійовичу (Яцина), ви не читали моїх пояснень, а якщо читали, то ваша упередженість не дає вам бути об'єктивним.

Вчорашній день – вчитель сьогоднішнього.

Публілій Сір

Дякувати Богу, я маю можливість вкотре переживати щасливі моменти та випробування мого життя. І найголовніше, що у мене немає думки, що якби я пішов іншим шляхом, то мені було б краще, спокійніше чи вигідніше. Я і в той час знав і розумів, що моя незалежність, як професійна, так і життєва, викликає тільки заздрість та намагання мене якщо не зламати, то нагнути. І тому ті, котрі хотіли б мене бачити не те що покірним, але і обслугою їхніх інтересів, коли могли, то ігнорували мене, а деколи всілякими методами намагалися мені нашкодити. Як мені здається, вирішальним у досягненні їхньої мети був 2003 рік. Моє повернення в лоно батьківської Православної Церкви не сподобалося більшості тих, з ким я завжди був поруч у виборі Україною незалежності та державності.

Незадовго після храмового свята, на третій день Різдва Христового, коли Свята Церква славить першомученика за Христову віру, архідиякона Стефана, до мене завітали „патріоти", щоб забрати Євангеліє, Апостол та іншу релігійну літературу, мотивуючи тим, що вони мені вже не знадобляться, оскільки написані українською мовою. Були здивовані, коли почули, що ми продовжуємо Богослужіння і славлення Господа, Святу Трійцю рідною українською з благословення Бла-

женнішого Митрополита Володимира, Настоятеля Української Православної Церкви та преосвященнішого єпископа Мукачівського і Ужгородської єпархії УПЦ Агапіта.

На жаль, у цей час греко-католицькі друзі ще при очоленні Мукачівської Греко-католицької єпархії владикою Іоаном (Іван Семедій), якого мені довелося оперувати, дали однозначно мені зрозуміти, що я – небажаний гість єпархії, з причини мого протистояння будівництву заправки біля ЖДЛ, оскільки у них на території були цистерни з бензином та соляркою і їх просто налякав власник будівництва заправки.

Все це я сприймав як належне. Мій вибір духовного життя не міг влаштовувати всіх. Та багатьох не влаштовувала моя професійна діяльність. Потік пацієнтів, які розраховували на мою урологічну, гінекологічну та хірургічну допомогу, якщо не збільшувався, то і не зменшувався. В усі операційні дні я проводив по декілька операцій. І звинувачували мене не у бездіяльності, а в тому, що я лікую та оперую дві третини стаціонарних хворих урологічного відділення і тільки одну третину лікують інші 5 урологів.

У той час як і раніше я приходив на роботу рано і йшов із неї чи не останній. Увійшло в звичку стимулювати свої сили кавою. Незабаром між операціями я відчув біль у ділянці серця. Дружина і син викликали кардіологічну швидку. Кардіограма не була характерна для інфаркту, але тиск був підвищений. Наступного дня між операціями зміряли мені кров'яний тиск. Він був підвищений, але не катастрофічно. Лікування, призначене мені кардіореаніматологом Олександром Сабініним супроводжувалось відмовою від кави та обмеженням у їжі. У цьому відношенні незамінимими ніякою дієтою є пости. Якби ми їх дотримувались, то були б позбавлені багатьох загрозливих життю захворювань. Але до цього потрібно дійти самостійно кожному з нас. Долати перепони медичних чиновників допомагали мені вдячні пацієнти та журналістська спільнота.

Там, де закінчується терпіння, починається витривалість.

Рудий

Ще у 2003 році, думаю інерційно, керівництво медициною нашого краю намагалося показати, що добре дбає про розвиток медичної допомоги через втілення новітніх методів лікування та діагностики. На початку Нового року кожен завідувач повинен був писати про необхідну для нормальної роботи відділення апаратуру та медикаменти. Я, звичайно, говорив: „Для чого ця марна робота? Адже від

написаного нічого у відділенні не зміниться". Коштів не завжди вистачає на заробітну платню, уже не кажучи про ургентну допомогу та роботу обласних спеціалістів у районах. І коли вже дуже припікало, то старша сестра урологічного відділення Оксана Гончарук чи сама, чи списуючи від когось формально задовольнила. Було можливим зробити і щось корисне, враховуючи успішні оперативні позбавлення хворих варикозного розширення вен сім'яного канатика. Але під цей шумок позбутися подальшого рецидиву варикозних вен сім'яного канатику шляхом застосування мало травматичної лапароскопічної технології, я звернувся письмово до начальника управління ОЗВ Романа Івановича Шніцера. Розуміючи актуальність пропозиції та і голод в медицині краю на застосування сучасних технологій, Роман Іванович без затримок видав наказ, який зобов'язував начальників відділів охорони здоров'я районних, державних адміністрацій, головних лікарів Ужгородської ЦМКЛ та Мукачівської ЦРЛ забезпечити направлення хворих, що не мають протипоказів до проведення лапароскопічних операцій у випадках захворювань на варикозне розширення вен сім'яного канатика, великих кіст нирок, зморщених нирок, гідронефрозу.

У другому пункті наказу значилося „Головному лікарю обласної клінічної лікарні Ю.Ю. Яцині, завідувачу урологічним відділенням обласної клінічної лікарні С.Т. Біляку забезпечити госпіталізацію та проведення лікування (лапароскопічних операцій) вище названому контингенту хворих". „Такої підтримки завідувачів ОЗВ Закарпаття я ще не мав", – думав, коли читав наказ щодо моїх обов'язків, та я до них був завжди готовий.

Інтенсифікація роботи в урологічному стаціонарі та застосування сучасних, розроблених як зарубіжними, так і вітчизняними урологами, маю на увазі і часи радянської доби, дозволила не тільки скоротити в урології кількість ліжок, але і покращити санітарно-епідеміологічний стан. Пацієнти швидко одужували і не затримувались надовго навіть після складних операцій, після яких колись знаходились у лікарні дватри тижні, а то і місяці. Навіть із зменшеної кількості ліжок частина із них були порожні. Та і це нововведення, підтримане начальником управління, мало супротив, як і раніше, спеціалістів, якщо можна так їх назвати, які не володіли методикою лапароскопічних операцій. Професор Ковальчук та інші почали вимагати, щоб я їм дозволяв проводити лапароскопічні операції на моїй власній апаратурі. Та я їм говорив, що лікарня має лапароскопічну апаратуру, чому ж нею користується тільки професор Русин. „Зверніться до головного лікаря і в облздоров-

відділ, щоб і вам дозволили використовувати цю апаратуру, яка часто простоює, для лікування урологічних хворих. Я із свого боку навчу вас працювати з нею і буду вашим асистентом", – пропонував їм. Та підлеглі декана медфаку Василя Русина професор Ковальчук, начальник управління ОЗВ Роман Шніцер і головний лікар ОКЛ Яцина не могли послухатися моєї поради і вимагати від Русина використовувати апаратуру, куплену за кошти платників податків для лікування цих же власників апаратури, купленої за бюджетні кошти. Правда мені розповідали, що Роман Іванович також говорив, що якби не Біляк, то обласна лікарня ще і до цього часу не мала б лапароскопічної установки. Від себе додам, що якби не Біляк, то не було б у теперішнього завідувача кафедрою медицини катастроф Шніцера кандидатської дисертації та монографії у співавторстві з Русином, написаної на використанні моїх матеріалів.

Пропозиція дозволити мені проводити симультанні оперативні втручання, тобто операції під одним наркозом у кількості 2 або 3 з приводу урологічної та хірургічної або урологічної і гінекологічної патологій, у керівництві медициною краю не знайшла підтримки. Хоча ці операції я уже давно виконував успішно. І пацієнти були вдячні. Адже на їх одужання був необхідний термін, згідно якого проходила реабілітація після оперативного лікування одного з профільних захворювань. Тобто, знаходження у лікарні, необхідність застосування антибіотиків, обезболюючих та інших медикаментів теж скорочувались удвоє. Економія коштів і в забезпечених країнах знаходить державну підтримку, а в умовах нашого хронічного недофінансування моя пропозиція не знайшла підтримки.

Але як Яцина не зміг прислужитися Русину, він так і не зміг заборонити мені проводити симультанні операції, хоча і звинувачував мене, що я під час видалення пухлини нирки видалив і жовчний міхур, який був „набитий" камінням. Яцина не розумів, що у післяопераційному періоді цей жовчний міхур міг нагноїтися і ускладнити його протікання. Хоча у нас було декілька випадків нагноєння жовчного міхура у пацієнтів, яким було видалено аденому простати (лікуючий лікар О.Г. Пецкар), які закінчилися трагічно. А в таких ситуаціях діагностувати нагноєння жовчного міхура нелегко. Противниками наказу Шніцера були і узісти. Вони робили і роблять і зараз пункції кіст нирок. Та ця маніпуляція не оздоровлює хворих. По-перше, пропунктована кіста часто відновлюється. А також з її оболонок може розвинутися пухлина. Тому у світовій практиці радикальним та мало травматичним методом є лапароскопічне видалення оболонок кісти. І ці оболонки обов'язково підлягають гістологічному дослідженню. Противники но-

вого завжди знаходять щілини, у яких можуть заховатися. Так, хворих з варикоцеле та кістами нирок госпіталізували в інші відділення хірургічного профілю. Оперували часом під прикриттям інших діагнозів або тримали ці свої дії у таємниці. Цьому потурав і Яцина.

Урологи районних відділень, правда не всі, з порозумінням віднеслися до запропонованої сучасної лапароскопічної методики оперативного лікування. Нині покійний уролог Хустської ЦРЛ Микола Михайлович Медвідь запрошував провести на їх базі, оскільки у них є лапароскоп, товариство урологів з відповідною тематикою та проведенням операцій. Цього я і бажав. І одного дня у Хустській ЦРЛ ми провели науково-практичну конференцію, після якої двом підготовленим пацієнтам з варикоцеле зробили лапароскопічне видалення варикозних вен. На товариство я узяв із собою і сина Степана. На той час він був моїм основним асистентом, а також уже сам виконував оперативні втручання лапароскопом. Обидві операції були зроблені успішно. Серед урологів не було таких, які б не відгукнулися схвально про операції. Традиційний після всього обід. Фотографія на пам'ять. Тоді я ще не знав, що мені готує 2005 помаранчевий рік?

Не фізична сила і не гроші роблять людей щасливими, але правота і усестороння мудрість.

Демокріт

Як я уже писав, літній період для мене завжди був найспокійнішим. Носіїв ворожого ставлення та злодіянь стосовно мене меншало. Час відпусток. Велика та спекотна літня днина стимулювала початок роботи на годину раніше, ніж це було встановлено внутрішнім розпорядком лікарні. Починаючи з 7.15, я робив обхід хворих. Не було пацієнта у відділенні, незважаючи, хто лікуючий лікар, щоб я його не подивився та не підбадьорив. Майже ніколи я не відсилав хворого з його проханнями чи скаргами до лікуючого лікаря. Хоча за встановленими правилами я повинен робити обхід з оглядом усіх хворих один раз на тиждень, пацієнта, який поступив, – протягом 3 днів. Можливо, це правильно для відділень на 100 і більше ліжок. А наше відділення вдалося скоротити до 45 ліжок, а фактично було розгорнуто 40. І їх було достатньо для оздоровлення краян, і черг на госпіталізацію у нас ніколи не було. Як і не було необхідності платити за те, щоб позачергово бути госпіталізованим. До 8-ї години я зазвичай вже проводив п'ятихвилинку. І о 8-й хворий, якому необхідно було проводити операцію, був уже на операційному столі. Це не подобалося адміністрації

лікарні та Василю Русину, який продовжував вимагати, щоб без його відома не був оперований жодний хворий хірургічного профілю. Та я завжди нагадував їм, що академік Олександр Федорович Возіанов починає операції о 7-й годині. І це правильно. Бо мені розповідали хірурги, які закінчували медичні вузи у Празі, що влітку завжди починали оперативні втручання зі сходом сонця. Ці аргументи послабляли агресію стосовно моїх дій. Були випадки, коли на 8-му годину приходив хтось із адміністрації лікарні на обхід. Я говорив, що обхід вже зроблено і якось незручно перед хворими робити його ще раз. „До ваших послуг історії хвороби та старша медична сестра, якщо хочете знати, з якою патологією знаходяться у відділенні хворі, та зробити зауваження по санітарному стану", – говорив я. А також пропонував, щоб попереджали мене раніше про адміністративний обхід.

У політичному сенсі літо теж спокійніше і навіть святкове. Адже літнього дня була проголошена незалежність України. Та 2003 року я вперше не отримав запрошення на святкування Дня Незалежності в облмуздрамтеатрі. Але преосвященний владика Агапіт повідомив мені, що має два запрошення на святкування, і оскільки секретар єпархії не може поїхати, він запрошує мене. Я вперше одягнув підрясник і нагрудний хрест і так з'явився на громадське зібрання. Не знаю хто і як дивився в той час на мене, але цим я хотів підкреслити, що я на цьому святі не як рухівець, який домагався незалежності України, а завдяки перебуванню серед православної братії нашого краю. Я не міг не радіти цьому святу. Та гнітило мене те, що серед святкуючих та в президії були майже усі ті, котрі якщо не противилися незалежності України, то у будь-якому разі не виборювали її.

Наступного дня я зателефонував засновнику та лідеру Руху на Закарпатті, лауреату Шевченківської премії, письменнику Петру Скунцю і запитав: „Петро, ти чому не був на святкуванні Дня Незалежності?" Я і не думав, що його, як і мене, не запросили. Адже таких, як я, було більше, а Петро тільки один. „Мене ніхто не запрошував, – сказав Петро Миколайович".

Воля полягає в тому, щоби залежати тільки від законів.

Вольтер

Літо завжди для мене було спокійним. Спокій у роботі я не любив. По-перше, якщо тобі ніхто не протидіє, ніхто не заважає, то немає необхідності проводити мобілізацію своїх знань та зусиль. І так усе добре. По-друге, я знав, що спокій не може бути перманентним, завжди так не

буде, тому що за білою смугою прийде чорна. Чи не тому на пішохідному переході трапляються і трагічні ситуації. Здавалось, що осінь, тобто початок навчального періоду в університеті почнеться не так і скоро, коли знову будуть разом мої супротивники, між собою формальні друзі, готові один одного втопити у ложці води. Та на цей раз під час відпочинку в санаторії „Карпати" у розпалі білого сонячного дня нагла смерть, інакше не скажеш, завітала у номер Івана Олександровича Ковальчука – професора кафедри шпитальної хірургії, завідувачем якої був два чи три терміни. Не було порятунку і друзі Івана Олександровича знайшли його в кімнаті мертвим. Така несподівана звістка мене шокувала. Як і Михайло Іванович Бідзіля свого часу, професор Ковальчук не дожив до початку навчального року. Тому, хто відходить на той світ, прощається все, та не забувається. Мені не давала спокою думка, чи завжди я відносився до покійного як християнин.

Прийшовши пригніченим додому, я зайшов у свій робочий кабінет. Не знаючи з якою метою, переглядав папери. Наштовхнувся на свою відповідь в інстанції, куди на мене скаржився Іван Олександрович. Самої скарги у мене не було, адже мені Іван Емеріхович Цурко – тодішній головний лікар ОКЛ, а це був кінець 80-х років, дав тільки ознайомитись. Перечитую її і сьогодні і думаю, як давно все це почалось, і не бачу цьому кінця і тепер, бо нечестивці чомусь множаться, як амеби в арифметичній прогресії. Із одного робиться двоє, із двох – четверо... І підтвердженням цьому є син Івана Олександровича Дмитро, Сергій Попович, якого нині покійний не хотів бачити в урології, хоча він був його аспірантом, учень і комсомольський діяч Юрій Яцина, Василь та Андрій Русини... Не виправдовуючи себе, пропоную вам, шановні читачі, прочитати мою тодішню відповідь скаржнику, направлену у ті ж самі інстанції в тижневику: „КУ.КП" за 16 жовтня 2008 року в Обласній бібліотеці ім. Федора Потушняка. Відповідь справедлива, об'єктивна, але різка. Тоді ще я завжди був адекватний.

Газета привчає читача розмірковувати про те, чого він не знає, і знати те, чого він не розуміє.

В. Ключевський

Сьогодні, 1 листопада, в День Усіх Святих, минуло рівно 5 років як у газеті „Карпатська Україна" з'явився новий шеф-редактор. Новим було і те, що на першій сторінці замість греко-католицького собору читач побачив Пресвяту Богородицю Карпатську з Ісусом Христом на

руках. Цьому передували певні умови, які склалися в Україні в 2003 році, за рік до президентських виборів. 5 років тому, як і тепер не було спокою в країні. Усі помисли як можновладців, так і тих, кого перед виборами постійно називають електоратом, були рішуче налаштовані на необхідність радикальних змін в Україні. Тоді ще ніхто не думав, що існуючий диктат зміниться на помаранчевий.

У той період важкі часи переживала і газета „Карпатська Україна", в якій працювали лауреат премії Т. Шевченка письменник Петро Скунць та відома у краї журналістка Анна Романенчук. Основний пакет акцій газети належав фірмі „Барва", тобто Віктору Івановичу Балозі. Головним редактором був Ігор Гаврилів.

Одного разу до мене в кабінет зайшла кореспондент Надія Маїк і розповіла, що уже 2 місяці працівники редакції не отримують зарплатні. Немає коштів на виплату друку. Можливо, наступний номер і не вийде. Телефонна розмова з Петром Миколайовичем: „Степане, для друку цього номера газети нам не вистачає 300 гривень. До тебе прохання, допоможи". Петро завдяки своїй прямоті навіть не додав – „якщо можеш". „Де ви знаходитесь, Петре? Я після роботи до вас зайду", – сказав по телефону, бо цій людині і цій газеті я відмовити не міг.

Завітавши в редакцію, я затримався надовго. Не буду згадувати розповіді працівників газети, бо мені і в той час слухати їх було ніяково. Пам'ятаю слова Петра: „Не хочеться, щоб газету спіткала така доля як Карпатську Україну в 1939 році". Я ніби і радів, що поспілкувався з таким цікавим та досвідченим колективом, хоча в душі залишався якийсь неспокій. Небагато часу пройшло, як знову телефонує Петро Миколайович. На той час редакція була перенесена у квартиру Кічковського на пл. Корятовича. Весь колектив був у зборі. Ігоря Гавриліва замінив Іван Берец. Петро запропонував мені стілець. Усі завмерли в очікуванні. Розмову розпочав Петро: „Степане, Ольга Іванівна (Барна) подала ідею запропонувати тобі бути шеф-редактором нашої газети". Я тут же розсміявся, адже про таку посаду та вже третю я і не мріяв. Заспокоївшись, я почав міркувати вголос. Про мої обов'язки, я їх не знав, розповів Петро Миколайович. „Можливо і дам згоду, але тільки після розмови з Віктором Івановичем", – сказав я.

У призначений день ми, весь колектив, поїхали в Мукачево. З нами зустрівся Віктор Іванович. Деякі працівники редакції в досить гострій формі висловлювали своє невдоволення і в першу чергу – затримкою зарплати. З паном Віктором було домовлено, що редакція через рекламу фірми „Барва", щомісячно протягом року буде отримувати 5000 грн. Окрім того, фірма буде виплачувати заробітну платню Петрові Микола-

йовичу та Анні Романенчук. Інші гроші, на той час в сумі 3000 грн, буду знаходити я. Така домовленість мене влаштовувала. Мені було приємно, що зможу підтримати опозиційного кандидата в Президенти Віктора Ющенка. Віктор Іванович сказав, що через тиждень оформить договори з відділами фірми „Барва" на надання газетою реклами п'ять відділів – 5000 грн щомісячно. Стосунки наші з Віктором Івановичем були дружніми. Я пам'ятав про його допомогу при завершенні будівництва храму святого архідиякона Стефана та прийом в облдержадміністрації голови ОДА Віктора Балоги після освячення збудованого названого храму 2 січня 2000 року патріархом Філаретом. Та коли ми прощалися з Віктором Івановичем, він мене запитав: „Степане Томовичу, а це вам треба?" Відповів, що не стільки мені, скільки їм, маючи на увазі колектив, та газеті. На цьому ми розійшлися. Я тоді розмірковував, чи пан Балога мене, як у нас кажуть, жаліє, чи не хотів би бачити мене шеф-редактором. Оскільки я під час розмови говорив, що як лікар і священик не можу допустити, щоб через газету хтось комусь, вибачте за слово, плював у вічі. 31 листопада я коротко накреслив своє бачення цього історично значимого тижневика.

СТЕПАН БІЛЯК: НЕ ХЛІБОМ ЄДИНИМ ЖИВЕМ НА ЗЕМЛІ

„Карпатська Україна переживає чергове своє оновлення. Нині видання очолив талановитий лікар області і такий же ж священнослужитель – протоієрей Степан Біляк, відомий у нашому краї ще і як провідний рухівець. Йому й слово.

– Незалежний часопис на нині – важкий тягар. Навіщо це вам? У вас є слава, добробут...

– Газету „КУ" знаю з першого дня її заснування, коли відомий поет краю, а нині – лауреат Шевченківської премії Петро Скунць лише заснував її, я неодноразово виступав на її сторінках, підтримував її, бо вважав, що така газета має право на життя. І вона жила, переживаючи то злети, то падіння, пов'язані із судами, фінансовою скрутою, закриттям, відродженням – таку багату, цікаву і водночас складну історію, як „КУ", не має жодна газета області. І це – факт. Як факт і те, що йшла вона до читача щоразу зі щирим, відкритим серцем, жила його проблемами, турботами, бідами. А тому була цікавою, не подібною на інші. І, можливо, мої слова хтось розцінить, як наївні, але наївність присутня тільки в чистому серці, а тому все ж скажу: для мене загибель „КУ" означає смерть Карпатської України як держави, за яку свого часу по-

лягло чимало патріотів на Красному Полі під Хустом. І заради пам'яті про цих людей газета повинна жити.

– Відомо, на газеті не заробиш. За нинішніх умов – це дуже важкий бізнес. Особливо якщо видання – незалежного спрямування. Ті, хто в ньому працюють, більше втрачають...

– У моєму варіанті я втрачатиму виключно матеріально. І я до цього готовий. Але, як казав Ісус, не хлібом єдиним... На сьогодні я не голодую... Більше того, будую лікарню, побудував церкву. І це знають закарпатці. Скажіть, будуючи церкву, хіба я міг очікувати, беручись за справу, матеріальних благ?! Звісно, ні. Мені хотілося залишити по собі добрий слід, дати людям можливість молитися Господу і отримувати благодать Святого Духа.

– Коли вже мова зайшла про лікарню, то цікаво: чи справді у лікарні формуватиметься середній і молодший персонал з числа монахинь?.. До речі, коли можна очікувати її відкриття?

– Не пізніше, ніж за рік. Це стане можливим завдяки посильній допомозі вірників та різних релігійних організацій України, закордоння. А от щодо персоналу, то, справді, маю намір сформувати його з монахинь, що матимуть медичну освіту. Свого часу, коли я був студентом і працював медбратом в обласній лікарні, поруч із медичними сестрами-монахинями Філетеєю, Антелою і Бонною, які залишилися з довоєнних часів, то бачив, як монахині самовіддано, безкорисливо доглядали за хворими. І це мені запам'яталося назавжди.

– Тобто, ви відроджуєте благочинну справу.

– Благочинство притаманне закарпатцям одвіку. Я нещодавно побував на концерті творчого звіту колективів самодіяльного мистецтва Хустщини і не міг намилуватися, як люди бережуть свої традиції. Там і подумалося, що кожен із нас повинен це робити на своєму рівні, бо без цього нема майбуття.

– Степане Томовичу, сьогодні своє майбутнє ви пов'язуєте вже із „КУ". Якою бачите її під своїм крилом?

– Незалежною, правдивою, справедливою, щоб не сіяла розбрат між вірниками, між політиками, а об'єднувала їх в ім'я розбудови краю і України. У нас – багато неспокою, зла. Заздрісників, мені здається, побільшало. Мало таких, що здатні прощати один одному. Отож газета повинна бути просвітницькою, нести любов до ближнього, виховувати терпіння, прищеплювати бажання жити в злагоді, допомагати, а не нищити один одного. Газета повинна бути цікавою як для молодих, так і для літніх людей.

– Люди, що знаються на газетному бізнесі, почувши вас, висловляться про майбутнє „КУ" неоднозначно. Сьогодні ж тиражні ті видання, що популяризують сенсації, скандали, конфлікти тощо.

– Я переконаний: майбутнє – за газетами просвітницького, настановного характеру. Люди навернулися до Бога, до його віри. І якщо людина прочитає, навіть із елементами гострої, але справедливої критики, гарний, теплий, виважений матеріал у газеті і їй полегшає на серці, то це значитиме, що справа – на часі. Я суджу по собі. Фільми, де насилля, сльози, критиканство, я не дивлюся, бо на серці тяжко від нелегких буднів. Так само не нині-завтра люди перестануть читати ті газети, які називаєте тиражними, саме з цих причин. Я особисто вже давно не купую окремі з них...

– Слухаю вас і спадає на думку: скоріш за все, ви, можливо, інтуїтивно робите стратегічний крок – хай там як, а читач направду скучив за розсудливими, гарними виданнями.

– Я б казав, не стільки інтуїтивно, скільки з ласки Божої. Як і з ласки Божої згодився, на прохання колективу, очолити газету. Мене все життя веде Господь, він завжди присутній у моїй долі. Я міг загинути не раз, але Бог зберіг мене. Переконаний, для добрих справ. Нині, сподіваюся, що Всевишній допоможе мені вийти на чисту дорогу і із газетою, тим більше, що Покровою нашого оновленого видання є Пресвята Богородиця Карпатська, яку ви бачите на першій сторінці.

– І ще одне. Свого часу ви були провідним рухівцем. Сьогодні в політиці чи ні?

– На сьогодні моєю політикою є моя робота, щире бажання повернути в сім'ї здорових, прищепити їм любов до слова Божого, до Церкви Святої, де я в ролі пастиря несу до них заповіді Господні та навіть виховую потребу примирення, єдності, співробітництва.

– Навіть із владою?

– Із владою. Якщо влада зробила хорошу справу для краю, їй треба віддати належне. Якщо нашкодила, їй треба вказати публічно. Тільки так можна вийти на чистий шлях.

– Ваші побажання „КУ"?

– Щоб її щосуботи чекали. А працівникам – благодаті, миру, спокою, і щоб несли вони до людей тільки Благу вість.

Розмовляла Анна Романенчук

Справедливість має бути сильною, а сила має бути справедливою.

Б. Паскаль

Поява нового навантаження у вигляді забезпечення матеріалами та їх друком у газеті вимагала не тільки додаткових коштів та зусиль, але і навчання організації та аналізу надрукованого. Матеріали перечитували і правили по декілька разів. Анна Романенчук до цього відносилася дуже відповідально. Я старався слідкувати за її роботою. Та окрім того, вона чимало труда вкладала, навчаючи колектив верстки. Всі працівники знаходились в одній кімнаті, окрім Петра Миколайовича Скунця, який мав окремий кабінет. І коли була потреба почути його думку з приводу того чи іншого матеріалу або форми його викладання, ми запрошували метра до свого гурту. Наголошували ми і на помилках, допущених у газеті, з метою їх подальшого уникнення.

На роботі навколо мене був якийсь напружений затишок. Мені майже ніхто і нічим не дорікав. Мабуть всі перебували в очікуванні, що ж із того вийде або чим закінчиться. Та начмед Андрій Русин, маючи певні завдання, дозволяв собі скористатися посадовою можливістю і переадресовував моїх пацієнтів іншим, або не дозволяв провести навіть життєво важливу маніпуляцію. Хворому з обтураційною нирковою недостатністю, причиною якої був камінь нижньої частини сечоводу єдиної функціонуючої нирки, котрий знаходився в реанімаційному відділенні, не дозволив зробити катетеризацію сечоводу. Як мені говорили пізніше лікарі реанімації, це пробував робити хтось із урологів, але не зміг. Хворого виписали додому помирати і так закінчилося життя пацієнта, який мав шанси на спасіння. Цією методикою обласна лікарня користується і сьогодні. Та як мені сказав один із авторитетних лікарів, не тільки обласна.

Важко мені забути ще одного пацієнта, мого земляка із Хуста, якого я добре знав, про якого мені нагадала зовсім недавно його племінниця – медпрацівник. Коли я з нею зустрівся, вона сказала, що її батько в Хусті у важкому стані, без свідомості, має інсульт, паралізований і додала: „Ви його повинні знати, він – брат І. Ю., якого ви лікували". Я їй не міг сказати, що я його не лікував. Мені не дозволив начмед Русин, який сказав, що це родич його друга, і він його переводить в нефрологічне відділення на проведення гемодіалізу, бо у нього ниркова недостатність. Та це ускладнення було результатом аденоми простати III ступеня. Йому було необхідне термінове відведення сечі, адже сечовий міхур був переповнений, і у зв'язку з цим нирки не могли нормально виділяти сечу. Таким хворим я повертав здоров'я неодно-

разово. І тепер їх часом зустрічаю у місті. Та у нефрології протягом тижня чи навіть більше, ніхто не надав адекватну допомогу. А про штучну нирку – гемодіаліз, ніхто і не говорив. Та коли я І. Ю. побачив знову у реанімаційному відділенні, я оторопів. Він важко дихав, синюшній колір обличчя із загостреними рисами, частий пульс, низький кров'яний тиск, і то на препаратах, завдяки яким він ще тримався. І. Ю. подивився на мене, відвернув очі, з яких потекли сльози. Не сказавши ні слова, я вийшов з палати. „Як же так?" – запитував я сам себе. Йому ще можна було допомогти. Є кримінальна стаття, якщо лікар відмовився надати хворому допомогу, то чому немає такої, якщо хтось заборонив йому її надати". Виходячи із реанімації, я зустрів Андрія, подивився на його обличчя, тупий недобрий погляд та відкритий рот. Недавно я побачив на телеекрані головного лікаря обласного онкодиспансеру, який висловлювався з приводу крадіжки з рентген-кабінету, здається, двох комп'ютерів. Я не міг не згадати викрадення у 1994 році із території лікарні, з-під операційної, коли я проводив операцію, мого автомобіля. Пам'ятаю і організаторів того злочину. Дивно, що тепер, коли комп'ютери в кожному офісі, більшість яких не охороняється, в багатьох квартирах, і хтось вирішив викрасти їх із онкодиспансера, знаючи, що там надають допомогу, можливо востаннє, багатьом хворим. Мою машину знайшли під Москвою, у Серпухові, і доставили своїм ходом в Ужгород. Цікаво б знати, чи знайдуть ці комп'ютери, бо їх викрадення можна списати на будь-кого. Думаю, що ні. Бо це зроблено не з метою наживи, а я переконаний, нашкодити комусь успішному, на якого іншим методом, та думаю і цим, неможливо вплинути.

Але згодом Яцина, мабуть, оговтався. Він розумів, що „Карпатська Україна" – газета опозиційна, а її очолював Віктор Балога. І якщо на мене тиснути, то, мабуть, не буде кому за мене заступитися. Він вимагав перегляду договору з лікарнею. Чомусь почав піклуватися про медичних сестер, яким я не плачу гроші за догляд за оперованими хворими, котрі займають договірні ліжка. На той час в урологічному відділенні було приємно працювати середньому та молодшому медичному персоналу. Відділення не було переповнене. Застосування нових методів оперативного та інтенсифікованого лікування дозволяло виліковувати хворих значно швидше, ніж то було ще навіть 10 років тому. Хоча і тоді перебування хворого на ліжку в середньому дорівнювало біля 11 днів у порівнянні з 17,5 дня до очолюваного мною відділення. У відділенні панувала дружня атмосфера і ординаторам, які мене все-таки, м'яко кажучи, недолюблювали, нічого не залишалося робити, як мирно співіснувати. До того ж, мені час-від-часу доводилося їх виручати, якщо не могли знайти камінь у нирці або в

сечоводі... І коли я розповів про ситуацію з головним лікарем, дівчата висловили свої претензії адміністрації. Вони їм нагадали і премії, які в основному розподіляли між керівництвом лікарні, і гуманітарну допомогу, яку крадькома у вихідні ділили між собою. Я, у свою чергу, і раніше чим міг, тим старався їм допомогти. І вони всі, як одна, зібрали підписи і направили Яцині. Під текстом, у якому йшлося, що у зв'язку з незадовільним матеріальним становищем населення нашого краю медичний персонал урологічного відділення та операційного блоку буде безкоштовно обслуговувати хворих ДП „Урагент" МПП „Санус", тим більше, що наше відділення не перевантажене хворими, оскільки інтенсифіковано їх лікування і є можливість збільшити кількість пролікованих хворих до 1800–2000 впродовж року.

Та у Яцини були зовсім інші інтереси. Але цей благородний поступок середнього та молодшого медперсоналу на деякий час обеззброїв агресивного хабарника. Почалися пошуки можливостей іншого павутиння. На цей час павуки почали уже гризтися самі між собою. Не хочеться писати їхні висловлювання один про одного, бо вони і до цього часу вгризаються один в одного зубами і, таким чином, дотримуються купи. Іншого варіанту у них немає.

Я іноді і тепер заходжу в лікарню до дівчат і питаю, чи хоч якусь долю отримують від того, що беруть у пацієнтів хірурги та урологи, окрім зарплати. Не буду писати їхні відповіді, бо не хочу наражати їх на переслідування. Вони і так перестрашені. І на мої пропозиції працювати за сумісництвом у моїй лікарні відповідають: „Ви хочете, щоб нас вигнали з лікарні? Якщо вас змогли звільнити, то що нам казати, на що чи на кого надіятися?" Не знаю, наскільки їх заспокоюю, коли кажу їм, що завжди так не буде. Не нині, так завтра, але справедливість буде відновлена, якщо не залежним судом, то Господнім, рішення якого можна пом'якшити тільки покаянням. Але судячи з останнього судового засідання по відновленню мене на роботі, нечестивці не тільки не каються, але доводять до гріха й інших, записавши їх у свої свідки. Та Божа заповідь застерігає: „Не лжесвідчи".

Вчинки людей – найкращі перекладачі їхніх думок.

Д. Локк

Я уже стільки разів чув від своїх друзів, знайомих і пацієнтів запитання: „Коли ти встигаєш виконувати роботу лікарську, священицьку та редакторську?", що вже звик до нього і майже усім відповідаю: „24 години, якими Господь визначив добу, навіть забагато для виконання роботи, котру я взяв на себе добровільно. Можливо тому мені ці

зобов'язання під силу, що ніхто їх не нав'язав". Та і сил, слава Богу, не бракує. І чомусь тепер я згадав рекомендації відомого ученого-фізіолога, академіка, лауреата Нобелівської премії Івана Петровича Павлова. Про нього знають і школярі. Іван Петрович був людиною віруючою. І рекомендував він для відпочинку не лягти в ліжко чи всістися і дивитись телевізор, як це більшість тепер робить, а почергово виконувати фізичну та розумову працю. Не говорив видатний учений у ті комуністичні атеїстичні часи про духовну обов'язкову потребу людини. Та коли я почав регулярно відвідувати богослужіння, у мене в храмі проходили головні болі, мінявся світогляд та відношення і до ворогів моїх.

Шеф-редакторська робота мені додала як розумової, так і фізичної праці. Згідно домовленості з Віктором Балогою через тиждень я поїхав у Мукачево в офіс фірми „Барва", щоб підписати з п'ятьма відділами договори про рекламу, які повинні були забезпечити щомісячне поступлення на рахунок газети „Карпатська Україна" 5000 гривень. В офісі я зустрів тоді ще друга, адвоката Юрія Бенцу. Юра намагався переконати мене, що йому на адвокатській роботі живе значно краще, ніж на прокурорській у Мукачеві. Він показав мені апартаменти свого офісу з євроремонтом, шкіряними кріслами та диванами. Похвалився він і санвузлом. Все побачене вражало. Та адвокат, який будучи прокурором завжди був обережний, коли мова йшла про доходи, так розійшовся, що показав мені акуратно зафіксовані щоденно тисячні доходи, правда у гривнях. Я радів за свого товариша, що у нього не болить, скажімо, серце, про душу помовчу, за втраченою впливовою високою посадою. Хоча було ясно, що якби не ця прокурорська посада, то аж ніяк адвокат Бенца не мав би розкішного офісу та й інших бізнесових точок у центрі міста, у серці штабу „Нашої України".

Не знайшовши Віктора Івановича, я зайшов у приймальню. Секретарка відправила мене на фірму „Барва". Приїхавши туди, знайшов одного з керівників. У юристів дізнався, що договори ще не готові. І так я повернувся в Ужгород з надією, що мені передзвонять, коли приїхати підписати необхідні документи. Дні змінювалися ночами, плин часу невблаганний... Наближався місячний термін моєї шеф-редакторської роботи. За цей час мені довелося розраховуватися за друк газети з видавництвом „Закарпаття", котре очолював Василь Іванович Ільницький. Прострочити оплату було ризиковано. Невблаганний Василь Іванович міг не дозволити друк наступного номера. 23 листопада мені довелося виплатити зароблене працівникам редакції, окрім Петра Скунця та Анни Романенчук. Я на зарплату в газеті не претендував.

Повторна моя поїздка в Мукачево з наміром не тільки підписати договори, але й отримати гроші для друку теж не закінчилися успіхом.

Походив я по відділах, заглянув у бухгалтерію. Не було ні договорів, ні грошей. Одні обіцянки. Та мені все-таки пощастило знайти Віктора Івановича. Радощів від нашої зустрічі у нього не було. Шеф шеф-редактора сказав, що йому газета „Карпатська Україна" сидить у печінках, і він не буде фінансувати її протягом року, як ми домовлялись, а тільки 3 місяці. Якщо мене це влаштовує, добре, якщо ні, то його і така моя відповідь задовольнить. Як завжди, я почав розмірковувати, чому Віктор Іванович прийняв таке рішення. Невже це правда, що він перекинувся до Януковича? На підтвердження цьому я в своїй уяві вимальовував різні догадки. Я – рухівець, Петро Миколайович – рухівець, іншим можливо байдуже, на кого буде працювати газета. Якщо Віктор Іванович піде в „регіони", то ця газета йому ні до чого. Провладних газет чимало. Але якщо він підтримує кандидатуру Ющенка на президентські вибори, то чому за рік до них відмовляється від газети, яка весь період свого існування була опозиційною до влади, з якою можновладці судилися, закривали її, яка, як прийнято говорити, „розкручена" і має твердий імідж демократичної. Та як не парадоксально, але на той час я радів і 3 місяцям фінансування газети „Барвою". За ці місяці зрозумію, думав я, на що здатний на цій новій для мене ниві слова. Роботу маю, слава Богу. Маючи приватну сучасну лапароскопічну апаратуру, заробляю. Обмежу будівництво приватної лікарні.

Мені і в гадку не приходило, що через газету втрачу державну роботу. З кожним виходом у світ газети мені все більше і більше подобалась робота в ній. І не шеф-редакторство мене в ній приваблювало. Я знав, що я шеф-редактор тільки тому, щоб забезпечити життя газеті та її колективу. А насправді я почував себе початківцем, хоча і раніше мені доводилося писати статті в газети та давати інтерв'ю. Але я знав, що поруч зі мною досвідчені журналісти. Я розраховував на їхню професійність. А тепер мені потрібно вчитися професіоналізму. Слава Богу, що є у кого. Підкоряти пресу допомагали мені Анна Романенчук та Ольга Барка. Петро Миколайович ніколи не відмовляв у допомозі, але він ніколи не нехтував можливістю мене підколоти. Та це талановитий поет робив не принижуючи мене. З подачі Петра мені була відведена 12 сторінка, яка називалася „Віра й істина". На половині сторінки я друкував короткі недільні проповіді. До них я завжди готувався чи не краще, ніж до екзаменів під час навчання на медфаці.

Першим їх рецензентом була дружина Тамара. Під час виголошення їх у храмі я час від часу поглядав на неї з бажанням зрозуміти по виразу її обличчя та очей їх оцінку. Я проповіді, як і годиться, ніколи не читав і тому міг контактувати поглядом з усіма вірниками. Приємно було, коли мої слова знаходили розуміння серед вірників, які

висловлювали його позитивними кивками голови. Дома, коли я ще ходив у школу, то завжди чув обговорення проповіді батьками після повернення із храму. Батько часто запитував мамку: „Ти чула, як казав священик?..” Вагомою для мене була оцінка проповідей Лукою Степановичем Федурцьом. Не знаю, як написати, щоб нікого не образити, і себе в тому числі, але частину його оцінки скажу: „Ваші проповіді відрізняються від проповідей інших священиків...” Не можу не згадати слова вірниці Греко-католицької церкви: „Степане Томовичу, хотіла б я почути ваші проповіді, я їх рахую основою літургії”. Та я і на сьогодні переконаний, що основою літургії є Євхаристія, Апостол та Херувимська пісня. І це так зрозуміло написано, коли читаєш рідною мовою, що мені часом здається, що проповідь є якщо не зайвою, то багато в чому повторенням. У теперішній час, коли немає вірників неграмотних, коли є достатньо церковної літератури, яку читають, коли є церковні телепередачі та фільми, за винятком єретичних, то проповіді мають бути, на мою думку, акцентом основи прочитаного Євангелія та Апостола. Та ми повинні відродити місіонерську й добродійну діяльність. І важливу роль у цьому відношенні відіграє наша газета.

Друга, тобто нижня половина сторінки, мною була використана для розуміння необхідності тілесного оздоровлення. Бо недарма кажуть: „В здоровому тілі – здоровий дух”. Це правда. Але я із лікарського та священицького досвіду маю глибоке переконання, що здоров’я фізичне залежить від духовного. Духовна людина зводить до мінімуму причини хвороб, які загрожують навіть її життю. На цій частині 12-ї сторінки я намагався висвітлити не тільки клініку, перебіг та лікування захворювань, але і викривати лікарів, які завдяки непрофесіоналізму, безпідставно травмують душі пацієнтів та рідних. Наводив приклади, не завжди оприлюднював прізвища лікарів, бо було ганьба за них!

Лікарська робота була для мене основною. Завдяки їй я зміг побудувати хоч і невеличкий, але храм, молитися в ньому та утримувати газету, наповнену духовністю, історичними, художніми, літературними матеріалами, нашими традиціями та висвітленням подій нашого соціального й політичного життя.

Іноді виникають думки стрункі й гарні, мов лебеді. Тільки чорні.

О. Петрилін

Відповідальна лікарська професія завжди вимагала важкої праці, яка полягала не тільки в діагностиці та проведенні відповідного лікування і, в першу чергу, оперативного, але і постійної праці, як кажуть, над собою. Медицина – це не тільки практика, але і наука, яка постійно

прогресує, розвивається. Професіонал медичної галузі повинен знати про всі наукові медичні досягнення, які мають місце у світі, та зуміти застосувати їх у своїй практиці. Щоб це так було в дійсності, треба безмежно любити свою професію, а не гроші. Бо особливо тепер, хто думає про гроші, той здебільшого залишає медицину, чи, у кращому випадку, виїжджає за кордон і терпить принизливе відношення до себе. Та, мабуть, долар, заради якого виїхав, компенсує і згладжує цю психічну травму.

Так не хочеться згадувати Сталіна, який лікарів поставив на передостанньому місці, визначаючи їм мізерну платню. Після них були тільки працівники торгівлі. І коли йому дорікнули в цьому, сказав: „Хорошого лікаря народ прокормить". Цим же він поставив медиків у таке становище, яке, з одного боку, охолоджувало любов до лікарської професії, а з другого – теж ставило у принизливе становище, в якому вони знаходяться і до цього часу. Чоловік на голодний шлунок і жінку не любить. А лікар повинен був згідно клятви Гіппократа дбати про людське здоров'я. Чи не тому при, здавалося б, добре організованій радянській охороні здоров'я, яка мала профілактичний напрямок – безкоштовне лікування та диспансеризація, – в роботі медиків було багато формального, неефективного. На мою думку, біля 80% лікарів чи не бачили перспективи в оплаті їхнього підвищеного професійного рівня, який потребував немалих зусиль, чи були випадковими на цій важливій ниві життя людини, відповідали відведеному їм місцю в суспільстві. Та наші краяни ще й досі відносяться до людини в білому халаті з великою повагою та надією.

Нарікаючи на додаткові громадське та духовне навантаження, я не міг дозволити собі відстати від сучасності. Працювати довелося і більше, і краще. Робити все своєчасно чи навіть завчасно. Я не міг собі дозволити прилягти вдень, відсипатися в неділю. Кожного дня, за виключенням суботи та неділі, після закінчення роботи в лікарні я йшов у редакцію. Слухав і розпитував, розпитував і слухав. Я ще не наважувався брати інтерв'ю. Тому, знаючи багатьох цікавих людей, я просив досвідчених журналістів редакції зустрітися з ними і написати про них. І ця участь мене наближала до пізнання методів роботи журналіста. Перечитуючи ними написаний матеріал, я звіряв з ними свої думки та своє бачення їх викладу. Та бути тільки шеф-редактором і задовільнятись проповідями та медичними професійними матеріалами я не міг. Почав із невеликих дописів. Матеріалів для них було безліч. Мене цікавила думка колег про написане. Та коли вони відгукувалися схвально, я їм не довіряв. Думав, що не хочуть мене засмутити. Та почувши запитання від деяких друзів і знайомих: „Степане, признайся, тобі пише Петро?", я почав бути більш упевненим у собі. Але про

це я Петрові Миколайовичу нічого не розповідав, бо знав, що до рівня пера Скунця мені не дістатися ніколи, та і не тільки мені. Петро – талант і гордість нашої Срібної Землі. Широкий радянський простір – 1/6 Земної кулі – залишав йому, гордому й справедливому верховинцю, мало місця на теренах комуністичної ідеології, з якої він виривався з допомогою Пера та Слова. Він не хотів бути „зігрітим" її променями слави, видираючись на шлях правди, не зважаючи на рани, які йому наносили чи не з усіх боків.

У редакції точилася розмова навколо зарплати та боргів за попередні два місяці. Співробітники знали, що Ігорю Гавриліву Віктор Балога виплатив борг у розмірі 3000 грн, бо інакше він не віддавав реєстраційне свідоцтво, до речі видане 22.02.1994 року ЗТ №1 В. Ігор пропонував і мені виплатити йому цю суму, щоб придбати свідоцтво. Для мене в той час ці гроші були немалі. Та якби я тоді знав, що маючи на руках цей документ, я б зберіг газету „Карпатська Україна", то знайшов би ці гроші. А так, за відсутності свідоцтва, від мене легко було відібрати право на випуск газети, що невдовзі і було зроблено. Під тиском співробітників я неодноразово набирав номер мобільного Віктора Івановича. Відповідав тільки його водій. Знову я поїхав у Мукачево. Одні обіцянки...

З часом у редакцію зайшов Іван Берец, попередній головний редактор газети. Мене на той час в редакції ще не було. Обрадував усіх, що приніс гроші.

Та виявилося, всього 2000 грн. Як він їх хотів розділити, невідомо, але цих грошей не вистачило на виплату і половини боргів по зарплаті. Я продовжував платити за друк. Обіцяні Балогою виплати за 3 місяці – 15000 грн – так і залишилися обіцянкою, як і багато інших його обіцянок. Та у той час я ще надіявся на обіцяне. Мої доходи від лікарської практики дозволяли вчасно розраховуватися з працівниками редакції та видавництва.

В кінці 2003 року з'явилися бренд „Ющенко – Так!" з відомою підковою, перевернутою в інший бік, та помаранчевого кольору намети в Ужгороді. Газета об'єктивно висвітлювала тодішні події і заслужено, як і тепер, критикувала владу.

На роботу в лікарні моя третя професія не впливала. Я продовжував приходити на роботу раніше часу, зазначеного у графіку. Роботи стало більше, причому важкої. Поступали хворі у важкому стані, причиною якого були, хоч і не часто, лікарі. На мою думку, цьому сприяла ситуація, яка дозволяла, не будучи на курсах підвищення кваліфікації, отримати довідку про їх проходження. Це давало лікарю право претендувати на першу та вищу кваліфікаційну категорію. А оскільки це була додаткова стаття доходів керівництва лікарень та медициною в краї, цей намір

здійснити було не так уже й важко. Ті лікарі, які не виконували об'єм операцій і на II категорію, отримали посвідчення першої та вищої. А в такому разі їм здавалося, що зможуть виконувати і відповідні категоріям операції. Хоча раніше, за радянських часів, лікар другої категорії повинен був освоїти операції, за виконання яких давали першу.

На такий стан речей я не міг не реагувати. Та виходить, що у виправленні такої ганебної системи не зацікавлені не тільки ті, котрі претендують на високу кваліфікацію, хоч і безпідставно, але і ті, що її надають. У зв'язку з цим кількість моїх ворогів зростала.

Із Тячівського району поступила жінка, якій було пошкоджено обидва сечоводи при операції на органах малої миски. Стан її був важким. Наростала обтураційна ниркова недостатність. Єдиним порятунком могла бути тільки повторна операція для відведення сечі із нирок.

Хвора і родичі дали згоду і наступного дня ми взяли жінку на операцію. З правого боку обидва кінці перерізаного і перев'язаного сечоводу.

Шляхом зшивання цих кінців вдалося відновити природній відвід сечі із нирки справа в сечовий міхур. З протилежного боку знайдено частину сечоводу, який відходив із нирки. Ту частину, яка мала зв'язок із сечовим міхуром, не знайшли. Мабуть, вона була видалена. Довелося вивести сечовід на трубці на передню ділянку черева. Таким чином відвід сечі із нирок забезпечив жінці життя. Через деякий час, думаю декілька місяців, пацієнтка приїжджала для заміни дренажної трубки. А два роки тому знайшла мене у приватній клініці, бо трубка випала із сечоводу і її неможливо вставити повторно. Сеча із нирки не відходила, з'явилася висока температура, біль у нирці, загальна слабкість. Тільки з допомогою повторної операції введено в сечовід дренажну трубку. Хвора через тиждень у задовільному стані виписалася додому. Було ще декілька дзвінків. Її часто турбували болі в ділянці жовчного міхура, який був наповнений камінням. В ургентному порядку під час нагноєння жовчного міхура у Тячеві проведено його видалення. Сподіваюся, що жінка жива.

Не покращувалася ситуація і в нашій лікарні, маю на увазі обласну. Ворожнеча між хірургами зробила свою чорну справу. Лікарі стали нерішучими. Кожен боявся допуститься помилки у показах до оперативного втручання. Особливо в складних ситуаціях. Очікування більш переконливих до необхідності проведення термінової операції приводило до погіршення стану хворого. З часом було ясно, що без операції не обійтись. Та нерідко вона виявлялася запізнілою. Так було і в другій, і в першій хірургії. Складалося враження, що (так не хочеться про це і думати) втрачено відчуття ліктя колеги. Здавалося, що супротивні сторони так і чекають на помилки у роботі один одного, і згодом це підтвердилося…

Повне засвоєння – це удосконалення.

О. Потебня

Грудень місяць 2003 року, перший місяць зими, став носієм холоду не тільки у повітрі, але і в стосунках редакції газети „Карпатська Україна" з її власниками, тобто з Віктором Балогою. І Петро Скунць, і Анна Романенчук розповідали мені, що їхня частка газети складає 15%, правда я уже не пам'ятаю чи кожного окремо, чи обох разом. Щиро і добродушно вони говорили, що цю частку безкоштовно передають мені, шеф-редактору газети. Мабуть, за їхнім задумом я повинен був викупити інші відсотки. Та розмовляти на цю тему не було з ким. Крім того, я і не знав, як її починати. На мої дзвінки Віктор Іванович так і не відповідав. Він не дотримався нашої джентльменської угоди про фінансування газети протягом не тільки року, але і трьох місяців. Дарма у світі існує твердження, що джентльменська угода більш вагома, ніж юридично підтверджена. Уже тоді наш земляк, який тепер стабільно займає і не перше, але і не друге місце в керівництві країною, має беззаперечний вплив на керівників, які займають ці місця, вирішував усі питання не з огляду на коефіцієнт корисної дії для суспільства, а з міркувань особистих.

На той час набирав обертів голова ОДА Іван Михайлович Різак. І цього неможливо було не помітити і не писати. Ймовірно тому, що одним із найбільш наближених до Івана Михайловича був начальник управління охорони здоров'я ОДА Роман Іванович Шніцер, відбудовувались медичні заклади, які стояли німими свідками безпорадності, та довгобудів усіх керівників області, в т.ч. і Віктора Балоги, за період незалежності України. Дивлячись на цей, майже розкрадений кардіодиспансер, я неодноразово згадував якою помилкою нас, рухівців, була заборона передати цю споруду для дитячої лікарні. І нині покійний секретар обкому компартії Генріх Йосипович Бандровський і секретар міськкому тієї ж партії Іван Петрович Машков на одній із сесій облради просили депутатів дати можливість добудувати цю споруду, яка планувалася як лікарня ЦЛК, а уже тоді вирішувати кому її віддати. Та і я, і професор Оксана Миколаївна Ганич виступали на засіданні облради як запрошені фахівці і категорично наполягали на тому, щоб цей корпус віддати під кардіодиспансер. І таке рішення було прийняте. Слухаючи інших виступаючих, тобто депутатів, і дивлячись на їхню поведінку, я подумав: „Слава Тобі Господи, що я не депутат". Ця думка десь перекликалася з єврейською молитвою: „Слава Тобі Господи, що не сотворив мене жінкою". Знаючи свій характер, миттєву реакцію на неправду та явну дурість, я б нажив собі не тільки ще більше ворогів, ніж маю, але мабуть і інфаркт. Та Господь завжди оберігав мене.

Вирішувати проблеми в області Івану Михайловичу допомагала та партія, яку багато хто з нас недолюблював, навіть і ті, що були добровільно вимушеними стати її членами – СДПУ(о). Тодішній керівник цієї партії Віктор Володимирович Медведчук, який у парламенті очолював фракцію СДПУ(о) і був першим заступником голови Верховної Ради, віддав квоту фракції, а це було більше 70 млн грн Закарпатській ОДА. Знаючи про цей факт і дивлячись на роботу Івана Михайловича, я почав думати, що був неправий, коли говорив, що Різак зробить помилку, якщо залишить Верховну Раду, в якій був головою екологічного комітету. По-перше, Іван Михайлович як учений знає цю проблему, по-друге, це був чи не найбільш спокійний та багатий комітет у ВР. Та, на жаль, і цей мій прогноз і пізніше оприлюднений інший збулися. І ніхто так не постраждав із Кучмівської влади, як наш земляк Іван Різак і, мабуть, тільки тому, що є уродженцем цієї Срібної Землі, як і Віктор Балога. Президент не любив навіть Медведчука. А ми твердо дотримуємося правила „бий своїх, щоб чужі боялися", та нерідко не маємо міри і важко нам зупинитися. Хай мене вибачать, але мені розповідали, що глухонімі, оскільки не чують стогін та беззвучний плач противника, б'ються, аж поки не побачать кров. А ми, необділені Богом, побачивши кров, тільки входимо в азарт. І це важко заперечити. Ми заздрісні, не маючи і наміру прощати, стаємо мстивими та жорстокими.

Іван Михайлович щосереди проводив прес-конференцію для ЗМІ. Настав час прийняти рішення і нашій редакції брати чи не брати участь у цьому заході і кому ходити на прес-конференцію. Анна Романенчук, знаючи, хто власник нашого друкованого органу, яка при голові ОДА Вікторові Балозі була, не пригадую чи думаю, його радником, не виявила бажання брати в них участь. Петро Миколайович, незважаючи на те, що отримував від Президента Кучми стипендію, був непримиримим опозиціонером до влади. „Іди сам", – були його слова. Я так і зробив.

Хвилин за 15 до початку прес-конференції я був у коридорі третього поверху, де знаходився конференц-зал. Багатьох журналістів я знав, але були і мені невідомі. Зустрівшись з Василем Івановичем Ниткою, головним редактором „Новин Закарпаття", я почав його розпитувати, де мені сісти. Ще до цієї третьої моєї професії я часто бував у кабінеті Василя Івановича. Мені було завжди цікаво з ним розмовляти. Він не таїв від мене своїх поглядів на ті чи інші процеси в Україні та Закарпатті. „Сядете біля мене", – сказав Василь. І так і було. Біля столу, за яким сидів Іван Михайлович, сидів редактор „НЗ", а поруч я. Мені здавалося, що кожен із присутніх звертає на мене увагу. Та коли почали підходити до мене журналісти, родичів яких я оперував, мені відлягло від серця. Дівчатка-секретарки голови ОДА перед кожним учасником прес-конференції

поставили каву та мінеральну водичку. Раптом всі заметушилися і почали вставати. Я зробив те ж саме. Зайшов Іван Михайлович, зупинився біля мене, привітався і, сказавши: „Приємно вас тут бачити, Степане Томовичу", подав мені руку. Після побажав усім „Доброго ранку" і ми сіли, хоч декому довелося і стояти, і передали ближче до Івана Михайловича диктофони. Більшість журналістів вели записи ручкою. Я знав, що те, що напишу ручкою, не прочитаю. З цієї причини ще будучи студентом, не писав і лекції. Іван Михайлович, маючи перед собою матеріали, протягом 10-15 хвилин інформував акул та піраній пера про зроблене упродовж тижня. Далі присутні задавали запитання. Вони стосувалися і важливих політичних проблем країни, а також нашого регіону. Були і запитання журналістів тодішніх опозиційних газет. Запитання гострі. Та Іван Михайлович відповідав на них, не ображаючи і не принижуючи автора. Розпитували і про стосунки з Віктором Балогою, наголошуючи на тому, що обидва були членами однієї і тієї ж партії. Ворожих настроїв у відповідях щодо Віктора Івановича не відчувалося. Іван Михайлович говорив, що він завжди готовий до співпраці. І недавно зустрічався з Віктором Івановичем, для якого двері облдержадміністрації завжди відкриті.

Не стримався і я, щоб не запитати голову ОДА – про перспективи охорони здоров'я. Мені було приємно чути про збільшення коштів як бюджетних, так і позабюджетних на придбання медичної апаратури, добудову кардіодиспансеру, лабораторії по діагностиці СНІДу та ВІЛ-інфекції, корпусу обласної дитячої лікарні в Мукачеві... Після цієї прес-конференції в нашій газеті з'явилася стаття „Кава з губернатором". Тоді я і не думав, як на неї відреагує Віктор Іванович Балога. Адже там не було чогось надуманого, агітаційного. Там були досить скупі рядки про діяльність нашої обласної влади. Та можливо це і додало масла у вогонь відношення Балоги і до мене, і до редакції газети.

У видавництві „Закарпаття", яким керував Василь Ільницький, з'явилися листи, зміст яких зводився до заборони друкувати газету „Карпатська Україна". Мені доводилося доказувати Василю Івановичу, що лист, який отримало видавництво, підписаний не всіма власниками газети. Там немає підпису Анни Романенчук та Петра Миколайовича. Не можу стверджувати точно, але мені здається, що пізніше і пані Анна підписала такого листа. Та якщо це не так, то прошу у неї вибачення. А згадувати про неї завжди приємно. Мені було соромно перед Анною і Петром, коли я давав співробітникам редакції зарплату. Адже і Анні, і Петрові зарплату повинен був забезпечити згідно з нашою домовленістю Віктор Балога. Тому я запропонував Анні 600 грн, сказавши, що поверне мені їх, коли їй заплатить Балога. Не думаю, що ця ситуація була приємною для Анни, але діватись їй було нікуди. Інших доходів

вона не мала. Віктору Івановичу я уже більше не телефонував і навіть тоді, коли одна із працівниць подала заяву на розрахунок і вимагала від мене виплату і за ті місяці, коли я ще не був шеф-редактором.

Я почав замислюватися, як зберегти газету та колектив, якому завжди говорив, що з моєї ініціативи редакція не припинить свою роботу. Консультувався чи можливо перереєструвати „Карпатську Україну". Виявилось, що нова зареєстрована газета повинна не повторювати назву „КУ". Тоді мені і прийшло на думку зареєструвати газету „Карпатська Україна. Красне Поле". Ця назва і продовжить життя „КУ" як газеті і засвідчить, що Красне Поле, про яке знають усі українці світу, було кульмінаційною та трагічною сторінкою проголошеної держави з обраним Президентом Августином Волошиним, визнаною незалежною Україною, про що свідчить нагорода Президента Карпатської України Августина Волошина орденом Героя України.

Для талановитої і працелюбної людини не існує перешкод.

Людвіг ван Бетховен

До Нового року залишалося трохи більше тижня. Я розумів, що рано чи пізно друкувати газету „Карпатська Україна" буде заборонено, оскільки так хочуть не її засновники, бо засновником був Петро Скунць, а її власники. По своїй необізнаності я думав, що зможу перереєструвати „Карпатську Україну" і таким чином продовжу їй життя. Та виявилося, що для її перереєстрації до назви „КУ" необхідно щось додати: чи то плюс, чи ще щось. Почав радитися з колективом редакції. Анна Романенчук, до якої я прислухався, радила зареєструвати газету із зовсім іншою назвою. Петро Скунць особливих порад не давав. Мабуть, йому було боляче за створену ним газету й інша назва газети його не цікавила. Не дарма він говорив, що газету „КУ" чекає така ж сама доля, як і проголошену в 1939 році Карпатську Україну.

Серед декількох варіантів мені до душі була назва „Карпатська Україна. Красне Поле". Адже назва газети збережена і, крім того, справедливо увіковічено місце, де відбулася битва майже неозброєних січовиків проти регулярної мадярської армії. Декілька разів про цей бій і взагалі про події 14-15 березня 1939 року я передивлявся документальний фільм, знятий батьком Калеником Лесюком і сином Петром – американцями українського походження. На жаль, під час зйомок Петро загинув. Та, окрім цього, ще в дитинстві я чув розповіді брата Василя, котрий наступного дня після бою, будучи 12-річним юнаком, ходив на Красне Поле і бачив як мадярські солдати дротом зв'язували захисників Карпатської України й кидали в проруб Тиси.

Красне Поле здавна називалося так, як і головна площа у Москві. Скільки б разів я не проїжджав дорогою в Хуст або з нього, завжди згадував ті події і дивився на це широке поле. Коли ж на місці кривавих подій з'явився хрест, а потім два, я ніколи не проїхав, щоб не перехреститися перед ними.

Я, як хустянин, розмірковував, що ця вимушена зміна назви газети повинна бути доповнена назвою місця тодішніх історичних подій. І 22 грудня 2003 року у мене в руках було Свідоцтво про державну реєстрацію нового друкованого засобу масової інформації „Карпатська Україна. Красне Поле".

Розмірковую над усіма дванадцятими місяцями року, прожитими від того, про який пишу, до сьогоднішнього часу. Кожен із них тривожив як моє особисте життя, так і життя всієї України. Ми як на війні. Переживаємо в цьому місяці газові атаки, які викликають на свій народ недалекоглядні помаранчеві політики. Вселяє надію почуте 2 грудня від секретаря РНБО Раїси Василівни Богатирьової, з якою я мав щастя декілька разів спілкуватися.

На час отримання Свідоцтва я знав, що є рішення, здається суду чи власників газети, згідно з яким „Карпатська Україна" не буде надрукована. Про це повідомив мені директор видавництва „Карпати" Василь Ільницький. Колектив редакції був шокований. І попри все готував наступний номер. Усі поглядали на мене і запитували: „Як буде далі?" Я їм відповів: „Запевняю вас, що з моєї ініціативи газета не буде ліквідована. Ви мені довірили газету, і я її збережу, як би це комусь не хотілося". Та як у нас кажуть, одна біда не ходить. За 2 дні до друку пізно ввечері дзвонить мені співробітниця, яка мала ключ від редакції і повідомляє: „Степане Томовичу! Тільки що Іван Берец (мій попередник) приїхав з машиною та якимись хлопцями і забрав усю апаратуру редакції". „Як усю? І чому ти мені не подзвонила, як тільки він приїхав?" – запитав я і зрозумів, що про це говорити уже марно. До екстремальних ситуацій мені, хірургу, не звикати. Та у цій, новій для мене справі, я був розгублений. Крім того, й основна моя лікарська робота не могла бути відкладена.

Тривожна ніч не вплинула на початок мого робочого дня. Вранці і після обходу, зробив заплановані операції, під час яких уся моя увага була сконцентрована на допомозі хворому. Операційна була та і залишається для мене тим місцем, тією територією, поза якою для мене інший світ не існує. Я навіть втоми не відчував і не відчуваю. Вона приходить тоді, коли вже вся твоя робота закінчується добре. Тоді навіть тіло має вагу свинцю. Та відчуття виконаної з користю для хворого операції, в результаті якої людині повернув здоров'я, а часом і життя, перекриває весь негатив твого фізичного та психічного стану.

Коли я приїхав у редакцію, усі співробітники були на місці. Сиділи за порожніми столами та біля паперових ящиків, напакованих літературою, словниками, архівними газетами. Газета не закінчена. До друку залишається доба. „Що будемо робити?" – запитав я. Петро мовчав. Анна сказала: „Попробуємо попросити допомоги у колег". І ми почали обдзвонювати редакції газет. Ніхто і нічим нам не міг допомогти. На той час в Ужгороді працювали інтернет-клуби, які були організовані молодими хлопцями. Один із них був син мого колеги лікаря Драшковці. Хвилин через 20 після розмови з ним по телефону він уже був у нас у редакції. Не буду називати ті газети, з якими Арпад деякий час співпрацював, яким допомагав готувати газету у комп'ютерному варіанті. Бажаючих допомогти не знайшлося. Пані Романенчук запропонувала чи, точніше сказати, попросила гостя допомогти нам отримати дозвіл на одну добу працювати на комп'ютері одного з цілодобових інтернет-клубів по вулиці Льва Толстого. Дозвіл було отримано і, до речі, за символічну оплату. Тоді я вперше і востаннє відвідав інтернет-клуб. Бачив ту публіку, в основному молодь та школярів, які провели там за комп'ютером цілу ніч. Працівники редакції працювали всю ніч, підбадьорюючи себе кавою. Та для них я був не тільки шеф-редактор, але і лікар. Біля 10-ї години вечора мене відправили додому і сказали: „Степане Томовичу, на вас завтра чекатимуть хворі. Яким ви підете, якщо не будете спати цілу ніч? І чи зможете робити операції? Ви будьте спокійні. Роботу свою знаємо і зробимо". „Ну справді, – сказала Анна, – невже ви думаєте, що ми вас підведемо?" Я їх послухав, але все-таки спокою в моїй душі не було. Адже ми і в кращих умовах в редакції іноді здавали газету в останні хвилини. Благо, що я за рахунок вдячних пацієнтів завжди у таких випадках міг організувати супровід у вигляді неконвертованої та стабільної і в теперішній час 0,5-літрової валюти. Хвилювався я ще і тому, що у цьому закладі можна було виводити плівку тільки на формат А4. А щоб надрукувати сторінку газети, плівку необхідно було склеювати. Як це робиться, я ще не бачив. Тому переживав, що буде щось зроблено не так.

З лікарні, не йдучи на обід, я поспішив до інтернет-клубу. Всі працівники редакції були на місці. Анна як завжди зустріла мене привітною усмішкою. „Ми майже готові. Через годину-півтори газету можна відвозити у видавництво", – повідомила вона. Мабуть, я був дуже здивований, бо перепитала: „Не вірите?" „Як я можу вам не вірити", – уже з радістю сказав я. Ми з Петром пішли у сусідній магазин, організували каву та перекусити. Газета була підготовлена до друку. Перший номер тижневика „Карпатська Україна. Красне Поле" побачив світ 27 грудня 2003 року. Скоро нам виповниться 5 років.

Наступного дня колектив зібрався у приміщенні редакції, але уже без Анни Романенчук. Це був її вибір. Вона не відійшла від Віктора Балоги. І коли через певний період при випадковій зустрічі я завів з нею не буду писати про що розмову, Анна мене з лагідним докором у голосі запитала: „Степане Томовичу, чи було хоч раз, щоб я вас не послухалася?" „Не було", – відповів я. Анна тепер працює в обласній раді радником голови Михайла Михайловича Кічковського. Мені було приємно зайти до неї в кабінет. Та сама привітна усмішка і веселі очі. А того грудня ми з колективом завантажили свої речі у мою машину і відвезли у приміщення медичного центру на „Шахту" по вулиці Благоєва. Дві бокові кімнати стали притулком для редакції газети „Карпатська Україна. Красне Поле".

Щоб забезпечити редакцію необхідною апаратурою на той час було потрібно більше 16 000 грн. Це тепер комусь ця сума може здаватись не такою вже і великою. А тоді такі гроші викласти мені було нелегко. Адже за лапароскопічні операції, орендуючи ліжка в урології обласної лікарні, я брав хто скільки дасть та і будівництво лікарні з'їдало всі зароблені кошти.

Знаючи голову ОДА Івана Михайловича Різака ще з 90-х років і пам'ятаючи його фінансову допомогу при проведенні VII Конгресу лікарів-українців усього світу в 1998 році, я вирішив звернутися до нього по допомогу. Несміливо зайшов у його кабінет.

Роль прохача завжди принизлива. „Яке у вас питання, Степане Томовичу?" – запитав мене після привітання. „Іване Михайловичу, чи можете допомогти у придбанні необхідної апаратури для нашої газети?" – запитав я. Вислухавши мою коротку розповідь про „Карпатську Україну", Іван Михайлович запитав: „А ще які у вас проблеми?"

На той час у Верховному суді знаходилась справа про недоплату мені облздороввідділом за хату, куплену ще адміністрацією Сергія Устича для тодішнього начальника управління ОЗВ Василя Вайнагія. Ці гроші у розмірі 8 000 $ обіцяв виплатити Вайнагій. Та коли я їх у нього просив, він відповів: „А де це написано, що я тобі винен гроші?" Дарма я казав, що він мені слово давав, і я повірив, не взявши у нього навіть формальної розписки. Ось я і попросив Івана Михайловича, щоб начальник управління Роман Шніцер відкликав справу з Верховного суду. Адже і міський суд, яким керував Василь Васильович Андрійцьо, і обласний апеляційний під керівництвом заступника Стрижака А.А. Дроботя Віталія Васильовича, зобов'язували управління ОХ заплатити мені гроші, оскільки вони згідно з договором оплатили несвоєчасно, а після вересневої кризи 1998 року, коли гривня, як, мабуть, буде і тепер, втратила свою ціну вдвічі, не дивлячись на тиск на них з боку Стрижака. Ці два

прохання були виконані. Уже в перших числах січня я отримав близько 50 000 грн. Та у мене було і третє прохання...

Умій пробачати – і міць твоя збільшиться.

Публілій Сір

Побачивши в Іванові Михайловичу Різаку золоту рибку, я ризикнув попросити, щоб він виконав і третє моє бажання. Почав я трохи здалеку: „Іване Михайловичу, ви знаєте, що я перший в області і один із перших в Україні запровадив у хірургічну практику лапароскопічну технологію, з допомогою якої хірург чи уролог, чи гінеколог виконує операції мало травматично, без традиційних розрізів. Ці операції хворі переносять легко. На другий-третій день виписуються додому. Та і реабілітаційний період значно скорочується. А це не тільки гуманне відношення до хворого, але і значний економічний ефект. Якщо б ви допомогли придбати нефроскоп для урологічного відділення обласної лікарні, то я б зміг, як і із застосуванням лапароскопії, біля 80% традиційних операцій з приводу сечокам'яної хвороби нирок, сечоводів, сечового міхура, гідронефрозу нирок та і деяких пухлин сечовидільної системи замінити ендоскопічними. Для їх проведення потрібен всього-на-всього розріз шкіри, якщо це операція на нирках, довжиною 1 см. А якщо йдеться про сечовід чи сечовий міхур, то розріз взагалі не потрібен. Такого роду операції я освоїв, перебуваючи у клініках Польщі..."

Я хотів продовжити характеристику цієї сучасної методики, та Іван Михайлович мене перебив: „Добре. Скажіть, Степане Томовичу, скільки вам потрібно грошей, щоб закупити необхідну апаратуру?" „Біля 200 000 грн", – відповів я. „Добре, ми з обласного бюджету виділимо такі кошти, – сказав голова ОДА і викликав до себе у кабінет начальника ОЗВ ОДА Романа Шніцера. – Терміново відізвати з Верховного суду апеляційну скаргу, знаєш яку". Роман Іванович подивився на мене і відповів: „Знаю, зрозумів". Я подякував Івану Михайловичу, вийшов і дочекався Романа Івановича. Того ж часу головний медик області відізвав скаргу із Верховного суду. За рішенням Закарпатського обласного апеляційного суду, який підтвердив рішення міського, мені було виплачено 50 000 грн. Отримав я і допомогу для придбання необхідної апаратури для редакції газети „Карпатська Україна. Красне Поле". І хоч було вирішено на засіданні сесії обласної ради виділити для обласної лікарні 200 000 грн для придбання нефроскопу, мабуть, Роман Іванович вирішив, що для Біляка і так зроблено багато. Бо не зважаючи на мої постійні йому нагадування та і повторне звернення до Івана Михайловича

протягом 2004 року та і після, нефроскоп не було закуплено. Зате було придбано ще один Харківський апарат в урологічне відділення для вапаризації простати, хоча і попередній бажаного ефекту не давав. Мені важко було уявити собі, що медичне керівництво області та, як виявилося в подальшому і лікарні, посміє не виконати розпорядження голови ОДА, тим більше, що воно (керівництво) як ніхто, якщо не знало, то мало уяву наскільки важливим є придбання нефроскопу для хворих регіону. Ця апаратура потрібна для хворих, а не для Біляка. Для того, щоб її використовувати, у багатьох випадках мені як хірургу необхідно було робити операцію в умовах рентген-опромінювання, яке так не бажане після Чорнобиля. Тоді я думав, що колеги не хочуть, щоб іще одна новинка у медичну практику нашої області була впроваджена Біляком. Та думаю, що Господь знову зберіг мене, цього разу від невидимого шкідника здоров'ю – рентгенівського опромінення.

Адже, якщо хворий, опромінений тільки в той час, коли його оперую, то мені б дісталося під час кожної такої операції. Та про це я і не думав. Для мене на першому місці була допомога хворому. Хіба мало існувало прикладів, у тому числі і у вітчизняній медицині, коли лікар добровільно йшов допомагати у вогнища епідемій холери, тифу, віспи, сибірської виразки... Крім того, хіба мало чатує на лікаря-хірурга щоденних можливостей заразитися гепатитом, сифілісом, а тепер і СНІДом через звичайний укол голкою під час операції. Я бачив, як захищених хірургів у США, ще у 2000 році було інфіковано СНІДом.

Наближалися Різдвяні свята 2004 року. Третього дня, 9 січня, коли Православна Церква відзначає День першомученика архідиякона Стефана, наша громада має храмове свято. Адже наш храм побудований в честь цього святого. Стефан – у перекладі з грецької означає вінець. Цей святий, мій покровитель і перший помічник, був забитий за віру Христову камінням. Та перед смертю, коли йому відкрилися Небеса, просив Бога: „Господи, прости їм, вони не знають, що творять". До такого прощення повинен прагнути кожен з нас, хто вважає себе християнином і, в першу чергу, я. Та нечестивці знають, що творять!

До цього празника наша громада завжди готувалася, та цього разу свято мало й інші особливості. Ми знали, що на третій день Різдва Христового у нашому храмі буде проводити літургію преосвященніший єпископ Мукачівський та Ужгородський Української Православної Церкви Агапіт, який другого дня проводив літургію у Свято-Воздвиженському кафедральному соборі. Отець Димитрій Сидор повідомив мирян і запросив їх на літургію до нашого храму. В День Стефана нам довелося винести із храму лавиці, щоб більше вірників могли бути при-

сутніми на богослужінні. Церковний хор, а це всі наші миряни, які стабільно відвідували богослужіння у нашому храмі, хвилювалися більше за мене. Вони допитувалися, як сприйме єпископ співи українською мовою. Я скільки міг, стільки їх заспокоював. Адже нам дозволено молитися рідною мовою.

Одним із перших у наш храм прийшов благочинний отець Миколай, а за ним і отець Іван Кемінь та отець Митрофан із Ракошина. Невдовзі приїхав і отець Димитрій Сидор із апаратурою та мікрофоном. На той час храм був повний вірників. Незабаром приїхали диякони єпископа. Підготували все необхідне для його зустрічі та облачення. О 9.45 повідомили, що до храму під'їхав преосвященний владика Агапіт. Я, тримаючи на підносі Хреста, разом з о. Миколаєм та дияконом вийшли йому назустріч. Коротенька вітальна промова. Благословіння єпископом священиків та народу. Після відповідного облачення єпископ розпочав літургію. В маленькому нашому вівтарі було тісно, але це не заважало її проведенню. Виголоси священиків та дияконів звучали старослов'янською та українською мовами.

Апостол читав тодішній керуючий у справах релігії Олександр Грицак. Євангеліє читав українською диякон Іван, можливо вперше, але цього ніхто не відчув. Того дня був освячений Престол. Після завершення процесією обходу храму з Євангелієм, іконами, хрестом та хоругвами преосвященніший Агапіт виголосив казання. Я, як і всю літургію, уважно слухав. Дуже шкодую, що не зробив запису на диктофон. Ту проповідь ми ще довго з мирянами згадували. Перед проведенням миропомазання я подякував Владиці Агапіту, священикам та мирянам за свято, яке вони нам подарували. Адже до цього часу гостями нашого храмового свята були тільки вірники Бороняви.

Трапеза відбулася на другому поверсі готелю „Закарпаття". Я сидів біля єпископа. Поруч мене – дружина і син. Я ніяковів від добрих слів, сказаних на мою адресу як мирянами, так і священиками.

9 січня був робочим днем. У той день я на роботі не був. Та і хворих під час Різдвяних свят у відділенні й у лікарні взагалі завжди мало. На літургії були присутні декілька медсестер з урології та операційного блоку і санітарок. Із лікарів ніхто не прийшов. Та я тепер іноді думаю і аналізую, що дарма нарікаю на помаранчеву владу. Моє звільнення почалося набагато раніше і не владою, а тими, кому я, як лікар та той, що за словом у кишеню не лізе, заважав. Ці, котрих Євангеліє називає нечестивцями, тільки скористалися помаранчевим свавіллям. Та на все Божа воля. Я тепер і не уявляю себе без цього звільнення. Завдяки цьому я пройшов очищення, навчився прощати і сміло можу заявити, що люблю і ворогів своїх. А їх у мене ще все немало...

Мораль ніколи не старіє.

П. Мовчан

Перші дні кожного Нового року мають звітний характер. Спочатку звітують райони. Обласні спеціалісти приймають звіти, візують їх. Звітну комісію очолює керівництво облздороввідділу. Воно і вносить корективи в звітні дані, озираючись на цифри минулих років. Таким, а точніше кажучи і таким чином, наша область демонструвала прогрес у медичній допомозі краянам і займала якщо не призові місця, то входила в першу п'ятірку. Обласна лікарня звітувалася майже остання. Звіт по урології приймав лікар старої генерації, який довгий час був головним хірургом області, – Уліганець Георгій Михайлович. Здати звіт без зауважень і правок, які зводилися не до фальсифікації даних, а до віднесення їх у відповідну графу, я і не думав. Навпаки, я знав, що як би я не старався, все одно не зроблю так, щоб не було зауважень. Тому я і не дуже старався.

Георгій Михайлович без крику та з легкою посмішкою робив зауваження. Я старанно все виправляв згідно з його зауваженнями. Згодом керівництво лікарні підводило річний підсумок. За рознарядкою я давав список тих співробітників, кого нагородити грамотою, премією або винести подяку. Рознарядка – демократичній незалежній Україні. Соцзмагання тривали. Були відділення, які традиційно займали перші місця. До них урологія не входила.

Облдержадміністрація, якою керував Іван Михайлович Різак, демонструвала повагу до охорони здоров'я, а точніше до обласної лікарні. На підсумкових конференціях, як правило, були присутні хтось із керівників області, – від адміністрації і від обласної ради. За декілька днів до цього ходили чутки, що присутнім буде сам Різак. Це, мабуть, було розраховано на підняття рейтингу головного лікаря. Як і в радянські часи були підготовлені виступаючі. Мене в цьому списку не було ніколи. Та все-таки мені, якщо я мав що сказати, вдавалося отримати слово. Не знаю, як почувало себе керівництво лікарні, коли хтось із обласних посадовців посилався на мій виступ. Згодом все стихало.

Домінуючими ставали проблеми медичного забезпечення та організації праці фахівців, які згідно з договором повинна забезпечити адміністрація лікарні, та життєві негаразди кожного із медпрацівників. Політична складова суспільства набирала обертів, бо наближались президентські вибори. Кожен повинен був робити вибір, хоча всі чекали позитивних змін. І чекали хто від кого. Частина людей надіялась на Віктора Ющенка, а частина – на Віктора Януковича. Вибір повинен був робити і я. З одного боку, демократ за характером і рухівець за

ідеологією, а з іншого боку, легко чи навпаки важко, а може... Рука Віктора Балоги забрала не тільки редакційну апаратуру, але і хотіла обмежити мою вільну думку. Та на вибір мною позиції більше вплинув Віктор Андрійович. Перше, що мені в ньому не сподобалось, так це не те, що він як і Віктор Іванович називали Президента Кучму батьком, а те, як він легко „здав" свого віце-прем'єр-міністра Юлію Володимирівну, коли її було звільнено з цієї посади. Я завжди говорив, що якби не пані Тимошенко, то виплата пенсій, скорочення терміну виплат по зарплаті ще довго були б основною проблемою уряду. І якби Юлія Володимирівна продовжувала працювати у ВР, то їй би не довелося бути в'язнем слідчих ізоляторів. А це сталося тільки завдяки Ющенку, який позбавив її депутатської недоторканності і не сказав батькові, що якщо звільняє віце-прем'єра Юлію Тимошенко, то і він подає у відставку. Другим фактором, який вплинув на мій вибір, була зустріч з Прем'єр-міністром Ющенком на святкуванні 2000-річчя Різдва Христового УПЦ КП у готелі „Русь" і його монолог упродовж 1,5-2 годин.

Можливо мені здалося, але Віктор Андрійович любувався сам собою, підбираючи та обдумуючи деякі слова і жести. Мені більше імпонував Віктор Федорович, про якого розповсюджували чутки, що коли його до Кучми не пускав голова адміністрації Президента Віктор Володимирович Медведчук, то він, застосувавши силу, все одно відвідав Президента. На мою думку, у Віктора Андрійовича не було рішучості, а Віктор Федорович не потерпить насилля над собою. Мій вибір стосовно підтримки Віктора Януковича на президентських виборах був свідомий і, як показало життя, правильний. Хоча в теперішній час є чимало претензій до колишнього Прем'єр-міністра, депутата ВР і голови Партії регіонів. Згодом і про них ми будемо писати як на шпальтах тижневика, так Віктору Федоровичу. Можливо, я дивлюся на період, про який пишу, зі своєї дзвіниці і можливо тому, що не знаю статистики, але на цей час ми живемо краще, ніж тоді, хоча набагато гірше, ніж світ навколо нас. Не зважаючи на дорожнечу, подивіться, скільки на наших дорогах дорогих іномарок, та і бензин чи не втричі дорожчий, і газ, і продукти, і... А коли дивишся телевізор, то диву даєшся, які хабарі ми спроможні платити різним чиновникам, скільки грошей ми віддали всяким шахраям різних пірамід, кредитних спілок, будівельних організацій, банкам та банкірам, які так легко привселюдно відбирають у багатьох, хто має кредит, останню копійчину.

В той час і роботи було мало, і зарплати малі. Декому із співробітників як відділення, так і редакції доводилося позичати гроші, щоб

дожити до зарплати. На той час у редакції працювала відома в краї журналістка Надія Маїк. На її багатодітну сім'ю тоді навалилося чимало проблем. Чоловік під слідством. Платити за квартиру немає коштів. Заборгованість росте. Погрожують забрати квартиру. Щоб їй допомогти, я вирішив звернутися до Івана Різака. Після прес-конференції попросив його прийняти мене. Коли я йому розповів про проблеми журналістки, він запитав мене: „Яка у неї заборгованість за квартиру?" „Було 2000 грн", – відповів я. Іван Михайлович сказав: „Хай зайде до мене". Він призначив день і час. Від голови ОДА Надія повернулася з грошима. Промінці надії виднілися в її очах, не зважаючи на сльози.

Не раз я чув від Петра Миколайовича Скунця, що ще із часів губернаторства Геннадія Москаля адміністрація не заплатила йому 3000 грн за надруковану книжку. Лауреат премії імені Т.Г. Шевченка втратив надію отримати ці гроші. Протоптаною доріжкою я знову опинився в кабінеті голови ОДА. „Іване Михайловичу, ще попередня адміністрація не розрахувалася з Петром Скунцем за видану книжку. Якусь частку виплачено, а 3000 грн заборговано", – без вступних слів почав я. „Скажіть Петру Миколайовичу, хай зайде до мене завтра о 7-й годині ранку", – почув я у відповідь. Мені і самому доводилося біля 7-ї ранку чатувати на Івана Михайловича. Адже потрапити до нього через його помічника було неможливо. Як пізніше мені розповідали, не знаю наскільки це правда, таким був бізнес помічника.

За все своє життя я ніколи не був так впритул до влади. Зустріч з головою ОДА щосереди, до його заступника Івана Рогача я міг зайти, коли тільки хотів. Не зачиненими були для мене і двері начальника управління ОЗВ Романа Шніцера. Здавалося, є усі умови для творчості як у лікувальній, так і в журналістській роботі. За священицьку та пастирську роботу нічого не кажу. Бо такі стосунки, як у мене з преосвященнішим єпископом Агапітом, були благословенні Всевишнім. Ніколи не було так, щоб владика не відгукнувся на мій дзвінок чи прохання. Ця ситуація і те, що святий Києво-Печерської Лаври Агапіт був першим лікарем України, чи то Київської Русі, і спонукало мене до будівництва біля храму святого архідиякона Стефана дзвіниці та літнього варіанту храму святого Агапіта Печерського. Сподіваюся, що в наступному році з Господньою допомогою та зусиллями архітектора Івана Єфремовича Бондаренка та будівельника Петра Юрійовича Поповича, будівництво буде завершено і преосвященнійший єпископ Сєвєродонецької єпархії УПЦ Агапіт візьме участь, як і обіцяв, у освяченні дзвіниці й храму.

Та в моїй лікувальній роботі і в газетній, мабуть, не все подобалось, думаю, не тільки керівництву обласної лікарні та медицини області, але й Івану Михайловичу.

Головний лікар Юрій Яцина почав втручатися, тобто заважати мені виконувати покладені на мене, завідувача відділення, лікарські обов'язки. А оскільки Яцина був підпорядкований Роману Шніцеру, а Шніцер Різаку, то правда в моїх міркуваннях присутня. Не в одному випадку я був свідком, як Роман Іванович по телефону вичитував Яцину. Я, мабуть, повинен був зрозуміти, що Яцина не може собі дозволити без згоди зверху брутально втручатися в мою роботу.

Приходьте до своєї віри добрими справами.

Феодосій Печерський

Вирішивши з Іваном Михайловичем Різаком позитивно декілька соціальних проблем для працівників редакції, я трохи осмілів. Знаючи, що наш закарпатський символ правди, лауреат премії ім. Т.Г. Шевченка Петро Скунць живе на 5-му поверсі у будинку без ліфта, адже мені теж доводилося бути у нього вдома, подумав, що і в квартирному питанні зможу допомогти Петру Миколайовичу. Піднімаючись на 5-й поверх, я дихав, як циганський міх у кузні, і не уявляв собі як би я міг це робити принаймні 3-5 разів упродовж дня. Трикімнатну квартиру Петро отримав, коли ще був молодим, від ненависного йому компартійного тоталітарного режиму. За часів Незалежності поет був достойно оцінений державою – президентська стипендія, висока нагорода лауреата Шевченківської премії, – а на місцевому рівні свої ж земляки, які часто використовували його талант для підвищення свого статусу у владних кабінетах, не зробили й мінімуму, щоб покращити його життя.

У всіх кімнатах Петра Скунця і навіть у спальні було стільки книг, як у дітей теперішніх олігархів іграшок. Двоє дорослих дітей, Микола і Наталія, любили книги, але поруч з ними дітям, якщо ще можна так казати, було уже тісно. Я вирішив поговорити на цю тему з Іваном Михайловичем. Мова йшла про двокімнатну квартиру десь на першому-другому поверсі. А на п'ятому залишилися б Микола і Наталія. Бо наш правдолюб так прожив життя, що не залишив дітям ні котеджів, ні дорогих машин, ні високих посад. Відповідь голови ОДА була чіткою: „З часом зробимо. Це наш обов'язок". Я ніколи не любив гру в одні ворота. Мені захотілося бути хоч чимось корисним для Івана Михайловича, а значить, і для краю. І я насмілився запропонувати свою допомогу в якості позаштатного радника Івана Михайловича. Я відчув, що голова ОДА сприймає ро-

зумні прохання і вирішує їх, отже, буде прислухатися до корисних порад та пропозицій. Уже через декілька днів у мене було Посвідчення позаштатного радника голови ОДА.

Та бачити мене ще в такій іпостасі керівники медициною та обласною лікарнею, м'яко кажучи, не бажали. Стримано, з натяком повідомили мене, що знають про мою позаштатну посаду. Згодом вона була відома усім медпрацівникам. Навколо мене панував затишок. Та з часом все-таки вирішили показати мені хто в медицині господар. Потрапити до Івана Михайловича було набагато важче, ніж перед тим. Вриватися до кабінету Різака я не смів. Яцина знову почав забороняти мені госпіталізувати хворих на лапароскопічні операції. Дві пацієнтки звернулися в прокуратуру. Розслідуванням порушення Яциною прав хворого на вибір лікаря та медичної установи займався досвідчений юрист, колишній прокурор залізничного відділку Давид Григорович Малай. Після його розмови з Яциною мені було дозволено госпіталізувати і прооперувати хворих. Та все-таки слідчий міської прокуратури попросив мене, щоб я порадив пацієнткам забрати заяви. Я так і зробив. А тодішній прокурор міста Ю.І. Тацюн надав мені за його підписом для головного лікаря ОКЛ Яцини роз'яснення Основ законодавства про охорону здоров'я в Україні. Я ще все розраховував на підтримку начальника ОЗВ Романа Шніцера. Скільки разів заходив до нього, стільки разів не минав ситуації, яка склалася в обласній лікарні. Роман Іванович часто демонстрував мені свою владу над Яциною. При мені він міг йому передзвонити, за ті чи інші дії відчитати його, підбираючи слова триповерхового гатунку. Я, мабуть, повинен був зрозуміти, що все залежить від Романа Івановича. І я це зрозумів, але пізніше. Справді, Яцина без згоди начальника управління нічого не робив.

Пройшло небагато часу... Поступила хвора з дозволу адміністрації на лапароскопічну холецистектомію. Я про неї доповів на ранковій, так званій клінічній конференції. Зауважень щодо проведення операції не було. Після премедикації – укола, який робиться перед операцією, відведено пацієнтку в операційну. Я з асистентом та операційною медсестрою пішов готуватися до операції. Анестезіолога та анестезиста ще не було. Я відправив за ними санітарку. Заходить анестезіолог – лікар, який забезпечує знечулення під час операції, – і каже мені, що йому Яцина заборонив давати наркоз хворій, яку я вже взяв на операцію. Як можна заборонити, коли хвора вже премедикована і знаходиться на операційному столі?! Дзвоню Яцині і секретарка відповіла, що його немає. Дзвоню Шніцеру. „Скажіть, що я дозволив операцію", – чую у відповідь. Іду до анестезіолога і кажу: „Шніцер дозволив робити операцію". Ва-

лентин телефонує Яцині на мобільний, той не дозволяє. Дзвоню Яцині я, а він не відповідає. Дзвоню Шніцеру і той не відповідає. Залишаю хвору на операційному столі, переодягаюся і їду в облздороввідділ. Увірвавшись до кабінету Романа Івановича, зауважую: „Що ж ви робите? Хвора премедикована, знаходиться на операційному столі. Йдіть самі і скажіть їй, що відміняєте операцію. Де ваша професійна етика і совість? А я іду до Різака!" Вийшовши із кабінету, пішов на третій поверх. Уже біля дверей кабінету голови ОДА наздогнав мене Роман Іванович. „Степан Томович, зачекайте", – почув його слова за спиною. Я зупинився і повернувся. Не знаю який я мав вигляд... Шніцер сказав: „Ідіть оперуйте", на що я відповів: „Ви уже один раз так казали". Тут же включився мій мобільний. Анестезіолог сказав, що чекає на мене в операційній. Я повернувся в лікарню. По дорозі заспокоївся. В операційній я завжди почував себе, як у храмі. Усі мої помисли та дії були направлені на повернення хворій людині здоров'я. Інших думок, а тим більше проблем, у той час для мене не існувало. Операція пройшла без ускладнень. Це було найбільш ефективним для мене заспокійливим. Це було моєю перемогою над забороною. Але це був тільки початок оголошеної мені війни тими, котрих тепер називаю нечестивцями. У той час я ніяк не міг зрозуміти чому зі мною так поводяться ті, які повинні б мені якщо не допомагати, то хоча б не заважати.

Переглядаю свою тогочасну газету... Не знаходжу нічого такого, що могло б медичних керівників та голову ОДА розсердити.

Наступної середи після прес-конференції я став у чергу до голови ОДА. Іван Михайлович мав звичку виділяти декілька хвилин для прийому журналістів. Переді мною був тільки Михайло Темнов. У той час він градом сипав на мене образливі статті. У чому Михайло мене тільки не звинувачував! Навіть у тому, що я хочу, щоб у моєму приватному медичному центрі за хворими доглядали монашки тільки тому, щоб не витрачати гроші на медичних сестер. Зайшовши до Івана Михайловича, я почав розмову із протидії керівництва медициною виконанню моїх професійних медичних обов'язків. „Іване Михайловичу, можливо я щось роблю не так? Тоді мені потрібно про це знати. Скажіть мені, будь ласка. Я, знаючи і відчуваючи вашу допомогу, не хотів би бути невдячним", – почав я. „Степане Томовичу, скажу вам одне. Вам заздрять. Ви – лікар від Бога. Вас знає вся область, Україна. Вас люди люблять і поважають. Не звертайте на заздрісників уваги. Біля вас вони почуваються не такими великими, як би їм цього хотілось. Я зроблю все, щоб ви почували себе комфортно як на роботі, так і поза нею. Спокійно собі працюйте", – закінчив Іван Михайлович. Потім подав мені руку і ми розпрощалися.

Коли я вийшов, мене зустрів Іван Коцур і запитав: „Ви говорили з Іваном Михайловичем, щоб наказав Темнову перестати обливати вас брудом? Різак може це зробити, адже він Михайла фінансує». „Ні, Іване, я говорив про інші проблеми. А про те, що ти кажеш, я з ним говорити не буду. Це принизливо для мене. Я допоміг тисячам людей. Декільком десяткам допомогти не зміг. І в цьому моя провина? У кожного з нас повинна бути совість. А усім нам Бог суддя", – сказав я, подаючи руку Івану, повернувся і пішов, не чекаючи від нього відповіді.

Обставини мінливі, принципи – ніколи.

Оноре де Бальзак

Не було номера газети, щоб я не повідомляв читачів про проблеми та досягнення, висвітлені головою ОДА на традиційній щотижневій конференції. Знову заходжу до Івана Михайловича. „Хотів би попросити вас знайти час для інтерв'ю, щоб з ваших вуст читачі дізналися про вирішення сьогоднішніх актуальних проблем, особливо в медичній галузі та і соціальній сфері", – почав я розмову. „А ви, Степане Томовичу, напишіть питання, які вас цікавлять, і віддайте Івану Коцуру. Він мені їх передасть, а потім отримаєте готовий текст", – відповів губернатор. Я так і зробив. Та пройшов уже місяць, а ні Іван Михайлович, ні Іван Юрійович мені нічого не говорять. Запитую пана Коцура: „Яка доля інтерв'ю?" Та виявилося, що він забув передати запитання Івану Михайловичу і попросив написати їх ще раз. Я цього уже не робив. Мені як тоді, так і тепер, не подобалася така форма розмови. Я завжди вважав, що вона повинна бути живою, коли один одному дивишся у вічі і не тільки чуєш відповідь та інтонацію сказаного, але й спостерігаєш за виразом обличчя та очей. Тільки так можна зрозуміти суть відповіді. Бо просто написані слова мало що говорять. Часто вони не точно відображають суть справи, а то і просто можуть бути брехливими.

З того часу більше запитань для інтерв'ю я ніколи і нікому не писав. Не відношу це до Івана Різака, але я переконаний, що такою формою користуються ті керівники, які не знають повністю суть справи і бояться запитань. Бо і недавно, коли я звернувся з приводу інтерв'ю на тему надуманого сепаратизму на Закарпатті, то перше, що мене запитали, чи каверзні будуть запитання. Мабуть, у нас є ще залишковий страх, виплеканий тоталітарним комуністичним режимом. І особливо бояться запитань та відповідей експромтом посадовці, маю на увазі, нинішні. Бо якщо те, що вони скажуть сьогодні, завтра комусь не сподобається, то можуть лишитися посад, як вони це робили і продовжують робити самі.

На роботі у мене був штиль, як і говорив Іван Михайлович. Я продовжував госпіталізовувати хворих на лапароскопічні операції. Проблем із забезпеченням оперативних втручань та знечуленням пацієнтів не було. Така робота подобалась усьому моєму оточенню, тобто безпосереднім учасникам оперативного процесу. Та це непокоїло тих нечестивців, які все-таки зробили свою чорну справу по відношенню до своїх же краян.

У „Правозахисті" з'явилася чергова стаття Михайла Темнова. Що в ній писав Михайло про мене, не знаю, бо я її не читав. Та Михайла чи може і тих, котрі спонукали його до цього, мабуть, уже не влаштовував не тільки я, але і начальник управління ОЗВ області Роман Шніцер. Після прочитаного Роман Іванович піднявся на третій поверх до голови ОДА. По дорозі побачив, що під кабінетом чекає Михайло Темнов. Роман Іванович запитав Івана Михайловича: „Ти читав „Правозахист"? „Нащо мені його читати. Темнов зараз повинен зайти до мене", – відповів губернатор. „Ні, ти все-таки почитай, – наполягав Роман Іванович. – Темнов уже зовсім обнаглів". Іван Михайлович натиснув на кнопку телефонного апарату: „Скажіть Темнову, що я його не прийму". Не знаю, що у написаній статті так схвилювало Романа Шніцера, але він не міг заспокоїтися і намагався дізнатися, хто дав Темнову матеріали. Яка була в них правда і яким чином вона стосувалася керівника медициною області, не знаю. Та все-таки Роман Іванович з'ясував, що матеріали надав Яцина Василю Русину, а той передав їх Темнову. І знову Яцина каявся і клявся, що більше нічого без відома Романа Івановича робити не буде.

Та зарікалася свиня гівно їсти... Уже через рік Яцина збирав підписи проти призначеного головного лікаря ОКЛ Романа Шніцера. Але про це згодом.

У той час я не тільки переглядав за вихідні шпальти газет, але і перечитував про що і як вони пишуть. Чи є відмінність у написаному ними та мною про одні й ті самі події та проблеми. Увечері декілька разів перечитував написане мною. Почав аналізувати. Знаходив не тільки помилки, але і бачив, що матеріал можна було подати в досконалішій і більш доступній формі. Хоча мені подобалось і те, що про дещо читач повинен був здогадуватися, додумати, тобто бути співавтором написаного. Я часто листав 16 сторінок нашої газети, порівнював газетне поле з Красним Полем, біля якого я проїжджав принаймні 1-2 рази на місяць. Широкий простір як там, так і в газеті. Битва з Красного Поля перенесена на газетне. Та все-таки різниця між битвами була. На газетному не проливалася кров, хоча тижневик має як прихильників, так і ворогів. Дехто з посадовців, а можливо і всі, мають хибну думку, що коли б не

було газетних матеріалів, то не було б і проблем, причиною яких є вони самі. Не розрізняють причини і наслідки.

Роздивляючись газету, я згадав і вождя пролетаріату, який писав: „Газета не тільки колективний організатор, але і пропагандист". Я, як лікар за покликанням, а воно, я переконаний, іде тільки через Божу благодать та Святого Духа, не міг не розуміти, що не тільки в храмі, але і через газету можна лікувати душу і зміцнювати духовність. Почав писати недільні проповіді, зміст яких пов'язував із теперішнім нашим життям. На той час це були перші проповіді у вигляді газетного матеріалу. До них я готувався, перечитував як православну, так і греко-католицьку літературу. Не було легко, бо греко-католицька написана за кордоном і мовою 20-х років минулого століття. А ця мова відрізняється від теперішньої української, як і старослов'янська від русинської, а русинська від української. Я уже не давав свою фотографію, до речі, зважаючи на підколку Петра Скунця, а пропонував змістовні ілюстрації.

Перелистую газету за 2004 рік. Зупиняюсь на проповіді „Бійтеся гордині своєї". Як Христос притчами навчав людей, так і я прикладами із моєї медичної практики почав знайомити читачів з помилками, ускладненнями, а часом і злочинними діями деяких лікарів. Я розраховував на позитивний ефект такого матеріалу. По-перше, було над чим замислитися як пацієнту, так і лікарю. Пацієнт, ознайомившись з матеріалом, мав певну уяву про ту чи іншу патологію і до чого вона може привести. І тому прийняти правильне рішення у подібних ситуаціях хворому було легше. Розраховував я і на лікарську совість, коли писав, не називаючи прізвищ, але побачив, що бажаного ефекту цим не досяг. І я подумав, що людина повинна мати і ганьбу, і коли прочитає своє ім'я та прізвище, то уже повторно бути зганьбленою не захоче. Та вже маючи певний досвід, можу стверджувати, що для деяких лікарів, якщо не для багатьох, ганьба має не більше значення, ніж механічно проголошена ними клятва Гіппократа „Лікарю, не шкодь".

Віра в себе – таїна життєвих успіхів.

Л. Силенко

Наближалося моє 60-річчя. У такому віці хочеш, не хочеш, а починаєш мислити категоріями вічності, торуєш шлях потойбічного життя та згадуєш все прожите й пережите. Вперше я у широкому колі друзів святкував свій 40-й ювілей. І це був колектив медсанчастини Новороздільського сірчаного комбінату. Міжрайонне урологічне відділення було розташоване на третьому поверсі новозбудованого основного

корпусу і займало праву його половину. Просторі коридори, палати, перев'язочні, маніпуляційна, сестринська, ординаторська та кабінет завідувача відділенням, тобто мій кабінет. Все це підкреслювало значущість цієї медичної ділянки допомоги населенню Миколаївського та Жидачівського районів Львівської області.

Уже будучи завідувачем урологічного відділення Ужгородської ОКЛ, я не раз згадував галичанський період мого професійного та побутового життя. Умови, в яких я працював і лікував хворих в обласному центрі, навіть не можна було порівняти з умовами міжрайонної лікарні Львівщини. Та все-таки ностальгії за Львівщиною у мене, а пізніше й у дружини, яка народилася в Роздолі, правда Старому, не було. Я був вдома, а Тамара, як у тій приказці, як верба: де її посадиш, там і зазеленіє. Та на початку вона мені згадувала про простору теплу двокімнатну квартиру в Роздолі, наявність телефону і щирих друзів, з котрими підтримую зв'язок і тепер. Шкодую тільки, що запрошення на святкування минулого року 50-річчя Новороздільської лікарні я отримав у день проведення торжеств і не зміг поїхати і розділити радість свята з друзями, бо було пізно. Правда, не всі вони дожили до цього дня. Своє 50-річчя відмічав у кризові 90-ті роки уже Незалежної України. Півсотні близьких та друзів. У розпорядженні зал кафе. Вагомі подарунки, які зберігаю впродовж усього життя. Уже в той час я думав про 60-річчя. І не замислювався над тим, що до нього можна і не дожити. Я, грішним ділом, планував його провести з розмахом. І моєю мрією було бажання запросити в цей день з Горінчева троїсті музики, які я запам'ятав з раннього дитинства. Та не судилося... 2004 року я ще не відчував навколо себе порожнечі. Але вже чітко бачив, що зраджують друзі, точать зуби та язики недруги.

Якось за тиждень до мого дня народження, а це було рівно 5 років тому, Тамара несміливо запитала у мене: „Як думаєш відмітити своє 60-річчя?» Я відповів не зразу. Присутній у моєму характері та поведінці експромт затягнувся. „Думаю, ніяк, – тихо й неспішно відповів я. – Для кого ми будем влаштовувати свято?" Залишивши запитання без відповіді, продовжив: „8 лютого припадає на неділю. Кращого і не придумаєш. Проведемо день у молитві. На всякий випадок підготуйся, можливо, хтось приїде з рідні". І я побачив, що вгодив Тамарі, адже вона завжди була і є противником „показухи", гулянок. Не раз з цього приводу я вислуховував її докори.

Уже на літургії я побачив у храмі своїх рідних та двоюрідних братів і сестер. Поздоровлення того дня забути неможливо. Найщиріші побажання здоров'я, добра, Божої благодаті та служіння Господу Богу нашому Ісу-

су Христу на многая і благая літа. Подаровані взимку троянди для мене найбажаніший і найцінніший подарунок. Веселі очі та усміхнені обличчя мирян не залишали місця фальші у їхній поведінці. Зате її не бракувало керівництву лікарні та медицини. Грамота, підписана головним лікарем Яциною та головою профспілки Недашковською, була не чим іншим як холодними буквами, в яких прочитувалися улесливі слова. А облздороввідділ зробив вигляд, що не має уяви, коли я народився. То уже після дня народження голова ОДА Іван Різак примусив керівництво медицини вручити мені поздоровлення від імені Закарпатської ОДА.

Скромний обід у колі рідних, спогади про дитинство підкреслювали особливість та повагу до 60-річчя. У той день я відчув величину відстані від дитячих років та мого місця народження. Пам'ять зберегла все добре та важко прожите. В ній не було місця образам і злим помислам. Прийшли на думку слова: „Поки пам'ять жива, жива і людина". Мабуть, вони були причиною запровадження на сторінках газети „Карпатська Україна. Красне Поле" нариса під заголовком „Пам'ять серця". Серце, як і мозок, має пам'ять і теж пам'ятає і добре, і погане. Та добре серце пам'ятає тільки добре. В моїй пам'яті почали оживати люди, які мали величезний вплив на формування мого свідомого життя, на мій професійний, так потрібний краянам, напрям. Один за одним переді мною вставали на повний зріст усміхнені та серйозні, доброзичливі та непідкупні, лагідні та доступні мої вчителі. День за днем у моїй пам'яті відновлювалися події та їхні учасники, починаючи з перших днів навчання на медичному факультеті УжДУ. Професори Бут, Фединець, Пащенки, Туркельтауб, Мізун, Голіцинська, доценти Палажинець, Долгош, Немеш, Бобик, Тарапон та всі інші, які і сьогодні слугують мені дороговказом. Дасть Бог, то я зможу видати, хоч і невеликим накладом, книжечку „Пам'ять серця". Вона не тільки увіковічить і так незабутні імена тих, котрі прокладали шлях кваліфікованої медичної допомоги тим, що жили, за висловом Ольбрахта, на Богом забутій та Ґренджі-Донського на Срібній Землі. Це поки що намір. Але я знаю, що Господь і добрі наміри благословляє, і тому впевнений, що так і буде, незважаючи на супротив нечестивців, які, повторюся, вкотре залишили свій же народ без кваліфікованої, принаймні урологічної допомоги, шляхом незаконного позбавлення мене права на працю, вимагаючи позбавити мене ліцензії і на приватну медичну практику. Довівши країну до кризи, перебуваючи в агонії, вони, як звірі, таять у собі велику небезпеку для оточуючих. Самі стільки накоїли біди, що і сотні томів карних справ не спроможні бути їхнім вмістилищем. Та агонія довго продовжуватися не може. Тлінні їхні не тільки тіла, але й діла...

Літературно-художнє видання

Біляк Степан Томович

ЛІКАРНЯ

Спогади

В редакції автора

Дизайн обкладинки – *М. Дем'ян*
Комп'ютерна верстка – *Ю. Гандера*

Формат 70х100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Cambria. Умов. друк. арк. 30,96.
Замовлення № 22. Тираж 500 пр.

TIMPANI
Свідоцтво про державну реєстрацію видавців від 15.04.2003 р.
Серія ДК, № 1327

Друк ТОВ „РІК-У"
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36